

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ В.К. МАМУТОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ В.К. МАМУТОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУРЕПІНА ОЛЕНА ЮРІЇВНА

УДК 346.5:334.7

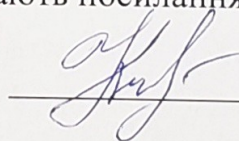
ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ
СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Олена КУРЕПІНА

Науковий консультант –
УСТИМЕНКО

Володимир Анатолійович,
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Курепіна О.Ю. Теоретичні засади стимулюючого правового режиму господарювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», Київ, 2026.

Дисертаційна робота є самостійною завершеною науковою працею, в якій вперше у науці господарського права розроблено теоретичні положення і висновки, присвячені розвитку господарсько-правової думки щодо стимулюючого правового режиму господарювання як субінституту спеціального режиму господарювання, поглибленні, з урахуванням сучасних розробок у праві ЄС, наукових знань про поняття, предмет, змістовно-структурні зв'язки, принципи та види стимулюючого правового режиму господарювання.

З урахуванням теоретичних розробок у межах науки господарського права, запропоновано визнати стимулюючий правовий режим господарювання у якості субінституту у межах інституту спеціального режиму господарювання. Запропоновано визначення стимулюючого правового режиму господарювання як системи правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства.

Запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні та горизонтальні. Правові засоби вертикального типу у системі засобів

стимулюючого правового режиму господарювання класифіковано із виділенням наступних груп: 1) інституціональні, зокрема, гарантії стабільності законодавства, які застосовуються до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у межах стимулюючого правового режиму господарювання, державні гарантії захисту інвестицій, державні гарантії інноваційної діяльності тощо; 2) організаційно-правові та економіко-правові засоби, які можуть застосовуватися як за звичайних умов функціонування економіки держави, у тому числі як інструментальна складова реалізації програмних документів публічної політики у значенні, вказаному у ст. 23 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023, або в силу надзвичайних обставин (COVID-19, воєнний стан тощо).

Запропоновано класифікацію правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання за наступними критеріями: 1. За порядком та умовами надання: 1) активного типу, що передбачають прямі витрати державних та/або місцевих ресурсів; 2) пасивного типу, що передбачають факультативні способи стимулювання суб'єктів господарювання; 2. За ступенем інтенсивності стимулюючого впливу: 1) засоби державної підтримки компенсаторного характеру; 2) засоби сприяння активізації інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання із використанням форм державної допомоги, реалізація яких відбувається на договірних засадах; 3. За ступенем інституціоналізації: 1) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється у межах чітко ідентифікованого відповідно до законодавства правового режиму певного виду господарської діяльності або сфери господарювання, що зумовлює особливості договірного регулювання; 2) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється за функціональним критерієм.

Доводиться, що до підстав застосування правових засобів вертикального типу відносяться саме акти нормативного характеру. В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що впливає з правової

природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів.

Аргументовано положення про те, що застосування правових засобів стимулюючого характеру здійснюється у випадку дотримання суб'єктами господарювання визначених актами законодавства України вимог, серед яких важливого значення набувають ті, що стосуються правового статусу, а саме відзначається, що галузевий правовий статус є невід'ємною умовою участі суб'єкта права у господарських відносинах, в той час як набуття спеціального правового статусу суб'єктами господарювання відбувається: 1) на підставі господарського договору, коли його укладення, у випадках встановлених актами господарського законодавства, є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями, учасник індустріального парку тощо); 2) у позадоговірному порядку в силу приписів закону (зокрема, набуття статусу наукового парку, резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва тощо).

Виділено найбільш поширені форми організації господарських зв'язків, що знайшли закріплення в актах національного законодавства, та встановлюють різні форми підтримки суб'єктів господарювання залежно від набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу, а саме: 1) правовий режим публічно-приватного партнерства; 2) правовий режим концесії; 3) правовий режим інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні; 4) правовий режим індустріального парку; 5) правовий режим наукового парку; 6) правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків; 7) правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку; 8) правовий режим Дія Сіті; 9) правовий режим Дефенс Сіті; 10) спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва.

Запропоновано із використанням функціонального критерію виділити найбільш поширені види стимулюючого правового режиму господарювання,

які передбачають різний ступінь та масштаб впливу на діяльність суб'єктів господарювання, а саме: 1) правові режими підтримки суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності; 2) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки; 3) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у межах певного виду господарської діяльності; 4) правовий режим підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва; 5) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів; 6) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей.

Запропоновано виділити основні етапи реалізації механізму застосування стимулюючого правового режиму господарювання, які у більшій мірі будуть типовими у випадку вжиття з боку держави заходів щодо реалізації правових засобів горизонтального типу, що зумовлено більш високою частотою повторюваності певних процедур. Визначено спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим, а саме запропоновано виділити: 1) підстави припинення стимулюючого правового режиму господарювання; 2) форми припинення стимулюючого правового режиму господарювання; 3) порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання.

Виявлено найбільш поширені прийоми юридичної техніки, із використанням яких виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» групи суспільних відносин, регулювання яких здійснюється із використанням системи правових норм, що є невід'ємним елементом стимулюючого правового режиму господарювання. Обґрунтовано положення про доцільність приведення техніко-юридичних прийомів визначення сфери застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у відповідність до засад техніки нормопроєктування, втілених у Законі України «Про правотворчу діяльність»,

не зважаючи на те, що введення в дію норм зазначеного Закону відкладено у часі.

Удосконалено положення щодо: техніко-юридичних прийомів, із застосуванням яких забезпечується адаптація до права ЄС національного законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання як одного із вагомих складових «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання; підвищення ефективності правотворчої діяльності, спрямованої на вдосконалення законодавства України, що визначає, у тому числі, засади стимулюючого правового режиму господарювання; увідповіднення практики реалізації Кабінетом Міністрів України повноважень до правових рамок, встановлених ч. 2 ст. 19 Конституції України, у частині розширення визначеного ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» переліку категорій державної допомоги, щодо яких Кабінет Міністрів України визначає критерії оцінки допустимості; окремих аспектів застосування правових засобів стимулювання розвитку регіонів із обґрунтуванням за результатами порівняльного аналізу актів національного законодавства та права ЄС необхідності усунення недоліків правового регулювання у цій сфері відносин; особливостей надання регіональної державної допомоги з урахуванням підходів, визначених у праві ЄС, із обґрунтуванням положення про те, що запропонована Законом України «Про засади державної регіональної політики» класифікація територій для цілей планування відновлення та стимулювання їх розвитку із виділенням чотирьох функціональних типів, навряд чи створюватиме правові підстави для надання регіональної державної допомоги та впливатиме на її розмір; запобігання прийняттю чи скасуванню нормативно-правових актів, які предметно охоплюють питання запровадження чи припинення правових засобів стимулюючого характеру, у спосіб, що суперечить принципам державної регуляторної політики; наближення концесійного законодавства України до права ЄС, а саме у частині визначення шляхів транспозиції у національне законодавство Директиви 2014/23/ЄС із обґрунтуванням

положення про доцільність закріплення вимоги про поширення законодавства про публічні закупівлі на концесійні відносини та відносини, що виникають у межах публічно-приватного партнерства (зважаючи на те, що концесія кваліфікується як форма здійснення публічно-приватного партнерства); особливостей застосування правового режиму інвестиційних проєктів із значними інвестиціями із відзначенням певних казуїстичних підходів у визначенні суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору та ін.

Дістали подальшого розвитку положення щодо: систематики принципів права, які створюють основу для системного функціонування стимулюючого правового режиму господарювання із виділенням наступних: 1) міжнародні принципи права; 2) загальні принципи права; 3) міжгалузеві принципи права; 4) галузеві принципи права; набуття окремими юридичними конструкціями, розробленими у межах відповідних інститутів господарського права, певних правових якостей, які їх індивідуалізують під потреби стимулюючого правового режиму господарювання; інтегрованості у систему правових засобів сприяння досягненню Цілей сталого розвитку інституту державної допомоги суб'єктам господарювання із визнанням незначного рівня задіяння потенціалу цього інституту, що зумовлене неповним або суперечливим відтворенням порядку, умов та інших особливостей надання відповідних категорій державної допомоги, які визнаються «сумісними з внутрішнім ринком» за законодавством ЄС та «допустимими» за національним законодавством.

Ключові слова: стимулюючий правовий режим господарювання, спеціальний режим господарювання, право ЄС, верховенство права, правові засоби, цілі сталого розвитку, державна допомога, суб'єкт господарювання, договір, публічно-приватне партнерство, концесія, індустріальний парк, підприємництво, інвестиції, інноваційна діяльність.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у колективних монографіях

1. Курепіна О.Ю. Розділ 5. Особливості досягнення цілей соціально-економічної політики держави засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах правового регулювання економіки: кол. моногр. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України».* – Електрон. дані. – Київ, 2024. С. 236–270.

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Kurepina O. Legal regime stimulating economic activities: Convergence of Ukrainian legislation with EU law based on SDGs. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (70). P. 32–42. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.3> (**Web of Science Core Collection, третій квартиль Q3 – прирівнюється до 2 публікацій**).

3. Курепіна О.Ю. Право ЄС та особливості його впливу на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 4. С. 151–177. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-151> (**категорія «А»**).

4. Teremetskyi V.I., Kurepina, O.Yu., Polyova N.M., Fimyar S.V., Andrushkevych N.V., Hnatiuk O.P. Efficiency of Means of Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine and European Countries. *Revista Juridica Unicuritiba*. 2024. Vol. 2. N. 78. P. 635–655. DOI: <http://dx.doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v2i78.6929> (**Scopus, третій квартиль Q3 – прирівнюється до 2 публікацій**) (*особистий внесок*:

визначено можливості стимулюючого правового режиму господарювання у сприянні досягненню цілей цифрової економіки в Україні).

5. Ustymenko V., Teremetskyi V., Kurepina O., Nemyrovska O., Poltavskyi O. & Dovhan V. Legal Regulation and the Role of Cross-Border Electronic Commerce in the Process of Post-War Reconstruction of Ukraine. *Journal of Ecohumanism*. 2024. 3(4). P. 3515–3530. DOI: <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3869> (**Scopus, другий квартиль Q2 – прирівнюється до 3 публікацій**) (особистий внесок: визначено можливості стимулюючого правового режиму господарювання у сприянні розвитку електронної комерції в Україні).

6. Teremetskyi Vladyslav, Tokarieva Kseniia Serhiivna, Kurepina Olena Yuryevna, Dovhan Viktor Mykolayovych. Conceptual principles of stimulating the attraction of investments in reconstruction projects of Ukraine. *Revista de Direito Internacional (Brazilian Journal of International Law)*. 2025. V. 22. N. 1. P. 331–345. DOI: <https://doi.org/10.5102/rdi.v22i1.9730> (**Scopus, третій квартиль Q3 – прирівнюється до 2 публікацій**) (особистий внесок: визначено перспективи формування сприятливого інвестиційного клімату із використанням засобів стимулюючого правового режиму господарювання).

7. Teremetskyi, V., Ustymenko, V., Kurepina, O., Tokarieva, K., Malchuk, M., Fast, O., & Dovhan, V. Theoretical and Legal Characteristics of Investing in post-war Reconstruction Projects in Ukraine. *Revista Jurídica Portucalense*. 2025. Vol. 1. No. 38. P. 123–146. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(38\)2025.ic-7](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(38)2025.ic-7). <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/40021> (**Scopus, перший квартиль Q1 – прирівнюється до 3 публікацій**) (особистий внесок: досліджено деякі особливості правового регулювання відносин з публічно-приватного партнерства).

**Статті у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку
наукових фахових видань України**

8. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання у системі господарського права: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання. *Економіка та право*. 2023. № 3. С. 18–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>

9. Курепіна О.Ю. Напрями вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 291–300. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.47>

10. Курепіна О.Ю. Підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 191–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/41>

11. Курепіна О.Ю. Особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.8>

12. Курепіна О.Ю. Підстави, форми та порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання. *Приватне та публічне право*. 2024. № 1. С. 33–43. DOI: [10.32782/2663-5666.2024.1.6](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.1.6)

13. Курепіна О.Ю. Правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 (54). С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.10>

14. Курепіна О.Ю. Правові засоби вертикального типу у сприянні досягненню екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 1. С. 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.13>

15. Курепіна О.Ю. Правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.6>

16. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання з умовою набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 128–136. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.17>

17. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання із превалюванням функціонального критерію. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Том 35 (74). № 2. С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/06>

18. Курепіна О.Ю. Державна допомога на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури як складова стимулюючого правового режиму господарювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 110–117. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.18>

19. Курепіна О.Ю. Підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 69. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.18>

20. Курепіна О.Ю. Державна допомога у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва як складова стимулюючого правового режиму господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 103. С. 106–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.15>

21. Курепіна О.Ю. Деякі аспекти державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні як складової стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.8>

22. Курепіна О.Ю. Деякі аспекти наближення законодавства України про концесію як виду стимулюючого правового режиму господарювання до права ЄС. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 34. С. 58–67. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.08>

23. Устименко В.А., Курепіна О.Ю. Публічні інвестиції у системі національного законодавства: проблеми термінологічної узгодженості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 3. С. 121–128. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.20> (особистий внесок: обґрунтовано пропозиції щодо усунення колізій у правовому регулюванні публічних інвестицій).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

24. Курепіна О. Деякі підходи до визначення поняття «стимулюючий правовий режим господарювання». *Четверті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Одеса-Чернігів: Десна Поліграф, 2023. С. 165–169.

25. Курепіна О. Деякі аспекти застосування стимулюючого правового режиму господарювання (на прикладі регіональної державної допомоги). *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (12 квітня 2024 р., м. Київ) / За заг. ред.: В.В. Поєдинок, А.С. Головачової. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 103–105.

26. Курепіна О.Ю. Регуляторні процедури як детермінанта підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання. *Чорноморські наукові студії: X Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція*, 17 травня 2024 року, м. Одеса. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 36–39. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-9> (<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/283>).

27. Курепіна О. Деякі аспекти досягнення екологічних цілей засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Електрон. дані. Київ, 2024. С. 118–122.

28. Курепіна О.Ю. Щодо «державної допомоги» та «державної підтримки» у термінології стимулюючого правового режиму господарювання. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених*: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки (м. Київ, 17 травня 2024 р.). Київ: Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, 2024. С. 158–162.

29. Курепіна О. Договір як один із засобів реалізації стимулюючого правового режиму господарювання. *П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ-Чернігів: Десна Поліграф, 2024. С. 162–164.

ANNOTATION

Kurepina O.Yu. Theoretical principles of the legal regime stimulating economic activity. – Qualification research paper in the form of a manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor of Legal Sciences in specialty 12.00.04 – Economic Law, Economic Procedural Law. – State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, 2026.

The dissertation is an original scientific work, in which, for the first time in the science of economic law, theoretical principles and conclusions have been developed concerning the advancement of economic and legal thought on the legal regime stimulating economic activity as a sub-institute of the special legal regime of economic activity. The research deepens, taking into account modern developments in EU law, the scientific understanding of the concept, subject matter, structural and substantive interconnections, principles, and types of the legal regime stimulating economic activity.

Building on theoretical developments within the science of economic law, it is proposed to recognize the legal regime stimulating economic activity as a sub-institute within the institute of the special legal regime of economic activity. The legal regime stimulating economic activity is defined as a system of legal norms aimed at regulating economic relations through a set of stimulating legal instruments designed to create preconditions for the implementation of state economic policy in its priority areas in a way that ensures sustainable development of the state and society.

It is proposed to differentiate the legal instruments for stimulating the economy, which collectively form the legal regime stimulating economic activity, according to the criteria of the degree of legal influence on the business entity and the nature of the organization of legal relations, into vertical and horizontal types.

Legal instruments of the vertical type within the system of means of the legal regime stimulating economic activity are classified into the following groups:

1) Institutional, including guarantees of legislative stability applied to business entities operating within the legal regime stimulating economic activity, state guarantees for the protection of investments, and state guarantees for innovation activity, among others; 2) Organizational-legal and economic-legal instruments, which may be applied both under normal conditions of the national economy, including as instrumental components in the implementation of public policy programs as defined in Article 23 of the Law of Ukraine «On Law-Making Activity» of August 24, 2023, or under extraordinary circumstances (e.g., COVID-19 pandemic, martial law etc.).

A classification of horizontal-type legal instruments in the system of incentive legal regime for economic activity is proposed based on the following criteria: 1. By order and conditions of provision: 1) active type, involving direct expenditure of state and/or local resources; 2) passive type, involving optional methods of stimulating economic entities; 2. By degree of intensity of the incentive effect: 1) means of state support of a compensatory nature; 2) means of promoting the intensification of investment and innovation activities of economic entities using forms of state aid, the implementation of which takes place on a contractual basis; 3. By degree of institutionalisation: 1) stimulation of economic entities is carried out within the framework of a clearly identified legal regime for a specific type of economic activity or sphere of economic activity in accordance with the law, which determines the specifics of contractual regulation; 2) stimulation of economic entities is carried out according to functional criteria.

It is argued that the grounds for the application of vertical-type legal instruments are precisely acts of a normative nature. Meanwhile, horizontal-type legal instruments are based on the principle of disposability and the coordinated distribution of rights and obligations, which follows from the legal nature of a commercial contract as the basis for the introduction of such legal means.

It is argued that the application of stimulating legal instruments takes place when business entities comply with the requirements established by the legislative acts of Ukraine, among which those related to legal status are of particular

importance. It is noted that sectoral legal status is an integral condition for a legal entity's participation in economic relations, while the acquisition of a special legal status by business entities occurs: 1) on the basis of a commercial contract, when its conclusion, in cases established by acts of economic legislation, is necessary for obtaining state and/or local resources (such as a concessionaire, private partner, investor with significant investments, participant in an industrial park, etc.); 2) in a non-contractual manner, by virtue of statutory provisions (in particular, the acquisition of the status of a science park, a Diia City resident, a Defense City resident, a veteran entrepreneurship entity, etc.).

The most common forms of organizing economic relations that have been established in national legislation and provide various forms of support for business entities depending on their acquisition of a special legal status have been identified, namely: 1) the legal regime of public-private partnership; 2) the legal regime of concession; 3) the legal regime of investment projects with significant investments in Ukraine; 4) the legal regime of the industrial park; 5) the legal regime of the science park; 6) the legal regime of innovation activities of technology parks; 7) the legal regime of economic activity introduced in special (free) economic zones and priority development territories; 8) the legal regime of Diia City; 9) the legal regime of Defense City; 10) the special regime of economic support for veteran entrepreneurship.

It is proposed, using the functional criterion, to identify the most common types of legal regime stimulating economic activity, which provide for different degrees and scales of influence on the activities of business entities, namely: 1) legal regimes for supporting entities engaged in investment and innovation activities; 2) the legal regime for supporting business entities in specific sectors of the economy; 3) the legal regime for supporting business entities within a certain type of economic activity; 4) the legal regime for supporting small and medium-sized enterprises; 5) the legal regime of state aid to business entities aimed at ensuring regional development; 6) the legal regime of state aid to business entities aimed at achieving social and environmental objectives.

It is proposed to identify the main stages of implementing the mechanism for applying the legal regime stimulating economic activity, which will be largely typical in cases where the state takes measures to implement horizontal-type legal instruments, due to the higher frequency of certain procedures being repeated. Common conditions have been identified that characterize the grounds, forms, and procedure for terminating the application of various stimulating legal instruments that form the regime of the same name, namely, it is proposed to distinguish: 1) the grounds for terminating the legal regime stimulating economic activity; 2) the forms of termination of the legal regime stimulating economic activity; 3) the procedure for terminating the legal regime stimulating economic activity.

The most common techniques of legal drafting have been identified, through which groups of social relations regulated by a system of legal norms, constituting an integral element of the legal regime stimulating economic activity, are excluded from the scope of the Law of Ukraine «On the Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity». It is substantiated that it is advisable to align the technical and legal methods for defining the scope of application of the Law of Ukraine «On the Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity» with the principles of legislative drafting techniques embodied in the Law of Ukraine «On Law-Making Activity», despite the fact that the entry into force of the provisions of the latter Law has been postponed.

Provisions have been improved regarding: technical and legal techniques used to ensure the adaptation of national legislation in the field of state aid to economic entities to EU law as one of the important components of the «legal core» of the legal regime stimulating economic activity; improving the effectiveness of law-making activities aimed at improving Ukrainian legislation, which defines, among other things, the principles of a legal regime stimulating economic activity; bringing the practice of the Cabinet of Ministers of Ukraine in exercising its powers into line with the legal framework established by Part 2 of Article 19 of the Constitution of Ukraine, in terms of expanding the list of categories of state aid specified in Part 2 of Article 6 of the Law of Ukraine «On State Aid to Economic Entities», for which

the Cabinet of Ministers of Ukraine determines the criteria for assessing admissibility; certain aspects of the application of legal means to stimulate regional development, with justification based on the results of a comparative analysis of national legislation and EU law of the need to eliminate shortcomings in the legal regulation of this area of relations; features of providing regional state aid, taking into account the approaches defined in EU law, with justification of the provision that the classification of territories for the purposes of planning their restoration and stimulating their development, with the allocation of four functional types, proposed by the Law of Ukraine «On the Principles of State Regional Policy», is unlikely to create legal grounds for the provision of regional state aid and will affect its amount; preventing the adoption or repeal of regulatory acts that specifically cover the introduction or termination of legal means of a stimulating nature in a manner that contradicts the principles of state regulatory policy; aligning Ukraine's concession legislation with EU law, namely in terms of determining ways to transpose Directive 2014/23/EU into national legislation, with justification of the provision on the expediency of enshrining the requirement to extend public procurement legislation to concession relations and relations arising within the framework of public-private partnerships (given that concessions are classified as a form of public-private partnership); the specifics of applying the legal regime for investment projects involving significant investments, with an emphasis on certain casuistic approaches in determining the parties to a special investment agreement, etc.

Further development of provisions regarding the systematics of legal principles that form the basis for the systematic functioning of a legal regime stimulating economic activity, with the following being highlighted: 1) international legal principles; 2) general legal principles; 3) interdisciplinary legal principles; 4) sectoral principles of law; the acquisition by certain legal constructs developed within the framework of the relevant institutions of commercial law of certain legal qualities that individualise them for the needs of a legal regime stimulating economic activity; integration into the system of legal means of promoting the achievement of the Sustainable Development Goals of the institution of state aid to economic

entities, recognising the insignificant level of utilisation of this institution's potential, which is due to the incomplete or contradictory reproduction of the procedure, conditions and other features of the provision of relevant categories of state aid, which are recognised as «compatible with the internal market» under EU law and «permissible» under national law.

Keywords: legal regime stimulating economic activity, special economic regime, EU law, rule of law, legal instruments, sustainable development goals, state aid, economic entity, contract, public-private partnership, concession, industrial park, entrepreneurship, investment, innovative activity.

LIST OF PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THESIS

Chapters in collective monographs

1. Kurepina, O.Yu. (2024). Rozdil 5. Osoblyvosti dosiahnennia tsilei sotsialno-ekonomichnoi polityky derzhavy zasobamy stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Chapter 5. Features of achieving the goals of the state's socio-economic policy through a stimulating legal regime of economic activity]. In V.A. Ustymenko (Ed.), *Utverdzhennia ideolohii sotsialnoi spravedlyvosti v suspilstvi na zasadakh pravovoho rehuliuvannia ekonomiky [Integration of the ideology of social justice in society on the basis of legal regulation of the economy]: Collective monograph* (pp. 236–270). NAS of Ukraine, SO «V. Mamutov IELR of the NAS of Ukraine».

Articles in scientific periodicals included in category «A» of the List of scientific professional publications of Ukraine and/or in foreign publications indexed in the Web of Science Core Collection and/or Scopus databases

2. Kurepina, O. (2023). Legal regime stimulating economic activities: Convergence of Ukrainian legislation with EU law based on SDGs. *Amazonia Investiga*, 12 (70), 32-42. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.3> (**Web of Science Core Collection, Q3**).

3. Kurepina, O.Yu. (2023). Pravo YeS ta osoblyvosti yoho vplyvu na formuvannia zasad stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia v Ukraini [EU law and its impact on the formation of principles of the stimulating legal regime of economic activities in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 30 (4), 151–177. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-151> (**category «A»**).

4. Teremetskyi, V.I., Kurepina, O.Yu., Polyova, N.M., Fimyar, S.V., Andrushkevych, N.V., Hnatiuk, O.P. (2024). Efficiency of Means of Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine and European Countries. *Revista Juridica Unicuritiba*, 2 (78), 635–655. DOI: <http://dx.doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v2i78.6929> (**Scopus, Q3**) (*personal contribution: the possibilities of the legal regime stimulating economic activity in facilitating the achievement of the goals of the digital economy in Ukraine have been defined*).

5. Ustymenko, V., Teremetskyi, V., Kurepina, O., Nemyrovska, O., Poltavskyy, O. & Dovhan, V. (2024). Legal Regulation and the Role of Cross-Border Electronic Commerce in the Process of Post-War Reconstruction of Ukraine. *Journal of Ecohumanism*, 3 (4), 3515–3530. DOI: <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3869> (**Scopus, Q2**) (*personal contribution: the possibilities of the legal regime stimulating economic activity in promoting the development of e-commerce in Ukraine have been identified*).

6. Teremetskyi, V., Tokarieva, K.S., Kurepina, O.Y., Dovhan, V.M. (2025). Conceptual principles of stimulating the attraction of investments in reconstruction projects of Ukraine. *Revista de Direito Internacional (Brazilian Journal of International Law)*, 22 (1), 331-345. DOI: <https://doi.org/10.5102/rdi.v22i1.9730> (**Scopus, Q3**) (*personal contribution: prospects for creating a favourable investment climate using the means of the legal regime stimulating economic activity have been identified*).

7. Teremetskyi, V., Ustymenko, V., Kurepina, O., Tokarieva, K., Malchuk, M., Fast, O., & Dovhan, V. (2025). Theoretical and Legal Characteristics of Investing in post-war Reconstruction Projects in Ukraine. *Revista Jurídica Portucalense*, 1 (38), 123–146. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(38\)2025.ic-7](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(38)2025.ic-7) (**Scopus, Q1**) (*personal contribution: some features of the legal regulation of public-private partnership relations have been investigated*).

**Articles in scientific journals included in category «B»
of the List of scientific professional journals of Ukraine**

8. Kurepina, O.Yu. (2023). Stymuliuiuchy pravovyi rezhym hospodariuvannia u systemi hospodarskoho prava: poniattia ta spivvidnoshennia zi spetsialnym rezhymom hospodariuvannia [Stimulating legal regime of economic activity within the system of economic law: concept and relationship with special economic regime]. *Ekonomika ta pravo [Economics and Law]*, 3, 18–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>

9. Kurepina, O.Yu. (2024). Napriamy vdoskonalennia tekhniky normoproiektuvannia u sferi derzhavnoi rehuliatornoj polityky u konteksti pidvyshchennia efektyvnosti stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Improving normative drafting techniques in the field of state regulatory policy in the context of enhancing the effectiveness of the legal regime stimulating economic activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO [Uzhhorod National University Herald. Series Law]*, 81 (1), 291–300. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.47>

10. Kurepina, O.Yu. (2024). Pidstavy vprovadzhennia stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Foundations for the implementation of a legal regime stimulating economic activities]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Juridical scientific and electronic journal]*, 1, 191–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/41>

11. Kurepina, O.Yu. (2024). Osoblyvosti zastosuvannia stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Features of applying legal regime stimulating economic activities]. *Kyivskyi chasopys prava [Kyiv Law Journal]*, 1, 63–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.8>

12. Kurepina, O.Yu. (2024). Pidstavy, formy ta poriadok prypynennia stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Grounds, forms and procedure for termination of the legal regime stimulating economic activities].

Pryvatne ta publichne pravo [Private and Public Law], 1, 33–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.1.6>

13. Kurepina, O.Yu. (2024). Pravovi zasoby vertykalnoho typu u systemi zasobiv stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Vertical type legal instruments in the system of the legal regime stimulating economic activities]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk [Subcarpathian Law Herald]*, 1 (54), 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.10>

14. Kurepina, O.Yu. (2024). Pravovi zasoby vertykalnoho typu u sprianni dosiahnenniu ekolohichnykh ta sotsialnykh tsilei stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Vertical type legal instruments in promoting the achievement of environmental and social goals of the legal regime stimulating economic activities]. *Juris Europensis Scientia*, 1, 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.13>

15. Kurepina, O.Yu. (2024). Pravovi zasoby horyzontalnoho typu u systemi zasobiv stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Horizontal type legal instruments in the system of the legal regime stimulating economic activities]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Pravo [State and regions. Series: Law]*, 1 (83), 43–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.6>

16. Kurepina, O.Yu. (2024). Stymuliuiuchyi pravovyi rezhym hospodariuvannia z umovoju nabuttia subiekтом hospodariuvannia spetsialnoho pravovoho statusu [Legal regime stimulating economic activities with the condition that the economic entity acquires a special legal status]. *Pravo i suspilstvo [Law and Society]*, 2, 128–136. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.17>

17. Kurepina, O.Yu. (2024). Stymuliuiuchyi pravovyi rezhym hospodariuvannia iz prevaliuvanniam funktsionalnoho kryteriiu [Legal regime stimulating economic activities with emphasis on the functional criterion]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Yurydychni nauky [Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences]*, 35 (74), No. 2, 33–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/06>

18. Kurepina, O.Yu. (2024). Derzhavna dopomoha na budivnytstvo ob'ektiv inzhenerno-transportnoi infrastruktury yak skladova stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [State aid for the construction of engineering and transport infrastructure objects as a component of the legal regime stimulating economic activities]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys [The South Ukrainian Law Journal]*, 2, 110–117. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.18>

19. Kurepina, O.Yu. (2024). Pidtrymka sub'ektiv maloho ta serednoho pidpriemnytstva zasobamy stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Supporting small and medium-sized enterprises through tools of the legal regime stimulating economic activities]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia «Iurisprudentsiia» [Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence]*, 69, 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.18>

20. Kurepina, O.Yu. (2024). Derzhavna dopomoha u dostupi do finansuvannia dlia sub'ektiv maloho ta serednoho pidpriemnytstva yak skladova stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [State aid for access to finance for small and medium-sized enterprises as a component of the legal regime stimulating economic activities]. *Aktualni problemy derzhavy i prava [Current Problems of State and Law]*, 103. C. 106–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.15>

21. Kurepina, O.Yu. (2024). Deiaki aspekty derzhavnoi pidtrymky investytsiinykh proektiv iz znachnymy investytsiiamy v Ukraini yak skladovoi stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Some aspects of state support for investment projects with significant investments in Ukraine as a component of the legal regime stimulating economic activities]. *Yurydychnyi visnyk [Law Herald]*, 4, 62–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.8>

22. Kurepina, O.Yu. (2024). Deiaki aspekty nablyzhennia zakonodavstva Ukrainy pro kontsesiiu yak vydu stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia do prava YeS [Some aspects of aligning Ukrainian concession legislation as a type of the legal regime stimulating economic activities with EU

law]. *Yurydychnyi biuleten [Law Bulletin]*, 34, 58–67. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.08>

23. Ustymenko, V.A., Kurepina, O.Yu. (2025). Publichni investytsii u systemi natsionalnoho zakonodavstva: problemy terminolohichnoi uzghodzhenosti [Public investment in the national legal system: issues of terminological consistency]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys [The South Ukrainian Law Journal]*, 3, 121–128. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.20> (*personal contribution: proposals for eliminating conflicts in the legal regulation of public investments are substantiated*).

Scientific publications, which confirm approbation of the materials of the Thesis

24. Kurepina, O. (2023). Deiaki pidkhody do vyznachennia poniattia «stymuliuiuchy pravovyi rezhym hospodariuvannia» [Some approaches to defining the concept of a «stimulating legal regime of economic activity»]. In V.A. Ustymenko (Ed.), *Fourth Scientific Readings in Memory of Academician V.K. Mamutov* (Kyiv-Odesa, June 30, 2023) (pp. 165–169). Kyiv-Odesa-Chernihiv: Desna Poligraf.

25. Kurepina, O. (2024). Deiaki aspekty zastosuvannia stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia (na prykladi rehionalnoi derzhavnoi dopomohy) [Some aspects of applying the stimulating legal regime of economic activity (on the example of regional state aid)]. In V.V. Poiedynok & A.S. Holovachova (Eds.), *Third Scientific Readings in Memory of Professor Gratsiella Vasylivna Pronska: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (April 12, 2024, Kyiv) (pp. 103-105). Kyiv: Lira-K Publishing House.

26. Kurepina, O.Yu. (2024). Rehuliatorni protsedury yak determinanta pidvyshchennia efektyvnosti stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Regulatory procedures as a determinant of increasing the

efficiency of the stimulating legal regime of economic activity]. In *Black Sea Scientific Studies: 10th All-Ukrainian Multidisciplinary Conference* (May 17, 2024, Odesa) (pp. 36-39). Lviv – Toruń: Liha-Pres. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-9> (<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/283>).

27. Kurepina, O. (2024). Deiaki aspekty dosiahnennia ekolohichnykh tsilei zasobamy stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Some aspects of achieving environmental goals by means of a stimulating legal regime of economic activity]. In V.A. Ustymenko (Ed.), *Environmental and legal determinants of the socio-economic development of the state: challenges of wartime and prospects for post-war recovery: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Kyiv, April 26, 2024) (pp. 118-122). Kyiv: NAS of Ukraine, SO «V.K. Mamutov IELR of the NAS of Ukraine».

28. Kurepina, O.Yu. (2024). Shchodo «derzhavnoi dopomohy» ta «derzhavnoi pidtrymky» u terminolohii stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [On «state aid» and «state support» in the terminology of the stimulating legal regime of economic activity]. In *Current issues of legal science in the research of young scholars: Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference dedicated to Science Day* (Kyiv, May 17, 2024) (pp. 158-162). Kyiv: The Institute of Lawmaking and Scientific and Legal Expertise of the NAS of Ukraine.

29. Kurepina, O. (2024). Dohovir yak odyń iz zasobiv realizatsii stymuliuiuchoho pravovoho rezhymu hospodariuvannia [Contract as one of the means of implementing the stimulating legal regime of economic activity]. In V.A. Ustymenko (Ed.), *The Fifth Scientific Readings in Memory of Academician V.K. Mamutov: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Kyiv, June 28, 2024) (pp. 162-164). Kyiv-Chernihiv: Desna Polihraf.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	29
ВСТУП.....	32
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	55
1.1. Стимулюючий правовий режим господарювання: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання.....	55
1.2. Можливості стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку.....	92
1.3. Право ЄС та особливості його впливу на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні.....	108
Висновки до розділу 1.....	130
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	136
2.1. Підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.....	136
2.2. Напрями вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання.....	145

2.3. Особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання.....	157
2.4. Підстави, форми та порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання.....	170
Висновки до розділу 2.....	188

РОЗДІЛ 3 ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....196

3.1. Правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання.....	196
3.2. Правові засоби вертикального типу у сприянні досягненню екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання.....	206
3.3. Правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання.....	215
Висновки до розділу 3.....	225

РОЗДІЛ 4 ФОРМИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....232

4.1. Стимулюючий правовий режим господарювання з умовою набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу.....	232
4.2. Стимулюючий правовий режим господарювання	

із превалюванням функціонального критерію.....271

Висновки до розділу

4.....304

ВИСНОВКИ.....317

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ.....336

ДОДАТКИ.....39

0

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Директива 2014/23/ЄС	Директива 2014/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.02.2014 про укладення договорів концесії
Директива 2014/24/ЄС	Директива 2014/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.02.2014 про публічні закупівлі та скасування Директиви 2004/18/ЄС
ЄС	Європейський Союз
Закон № 2389-IX	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій»
Законопроект № 5323	Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» (реєстр. № 5323 від 01.04.2021)
Керівні принципи № 2021/С 153/01	Повідомлення Європейської Комісії «Керівні принципи щодо регіональної державної допомоги» від 29.04.2021 № 2021/С 153/01
Критерії № 1060	Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 № 1060
Критерії від 11.07.2023	Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг із створення та/або добору, організації та поширення масової інформації, які є послугами, що становлять загальний економічний інтерес
Критерії від	Критерії оцінки допустимості державної допомоги

12.01.2024	суб'єктам господарювання в галузі цивільної авіації
Критерії від 05.01.2024	Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес
Критерії № 348 (розвиток регіонів)	Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів
Критерії № 348 (МСП)	Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для підтримки середнього та малого підприємництва
Методичні рекомендації ЄС 2022	Повідомлення Європейської Комісії – Методичні рекомендації щодо державної допомоги у сфері клімату, охорони довкілля та енергетики 2022
ПК України	Податковий кодекс України
Повідомлення ЄК № C/2016/2946	Повідомлення Європейської Комісії від 19.07.2016 C/2016/2946 щодо поняття державної допомоги, зазначеного у статті 107(1) Договору про функціонування ЄС
Повідомлення SAM	Повідомлення про модернізацію державної допомоги ЄС
Повідомлення Комісії № 2012/C 8/02	Повідомлення Комісії про застосування правил державної допомоги ЄС до компенсації, що надається за надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес від 11.01.2012 № 2012/C 8/02
Порядок № 702	Порядок надання допомоги по частковому безробіттю
Порядок № 292	Порядок надання компенсації вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для реалізації інвестиційного проекту із

	значними інвестиціями
Порядок № 28	Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва
Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014	Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014 від 17.06.2014 про визнання певних категорій допомоги сумісними з внутрішнім ринком на застосування статей 107 та 108 Договору
Угода про асоціацію між Україною та ЄС	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний стан розвитку економіки держави відзначається особливими обставинами, які зумовлені правовим режимом воєнного стану та процесами у державотворенні, спрямованими на посилення національної стійкості, насамперед, у ключових для оборони секторах. Перш за все особливий період функціонування держави передбачає всеохоплюючу мобілізацію ресурсів, що водночас актуалізує завдання пошуку джерел їх відновлення та за можливості поступового збільшення. Безперечно, за такого цілепокладання на перший план виходять правові засоби стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання, застосування яких створює мультиплікаційний економічний ефект. Досягти значних позитивних перетворень у економіці дозволяє оптимальне поєднання правових засобів за певними спільними критеріями, що формує основу стимулюючого правового режиму господарювання.

Досвід України у формуванні та впровадженні окремих видів стимулюючого правового режиму господарювання демонструє непослідовність державної правової політики – від нормативного протекціонізму інтересів інвесторів шляхом створення спеціальних умов здійснення господарської діяльності, локалізованих територіально або у межах певної галузі економіки, до поступової відмови від спеціального режиму господарювання, відступаючи від встановлених державних гарантій та створюючи передумови для зниження інвестиційної привабливості країни. Остаточного спеціального режиму господарювання як інституту господарського законодавства зазнав істотних змін внаслідок скасування Господарського кодексу України, що слід розглядати у нерозривному зв'язку у ланцюгу дій та рішень щодо скасування ключових правових норм та/або правових актів, якими визначалися особливості правового режиму здійснення господарської діяльності у межах територій пріоритетного розвитку, спеціальних (вільних) економічних зон тощо. У підсумку вказане створило ситуацію, яку у правовій

науці поійменовано як законодавче упушення, коли пряма дія конституційно-правової норми унеможлиблюється через невиконання органом влади певних позитивних чи негативних обов'язків щодо врегулювання певних груп суспільних відносин на засадах закону. Правотворча діяльність щодо скасування як Господарського кодексу України, так і Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» перебуває у прямому правовому конфлікті із п. 8 ч. 1 (у частині визначення виключно законами України правових засад і гарантій підприємництва) та п. 8 ч. 2 ст. 92 (у частині встановлення виключно законами України порядку утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального) Конституції України. Саме із набранням чинності Господарським кодексом України було визнано таким, що втратив чинність Закон України «Про підприємництво» (крім ст. 4 цього Закону), яким визначалися засади підприємництва. Відтак, скасування Господарського кодексу України призвело до впровадження стану правового регулювання господарських відносин, що характеризується значним рівнем правових прогалин та колізій.

Таким чином, вищенаведені тенденції у реформуванні господарського законодавства із декодифікацією останнього значно посилюють дисфункції у правовому регулюванні економічних відносин із зниженням ефективності правових засобів стимулюючого характеру, про що може свідчити невиразна статистика останніх років. Зокрема, спираючись на Аналітичний звіт про стан інвестиційної діяльності в Україні, розміщений у вільному доступі на єдиному державному веб-порталі відкритих даних, можна констатувати, що з моменту набуття чинності у 2021 році Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» лише у 2024 році з'явилася офіційна інформація про підписання 2 спеціальних інвестиційних договорів. Відомості, наведені на офіційному веб-сайті Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, свідчать про те, що з-поміж 200 договорів державно-приватного партнерства станом на 01.01.2025

реалізується 22 договори (9 – концесійних договорів, 6 – договорів про спільну діяльність, 7 – інші договори), в той час як 167 договорів не реалізується (114 – не виконується, 53 – розірвані / закінчився термін дії), а 11 договорів призупинені у зв'язку зі збройною агресією. Попри значний потенціал індустриальних парків, реалізація інвестиційної діяльності ускладнюється тим, що нині лише третина індустриальних парків мають хоча б одне переробне підприємство, в той же час решта індустриальних парків існують переважно як проєкти «на папері»¹.

Відповідно, вказане промовисто свідчить про недосконалість правового забезпечення зі стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання та, в цілому, інституціональні проблеми, вирішення яких є затребуваними вимогами часу.

Розвиток законодавства України у сфері, що визначає засади стимулюючого впливу на економіку, має враховувати напрацьовані правовою наукою підходи до вдосконалення інституту спеціального режиму господарювання, що узгоджується із положеннями Закону України «Про правотворчу діяльність» щодо врахування наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права у правотворчій діяльності (ч. 5 ст. 22). Зокрема, у теорії господарського права ґрунтовна розробка проблематики спеціального режиму господарювання представлена в наукових роботах О.Р. Зельдіної. Додатково різним аспектам функціонування спеціального режиму господарювання присвятили низку наукових праць наступні вчені – представники науки господарського права: Ю.Є. Атаманова, А.Г. Бобкова, В.Е. Вакім, М.Д. Василенко, О.М. Вінник, Л.В. Крупа, А.В. Матвєєва, Я.В. Петруненко, О.П. Подцерковний, В.В. Поєдинок, С.В. Серебряк, В.В. Чайковська та ін. Зважаючи на значний потенціал спеціального режиму господарювання для відновлення економіки постконфліктних територій, значну наукову цінність представляє колективна

¹ Марченко Н. Кількість індустриальних парків в Україні подвоїлася, але більшість поки без виробництв. *Landlord*. URL: <https://landlord.ua/news/kilkist-industrialnyh-parkiv-v-ukrayini-podvoyilasya-ale-bilshist-pokuy-bez-vyrobnyctv>

монографія «Території пріоритетного розвитку як інструмент вирішення соціально-економічних проблем Донецької та Луганської областей», підготовлена колективом авторів у складі В.А. Устименка, О.Р. Зельдіної, О.Ю. Гостєвої та В.В. Гришка.

На тлі розгалуженості наукових розробок, позаяк хочеться звернути увагу, що у теорії господарського права залишаються недостатньо дослідженими проблеми, пов'язані із методами та засобами стимулювання економічних процесів, які мають отримати системне вирішення на засадах стимулюючого правового режиму господарювання.

Наведеним вище зумовлюється актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» за темами: «Правова модель сталого розвитку України» (ДР № 0119U101590), «Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах правового регулювання економіки» (ДР № 0122U001715), «Трансформація національної правової парадигми у контексті інтеграції у європейський економічний та політико-правовий простір» (ДР № 0125U000801), у межах яких дисертанткою як співвиконавцем висвітлено особливості формування та розвитку стимулюючого правового режиму господарювання в умовах адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування науково-теоретичних положень, присвячених розвитку господарсько-правової думки щодо стимулюючого правового режиму господарювання як субінституту спеціального режиму господарювання, а також розроблення науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства України у досліджуваній сфері відносин з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

обґрунтувати наукові підходи щодо виділення у системі господарського права стимулюючого правового режиму господарювання як одного з ключових елементів спеціального режиму господарювання;

обґрунтувати шляхи подальшого вдосконалення законодавства України у контексті забезпечення реалізації потенціалу стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку;

виявити особливості впливу права ЄС на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні;

виявити дефекти юридичної техніки, прийоми якої використовуються у процесі визначення підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, та запропонувати шляхи їх усунення;

оцінити сучасні тенденції розвитку законодавства України, що визначає засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, виявити недоліки техніки нормопроєктування у зазначеній сфері та запропонувати шляхи їх усунення з метою створення передумов для підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання;

виявити особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання із урахуванням інтегративної функції правових норм, що визначають засади надання державної допомоги суб'єктам господарювання, зокрема, з метою забезпечення розвитку регіонів;

виявити особливості підстав, форм та порядку припинення стимулюючого правового режиму господарювання;

обґрунтувати наукові підходи щодо місця та ролі правових засобів вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання;

визначити можливості правових засобів вертикального типу у забезпеченні досягнення екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання через призму адаптації національного законодавства до права ЄС;

обґрунтувати наукові підходи щодо місця та ролі правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання;

виявити особливості стимулюючого правового режиму господарювання з умовою набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу;

виявити особливості стимулюючого правового режиму господарювання із превалюванням функціонального критерію.

Об'єктом дослідження є спеціальні правові режими господарювання.

Предметом дослідження є теоретичні засади стимулюючого правового режиму господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали наступні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: гносеологічний, герменевтичний, діалектичний, аналітико-синтетичний, системно-структурний, логіко-юридичний, прогностичний.

Із використанням гносеологічного методу було з'ясовано поняття, види, змістовно-структурні характеристики, принципи стимулюючого правового режиму господарювання (підрозділ 1.1). Герменевтичний метод використовувався з метою інтерпретації актів права ЄС та національного законодавства у контексті забезпечення реалізації потенціалу стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку (підрозділ 1.2). За допомогою діалектичного методу було досліджено особливості адаптації національного законодавства, що визначає засади стимулюючого правового режиму господарювання до права ЄС (підрозділ 1.3). Аналітико-синтетичний та системно-структурний методи застосовано при дослідженні механізму впровадження, застосування та припинення стимулюючого правового режиму господарювання (підрозділи 2.1, 2.3, 2.4). Логіко-юридичний метод було застосовано під час обґрунтування напрямів вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання (підрозділ 2.2). Можливості подальшого

вдосконалення законодавства України, що визначає особливості функціонування стимулюючого правового режиму господарювання у контексті євроінтеграції вдалося визначити із використанням прогностичного методу (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 4.1, 4.2).

Теоретичну основу дослідження, крім праць вищевказаних авторів, склали роботи наступних учених: О.А. Беяневич, К.А. Возняковської, Т.С. Гудіми, Р.А. Джабраїлова, І.Ф. Коваль, В.В. Кудрявцевої, О.Е. Ліллемая, В.К. Малолітневої, В.К. Мамотова, В.С. Мілаш, В.Г. Олюхи, В.В. Рєзнікової, Д.Ю. Сіюшова, Ю.Г. Сльоти, Т.І. Швидкої, О.В. Шаповалової, Ю.С. Шемшученка, В.С. Щербини та інших науковців.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження склали чинне законодавство України, міжнародно-правові акти, акти права ЄС, практика Європейської Комісії, практика Конституційного Суду України, Великої Палати Верховного Суду, практика Суду ЄС, практика діяльності органів державної влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше у науці господарського права розроблено теоретичні положення і висновки, присвячені розвитку господарсько-правової думки щодо стимулюючого правового режиму господарювання як субінституту спеціального режиму господарювання, поглибленні, з урахуванням сучасних розробок у праві ЄС, наукових знань про поняття, предмет, змістовно-структурні зв'язки, принципи та види стимулюючого правового режиму господарювання.

За підсумками проведеного дослідження вбачається за доцільне виділити наступні найважливіші положення, висновки й пропозиції, що становлять наукову новизну.

Уперше:

запропоновано визначення стимулюючого правового режиму господарювання як системи правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для

реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства;

запропоновано визнати стимулюючий правовий режим господарювання у якості субінституту у межах інституту спеціального режиму господарювання, який за своєю структурою та змістом складається за наступних ключових елементів: 1) «правове ядро» субінституту, яке уособлене у господарсько-правових нормах, що визначають засади підприємництва, економічної конкуренції, у тому числі таких її складових як державної допомоги та захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту, господарського договору, публічних закупівель, публічно-приватного партнерства, інвестиційної, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності тощо; 2) правові норми суміжних галузей права та їх підгалузей, а також інститутів, які спрямовані на створення інституціональних умов для досягнення господарсько-правовими нормами мети правового регулювання відповідних суспільних відносин;

аргументовано, що сфера дії стимулюючого правового режиму господарювання як складової частини спеціального режиму господарювання поширюється саме на суб'єктів господарювання, на відміну від пануючих у господарсько-правових дослідженнях підходів до визнання частини території держави, окремих галузей економіки чи видів господарської діяльності як предметної області впливу норм спеціального режиму господарювання;

запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні та горизонтальні;

запропоновано класифікацію правових засобів вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання із виділенням наступних груп: 1) інституціональні, зокрема, гарантії стабільності законодавства, які застосовуються до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у межах стимулюючого правового режиму

господарювання, державні гарантії захисту інвестицій, державні гарантії інноваційної діяльності тощо; 2) організаційно-правові та економіко-правові засоби, які можуть застосовуватися як за звичайних умов функціонування економіки держави, у тому числі як інструментальна складова реалізації програмних документів публічної політики у значенні, вказаному у ст. 23 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023, або в силу надзвичайних обставин (COVID-19, воєнний стан тощо), а саме: а) які мають за мету впровадження різних форм спрощення організації та здійснення господарської діяльності, а саме мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, припинення здійснення державного контролю нехарчової продукції, спрощений порядок отримання дозвільних документів, автоматична пролонгація дії договорів або можливість їх дострокового припинення, зокрема, предметом яких виступає державне або комунальне майно, інші форми спрощення у веденні господарської діяльності (реєстраційні, облікові, подання спрощеної податкової звітності тощо) та ін.; б) які сприяють досягненню стратегічних цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики. До таких правових засобів можуть бути віднесені засоби державного регулювання господарської діяльності, які закріплювалися ст. 12 Господарського кодексу України;

аргументовано, що правові засоби вертикального типу в різній мірі сприяють досягненню цілей правового регулювання, пов'язаних зі стимулюванням економіки, з урахуванням принципу ефективності, що досягається завдяки властивостям правових засобів вертикального типу поєднувати функції прямих та непрямих засобів, що продемонстровано на прикладі застосування такого правового засобу як регулювання цін і тарифів;

доводиться, що особливою є роль правових засобів вертикального типу у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі

екологічно безпечного, економічно стійкого та соціально благополучного суспільства;

запропоновано класифікацію правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання за наступними критеріями: 1. За порядком та умовами надання: 1) активного типу, що передбачають прямі витрати державних та/або місцевих ресурсів; 2) пасивного типу, що передбачають факультативні способи стимулювання суб'єктів господарювання; 2. За ступенем інтенсивності стимулюючого впливу: 1) засоби державної підтримки компенсаторного характеру; 2) засоби сприяння активізації інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання із використанням форм державної допомоги, реалізація яких відбувається на договірних засадах; 3. *За ступенем інституціоналізації*: 1) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється у межах чітко ідентифікованого відповідно до законодавства правового режиму певного виду господарської діяльності або сфери господарювання, що зумовлює особливості договірного регулювання; 2) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється за функціональним критерієм;

доводиться, що до підстав застосування правових засобів вертикального типу відносяться саме акти нормативного характеру. В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що впливає з правової природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів;

встановлено, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів. Обґрунтовано, що саме нормативно-правовим актом впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, в той час як правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та

заключного етапів реалізації нормативного акта як джерела правового регулювання. На підставі цього висновується, що у систематиці правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, неможливо віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання;

запропоновано виділити дві моделі закріплення та застосування правових засобів горизонтального типу із використанням можливостей договору, а саме:

1. Правові засоби стимулюючого характеру у конкретно визначених формах можуть набувати ознак істотних умов господарського договору, зумовлюючи особливості формування змісту відповідного договору; 2. Правові засоби стимулюючого характеру набувають форми господарського договору;

аргументовано положення про те, що застосування правових засобів стимулюючого характеру здійснюється у випадку дотримання суб'єктами господарювання визначених актами законодавства України вимог, серед яких важливого значення набувають ті, що стосуються правового статусу, а саме відзначається, що галузевий правовий статус є невід'ємною умовою участі суб'єкта права у господарських відносинах, в той час як набуття спеціального правового статусу суб'єктами господарювання відбувається: 1) на підставі господарського договору, коли його укладення, у випадках встановлених актами господарського законодавства, є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями, учасник індустріального парку тощо); 2) у позадоговірному порядку в силу приписів закону (зокрема, набуття статусу наукового парку, резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва тощо);

виділено найбільш поширені форми організації господарських зв'язків, що знайшли закріплення в актах національного законодавства, та встановлюють різні форми підтримки суб'єктів господарювання залежно від набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу, а саме: 1) правовий режим публічно-приватного партнерства; 2) правовий режим

концесії; 3) правовий режим інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні; 4) правовий режим індустриального парку; 5) правовий режим наукового парку; 6) правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків; 7) правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку; 8) правовий режим Дія Сіті; 9) правовий режим Дефенс Сіті; 10) спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва;

запропоновано із використанням функціонального критерію виділити найбільш поширені види стимулюючого правового режиму господарювання, які передбачають різний ступінь та масштаб впливу на діяльність суб'єктів господарювання, а саме: 1) правові режими підтримки суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності; 2) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки; 3) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у межах певного виду господарської діяльності; 4) правовий режим підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва; 5) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів; 6) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей;

запропоновано виділити основні етапи реалізації механізму застосування стимулюючого правового режиму господарювання, які у більшій мірі будуть типовими у випадку вжиття з боку держави заходів щодо реалізації правових засобів горизонтального типу, що зумовлено більш високою частотою повторюваності певних процедур, а саме: 1) розробка проєкту нормативно-правового акта, його ухвалення та оприлюднення; 2) у разі розробки нормативно-правового акта, яким передбачається надання державної допомоги, обов'язковим є надсилання до Антимонопольного комітету України як Уповноваженого органу з питань державної допомоги повідомлення про нову державну допомогу, за наслідками розгляду якого Комітетом приймається рішення про допустимість державної допомоги для конкуренції; 3) подання суб'єктами господарювання заявок надавачам державних та/або місцевих

ресурсів з метою отримання певних форм державної допомоги; 4) ідентифікація кола потенційних отримувачів державних та/або місцевих ресурсів з числа суб'єктів господарювання на предмет відповідності вимогам, визначеним нормативно-правовими актами; 5) оцінка інвестиційних проєктів суб'єктів господарювання на предмет відповідності формально-юридичним та змістовним вимогам; 6) у разі позитивної оцінки інвестиційного проєкту та відповідності суб'єкта господарювання встановленим вимогам (а у встановлених законом випадках, у разі успішного проходження конкурсного відбору, наприклад, у межах процедур відбору приватного партнера у відносинах публічно-приватного партнерства, концесійного конкурсу тощо) з останнім укладається господарський договір на реалізацію інвестиційного проєкту із включенням відомостей про такий договір до відповідних державних реєстрів; 7) набуття за підсумками укладення господарського договору спеціального правового статусу, який дозволяє бути отримувачем державних та/або місцевих ресурсів (у встановлених законом випадках, такий статус може набуватися без укладення господарського договору, наприклад, у разі набуття статусу резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва). Виділені етапи можуть додатково конкретизуватися залежно від специфіки правового засобу стимулюючого характеру;

визначено спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим, а саме запропоновано виділити:

– підстави припинення стимулюючого правового режиму господарювання, а саме: 1) завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання; 2) досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання; 3) скасування стимулюючого правового режиму господарювання;

– форми припинення стимулюючого правового режиму господарювання, а саме: 1) припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного

розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони); 2) припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки; 3) припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання;

– порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; 2) із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про публічно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо); 3) із дотриманням процедурних аспектів, визначених актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону);

виявлено найбільш поширені прийоми юридичної техніки, із використанням яких виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» групи суспільних відносин, регулювання яких здійснюється із використанням системи правових норм, що є невід'ємним елементом стимулюючого правового режиму господарювання, а саме: 1) внесення змін до окремих актів законодавства України із фіксацією правової норми, згідно з якою ті чи інші відносини або їх складові виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та які жодним чином не узгоджуються із зазначеним Законом; 2) прийняття законів України, предмет регулювання яких не стосується засад державної регуляторної політики та регуляторної діяльності, але у прикінцевих та

перехідних положеннях містяться правові норми, якими вносяться зміни до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

обґрунтовано положення про доцільність приведення техніко-юридичних прийомів визначення сфери застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у відповідність до засад техніки нормопроєктування, втілених у Законі України «Про правотворчу діяльність», не зважаючи на те, що введення в дію норм зазначеного Закону відкладено у часі, а саме запропоновано закріпити у ст. 3 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» положення про, те що виключення з-під сфери дії цього Закону відбуваються лише шляхом внесення змін до цього Закону.

Удосконалено положення щодо:

техніко-юридичних прийомів, із застосуванням яких забезпечується адаптація до права ЄС національного законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання як одного із вагомих складових «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання, а саме аргументовано доцільність дотримання підходу, коли виключення з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» відповідних груп суспільних відносин відбуваються лише шляхом внесення змін саме до цього Закону;

підвищення ефективності правотворчої діяльності, спрямованої на вдосконалення законодавства України, що визначає, у тому числі, засади стимулюючого правового режиму господарювання, а саме запропоновано внести зміни ст. 12 Закону України «Про правотворчу діяльність» із закріпленням положення, яке уможливить застосування прийому юридичної техніки, згідно з яким проєкт закону, що регулює суспільні відносини інакше, ніж первинний закон, має обов'язково супроводжуватися проєктом закону про внесення змін до первинного закону. Вказана пропозиція сприятиме

обмеженню обсягу дискреційних повноважень суб'єктів права законодавчої ініціативи, встановлених ч. 8 ст. 90 Регламенту Верховної Ради України;

увідповіднення практики реалізації Кабінетом Міністрів України повноважень до правових рамок, встановлених ч. 2 ст. 19 Конституції України, а саме виявлено факти затвердження Кабінетом Міністрів України критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання поза межами тих категорій державної допомоги, які згадуються у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». У зв'язку з цим аргументовано положення про необхідність розширення визначеного ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» переліку категорій державної допомоги, щодо яких Кабінет Міністрів України визначає критерії оцінки допустимості;

окремих аспектів застосування правових засобів стимулювання розвитку регіонів із обґрунтуванням за результатами порівняльного аналізу актів національного законодавства та права ЄС необхідності усунення недоліків правового регулювання у цій сфері відносин, а саме запропоновано:

- а) синхронізувати підходи до визначення умов, за яких суб'єкти великого підприємництва можуть бути отримувачами державної допомоги для розвитку регіонів (регіональної державної допомоги);
- б) привести вимоги, визначені у Критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348, у відповідність із Повідомленням Європейської Комісії «Керівні принципи щодо регіональної державної допомоги» від 29.04.2021 № 2021/C 153/01, щодо допустимості регіональної державної допомоги;
- в) закріпити у Критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348, підходи як до диференціації регіонів за категоріями «А» та «С» із позначенням таких регіонів на карті регіональної державної допомоги, так і до визначення залежно від цього ступеня інтенсивності регіональної державної допомоги;

особливостей надання регіональної державної допомоги з урахуванням підходів, визначених у праві ЄС, із обґрунтуванням положення про те, що запропонована Законом України «Про засади державної регіональної політики» класифікація територій для цілей планування відновлення та стимулювання їх розвитку із виділенням чотирьох функціональних типів, навряд чи створюватиме правові підстави для надання регіональної державної допомоги та впливатиме на її розмір. У зв'язку з цим аргументовано положення про доцільність внесення відповідних змін до ст. 11⁻² Закону України «Про засади державної регіональної політики» з метою приведення у відповідність із підходами, закріпленими у Повідомленні Європейської Комісії «Керівні принципи щодо регіональної державної допомоги» від 29.04.2021 № 2021/С 153/01;

запобігання прийняттю чи скасуванню нормативно-правових актів, які предметно охоплюють питання запровадження чи припинення правових засобів стимулюючого характеру, у спосіб, що суперечить принципам державної регуляторної політики із обґрунтуванням положення про доцільність доповнення ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України новим абз. 7 наступного змісту: «7. Голосування щодо проєктів законів, що є проєктами регуляторних актів та щодо яких не дотримано процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», не проводиться, а у разі їх прийняття – чинності не набувають.»;

наближення концесійного законодавства України до права ЄС, а саме у частині визначення шляхів транспозиції у національне законодавство Директиви 2014/23/ЄС із обґрунтуванням положення про доцільність закріплення вимоги про поширення законодавства про публічні закупівлі на концесійні відносини та відносини, що виникають у межах публічно-приватного партнерства (зважаючи на те, що концесія кваліфікується як форма здійснення публічно-приватного партнерства);

особливостей застосування правового режиму інвестиційних проєктів із значними інвестиціями із відзначенням певних казуїстичних підходів у визначенні суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору, у зв'язку з чим запропоновано визнати стороною спеціального інвестиційного договору на стороні приватного партнера лише інвестора із значними інвестиціями. Водночас, зважаючи на встановлену Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» можливість участі у певних випадках заявника у спеціальному інвестиційному договорі у якості інвестора із значними інвестиціями запропоновано редакційно уточнити положення окремих статей зазначеного Закону, які стосуються визначення поняття «спеціальний інвестиційний договір» (п. 7 ч. 1 ст. 1), суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору (ст. 11);

підтримки реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та державного стимулювання створення індустріальних парків у вигляді заходів, спрямованих на фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, із аргументуванням положення про те, що заходи з фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустріальних парків, не відповідають вимогам Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 та практиці Європейської Комісії щодо вирішення категорій справ, які предметно охоплюють випадки здійснення державних витрат на інфраструктуру. У зв'язку з цим доводиться, що відносини з надання державних та/або місцевих ресурсів на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустріальних парків, мають бути врегульовані нормами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»;

правового регулювання публічних інвестицій із обґрунтуванням наступних положень: 1) доцільності врахування у дефініції «публічні

інвестиції» ключових ознак, притаманних інвестиціям як правовій категорії, які закріплено у ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» та у актах права ЄС, а саме за переліком тих цінностей, які можуть бути інвестовані, а також у частині дотримання триланкової системи Цілей сталого розвитку, а саме її економічної, соціальної та екологічної складових; 2) поширення правового режиму публічних інвестицій на капітальні інвестиції державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі (крім банків), комунальних унітарних підприємств, установ, організацій, які здійснюються за рахунок власних коштів таких підприємств, товариств, установ і організацій, що узгоджуватиметься із правовими ознаками державного та місцевого інвестування, наведеними у Законі України «Про інвестиційну діяльність»; 3) недоцільності кваліфікації у якості публічних інвестицій виплат за договорами, укладеними в рамках публічно-приватного партнерства, зокрема, у формі плати за експлуатаційну готовність, які, за поширеною міжнародною практикою, є частиною механізму оплати на основі доступності за проєктами публічно-приватного партнерства; 4) уможливлення усунення колізії між кодексом і первинним законом у правовому регулюванні інвестиційних відносин, що є наслідком необґрунтованого розширення сфери правового впливу Бюджетного кодексу України на відносини, пов'язані із публічними інвестиціями, шляхом забезпечення застосування принципу «закон спеціальний має перевагу над загальним» (*lex specialis derogat generali*) таким чином, щоб пріоритет усунення колізії на користь кодексу визначався правовою умовою щодо однопредметності правового регулювання нормативно-правових актів рівної юридичної сили, що дозволить забезпечити чітке та однозначне застосування юридичної формули подолання колізії між кодексом і первинним законом, передбаченої ч. 2 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність»;

правового регулювання підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки, а також підтримки малого та середнього підприємництва із обґрунтуванням пропозиції про доцільність закріплення як у законах України

«Про розвиток літакобудівної промисловості», «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні», так і в інших нормативно-правових актах, які встановлюють заходи стимулювання суб'єктів господарювання у окремих галузях національної економіки, а також у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» положення про здійснення підтримки на підставах та умовах, у формах та спосіб, що визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону;

допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва із обґрунтуванням положення про доцільність доповнення Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для підтримки середнього та малого підприємництва, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348, нормами, які б мали за мету встановлення відповідних вимог щодо підстав, порядку, умов тощо надання державних та/або місцевих ресурсів, що набуває форми допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва, сприяючи імплементації у національне законодавство підходів, встановлених Розділом 3 «Допомога у доступі до фінансування для МСП» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014;

інтерпретації поняття «стартап» із обґрунтуванням доцільності приведення визначення поняття «новостворений бізнес (стартап)», що міститься у п. 2 Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229), у відповідність із дефініцією, наведеною у п. 2 Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для підтримки середнього та малого підприємництва, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348, що дозволить запобігти

випадкам необґрунтованого поширення правового статусу стартапів на суб'єктів господарювання інших, аніж суб'єкти малого підприємництва.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

систематики принципів права, які створюють основу для системного функціонування стимулюючого правового режиму господарювання із виділенням наступних: 1) міжнародні принципи права; 2) загальні принципи права; 3) міжгалузеві принципи права; 4) галузеві принципи права. Додатково наголошено на тому, що саме через призму загальновідомих правових принципів та підходів, які водночас отримали специфічне змістовне наповнення з боку юрисдикційних органів ЄС під впливом фундаментальних засад права ЄС, здійснюється оцінка можливих правових ризиків окремих заходів, впроваджуваних у межах стимулюючого правового режиму господарювання на національному рівні;

набуття окремими юридичними конструкціями, розробленими у межах відповідних інститутів господарського права, певних правових якостей, які їх індивідуалізують під потреби стимулюючого правового режиму господарювання, а саме встановлено, що у межах стимулюючого правового режиму господарювання до змісту господарського договору інтегруються правові умови, які за своїм змістом є віддзеркаленням засобів державного регулюючого впливу на господарську діяльність (наприклад, умови про форми надання державних та/або місцевих ресурсів) або ж визначають обсяг гарантій прав суб'єкта господарювання від можливих змін у законодавстві, створюючи певні регуляторні запобіжники;

ступеня інтегрованості у систему правових засобів сприяння досягненню Цілей сталого розвитку інституту державної допомоги суб'єктам господарювання із визнанням незначного рівня задіяння потенціалу цього інституту, що зумовлене неповним або суперечливим відтворенням порядку, умов та інших особливостей надання відповідних категорій державної допомоги, які визнаються «сумісними з внутрішнім ринком» за законодавством ЄС та «допустимими» за національним законодавством.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертаційній роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у: правотворчій діяльності – з метою вдосконалення чинного законодавства України, що визначає засади стимулюючого впливу на економіку; правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності правореалізації та правотлумачної роботи з боку органів державної влади та місцевого самоврядування; науково-дослідній діяльності – з метою поглиблення наукових розвідок проблематики методів та засобів стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання з урахуванням сучасних положень права ЄС; навчальному процесі – при викладанні дисциплін господарсько-правового напрямку для студентів юридичних та економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Результати дисертаційного дослідження склали інформаційно-аналітичну основу обґрунтування доцільності розроблення низки законопроектів, що підтверджується довідкою заступника Голови Комітету з питань правоохоронної діяльності, народного депутата України, доктора юридичних наук Г.М. Мамки від 26.12.2025 № 147д9/9-2025/299555, а також народним депутатом України В. Гнатенком визнається можливість використання окремих пропозицій у законотворчій діяльності (довідка від 26.12.2025 № 260д9/9-2025/299464) (додаток Б).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною, завершеною науковою роботою, наукові результати якої отримані авторкою особисто за підсумками аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, законодавства України, актів права ЄС, матеріалів судової практики та інших науково-теоретичних та емпіричних даних. Особистий внесок у публікації, виконані у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на наступних наукових заходах: Четвертих наукових читаннях пам'яті академіка В.К. Мамутова

(м. Київ-Одеса, 30.06.2023); Міжнародній науково-практичній конференції «Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни» (м. Київ, 12.04.2024); X Всеукраїнській мультидисциплінарній конференції «Чорноморські наукові студії» (м. Одеса, 17.05.2024); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення» (м. Київ, 26.04.2024); II Всеукраїнській науково-практичній конференції до Дня науки «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених» (м. Київ, 17.05.2024); Всеукраїнській науково-практичній конференції «П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова» (м. Київ, 28.06.2024).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено у 29 публікаціях, а саме: опубліковано один розділ у колективній монографії, двадцять дві наукові статті, з яких шістнадцять статей – у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, п'ять статей – у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, одна стаття у періодичному виданні, включеному до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, шість тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій – 28,69 д.а., з яких особисто авторці належить – 22,15 д.а.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що об'єднують дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 399 сторінок, з них основного тексту – 304 сторінки. Робота містить список використаних джерел із 365 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Стимулюючий правовий режим господарювання: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання

В теоретичній площині та у сфері практичної юриспруденції особливим предметом наукових інтересів залишається проблематика спеціального правового режиму господарювання. Особливо затребуваними внаслідок сучасних змін у суспільстві, зумовлених постпандемічними, військовими тощо факторами, які справляють значний вплив на економіку держави, постають теоретико-прикладні розробки, присвячені стимулюючим правовим засобам, здатним активізувати позитивні перетворення на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [1-101].

Попри негативні зміни, які були привнесені у сферу спеціального режиму господарювання у 2022 році, зокрема через скасування ст. 415 Господарського кодексу України, а згодом і Господарського кодексу України [102], Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» тощо, в той же час слід наголосити на тому, що створення сприятливих економіко-правових умов для залучення інвестицій продовжує залишатися одним з пріоритетів державної економічної політики. Зокрема, зазначене було предметом окремих законодавчих ініціатив, якими пропонувалося внести зміни до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» (законопроект реєстр. № 8138 від 19.10.2022) [103] та які фіналізовано у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями» від 09.08.2023

року № 3311-IX [104]. Додатково набув чинності Закон України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 [105], а також викладено у новій редакції значну частину статей Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 [106]. Слід також згадати про прийняття Закону України «Про ветеранське підприємництво» від 31.07.2025, яким впроваджується спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва [107]. Крім того, Планом пріоритетних дій Уряду на 2025 рік, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.09.2025 № 1003-р, за операційною ціллю 5 «Розвиток інноваційної економіки» (відповідальний – Мінцифри) передбачено реалізацію заходів щодо стимулювання інвестицій у технологічний сектор (Дія Сіті Інвест) (п. 100). Окремо заплановано створення окремого правового режиму провадження наукової та інноваційної діяльності «Science.City» (п. 336). Додатково з боку Мінекономіки мають бути вжиті заходи, спрямовані на розроблення комплексного підходу до економічного відновлення регіонів, впровадження механізму додаткової підтримки підприємств з урахуванням прифронтових територій, що має отримати нормативно-правове забезпечення на рівні Стратегії підтримки прифронтових територій, проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про кластерний розвиток в Україні» (п. 250) [108].

Відповідно, одним із завдань правової науки, особливо науки господарського права, має залишатися інтенсифікація досліджень проблематики спеціального режиму господарювання, особливо у частині стимулюючої його складової, що і отримало вияв у межах проведеного дослідження.

Система правового регулювання суспільних відносин побудована таким чином, що, залежно від мети та завдань державної політики щодо певної сфери відносин, у її структурі виділяються у певну групу правові норми, які утворюють особливу галузь, підгалузь, інститут чи субінститут.

Зокрема, у межах галузі господарського права ознаками інституту, на слушну думку О.Р. Зельдіної, наділений «спеціальний режим

господарювання», який поєднує норми права про специфіку організації та здійснення господарської діяльності на певних територіях і в певних галузях економіки [109, с. 5]. У продовження цієї наукової позиції, а також на основі дослідження спеціального правового режиму в різних галузях права дослідницею додатково запропоновано визначити спеціальний режим господарювання як «правовий режим, що визначає порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з певною метою для забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання.» [109, с. 9].

Крім того, О.Р. Зельдіною запропонована внутрішня класифікація спеціального режиму господарювання за критерієм правових засобів, обраних законодавцем для досягнення мети, із виділенням трьох видів, кожний з яких, у свою чергу, включає певні підвиди спеціального режиму господарювання, а саме:

1) обмежувальний спеціальний режим господарювання, тобто це такий режим, де законодавець за допомогою встановлення обмежень у процесі здійснення господарської діяльності досягає певних цілей по охороні територій, об'єктів тощо. До цього виду належать режими: державного кордону, надзвичайного і воєнного станів, виключної (морської) економічної зони, господарське забезпечення Збройних сил України;

2) заохочувально-обмежувальний спеціальний режим господарювання – віднесені ті режими, де за допомогою сполучення певних обмежень у процесі здійснення господарської діяльності та надання пільг досягаються необхідні цілі. До цього виду можна віднести такі режими, як концесія, санітарно-захисні й інші особливо охоронні території;

3) заохочувальний спеціальний режим господарювання – включає ті підвиди спеціального режиму господарювання, введення яких пов'язане з

необхідністю вирішення соціально-економічних проблем, залучення інвестицій на певну територію держави, у певну галузь економіки, створення нових робочих місць за допомогою надання різного роду заохочень для суб'єктів господарювання. До цього виду належать спеціальні економічні зони, території пріоритетного розвитку, єврорегіони, зони вільної торгівлі і господарська діяльність в окремих галузях народного господарства [109, с. 11-12].

У науковій літературі можна зустріти різні підходи як до розуміння правової сутності та класифікації спеціального режиму господарювання, втім незмінною залишається точка зору про особливий характер заохочувального (який ще називають пільговим, преференційним) виду спеціального режиму господарювання та обов'язкове виділення його у запропонованих науковцями класифікаціях спеціального режиму господарювання.

Так, С.В. Серебряк наголошує, що в залежності від мети запровадження спеціальні режими господарювання характеризуються пільговою, обмежувальною або пільгово-обмежувальною спрямованістю [47, с. 88].

Своєю чергою В.Е. Вакім за характером регулювання поділяє спеціальні режими господарювання на дві групи – заохочувальні та обмежуючі. На думку дослідниці, трьома ключовими елементами спеціального режиму заохочувального характеру є: пільги, державна допомога суб'єктам господарювання та гарантії їх прав [110, с. 71]. Заохочувальний спеціальний режим господарювання, як зазначає В.Е. Вакім, передбачає, що держава спрямовує заходи допомоги фінансового, організаційного або іншого характеру на сприяння діяльності суб'єкта господарювання, який діє в рамках такого режиму. Як правило, як підкреслює науковець, спеціальний режим господарювання має передбачати пільгові режими оподаткування та сплати митних платежів [110, с. 70].

Привертає увагу і наукова позиція Л.В. Крупи, яка полягає у тому, що спеціальний режим господарювання характеризується як особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється

відносно до певного кола суб'єктів або сфери їх діяльності та який відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною направленістю регулювання, обумовленою публічним інтересом, проявляючись у всіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони та додаткові підстави юридичної відповідальності [111, с. 3–4].

Можна зустріти і думку про те, що спеціальний правовий режим господарювання відрізняється від загального режиму господарювання або пільговою, або обмежувальною направленістю правового регулювання. Саме такого висновку доходить А.В. Матвєєва [112, с. 41].

Розглядаючи види режимів господарювання, що використовуються для регулювання відносин в інноваційній сфері, Ю.Є. Атаманова виділяє наступні:

1) для суб'єктів господарювання незалежно від галузевої належності та конкретного виду діяльності в інноваційній сфері встановлений загальний режим, який закріплює загальні організаційно-правові умови здійснення інноваційної діяльності та спрямований на інституційне забезпечення реалізації інноваційних проєктів шляхом формування та забезпечення функціонування національної інноваційної системи;

2) політика найбільшого сприяння реалізується через установлення спеціального заохочувального (пільгового) режиму господарювання. Він може встановлюватися: а) щодо обраних за пріоритетні галузі національної господарської системи (наприклад, космічної галузі); б) щодо окремих територій (можуть бути створені як різновид спеціальних (вільних) економічних зон); в) щодо реалізації окремих інноваційних проєктів (наприклад, для технологічних парків);

3) щодо інноваційної діяльності в певних галузях або щодо окремих об'єктів може запроваджуватися політика рестрикцій шляхом установлення спеціального режиму господарювання обмежувального характеру [113, с. 360–361].

Отже, аналіз різних наукових підходів засвідчує те, що у межах спеціального режиму господарювання виділяється комплекс правових норм, якими створюються певні сприятливі умови для здійснення господарської діяльності.

В той же час вбачається за доцільне запропонувати використання більш універсального терміна для позначення вищенаведеної складової спеціального режиму господарювання, а саме стимулюючий правовий режим господарювання. Адже наявні на сьогодні термінологічні конструкції не у повній мірі дозволяють розкрити потенціал саме стимулювання господарської діяльності.

Використання термінів «заохочувальний», «пільговий» чи «преференційний» доцільно розглядати у системному зв'язку з терміном «стимулювання», оскільки перші уособлюють собою окремі форми виразу дій держави, які спрямовані, передусім, на стимулювання розвитку економіки та які стисло можна охарактеризувати наступним чином:

1. Заохочення напевно можна розглядати як винагороду за певну прийнятну з правової точки зору та економічно важливу для держави поведінку суб'єкта господарювання. Наприклад, у ч. 1 ст. 385 Господарського кодексу України від 16.01.2003 (нині скасовано) містилася норма про те, що оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності має здійснюватися за такими принципами і серед останніх згадується «заохочення експорту продукції вітчизняного виробництва».

У наукових джерелах навіть зустрічається думка про те, що доцільно розрізняти категорії «стимулювання» та «заохочення», оскільки, як зауважує Ю.Г. Сльота, заохочення є адресним, а стимулювання – безадресним [114, с. 92].

2. Пільги виступають одним із засобів стимулюючого впливу на поведінку суб'єктів господарювання, а їх встановлення виступає одним із засобів державного регулювання господарської діяльності (про що згадувалося у ч. 2 ст. 12 Господарського кодексу України).

3. Вживання терміна «преференції» є більш характерним для сфери правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, у межах режиму найбільшого сприяння, впровадження якого допускається Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 для іноземних суб'єктів господарської діяльності, можуть надаватися преференції (ст. 7). Додатково у цьому Законі згадуються тарифні пільги (тарифні преференції) у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита або встановлення тарифних квот, інші заходи, передбачені законами та міжнародними договорами України (ст. 29-1) [115].

Доцільність вживання терміна «стимулюючий» для позначення комплексу правових норм, які встановлюють певні переваги, у межах спеціального режиму господарювання також підтверджується результатами досліджень у галузі теорії права щодо ролі та значущості правових стимулів.

Так, на думку О.Ф. Скакун, правовий стимул слід розглядати як «правове спонукання до законослухняної поведінки, що створює умови для задоволення власних інтересів суб'єкта. Наприклад, пільга, право на власність» [116, с. 486]. Правовий стимул, як вважають В.С. Ковальський, С.Л. Лисенков, А.М. Колодій, О.Д. Тихомиров, це фактор і умова забезпечення правомірної поведінки, проявляється в правовій формі суб'єктивних прав, законних інтересів, пільг, привілеїв, імунітету, заохочень [117, с. 285-286].

Прикметним є те, що основні напрями економічної політики держави, класифікація яких була представлена у ст. 10 Господарського кодексу України, акцентували увагу на «стимулюванні» розвитку економіки, використанні заходів «стимулюючого» впливу. Зокрема, про це згадувалося у описі структурно-галузевої, податкової, грошово-кредитної та валютної політики. Аналогічне функціональне призначення правових заходів впливу на економіку знайшло вияв у приписах ст. 7 «Засади внутрішньої політики в економічній сфері» Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 [118]. Невипадково, Я.В. Петруненко пропонує розглядати

спеціальні (вільні) економічні зони через призму засобу державного стимулювання саме економічного регіонального розвитку. На думку дослідника, утворення спеціальних (вільних) економічних зон слід розглядати як один із засобів державної підтримки у формі стимулювання економічного розвитку регіонів [119, с. 143].

Зважаючи на те, що правовий режим відзначається особливою метою, на що звертає увагу Л.В. Вакарюк [120, с. 13], то у межах стимулюючого правового режиму господарювання такою метою може бути визнано створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства. Акцент на сталому розвитку є свідомим, адже Україна приєдналася до резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та здійснила адаптацію Цілей сталого розвитку з урахуванням національної специфіки, що отримало детальне висвітлення у національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [121]. Доцільність здійснення перетворень саме на засадах сталого розвитку додатково отримала підтвердження в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019.

Відповідно, вбачається за можливе запропонувати розглядати *стимулюючий правовий режим господарювання* як систему правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства [122; 123].

Не менш важливим питанням, яке потребує висвітлення та відповідного вирішення, слід визнати з'ясування підходів до визначення предмета стимулюючого правового режиму господарювання.

Незважаючи на здавалося б очевидну відповідь, вбачається за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні аспекти.

Зокрема, певні труднощі з ідентифікацією предмета регулювання стимулюючого правового режиму господарювання пов'язані з різними підходами до розуміння поняття «спеціальний режим господарювання» як родового по відношенню до першого.

Так, О.Р. Зельдіна, як було наголошено вище, окрему увагу приділяє таким ключовим ознакам спеціального режиму господарювання як-то «організація та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки». Зазначене додатково знаходить вияв у критеріях віднесення до спеціального режиму господарювання, запропонованих вченою, а саме:

наявність спеціального нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність на певній території або в певній галузі економіки, який містить спеціальні правила, що відрізняються від загальних;

встановлення спеціального дозвільного порядку, не передбаченого загальним законодавством, для здійснення господарської діяльності на певній території або в певній галузі економіки;

законодавче закріплення обмежень та/або заохочень суб'єктів господарювання під час організації та здійснення господарської діяльності на певній території або в певній галузі економіки.

Усі перераховані критерії, як відзначає дослідниця, мають бути дотримані в сукупності, тільки тоді той чи інший режим можна віднести до спеціального режиму господарювання [124, с. 18].

На думку В.В. Чайковської, певним недоліком запропонованого О.Р. Зельдіною концептуального підходу до виділення ключових елементів поняття «спеціальний режим господарювання» виступає обмеження сфери дії зазначеного правового режиму лише певною територією або певною галуззю економіки. На переконання В.В. Чайковської, особливості порядку організації та здійснення господарської діяльності можуть існувати й у певних сферах

господарської діяльності, що не можна віднести до галузей економіки (наприклад, у сфері інвестиційної діяльності, діяльності збройних сил України тощо), а також під час укладення довгострокових договорів (наприклад, концесійних договорів) [125, с. 151-152].

Досліджуючи особливості спеціального режиму підприємницької діяльності у вільних економічних зонах України, Л.В. Крупа пропонує визначити поняття «спеціальний правовий режим» як особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється стосовно конкретного кола суб'єктів або сфери їх діяльності і відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною спрямованістю регулювання, зумовленою особливим публічним інтересом, який виявляється в усіх елементах його механізму, головним чином, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності [111, с. 3-4].

Як зауважує В.В. Чайковська, серед позитивних рис запропонованого Л.В. Крупою визначення можна виділити можливість існування спеціального правового режиму щодо певної сфери діяльності суб'єктів господарювання, не обмежуючи цю сферу територією чи галуззю [125, с. 152].

Водночас недоліками визначення поняття «спеціальний правовий режим» в інтерпретації Л.В. Крупи визнано наголос на «публічному інтересі» та «механізмі публічного інтересу» без пояснення змісту останніх (В.В. Чайковська [125, с. 152]), а також акцентування уваги на пільговій або обмежувальній спрямованості регулювання, що, на думку Т.І. Швидкої та К.К. Халецької, призводить до звуження мети впровадження спеціального режиму, оскільки виключається можливість впровадження спеціального режиму, де пільги в певних аспектах (наприклад, в сфері оподаткування) застосовуються лише при дотриманні ряду обмежень [126, с. 89].

Привертає увагу позиція О.П. Подцерковного щодо ознак спеціального режиму господарювання, який пропонує відрізнати територіальну ознаку відповідного регулювання від організаційно-суб'єктної ознаки регулювання,

яка передбачає введення особливого режиму для суб'єктів певної організаційно-правової форми або господарювання. Організаційно-суб'єктна ознака, як зазначає О.П. Подцерковний, стосується введення спеціальних норм щодо окремих суб'єктів господарювання залежно від виду діяльності, яку здійснює така особа. Відповідно, як наголошує науковець, спеціальний режим господарювання стає невизначеним, оскільки останній має включати діяльність у банківській сфері, сфері страхування, транспортної діяльності, капітального будівництва, зберігання, сільського господарства тощо, тобто в усіх галузях народного господарства, що збігається значною мірою з обсягом усієї особливої частини господарського права [127, с. 591].

Досліджуючи особливості спеціального режиму господарювання та спираючись на багатоманіття наукових поглядів щодо його правової природи, С.В. Серебряк виділяє одну з ознак такого режиму, яка полягає у впровадженні останнього на певній території або у певній галузі економіки або відносно до певного кола суб'єктів або до сфери їх діяльності. У підсумку науковець пропонує власну дефініцію спеціального режиму господарювання у якості правового режиму, який запроваджує особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки або щодо певного кола осіб, який характеризується або пільговою, або обмежувальною, або змішаною направленістю правового впливу на господарські відносини для досягнення визначеної законодавцем мети [128, с. 36].

Як слушно зазначає А.В. Матвєєва, дотепер не напрацьовано єдиного підходу до визначення змістовного навантаження як самого поняття «спеціальний правовий режим», так і щодо його ключових складових елементів. За підсумками аналізу думок науковців, предмет наукових інтересів яких складали зазначені питання, дослідниця доходить висновку про те, що спеціальний правовий режим визначається як:

надання іноземцям в якій-небудь сфері прав та/або встановлення для них певних обов'язків, що відрізняються від тих, які надаються в цій сфері для власних громадян відповідної держави;

надання іноземцям правового стану, що відрізняється від правового режиму громадян в сторону зменшення прав іноземців;

надання спеціальних прав, які найчастіше встановлюються у договірній практиці;

надання іноземцям в якій-небудь сфері певних прав та (або) встановлення для них певних обов'язків;

інститут господарського законодавства, що визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки або у процесі здійснення господарського договору, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, та вводиться для досягнення цілей, встановлених державою та ін. [129, с. 125-126].

Привертають увагу також консолідовані висновки вищезгаданого науковця за підсумками аналізу наведених у наукових джерелах визначень поняття «спеціальний правовий режим» та законодавства у досліджуваній сфері відносин щодо ознак спеціального правового режиму із виділенням наступних: 1) відрізняється від загального режиму господарювання або пільговою, або обмежувальною направленістю правового регулювання; 2) встановлюється на певній території або у певній галузі економіки; 3) встановлюється або відносно до певного кола суб'єктів або до сфери їх діяльності [130, с. 143-144].

Виходячи з формально-логічного аналізу Розділу 8 Господарського кодексу України, присвяченого спеціальним режимам господарювання, А.В. Матвєєва доходить висновку про можливість внутрішньої диференціації із виділенням спеціального правового режиму господарювання (як загальне поняття) та спеціального правового режиму господарювання в окремих галузях народного господарства (як родове поняття), які одночасно

поіменовані авторкою як спеціальний правовий режим господарювання загального типу та галузевий спеціальний правовий режим [129, с. 125-126].

Додатково, як зауважує А.В. Матвєєва, усі види спеціальних режимів господарювання, окрім концесії, відповідно до їх регламентації законодавцем можна умовно поділити на два типи: 1) галузеві спеціальні режими господарювання (ті, які встановлюються у певних галузях народного господарства) та 2) територіальні спеціальні правові режими господарювання, які встановлюються на певній території [129, с. 128].

У певній мірі усталений підхід до визначення предмета спеціального режиму господарювання знайшов вияв також у авторському визначенні зазначеного режиму, запропонованому Т.І. Швидкою та К.К. Халецькою, під яким запропоновано розуміти правовий режим, закріплений в спеціальному законодавстві та забезпечений державою, що встановлює особливий порядок регулювання господарських відносин, зумовлений публічним інтересом, на певній території, в певному секторі економіки, шляхом встановлення широкого кола обмежень та/або з наданням комплексу преференцій задля досягнення відповідної мети [126, с. 90-91].

У наукових джерелах можна також зустріти згадування про «спеціальний правовий режим економічної діяльності», до сфери дії якого О.О. Єгорова пропонує віднести не лише певну визначену локальну територію, але й певний вид підприємницької діяльності в будь-якому місті на території держави [131, с. 189].

Відразу слід обмовитися, що вищенаведеними науковими підходами не обмежується весь спектр наукових поглядів на проблему визначення предмета спеціального режиму господарювання і в той же час переважна більшість наукових досліджень містить висновки про поширення особливого порядку застосування правових норм у межах спеціального режиму господарювання на певні території, певні галузі економіки, певне коло суб'єктів господарювання або їх діяльність тощо.

В той же час, предмет стимулюючого правового режиму господарювання як складової частини спеціального режиму господарювання все ж таки має певну специфіку та потребує відповідного уточнення. Вирішальне значення для визначення предмета стимулюючого правового режиму господарювання мають правові норми, які визначають порядок та умови надання державних та/або місцевих ресурсів суб'єктам господарювання з метою створення сприятливих умов для здійснення відповідної господарської діяльності.

На даний час зазначені вище правові норми знайшли системне відтворення у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 [132], які увібрали концептуальні підходи до розуміння державної допомоги, представлені в праві Європейського Союзу (далі – ЄС). Зокрема, поняття «допомоги, що надається державами» наведено у ст. 107 консолідованої версії Договору про функціонування ЄС, а саме наводиться наступне визначення: «Якщо в Договорах не обумовлено інакше, допомога, яку в будь-якій формі надає держава-член або яку надано за рахунок державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію, надаючи переваги певним суб'єктам господарювання або виробництву певних товарів, є несумісною з внутрішнім ринком тією мірою, якою вона впливає на торгівлю між державами-членами.» [133]. Аналогічним чином поняття «державної допомоги» отримало вираз в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС) [134], а також імplementовано у згаданий Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» у значенні «підтримки у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності».

У Повідомленні Європейської Комісії від 19.07.2016 C/2016/2946 щодо поняття державної допомоги, зазначеного у статті 107(1) Договору про функціонування ЄС (далі – Повідомлення ЄК № C/2016/2946), також наголошується на тому, що правила державної допомоги застосовуються лише тоді, коли бенефіціаром заходу є «підприємство» (п. 6). При цьому у п. 7 закріплено застереження про те, що «Суд Справедливості послідовно визначав підприємства як суб'єкти господарювання, які здійснюють економічну діяльність, незалежно від їх правового статусу та способу їх фінансування». Варто звернути увагу, що вживання термінів «підприємство» та «суб'єкт господарювання» не є ознакою певної суперечності у тлумаченні Суду Справедливості, оскільки, як слушно зазначено у посібнику для суддів «Державна допомога суб'єктам господарювання», «Поняття суб'єкта господарювання, який визначає отримувача допомоги у частині першій 107 ДФЄС, є економічним та функціональним поняттям у законодавстві ЄС про захист конкуренції, та його не потрібно плутати із поняттям юридичної особи, що використовується в цивільному праві (наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю чи акціонерне товариство). У цьому контексті «суб'єкт господарювання» означає «економічну одиницю» чи «суб'єкт», залучений до економічної діяльності, що може складатися з кількох юридичних осіб. Це може бути багатонаціональна група компаній, наприклад, із материнською/холдинговою компанією та кількома дочірніми компаніями, усі з яких є окремими юридичними особами.» [135, с. 21].

Відповідно не випадковим є згадування саме про «суб'єкта господарювання» у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Привертає увагу також підхід, закладений у нормативну дефініцію реципієнта субсидії та представлений у Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22.12.1998, який можна визнати закономірним продовженням імплементації Угоди про субсидії та компенсаційні заходи як додатку до Угоди про заснування Світової

організації торгівлі. Зокрема, реципієнтом визначено суб'єкта господарсько-правових відносин, що отримує грошові суми або дохід від руху товару, який субсидується у розумінні зазначеного Закону (п. 17 ст. 1). При цьому субсидія визначається у Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» як фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, в результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки) [136].

Як наголошує О.Е. Ліллемяе, спостерігається певна кореляція у підходах, що напрацьовані у межах права СОТ щодо поняття «субсидія» та у праві ЄС у контексті методологічних засад інституту державної допомоги. Зокрема, попри певні об'єктивно існуючі відмінності у регулюванні надання субсидій та державної допомоги, ознаки селективності і адресності (специфічності) дуже схожі між обома системами [137, с. 129-130].

Селективність або вибірковість, як одна з ознак державної допомоги характеризується тим, що створюються будь-які обмеження здатності всіх підприємств скористатися державними «благами» в рамках програми уряду. Саме така оцінка цієї ознаки наводиться О.Е. Ліллемяе із посиланням на дослідження іноземних фахівців [137, с. 126; 138]. З метою яскравої демонстрації практичної реалізації селективності державної допомоги дослідницею наводиться один з цікавих кейсів із посиланням у джерельній базі власного дисертаційного дослідження на відповідне рішення Європейської Комісії, який вбачаємо за доцільне також відтворити у цьому дослідженні:

«Так, наприклад, і в ЄС, Європейська Комісія та Європейський Суд визнали, що захід, який сприяє певному регіону країни, можна вважати селективним. Це було у випадку, коли регіональна влада на Азорських островах ввела зниження ставки корпоративного податку, яке автоматично застосовуються до всіх суб'єктів господарювання. Зниження податків було введено тільки в Азорському регіоні, а не в іншій частині Португалії. Комісія

визнала, що якщо конкретний податковий захід надає допомогу будь-якому підприємству держави-члена без розсуду в повному обсязі, то він буде розглядатися в якості загальної міри і не підпадати під дію ст. 87 (1) Договору про заснування Європейської Спільноти (нині ст. 107 ДФЄС), але якщо допомога розповсюджується тільки на певну галузь або певного типу підприємство, тоді даний захід державного регулювання набуває ознак селективності і визнається як державна допомога. Допомога надана всім компаніям на Азорських островах буде розглядатися в якості державної допомоги, а не загального заходу, оскільки мова йде про допомогу тільки в даній частині держави-члена.» [137, с. 126-127; 139, с. 52].

Відповідно, акцент у визначеннях «спеціального режиму господарювання», запропонованих науковцями, представленими у цьому дослідженні, на певних частинах території держави, галузях економіки, видах господарської діяльності навряд чи можуть бути прийнятними для ідентифікації предмета стимулюючого правового режиму господарювання. *Вбачаємо за доцільне відстоювати позицію про поширення сфери дії стимулюючого правового режиму господарювання саме на суб'єктів господарювання. Адже масштаб діяльності суб'єктів господарювання (територія регіону, певна галузь тощо), класифікація суб'єктів господарювання (великі, середні, малі), функціональна мета стимулюючих заходів (проведення наукових досліджень, технічний розвиток, інноваційна діяльність, збереження культурної спадщини, працевлаштування та створення робочих місць, подолання наслідків COVID-19, військової агресії тощо) виступають невід'ємним елементом критеріїв оцінки допустимості надання державних та/або місцевих ресурсів через відповідні форми державної допомоги чи субсидій або ж виключення певних видів державної допомоги з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Зокрема, такі критерії щодо окремих категорій державної допомоги затверджуються Кабінетом Міністрів України на підставі ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».*

З вищенаведених міркувань можна дійти висновку про те, що стимулюючий правовий режим господарювання перебуває під значним впливом міжнародно-правових норм, що дає можливість стверджувати про притаманність цьому режиму пріоритетності міжнародного права, міжнародно-правового регулювання над національним рівнем правового регулювання. При цьому, як наголошує Г.І. Пастушок, особливою підсистемою міжнародного права стає європейське право, яке у вузькому розумінні наближається до права ЄС у значенні «сукупності правових норм, які містяться в актах Європейського Союзу та Європейського співтовариства» [140, с. 41–42; 141, с. 398]. Вбачається, що закономірним буде твердження про пріоритет у межах ЄС наддержавного або як ще його називають комунітарного права над національним правом. Додаткову аргументацію цієї тези із посиланням на практику Суду ЄС наводить Г.І. Пастушок, який відзначає, що принцип верховенства права у діяльності Європейських співтовариств означає «верховність», примат комунітарного над національним правом. Цей принцип, як зауважує науковець, закріплено у справах *Van Gend & Loos*, *Flaminio Costa V. Enet, Simmenthal*, у яких Суд ЄС встановив, що правова природа Співтовариств унеможлиблює «відповідне прийняття нових національних норм у тій частині, в якій вони були несумісні з положеннями права Європейських співтовариств». Додатково акцентовано увагу на тому, що Суд ЄС постановив також, що в разі колізій між правом Співтовариств і національними нормами, останні не лише не беруться до уваги, а й можуть «бути відкинуті» судами [140, с. 113; 142, с. 73].

Як зазначає О.В. Баклан, принцип верховенства європейського права по відношенню до національного права знаходить вияв у наступних фундаментальних засадах:

національне право ні за яких обставин, в тому числі у тих випадках, які пов'язані з часом прийняття державою-членом тих чи інших правових актів, не може превалювати над загальноєвропейським правом;

у випадках невиконання державами-членами ЄС своїх зобов'язань, що впливають з установчих європейських договірних актів, в якості причини невиконання зобов'язань неможливе посилення на невідповідність тих чи інших положень договорів національним конституціям;

держави-члени не можуть приймати і застосовувати в процесі свого повсякденного функціонування правові та інші заходи (засоби), які перешкоджали б ефективному застосуванню положень договорів;

юридична сила актів, що виходять від ЄС, не може бути різною стосовно різних держав-членів;

держави-члени ЄС не можуть давати офіційні висновки, пов'язані з тлумаченням регламентів – актів Європейської Спільноти, що мають для них обов'язковий характер;

національні суди не мають юрисдикції, яка стосується перевірки європейського права на предмет його відповідності конституціям держав-членів ЄС;

у тих випадках, коли Європейський суд справедливості виявить невідповідність національного права європейському, законодавчі органи держав-членів ЄС зобов'язані усунути цю невідповідність, а національні суди повинні простежити за тим, щоб рішення Європейського суду справедливості, в якому міститься вказівка на цю невідповідність, були б в точності виконані;

держави-члени ЄС ніяким чином не можуть заборонити своїм судам загальної юрисдикції та спеціалізованим судам застосовувати в разі потреби європейське право;

національне право має створювати всі можливі умови і тим самим сприяти реалізації тих суб'єктивних прав, які даються фізичній чи юридичній особі європейським правом [143, с. 109–110].

Особливо яскраво пріоритет міжнародно-правового (наддержавного) регулювання у контексті превалювання підходів, напрацьованих у межах правової системи ЄС, проявляється у контексті євроінтеграційних процесів, активним учасником яких виступає Україна як суб'єкт міжнародного права.

Адже набуття Україною статусу кандидата у члени ЄС ще більше зобов'язує органи державної влади забезпечувати адаптацію національного законодавства до *Acquis communautaire* – правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ (Розділ II «Визначення термінів» Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18.03.2004 № 1629-IV [144]).

Безперечно, за такого підходу можна стверджувати, що пріоритет міжнародно-правового регулювання над національним рівнем правового регулювання набуває ознак наскрізного принципу функціонування та розвитку більшості галузей вітчизняного права. Втім ступінь інтенсивності імплементації міжнародно-правових норм (зокрема, права ЄС як їх складової) у різні галузі національного законодавства є неоднаковим, що може створювати асинхронне правове регулювання суспільних відносин, у тому числі тих, що охоплюються у межах стимулюючого правового режиму господарювання.

Наприклад, як вище було зазначено, державна допомога, яка розглядається у межах даного дослідження як один з ключових економіко-правових засобів реалізації стимулюючого правового режиму господарювання, посіла окреме місце у Аналітичному звіті, що доповнює висновки Єврокомісії щодо заявки України на вступ до ЄС (далі – Аналітичний звіт), який було підготовлено у лютому 2023 року. Зокрема, окрему увагу стану розвитку законодавства у сфері державної допомоги було приділено у главі 8 «Конкурентна політика» із зазначенням про те, що дотримання правил державної допомоги в Україні залишається проблематичним, оскільки міністерства та інші надавачі не завжди повідомляють Антимонопольний комітет України про заплановані заходи. Загалом, як зазначено у Аналітичному звіті, Україна має вжити заходів для

підвищення прозорості відносин між державою та державними підприємствами [145, с. 25].

До речі, значну увагу в Аналітичному звіті приділено також публічним закупівлям, а саме у межах глави 5 «Публічні закупівлі» [145, с. 8–10], стимулюючий потенціал яких залишається недооціненим, особливо у тих випадках, коли стимулюючий ефект досягається шляхом забезпечення досягнення пріоритетних цілей державної економічної політики. Публічні закупівлі вбачається за можливе розглядати як один з механізмів приведення у дію стимулюючого правового режиму господарювання, коли такі закупівлі розглядаються як одна з істотних умов надання державних та/або місцевих ресурсів суб'єкту господарювання (наприклад, господарська діяльність з надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, виключається з-під сфери дії законодавства про державну допомогу у разі дотримання низки правових умов, серед яких, як впливає з рішення Суду Справедливості у справі Altmark, згадується обов'язковість обрання суб'єкта господарювання – надавача послуг відповідно до процедури публічних закупівель [146]) або ж як безпосередній засіб реалізації стимулюючого правового режиму господарювання, коли публічні закупівлі спрямовані, у тому числі, на досягнення «горизонтальних» цілей. Зокрема, В.К. Малолітнева за функціональним призначенням, або «горизонтальною» ціллю, яка реалізується у закупівлях, виділяє такі субінститути: публічних закупівель з метою захисту навколишнього середовища (так звані «зелені» закупівлі); соціально-відповідальних публічних закупівель; публічних закупівель для розвитку інновацій; публічних закупівель для захисту національних виробників, окремих територій, підтримки малих та середніх суб'єктів господарювання [147, с. 41].

Відповідно, можна дійти висновку, що окремі правові засоби реалізації стимулюючого правового режиму господарювання набувають значно більшої ваги у контексті адаптації національного правового поля до законодавства ЄС.

При цьому важливо усвідомлювати, що саме через призму загальновідомих правових принципів та підходів, які водночас отримали специфічне змістовне наповнення з боку юрисдикційних органів ЄС під впливом фундаментальних засад права ЄС, здійснюється оцінка можливих правових ризиків окремих заходів, впроваджуваних у межах стимулюючого правового режиму господарювання на національному рівні.

Зокрема, доречним буде навести практику застосування принципу легітимних (законних) очікувань, який, як відомо, є складовим елементом принципу верховенства права, у сфері надання державної допомоги у межах Європейського Співтовариства, представлену у дисертаційному дослідженні Д.Ю. Сіюшова.

Як зазначає дослідник із посиланням на практику Суду Справедливості ЄС, для застосування принципу захисту законних очікувань необхідно встановити наявність декількох обставин, а саме [148, с. 167]:

по-перше, повинен існувати акт чи дія органів ЄС, що визнають законною певну поведінку особи [149, пар. 31]. Під дією може розумітися, зокрема, певна адміністративна практика (наприклад, щодо трактування критерію «перевага» у справах про державну допомогу) або усні чи письмові роз'яснення;

по-друге, особа, щодо якої застосований певний акт чи захід, не повинна була мати можливість передбачити зміну законодавства чи підходів до його трактування зі сторони органів ЄС. Як зазначає Суд Справедливості ЄС у справі C-459/02 (справа Willy Gerekens та Association agricole pour la promotion de la commercialisation laitière Procola проти Великого Герцогства Люксембург) «якщо розсудливий та обережний трейдер міг передбачити, що впровадження заходу Співтовариства могло вплинути на його інтереси, він не може посилатися на принцип захисту законних очікувань, якщо цей захід буде прийнятий» [150, пар. 29].

Далі у дослідженні Д.Ю. Сіюшов наводить судову позицію у справі C-24/95 (справа Alcan Deutschland), згідно з якою «підприємства, яким надана

допомога, не можуть покладатися на принцип захисту законних очікувань для обґрунтування законності допомоги, якщо вона не була надана відповідно до встановленої процедури...старанний бізнесмен, як правило, має змогу визначити, чи була ця процедура дотримана» [148, с. 167–168; 146, пар. 25]. Резюмуючи науковець зазначає: «Отже, якщо держава-надавач допомоги не дотрималась встановленої процедури (наприклад, оскільки державний орган вважав, що відповідний податковий захід не є державною допомогою, а тому не підлягає повідомленню ЄК), така держава разом із бенефіціарами допомоги позбавлена права на застосування принципу захисту законних очікувань, зокрема, з метою запобігання поверненню допомоги, оскільки ризик визнання допомоги незаконною був (чи повинен був бути) передбачуваний з початку її надання.» [148, с. 168; 151, пар. 104].

Відтак, вітчизняна правотворча та правозастосовна практика, спрямована на впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, має враховувати напрацьовану практику Суду Справедливості ЄС та Європейської Комісії у відповідних сферах суспільних відносин, зокрема, у сфері державної допомоги. Зважаючи на загальну оцінку глави 8 «Конкурентна політика», представленої у Аналітичному звіті, на рівні «деяка відповідність праву ЄС», при тому, що, як зазначає В.А. Устименко, система оцінювання представлена за 5-бальною шкалою: 1 – початковий рівень, 2 – деяка відповідність праву ЄС, 3 – помірна відповідність, 4 – добра відповідність, 5 – просунутий рівень [35, с. 65], можна стверджувати, що адаптація цього сектору правового поля до *Acquis communautaire* відбувається дуже повільно. Як зазначено у анотованому підсумку, «Україна повинна продовжувати узгоджувати свою законодавчу базу з питань конкуренції та державної допомоги з відповідними частинами *acquis* ЄС» [145, с. 25]. Не кращою є ситуація і у сфері правового регулювання публічних закупівель, яка також отримала оцінку «деяка відповідність праву ЄС» [145, с. 10]. До речі, глави 5 «Публічні закупівлі» та 8 «Конкурентна політика» отримали таку ж

саму оцінку «деяка відповідність праву ЄС» і у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 року [152].

Описані вище проблеми фактично є результатом більш масштабної наукової дискусії щодо примату національного чи міжнародного (наднаціонального) права, що згодом з теоретичної площини перейшло у сферу практичної юриспруденції. Зокрема, Г.І. Пастушок, наводячи приклади ставлення представників двох сучасних філософських шкіл до актуального питання міжнародної взаємодії держав та спираючись на наукову роботу С.І. Максимова, зазначає, що на пріоритеті міжнародного права наполягають прихильники універсалістсько-ліберальної етики справедливості, що наголошують на пріоритеті прав для всіх над благом для партикулярного співтовариства. Натомість пріоритет національного права відстоюють апологети-комунітаристської етноетики, що вважають високо ціннісним партикулярну культурну традицію [140, с. 40; 153, с. 28].

У підсумку у вітчизняному законодавстві отримав закріплення примат національного права, що знайшло текстуальне закріплення у наступній лексичній конструкції: «Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Кодексом (або Законом), застосовуються правила міжнародного договору.». Наприклад, таке формулювання можна зустріти у Податковому кодексі України від 02.12.2010 (далі – ПК України) (п. 3.2 ст. 3) [154], Законі України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020 (ч. 2 ст. 2) [155] та інших нормативно-правових актах України.

Втім, зважаючи на те, що, в умовах поглиблених інтеграційних процесів, превалюють колективні підходи до вибору методів та засобів правового регулювання суспільних відносин, що виступають предметом спільних домовленостей, актуалізується потреба у забезпеченні прямої пріоритетної дії на території держави норм міжнародно-правових договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Попри те, що

Конституцією України встановлено, що такі міжнародні договори визнаються частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9) [156], форма закріплення в актах чинного законодавства порядку застосування міжнародно-правових норм свідчить про визнання за останніми факультативного характеру.

Відповідно, зміщення пріоритету з національного на міжнародне право фактично створило би передумови для виключення дискреції центральних органів державної влади, насамперед Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, у прийнятті на основі суб'єктивної оцінки рішень щодо інтенсивності імплементації норм міжнародного права, вагомою частиною якого розглядається також право ЄС.

Зазначені зміни у парадигмі сприйняття ролі та значення наддержавного регулювання у глобалізаційну епоху, беззаперечно, матимуть вирішальний вплив на формування сучасного ефективного законодавчого поля, особливо у частині визначення відправних засад побудови стимулюючого правового режиму господарювання, його місця у системі господарського права та законодавства.

Так, у науці господарського права сформувався підхід, започаткований О.Р. Зельдіною, згідно з яким спеціальний режим господарювання кваліфікується у якості комплексного інституту господарського права. Як слушно зазначає науковець, інститут спеціального режиму господарювання охоплює норми, що регулюють як організаційно-господарські, так і виробничо-господарські відносини, як організацію, так і здійснення господарської діяльності, а також включає окремі норми митного, податкового, природоохоронного й іншого законодавства і взаємодіє із суміжними галузями [109, с. 10].

При цьому стимулюючий правовий режим господарювання *пропонується визнати у якості субінституту у межах інституту спеціального режиму господарювання*. Адже цілком логічним виглядатиме

внутрішнє структурування *інституту спеціального режиму господарювання із виділенням функціонально узгоджених субінститутів*.

Комплексним характером відзначатиметься і субінститут стимулюючого правового режиму господарювання, регулюючий вплив якого на суспільні відносини можливий за умови узгодженого функціонування його елементів, які можуть бути представлені наступним чином:

1) «правове ядро» субінституту, яке уособлене у господарсько-правових нормах, що визначають засади підприємництва, економічної конкуренції, у тому числі таких її складових як державної допомоги та захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту, господарського договору, публічних закупівель, публічно-приватного партнерства, інвестиційної, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності тощо;

2) правові норми суміжних галузей права та їх підгалузей, а також інститутів, які спрямовані на створення інституціональних умов для досягнення господарсько-правовими нормами мети правового регулювання відповідних суспільних відносин. Зокрема, О.Р. Зельдіна, у контексті спеціального режиму господарювання, відносить до суміжних з господарським правом норми митного, фінансового, екологічного, земельного, адміністративного права [109, с. 29].

Як можна побачити, зміст «правового ядра» субінституту стимулюючого правового режиму господарювання складають норми низки підгалузей та інститутів господарського права, яким присвячені окремі ґрунтовні наукові дослідження та які характеризуються високим ступенем інтеграції до змісту та структури спеціального режиму господарювання.

Так, О.Р. Зельдіна виділяє спеціальний режим інвестиційної діяльності як підвид заохочувального режиму господарювання у межах спеціального режиму господарювання, який, за запропонованим нею визначенням, є «юридичною конструкцією залучення інвестицій в економіку депресивних регіонів України, яка застосовується законодавцем на територіях пріоритетного розвитку і передбачає заохочувальні заходи для суб'єктів

господарювання, які виконують спеціальні вимоги законодавця, що забезпечує сполучення публічних і приватних інтересів» [109, с. 6]. На думку вченої, спеціальний режим інвестиційної діяльності включає не тільки заходи заохочення, але й визначає критерії, що надають можливість суб'єктам підприємництва здійснювати господарську діяльність. Попри те, що ст. 415 Господарського кодексу України, якою визначались особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку, було скасовано внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022, а згодом і Кодекс втратив чинність, в той же час результати наукових досліджень О.Р. Зельдіної щодо проблематики спеціального режиму інвестиційної діяльності дотепер залишаються затребуваними часом.

В той же час у наукових дослідженнях, присвячених кодифікації інвестиційного законодавства, можна зустріти думку про те, що спеціальні правові режими інвестиційної діяльності в окремих галузях економіки, в спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях з пріоритетним розвитком відносяться визнаються інститутами інвестиційного законодавства [157, с. 120]. При цьому відсутнє акцентування уваги на кореляції цієї тези із вищенаведеним науковим підходом щодо кваліфікації спеціального режиму інвестиційної діяльності як складової частини спеціального режиму господарювання.

На можливості встановлення специфіки правового регулювання іноземних інвестицій законодавством України про спеціальні (вільні) економічні зони наголошує О.М. Вінник. Однак, як зазначає вчена, правовий режим іноземних інвестицій, що запроваджується у таких зонах, не може створювати умови інвестування та здійснення господарської діяльності менш сприятливі, ніж встановлені Законом України «Про режим іноземного інвестування» [158, с. 94].

Як різновид спеціального режиму господарювання В.Е. Вакім пропонує розглядати спеціальний режим інноваційної діяльності, який, на думку дослідниці, виступає механізмом реалізації інноваційної політики держави за допомогою системи правових засобів, спрямованих на регулювання і стимулювання інноваційних відносин, творчої та підприємницької мотивації їх суб'єктів [159, с. 24]. Своєю чергою на співвідношенні спеціального режиму господарювання та спеціального режиму інноваційної діяльності як, відповідно, загального та спеціального, наголошує М.Д. Василенко [160, с. 116].

На доцільності визначення правового режиму зовнішньоекономічної діяльності як спеціального режиму господарювання акцентує увагу В.В. Чайковська [125, с. 152]. Додатково дослідниця надає загальний опис певних стимулюючих аспектів правового режиму зовнішньоекономічної діяльності, виділяючи заохочення у податковій сфері [125, с. 154].

Досліджуючи особливості правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із створенням, функціонуванням і ліквідацією вільних економічних зон, Л.В. Крупа обґрунтовує положення про доцільність виділення спеціальних режимів інвестиційної, підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності у вільних економічних зонах. Зокрема, за запропонованим вченою підходом, зазначені режими визначені наступним чином:

спеціальний режим інвестиційної діяльності у вільних економічних зонах – особливий порядок правового регулювання відносин по залученню цінностей, що мають ринкову вартість, у підприємницький обіг на території вільних економічних зон, який встановлюється відносно до закріпленого законом кола суб'єктів та визначеної сфери їх діяльності і який відрізняється від загального режиму пільговою стимулюючою спрямованістю регулювання, виявляючись у всіх елементах механізму правового регулювання зокрема через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності;

спеціальний режим підприємницької діяльності у вільних економічних зонах – особливий порядок правового регулювання здійснення підприємницької діяльності, її ліцензування і оподаткування, а також залучення та використання фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, який встановлюється стосовно суб'єктів таких вільних економічних зон і сфери їх діяльності і який відрізняється від загального режиму пільговою спрямованістю регулювання, проявляючись у всіх елементах його механізму через закріплення гарантій, пільг, форм державної підтримки, обмежень, заборон і підстав юридичної відповідальності;

спеціальний режим зовнішньоекономічної діяльності у вільних економічних зонах – особливий порядок приватноправового і публічноправового регулювання зовнішньоекономічних договірних зобов'язань, включаючи виникаючі під час їх реалізації валютні і митні правовідносини, який встановлюється стосовно суб'єктів вільних економічних зон або сфери їх діяльності і який відрізняється від загального режиму пільговою спрямованістю регулювання, виявляючись у всіх елементах його механізму через закріплення гарантій, пільг, форм державної підтримки, обмежень, заборон і додаткових підстав юридичної відповідальності [111, с. 8–11].

Важливо також відзначити, що з метою досягнення мети спеціального правового режиму господарювання, в цілому, та стимулюючого правового режиму господарювання, зокрема, окремі юридичні конструкції, розроблені у межах відповідних інститутів господарського права набувають певних особливостей, які отримують закріплення в актах законодавства України. Зокрема, правове регулювання договірних відносин у сфері публічно-приватного партнерства та, зокрема, концесії як однієї з форм такого партнерства відзначається низкою правових ознак, які, в цілому, не притаманні господарським договорам.

Зокрема, до змісту концесійного договору інтегруються правові умови, які за своєю природою є віддзеркаленням засобів державного регулюючого

впливу на господарську діяльність (наприклад, умова про надання підтримки), реалізації соціально-трудової політики держави (наприклад, зобов'язання концесіонера щодо врахування прав та інтересів соціально вразливих груп населення, дотримання принципів гендерної рівності, недискримінації, виконання плану управління соціальною відповідальністю та інклюзивністю протягом всього строку проєкту концесії та після його закінчення) (ст. 36 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019).

Відмінним від загального порядку правового регулювання господарських договірних відносин можна також визнати низку застережень, якими визначається обсяг гарантій прав концесіонера від можливих змін у законодавстві, створюючи певні регуляторні запобіжники. Зокрема, гарантія стабільності законодавства полягає у застосуванні до концесійного договору протягом строку його дії законодавства України, чинного на дату укладення концесійного договору, а саме Закону України «Про концесію» та прийнятих на його виконання підзаконних нормативно-правових актів, а також податкового законодавства у частині регулювання (встановлення) об'єкта оподаткування, бази оподаткування, ставок податків та податкових пільг. Водночас гарантія стабільності законодавства не застосовується до:

- 1) законодавства, що пом'якшує відповідальність концесіонера;
- 2) законодавства, що зменшує об'єкт оподаткування, базу оподаткування, ставки податків або встановлює нові податкові пільги (чи розширює їх), скасовує податки;
- 3) змін до законодавства, що не погіршують становище концесіонера (ч. 3 ст. 48 Закону України «Про концесію»).

Про міжгалузеві засади розвитку спеціального режиму господарювання, у тому числі у частині стимулюючих елементів, найбільш яскраво представлено у наукових розробках А.Г. Бобкової. Зокрема, вчена по суті пропонує розглядати правовий режим екологічного підприємництва на перетині господарського та екологічного права, які можуть взаємодоповнювати регулюючий потенціал обох галузей права для досягнення наступних цілей: вирішення екологічних та соціально-

економічних проблем, що пов'язані із забезпеченням раціонального використання природних ресурсів та збереженням екологічно безпечного довкілля, в тому числі із забезпеченням екологічно чистими продуктами харчування; по-друге, організація виробництва товарів, що будуть допущені до європейського ринку [161, с. 72–73]. На думку вченої, серед правових засобів, які доцільно використовувати при введенні зазначеного спеціального режиму можна назвати встановлення обмежень у поєднанні з наданням різних засобів підтримки, зокрема, щодо оподаткування, кредитування, субсидіювання, сертифікації, ціноутворення, інформування і іншого, застосування яких буде сприяти залученню суб'єктами господарювання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів до здійснення екологічного підприємництва [161, с. 73].

Слід зазначити, що взаємоузгоджена дія правових норм, що складають зміст стимулюючого правового режиму господарювання, можлива за умови дотримання в процесі побудови певних юридичних конструкцій принципів права, які у наукових джерелах характеризуються як найбільш загальні вимоги, що ставляться до суспільних відносин та їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи [162, с. 197].

Систематику принципів права, виходячи з наявних підходів у правовій науці до їх класифікації та зважаючи на особливості спеціального режиму господарювання, що справляють вплив на змістовно-структурні характеристики стимулюючого правового режиму господарювання, можна представити наступним чином:

- 1) міжнародні принципи права;
- 2) загальні принципи права;
- 3) міжгалузеві принципи права;
- 4) галузеві принципи права.

Не ставлячи за мету надати вичерпну характеристику наведених принципів права, вбачаємо за доцільне стисло наголосити на деяких аспектах, а саме:

1. На вагомості впливу міжнародних принципів права, зокрема у частині дослідження пріоритетності міжнародно-правового (наддержавного) регулювання, що в межах ЄС набуває ознак принципу верховенства європейського права по відношенню до національного права, на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання вже частково було наголошено у межах цього підрозділу.

Зважаючи на те, що стимулюючий правовий режим господарювання передбачає, серед іншого, також залучення іноземних інвестицій, відповідно, важливого значення набувають принципи, що знайшли вияв у праві Світової організації торгівлі (далі – СОТ), як-то режим найбільшого сприяння та національний режим. Зокрема, зазначені принципи знайшли закріплення у Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947).

До речі, з приводу коректності ідентифікації наведених засад правового регулювання міжнародних торговельних відносин у якості «принципу» чи «режиму» аргументованими вбачаються думки В.В. Поєдинок. Так, дослідниця відзначає, що режим найбільшого сприяння та національний режим є певними стандартами ставлення до іноземних інвесторів, які не відповідають визначенням поняття правового режиму, оскільки не мають власного змістовного наповнення у вигляді характерної саме для них системи правових засобів. На думку вченої можна вести мову лише про відповідність або невідповідність регуляторної практики держави режиму найбільшого сприяння чи національному режиму як стандартам, сама ж регуляторна практика (тобто, вжиття конкретних засобів регулювання) цими «режимами» не охоплюється [163, с. 290].

У підсумку В.В. Поєдинок, наголошує, що «режим найбільшого сприяння» та «національний режим» є нічим іншим, як принципами правового регулювання, тобто, керівними засадами, що визначають спрямованість

правового регулювання відповідних суспільних (у нашому випадку – інвестиційних) відносин. Саме принципами, як зауважує науковець, найбільше сприяння та національний режим іменуються в іншомовних джерелах (англ. *most-favoured nation principle*, *national treatment principle*, нім. *Meistbegünstigungsprinzip*, *Inländerbehandlungsgrundsatz*) [163, с. 290–291].

Попри те, що в ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» допускається вживання термінів «режим найбільшого сприяння» та «національний режим», В.В. Поєдинок слушно підкреслює умовність такого вітчизняного терміновживання [163, с. 291].

Важливо і те, що, як підкреслює В.В. Поєдинок, обидва принципи найбільшого сприяння та національного режиму є комплементарними складовими єдиного принципу недискримінації. І протиставляти ці принципи, як це можна зустріти у деяких наукових дослідженнях [164, с. 55], на думку дослідниці, недоцільно, оскільки їх регуляторна спрямованість не перетинається – перший слугує забезпеченню рівності іноземних та вітчизняних інвесторів, другий – рівності іноземних інвесторів між собою незалежно від їх державної належності [165, с. 39].

2. Серед загальних принципів права, безперечно, фундаментальне значення має принцип верховенства права, однією з вимог якого визнається юридична визначеність, яка своєю чергою розкривається, у тому числі, через принцип правомірних (легітимних) очікувань [166, с. 189], увагу якому у межах цього підрозділу було приділено через призму правотлумачення з боку юрисдикційних органів ЄС, зокрема, щодо сфери надання державної допомоги.

3. Як наголошується у науковій літературі, міжгалузевими називаються принципи, що діють відразу в декількох галузях права. І, традиційно, більшість авторів звертає увагу на перетинання окремих принципів у галузях господарського та цивільного права. Так, О.А. Беяневич зазначає наступне: «Дія принципів цивільного права, які із врахуванням спеціалізації права, можуть визначатися як міжгалузеві, в сфері господарських договірних

відносин переломлюються крізь призму загальних засад господарського права, і, в першу чергу, це стосується принципу свободи договору.» [167, с. 115]. Принцип свободи договору розглядається як міжгалузевий також в дисертаційному дослідженні В.С. Мілаш. Зокрема, як зазначає вчена: «Міжгалузеві та галузеві принципи мають похідний характер відносно загальних принципів (приміром, загальноправовий принцип свободи та рівності є ґрунтом міжгалузевого принципу свободи договору, та галузевого – свободи підприємницької діяльності).» [168, с. 159].

Зважаючи, на те, що в більшості випадків реалізація стимулюючого правового режиму господарювання опосередковується укладенням договору, то принцип свободи договору напевно можна вважати одним з ключових для належної організації господарських відносин. В той же час, беручи до уваги той факт, що у більшості випадків договір обтяжується публічним інтересом, особливо тоді, коли на договірних засадах надаються суб'єкту господарювання окремі форми державної допомоги, здійснюються публічні закупівлі, забезпечується участь держави чи органів місцевого самоврядування у відносинах публічно-приватного партнерства тощо, вважаємо за доцільне підтримати думку О.А. Беляневич про те, що інституційним принципом господарського права виступає принцип обмеження свободи договору у передбачених законом випадках [167, с. 115].

Додатково у розвиток думки В.С. Мілаш, вбачається за доцільне зазначити, що принцип свободи підприємницької діяльності можна визнати не стільки галузевим скільки міжгалузевим. Зазначене підкріплюється тим, що майже співзвучно, але з деякими акцентами, зазначений принцип було визнано одним із загальних принципів господарювання – «свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;» (ст. 6 Господарського кодексу України (втратив чинність)) та згадується у загальних засадах цивільного законодавства – «4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;» (ст. 3 Цивільного кодексу України [169]).

Обрані законодавцем лексичні конструкції під час формулювання цього принципу свідчать про концептуальну відмінність у підходах, зумовлених використанням таких міжгалузевих принципів як-то «дозволено все, що не заборонено законом», а також «дозволено тільки те, що прямо дозволено законом, все інше заборонено» [162, с. 204]. Хоч останній більше притаманний правовому регулюванню відносин щодо реалізації органами державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадовими особами владних повноважень, втім акцент «у межах, визначених законом» у формулюванні принципу свободи підприємницької діяльності свідчить про притаманність галузевому господарсько-правовому регулюванню предметної спрямованості на спеціальних учасників суспільних відносин – суб'єктів господарювання, діяльність яких відзначається низкою особливостей, не притаманних суб'єктному колу цивільних правовідносин.

4. Безперечно, вирішальну роль у забезпеченні функціонування стимулюючого правового режиму господарювання відіграють принципи господарського права.

Як наголошує О.А. Беляневич із посиланням на підручник з господарського права за редакцією В.К. Мамутова, принципи господарського права розглядаються в контексті конституційних основ правопорядку в сфері господарювання та загальних принципів господарювання, закріплених в статтях 5 та 6 Господарського кодексу України [167, с. 113–114; 170, с. 27].

Зокрема, у ч. 2 ст. 5 Господарського кодексу України, наводились наступні конституційні основи правового господарського порядку в Україні: право власності Українського народу на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, що здійснюється від імені Українського народу органами державної влади і органами місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України; право кожного громадянина користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону;

забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству; право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності; економічна багатоманітність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва; забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом; забезпечення державою екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України; забезпечення державою належних, безпечних і здорових умов праці, захист прав споживачів; взаємовигідне співробітництво з іншими країнами; визнання і дія в Україні принципу верховенства права.

Своєю чергою загальні принципи господарювання були представлені у ст. 6 Господарського кодексу України, а саме:

забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;

свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;

вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;

обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;

захист національного товаровиробника;

заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Спираючись на аналіз згаданих вище статей Господарського кодексу України, В.С. Щербина запропонував виділити наступні основні принципи господарського права:

оптимальне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів;

економічна багатоманітність;

визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, недопущення протиправного позбавлення власності;

забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання;

право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом;

забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції;

соціальна спрямованість економіки [171, с. 88-89].

Вбачається за доцільне наголосити, що перелічені нормативні та наукові підходи до визначення переліку та змісту принципів господарського права у певній мірі знаходять вияв у стимулюючому правовому режимі господарювання, що частково було висвітлено під час аналізу міжгалузевих принципів права. Вбачається, що застосування таких принципів господарського права, як-то «вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;» та «захист національного товаровиробника;» має бути релевантним принципам найбільшого сприяння та національного режиму, які отримали поширення у праві СОТ та які формують правову основу недискримінації у міжнародній торгівлі.

Проведене у цьому підрозділі дослідження може закласти підґрунтя для поглиблення наукових розробок, присвячених визначенню пріоритетних

напрямів подальшого розвитку інституту спеціального режиму господарювання та стимулюючого правового режиму господарювання як його складової частини.

1.2. Можливості стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку

Напевно на сьогодні важко уявити стратегічні пріоритети розвитку будь-якої держави світу поза межами світоглядної парадигми, в основу якої покладено концепцію сталого розвитку, який має задовольняти потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Саме такого розуміння сутності сталого розвитку дійшла у своїй доповіді Комісія Брундтланд (або Міжнародна (Світова) комісія з довкілля і розвитку). Дотепер запропоноване згаданою Комісією визначення ідеологічної основи сталого розвитку залишається відправним для держав світу у процесі визначення векторів подальшого суспільного розвитку.

Варто зауважити, що у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань [172]. Україна, як член ООН, також долучилася до заходів щодо реалізації принципів сталого розвитку, що отримало вияв в ухваленні низки засадничих документів.

Зокрема, доцільно згадати Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», затверджену Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, метою якої було визначено впровадження в Україні європейських стандартів життя та

вихід України на провідні позиції у світі. Трансформаційні процеси у механізмі державного управління ключовими сферами суспільних відносин передбачалося здійснювати за векторами розвитку, безпеки, відповідальності та гордості [173].

В рамках названих чотирьох векторів було заплановано здійснити 62 реформи та програми розвитку держави. Втім через високий рівень декларативності положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», реалізація реформ за деякими напрямками правового регулювання соціально-економічних відносин відбувалася не в однаковій мірі ефективно, а в окремих випадках стратегічні підходи до реформування окремих структурних елементів галузевого законодавства України, які склали основу стимулюючого правового режиму господарювання, взагалі не були започатковані.

Пошук ефективних правових методів та засобів стимулювання переходу держав світу на сталі засади розвитку економіки, екології та соціуму посідає важливе місце у дослідженнях як іноземних, так і вітчизняних науковців.

Особливу увагу привертають наукові розробки іноземних фахівців, які акцентують увагу на перевагах та нових можливостях, що створюються певними правовими засобами реалізації державної політики зі сталого розвитку. Зокрема, у низці наукових досліджень висвітлювалися структурні зміни у соціально-економічній та екологічній сферах, яких вдалося досягти внаслідок реалізації регулятивного потенціалу інституту публічних закупівель. Зазначене знайшло деталізацію у наукових працях F. Aldson [174], M. Andrecka [175], R. Caranta [176], E. Fisher [177], F. Hermans та L. Knippenberg [178], O. Manta та співавтори [179], M. Steiner [180], P. Telles, G.S. Ølykke [181], S. Witjes та R. Lozano [182] та ін. Можливості державної допомоги через призму створення стимулів для прискорення переходу до моделі сталого розвитку у різних сферах суспільних відносин наголошувалося у наукових розробках B. Bartniczak [183], A. Gupta [184], J.M. Rivera-Lirio та M.J. Muñoz-Torres [185], M. Williams [186] та ін.

У вітчизняних дослідженнях проблематика правового забезпечення реалізації Цілей сталого розвитку, у тому числі через призму окремих складових стимулюючого правового режиму господарювання, створення передумов для розвитку суспільства на засадах сталого розвитку з урахуванням прогресивного досвіду зарубіжних країн представлена у наукових роботах Т.С. Гудіми [187], В.К. Малолітневої та Р.А. Джабраїлова [188; 189], В.А. Устименка та О.Р. Зельдіної [16], О.В. Шаповалової [190–192] та ін.

В той же час у вищенаведених наукових дослідженнях не наводяться відповіді на питання, які постають у межах дослідження за цим підрозділом, а саме щодо визначення можливостей стимулюючого правового режиму господарювання у досягненні Цілей сталого розвитку з урахуванням сучасних змін, що відбуваються у праві ЄС. Зазначена особливість дослідження зумовлена набуттям Україною статусу кандидата на членство в ЄС, про що 23 червня 2022 року Європейська Рада ухвалила відповідне рішення. Саме з урахуванням зазначеної обставини викладено науковий матеріал у межах цього підрозділу.

Зокрема, привертають увагу темпи реформування окремих інститутів права, норми яких глибоко інтегровані у структуру та зміст стимулюючого правового режиму господарювання як невід’ємної складової галузі господарського права та законодавства.

Насамперед, значного прогресу вдалося досягти на шляху вдосконалення інституту публічних закупівель, особливо у частині адаптації відповідного законодавства України до стандартів ЄС. Відповідна послідовна правотворча робота здійснювалася з урахуванням цільових показників, встановлених Стратегією реформування системи публічних закупівель («дорожня карта»), затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. [193].

Важливо відзначити, що зміни у правовому регулюванні публічних закупівель відбувалися також з дотриманням зобов’язань України у

досягненні цілей та завдань сталого розвитку, які за усталеними науковими підходами спрямовані на забезпечення збалансованості сталого розвитку за трьома компонентами – екологічним, економічним та соціальним [11].

У зв'язку з цим невідповідно у національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», у якій представлені адаптовані до потреб України глобальні завдання сталого розвитку та індикатори їх виконання, наголошується на врахуванні у відповідних національних програмних документах завдання 12.7 «Сприяти забезпеченню сталої практики державних закупівель відповідно до національних стратегій і пріоритетів» цілі 12 «Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва» [121].

Особливо важливо наголосити, що внаслідок послідовних реформ вдалося змінити підходи до функціонального призначення публічних закупівель, що зайшло вияв у системній інтеграції Цілей сталого розвитку у процедури публічних закупівель та доповнення критеріїв оцінки «тендерних пропозицій/пропозицій» екологічними та соціальними компонентами. Зокрема, згідно зі ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 (в редакції Закону України від 19.09.2019 з наступними змінами), критеріями оцінки визнаються: 1) ціна; або 2) вартість життєвого циклу; або 3) ціна разом з іншими критеріями оцінки, зокрема: *умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі* (ч. 3) [194].

Саме на доцільності поглиблення інтеграції у систему публічних закупівель, так званих, «горизонтальних» цілей наголошується у наукових розробках В.К. Малолітневої. Так, вченою пропонується застосовувати ціннісно-орієнтований підхід до публічних закупівель в Україні, який передбачатиме реалізацію «горизонтальних» цілей у межах відповідних напрямів державної політики країни, зокрема, з охорони навколишнього

середовища, що охоплює розвиток «зелених» публічних закупівель, а також із соціального захисту, що включає реалізацію за допомогою публічних закупівель можливостей працевлаштування та навчання, просування поваги і захисту прав людини [195, с. 5].

До речі, адаптація законодавства у сфері публічних закупівель до положень Директив 2014/24/ЄС та 89/665/ЄЕС згідно з додатками XXI-F, XXI-G, XXI-H до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у межах третього етапу (1 січня – 31 грудня 2019 року) реалізації Плану заходів щодо реалізації Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти»), затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р, передбачала відображення у національному правовому полі умов інтеграції соціальних та екологічних стандартів та вимог до виконавців контрактів або до продукції, що закуповується для державних потреб, як характеристик та елементів оцінки пропозицій у процедурах закупівлі (статті 74 і 77 Директиви 2014/24/ЄС) [193].

Прикметно, що у Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (проект–2017), яка була розроблена групою фахівців, які представляли органи державної влади, наукові установи, заклади вищої освіти, а також громадські спілки, містилося застереження про важливість сприяння забезпеченню «зелених» державних закупівель відповідно до національних пріоритетів і стандартів ЄС. Саме таке завдання було закріплене, серед інших, у межах Операційної цілі 5.1 «Забезпечити перехід до моделей збалансованого споживання та виробництва» [196].

Значно меншим ступенем актуалізації та інтегрованості у систему правових засобів сприяння досягненню Цілей сталого розвитку відзначається інститут державної допомоги суб'єктам господарювання, правові норми якого у структурі стимулюючого правового режиму господарювання складають істотну питому вагу.

Попри заявлену у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» пріоритетність реформи захисту економічної конкуренції, ключовим засобом

реалізації якої за усталеним підходом визнається державна допомога суб'єктам господарювання, дотепер не у недостатній мірі вжито з боку держави заходів щодо спрямування потенціалу державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення Цілей сталого розвитку.

Доводиться констатувати, що по теперішній час не розроблено та не представлено Стратегію («дорожню карту») реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання, як наприклад, це здійснено у випадку із публічними закупівлями. Своєю чергою наявна Концепція реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.01.2010 № 81-р [197], не враховує зміни останніх років у правовій політиці України, стратегії внутрішньої та зовнішньої політики, які сталися у зв'язку із укладенням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та набуттям у 2023 році статусу країни – кандидата на членство у ЄС.

До речі, у законодавстві ЄС більш послідовно розвивається ідея щодо визнання державної допомоги (маємо зауважити, що у праві ЄС, на відміну від вітчизняного законодавства, традиційним є вживання саме словосполучення «державна допомога») одним з ключових правових засобів, здатних забезпечити не лише ефективне використання державних чи місцевих ресурсів, але і спрямування цих ресурсів на досягнення Цілей сталого розвитку. Початок таким сутнісним змінам природи та функціонального призначення державної допомоги було закладено Європейською Комісією у Повідомленні про модернізацію державної допомоги ЄС (далі – Повідомлення SAM) від 08.05.2012. Зокрема, у тексті Повідомлення SAM неодноразово можна зустріти посилання на Стратегію «Європа 2020», яку також називають Стратегією сталого розвитку (повна назва – «Європа 2020: Стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання»). Так, у п. 5 Повідомлення SAM наголошується на такому: «5. Деякі з публічних видатків відбуватимуться у формі державної допомоги, будь то у формі прямих витрат, податкових пільг, державних гарантій або іншій. Сильніший та точніший

контроль за державною допомогою може заохочувати розробку більш ефективної політики, що сприятиме зростанню, і створювати передумови для обмеження спотворення конкуренції, що робитиме внутрішній ринок відкритим і конкурентним. Це також може сприяти підвищенню якості державних фінансів. Більш цілеспрямовані рамки дозволять державам-членам краще сприяти реалізації стратегії «Європа 2020» як для сталого розвитку, так і бюджетної консолідації.» [198].

Як зазначено у Повідомленні Європейської Комісії «Європа 2020: Стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання», політика державної допомоги також може активно та позитивно сприяти досягненню цілей Європи до 2020 року, заохочуючи та підтримуючи ініціативи щодо більш інноваційних, ефективних та екологічно чистих технологій, одночасно полегшуючи доступ до державної підтримки інвестицій, ризикового капіталу та фінансування досліджень та розробок (п. 3.1) [199].

З часу прийняття Стратегії «Європа 2020» та реалізації заходів щодо модернізації системи державної допомоги, остання стала невід'ємним засобом реалізації політики сталого розвитку у ЄС, на що окремо звертається увага у аналітичній записці «На шляху до сталої Європи до 2030 року», підготовленої Європейською Комісією, а саме: «Політика державної допомоги ЄС, особливо після її модернізації в останні роки, спрямована на сталий розвиток. 94% загальної державної допомоги в ЄС було спрямовано на горизонтальні цілі, що становлять спільний інтерес, такі як охорона навколишнього середовища, дослідження, розробки, інновації та регіональний розвиток. Із загального обсягу витрат 54% припало на підтримку екологічної та енергетичної економіки.» [200].

Як зазначає О. Колосова, у ЄС принцип переваги горизонтальної державної допомоги має особливе значення, оскільки спрямований на досягнення певної мети (розробки, інновації, захист навколишнього середовища, виробництва відновлювальної енергії тощо) й дозволяє

поступово відмовлятися від галузевої допомоги, яка надмірно впливає на конкурентне середовище та спотворює його [201, с. 325–326].

Саме з метою створення сприятливих умов для прискорення зеленого та цифрового переходу ЄС, Європейська Комісія 23.06.2023 ухвалила Регламент Комісії (ЄС) 2023/1315 [202], яким було внесено зміни, у тому числі, до Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 від 17.06.2014 про визнання певних категорій допомоги сумісними з внутрішнім ринком на застосування статей 107 та 108 Договору (так званого Загального блоку виключень регулювання – аббревіатура англійською мовою GBER) (далі – Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014) [203]. Зокрема, як зазначено у прес-релізі Європейської Комісії, новації надають державам-членам більше гнучкості для розробки та впровадження заходів підтримки в секторах, які є ключовими для переходу до кліматичної нейтральності. Це має допомогти прискорити інвестиції та фінансування виробництва чистих технологій у Європі відповідно до Промислового плану Green Deal для епохи нульового рівня викидів [204].

Додатково слід наголосити на тому, що прийняття Регламенту Комісії (ЄС) 2023/1315 стало закономірним результатом нещодавніх змін до різних «наборів» керівних принципів державної допомоги, що у контексті інтеграції України до ЄС та, відповідно, адаптації національного законодавства до права ЄС має важливе значення для вдосконалення вітчизняного правового регулювання системи державної допомоги суб'єктам господарювання.

У зв'язку з цим варто зауважити, що відставання у темпах імплементації правових норм, що регламентують окремі категорії державної допомоги з переліку тих, що віднесено до групи стимулюючих заходів GBER, закріплених у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014, є істотним, що може створювати значні труднощі у досягненні національно визначених індикаторів виконання завдань сталого розвитку.

Так, ч. 1 ст. 1 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 окреслює перелік категорій допомоги, які охоплюються сферою його дії:

(а) регіональна допомога;

(b) допомога малому та середньому підприємству у формі інвестиційної допомоги, операційної допомоги та доступу малого та середнього підприємства до фінансування;

(c) допомога на охорону навколишнього середовища;

(d) допомога в дослідженнях, розробках та інноваціях;

(e) навчальна допомога;

(f) підбір персоналу та допомога у працевлаштуванні для знедолених працівників та працівників з обмеженими можливостями;

(g) допомога у відшкодуванні шкоди, заподіяної певними стихійними лихами;

(h) соціальна допомога на транспорт для жителів віддалених регіонів;

(i) допомога широкосмуговій інфраструктурі;

(j) допомога у збереженні культури та спадщини;

(k) допомога спортивній та багатофункціональній рекреаційній інфраструктурі;

(l) допомога місцевій інфраструктурі;

(m) допомога регіональним аеропортам;

(n) допомога портам;

(o) допомога проектам європейського територіального співробітництва; і

(p) допомога, пов'язана з фінансовими продуктами за підтримки Фонду InvestEU [203].

В той час як ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 закріплює норму про те, що Кабінет Міністрів України визначає критерії оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги, а саме:

1) допомога для забезпечення розвитку регіонів;

2) підтримка середнього та малого підприємства;

3) допомога на професійну підготовку працівників;

- 4) допомога на працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць;
- 5) допомога на відновлення платоспроможності та реструктуризацію суб'єктів господарювання;
- 6) допомога на захист навколишнього природного середовища;
- 7) допомога на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність;
- 8) допомога на підтримку окремих галузей економіки;
- 9) допомога на подолання наслідків, спричинених особливо небезпечними інфекційними хворобами, під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України;
- 10) допомога для виконання заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї [132].

Як можна переконатися, відмінності у наведених переліках «сумісної з внутрішнім ринком» та «допустимої» державної допомоги за відповідними категоріями є очевидними. При цьому, як засвідчує аналіз актів чинного законодавства України, спостерігаються також невідповідності змістовного характеру, які полягають у неповному або суперечливому відтворенні порядку, умов та інших особливостей надання відповідних категорій допомоги, які визнаються «сумісними з внутрішнім ринком» за законодавством ЄС та «допустимими» за національним законодавством. Часом це пояснюється відсутністю належного моніторингу з боку національних суб'єктів правотворчої діяльності щодо актуальних редакцій відповідних правових актів ЄС та невжиттям заходів щодо відповідного оновлення національного законодавства.

Так, найбільш яскраво вищеописані проблеми адаптації національного законодавства до права ЄС проявляються у сфері надання допомоги на охорону навколишнього середовища.

Відповідно до розд. 2.2 Повідомлення Європейської Комісії – Методичні рекомендації щодо державної допомоги у сфері клімату, охорони довкілля та

енергетики 2022 (далі – Методичні рекомендації ЄС 2022) сумісними, за умови дотримання певних вимог, з внутрішнім ринком визнані наступні категорії допомоги:

(a) допомога у скороченні та видаленні викидів парникових газів, у тому числі шляхом підтримки відновлюваних джерел енергії та енергоефективності;

(b) допомога у підвищенні енергетичних та екологічних характеристик будівель;

(c) допомога у придбанні та лізингу екологічно чистих транспортних засобів (що використовуються для повітряного, автомобільного, залізничного, внутрішнього водного та морського транспорту) та чистого мобільного сервісного обладнання, а також для модернізації транспортних засобів та мобільного сервісного обладнання;

(d) допомога в розгортанні інфраструктури підзарядки або заправки екологічно чистих транспортних засобів;

(e) допомога в ресурсоефективності та підтримці переходу до циркулярної економіки;

(f) допомога для запобігання або зменшення забруднення, крім парникових газів;

(g) допомога у відшкодуванні шкоди навколишньому середовищу, відновленні природних середовищ існування та екосистем, для захисту або відновлення біорізноманіття та впровадження природоорієнтованих рішень для адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату;

(h) допомога у вигляді зниження податків або парафіскальних зборів;

(i) допомога в забезпеченні безпеки електропостачання;

(j) допомога енергетичній інфраструктурі;

(k) допомога в централізованому теплопостачанні та охолодженні;

(l) допомога у вигляді зниження плати за електроенергію для енергоємних споживачів;

(m) допомога для закриття електростанцій, що використовують вугілля, торф або горючі сланці, а також гірничих робіт, пов'язаних з видобутком вугілля, торфу або горючих сланців;

(n) допомога в навчанні або консультаційні послуги з питань, що стосуються клімату, охорони навколишнього середовища та енергетики [205].

В той же час перелік категорій допомоги, на які поширюються Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 № 1060 (далі – Критерії № 1060) [206], дотепер не актуалізовано та не приведено у відповідність як із Методичними рекомендаціями ЄС 2022, так і оновленою редакцією Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014. Зокрема, предмет регулювання Критеріїв № 1060 складають наступні категорії державної допомоги суб'єктам господарювання:

1) що дає змогу суб'єктам господарювання застосовувати нові екологічні стандарти або підвищувати визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів;

2) на завчасну адаптацію до нових екологічних стандартів;

3) на проведення екологічних досліджень;

4) на охорону земель і відтворення родючості ґрунту;

5) на високоефективну когенерацію;

6) на забезпечення ефективної роботи систем централізованого теплопостачання;

7) на підвищення рівня енергоефективності;

8) на поводження з відходами;

9) на скорочення викидів парникових газів;

10) на енергетичну інфраструктуру;

11) на зміну місцезнаходження юридичної особи (зміну місця фактичного провадження діяльності);

12) на забезпечення балансової надійності об'єднаної енергетичної системи України [206].

Різниця також спостерігається у методологічних засадах оцінки сумісності державної допомоги у сфері клімату, охорони довкілля та енергетики з внутрішнім ринком, що має важливе для напрацювання національних підходів у визначенні допустимості заходів державної допомоги суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища.

Так, як зазначено у п. 21 Методичних рекомендацій ЄС 2022, на підставі п. «с» ч. 3 ст. 107 Консолідованої версії Договору про функціонування ЄС, Європейська Комісія може вважати сумісною з внутрішнім ринком державну допомогу, спрямовану на сприяння розвитку певної економічної діяльності в межах Союзу («позитивна умова») і якщо така допомога не впливає негативно на умови торгівлі тією мірою, що суперечить спільним інтересам («негативна умова»).

При цьому «позитивна умова» передбачає з'ясування Європейською Комісією наступних обставин:

визначення економічної діяльності, якій сприяє цей захід, її позитивних наслідків для суспільства в цілому та, за необхідності, її відповідності конкретній політиці Союзу;

стимулюючий ефект допомоги;

відсутність порушення будь-якого відповідного положення законодавства Союзу.

Своєю чергою сутність «негативної умови» розкривається через наступні елементи:

необхідність втручання держави;

доцільність допомоги;

пропорційність допомоги (допомога обмежена мінімумом, необхідним для досягнення її мети), включаючи кумуляцію;

прозорість допомоги;

уникнення надмірного негативного впливу допомоги на конкуренцію і торгівлю;

зважування позитивних і негативних наслідків допомоги.

Окремо можна зупинитися на характеристиці деяких складових «позитивної» та «негативної» умови.

Зокрема, важливого значення для обґрунтування доцільності надання державної допомоги набуває притаманність відповідним заходам стимулюючого ефекту. Як відзначається у п. 26 Методичних рекомендацій ЄС 2022, «Стимулюючий ефект виникає, коли допомога спонукає бенефіціара змінити свою поведінку, зайнятися додатковою економічною діяльністю або більш екологічною економічною діяльністю, яку він не здійснював би без допомоги або здійснював би обмежено чи іншим чином.». При цьому допомога не повинна покривати витрати на діяльність, які бенефіціар допомоги так чи інакше мав би здійснювати, і не повинна компенсувати звичайний комерційний ризик, пов'язаний з економічною діяльністю [205].

Оцінюючи необхідність втручання держави як елементу «негативної умови», у п. 34 Методичних рекомендацій ЄС 2022 наголошується на тому, що запропонований захід державної допомоги повинен бути спрямований на ситуацію, коли він може призвести до суттєвого розвитку, який сам по собі ринок не може забезпечити, наприклад, шляхом виправлення недоліків ринку щодо проєктів або заходів, для яких надається допомога. Хоча загальновизнано, що конкурентні ринки, як правило, приносять ефективні результати з точки зору розвитку економічної діяльності, цін, виробництва та використання ресурсів, за наявності ринкових провалів державне втручання у формі державної допомоги може покращити ефективне функціонування ринків і тим самим сприяти розвитку економічної діяльності в тій мірі, в якій ринок сам по собі не може забезпечити ефективного результату. Держава-член повинна визначити недоліки ринку, що перешкоджають досягненню достатнього рівня охорони навколишнього середовища або ефективного внутрішнього енергетичного ринку [205].

Варто зауважити, що державна допомога, як у межах Методичних рекомендацій ЄС 2022, так і іншими правовими актами ЄС, розглядається як правовий засіб сприяння реалізації державної політики за різними напрямками економічного, екологічного, соціального тощо розвитку. Перебуваючи у системному зв'язку з іншими засобами реалізації державної політики, державна допомога має переслідувати мету усунення регуляторних недоліків або, так званих, ринкових «провалів». При цьому державна допомога, як правило, розглядається як правовий засіб, так би мовити, «вторинного» або факультативного застосування, коли переваги цього інституту використовуються задля усунення «залишкових провалів ринку, тобто тих, які залишаються без уваги іншими політиками та заходами» (п. 35. Методичних рекомендацій ЄС 2022) та, відповідно, посилюючи ефективність механізму правового регулювання певних сфер суспільних відносин.

Зазначене надає можливість стверджувати про кореляцію «необхідності» державної допомоги з її «відповідністю», яка, згідно з п. 39 Методичних рекомендацій ЄС 2022, має таке визначення: «Запропонований захід допомоги повинен бути відповідним політичним інструментом для досягнення наміченої мети допомоги, тобто не повинно бути менш спотвореної політики та інструменту допомоги, здатного досягти таких самих результатів.» [205].

Розглядаючи державну допомогу відповідним та належним засобом реалізації державної політики, особлива його роль полягає у сприянні переходу до сталої моделі розвитку суспільства. І саме з метою трансформації системи державної допомоги у дієвий інструмент досягнення Цілей сталого розвитку, у межах «Європейського зеленого курсу» (Повідомлення Європейської Комісії COM/2019/640, ухвалене 11.12.2019) було передбачено оновлення керівних принципів державної допомоги, включаючи керівні принципи державної допомоги в галузі охорони навколишнього середовища та енергетики. Зокрема, як зазначається у підрозділі 2.2.2 «Екологізація національних бюджетів та надсилання правильних цінових сигналів»,

«Проводяться оцінки відповідних керівних принципів державної допомоги, включаючи керівні принципи державної допомоги в галузі охорони навколишнього середовища та енергетики. Керівні принципи будуть переглянуті до 2021 року, щоб відобразити політичні цілі Європейського зеленого курсу, підтримуючи економічно ефективний перехід до кліматичної нейтральності до 2050 року, і сприятимуть поступовій відмові від викопного палива, зокрема тих, які є найбільш забруднюючими, забезпечуючи рівні умови на внутрішньому ринку. Ці зміни також дають можливість усунути ринкові бар'єри для розгортання чистих продуктів.» [207].

Додатково на доцільності перегляду засад державної політики у сфері державної допомоги з метою забезпечення соціально-економічних перетворень у відповідності із Цілями сталого розвитку було наголошено у низці інших документів ЄС стратегічного характеру.

Відповідно, як результат поступових дій на шляху формування адекватного сучасним викликам правового поля для сприяння інтеграції принципів сталого розвитку у ключові сфери життєдіяльності суспільства можна вважати вищенаведені у цьому підрозділі приклади масштабного оновлення низки правових актів ЄС, які визначають засади надання державної допомоги, сумісної з внутрішнім ринком.

Зазначений досвід реформування системи державної допомоги у ЄС можна вважати добрим прикладом спрямування регулятивного потенціалу зазначеного правового засобу реалізації державної політики на досягнення більш масштабних цілей, які полягають у створенні передумов для сталого розвитку суспільства у безпечних економічних, екологічних та соціальних умовах, порівняно із первинними цілями, які полягали у забезпеченні ефективного використання державних та/чи місцевих ресурсів у спосіб, що не завдає шкоди вільній конкуренції.

Саме за цією моделлю правового регулювання системи державної допомоги у ЄС має відбуватися модернізація законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, сприяючи використанню

державних та/чи місцевих ресурсів задля досягнення Цілей сталого розвитку, стимулюючи залучення інвестиційних коштів у ті сфери економіки, які максимально охоплюються завданнями сталого розвитку та ступінь їх виконання вимірюється відповідними цільовими показниками з урахуванням специфіки національного розвитку. Додатково важливо пріоритизувати реалізацію інститутом державної допомоги компенсаторної функції у системі реалізації державної економічної політики за відповідними напрямками, що полягає у використанні стимулюючого потенціалу державної допомоги у випадках, коли інші засоби правового впливу не здатні забезпечити чи не можуть у повній мірі забезпечити досягнення цілей економічного, екологічного, соціального тощо розвитку [208].

1.3. Право ЄС та особливості його впливу на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні

Серед складових механізму правового регулювання економічних відносин важлива роль відводиться методам та засобам господарсько-правового характеру. Починаючи з перших років незалежності, держава невпинно рухалася у напрямку напрацювання ефективного правового інструментарію, здатного забезпечити досягнення стратегічних та тактичних цілей економічної політики за основними її напрямками.

Доленосним для правової системи України вбачається за доцільне визнати ухвалення у 2003 році Господарського кодексу України, норми якого у систематизованому вигляді закріпили ключові принципи, правові ідеї та підходи до правового регулювання економічних відносин, заклали підвалини для формування дієвих правових конструкцій, здатних забезпечити вирішення неординарних завдань, які постають перед державою на відповідному історичному етапі розвитку.

У зв'язку з цим науково-практичний інтерес представляють особливості режиму правового регулювання економічних відносин, що запроваджується відповідними господарсько-правовими інститутами (публічних закупівель, державної допомоги, спеціального режиму господарювання тощо), які знаходять широке висвітлення як у вітчизняних, так і зарубіжних наукових працях [124; 128; 147; 209; 210; 211; 212; 213; 214; 215; 216; 217; 218].

Особливої значущості, насамперед у світлі широко обговорюваних у суспільстві шляхів повоєнного відновлення України, набувають спеціальні режими господарювання, які у систематизованому вигляді були представлені у окремому розділі VIII Господарського кодексу України (нині скасовано) [102]. У науці господарського права панує підхід до трьохелементної структури спеціального режиму господарювання як комплексного інституту права із виділенням заохочувального, заохочувально-обмежувального та обмежувального режимів, що знайшло відображення у низці наукових розробок [124; 47; 110; 112]. У зв'язку з цим поглибленого дослідження потребує спеціальний правовий режим господарювання, який переслідує мету створення найбільш сприятливих умов для здійснення господарської діяльності та який запропоновано у підрозділі 1.1 дисертації розглядати як стимулюючий правовий режим господарювання. Останній як раз охоплює всі інші термінологічні позначення правових заходів, суть яких полягає у стимулюванні економічної активності суб'єктів господарювання, а саме такі терміни як «заохочувальний», «пільговий», «преференційний».

Зважаючи на те, що змістовно та структурно спеціальні режими господарювання стали більш розгалуженими, особливо із інтеграцією цифрових рішень [219], та зазнали значних змін, що відбулося під впливом євроінтеграційних процесів, активним учасником яких виступає держава Україна, набувши статус країни – кандидата на членство у ЄС, вбачається за доцільне висвітлити деякі особливості впливу права ЄС на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні.

Саме поступова імплементація норм права ЄС у законодавство України, активна фаза якої припала на етап виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зумовила основні тренди у подальшому розвитку спеціального режиму господарювання, в цілому, та стимулюючої його складової, зокрема.

Передусім, новий погляд на формування основи стимулюючого правового режиму господарювання виник під впливом інституту державної допомоги, доктринальні та нормативні засади якого ґрунтовно представлені у фундаментальних правових актах ЄС, в першу чергу Договорі про функціонування ЄС, актах вторинного законодавства ЄС, прецедентній практиці Суду ЄС.

Зовнішньою формою вияву сприйняття концептуальних підходів щодо розвитку інституту державної допомоги у контексті адаптації до права ЄС слід визнати прийняття у липні 2014 року Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [132] із внесенням змін до низки законодавчих актів.

Важливо те, що із прийняттям зазначеного Закону можливості органів державної влади та органів місцевого самоврядування здійснювати матеріально-фінансову підтримку суб'єктів господарювання незалежно від форми власності підлягали оцінці на предмет допустимості такої підтримки для економічної конкуренції. При цьому форми державної допомоги, які отримали нормативне закріплення, сприяли певній уніфікації всього розмаїття видів (прямої та непрямої) підтримки, які у фрагментарному вигляді знайшли відображення у законодавстві України. Щонайменше було чітко ідентифіковано, що саме слід визнавати державною допомогою суб'єктам господарювання. Хоч і залишилися певні дискусійні питання, які розглядатимуться у цьому підрозділі.

Не менш важливу основу стимулюючого правового режиму господарювання певний час складали норми законодавства України про спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку. Втім

внаслідок законодавчих змін на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» [220], було скасовано ключові норми низки законів України, якими визначалися податкові та митні пільги на територіях спеціальних (вільних) економічних зон та на територіях пріоритетного розвитку. У зв'язку з цим слушними слід визнати застереження, висловлені В.А. Устименком та Р.А. Джабраїловим, про те, що формально закони України, якими були створені СЕЗ та ТПР, залишалися чинними, але фактично інвестиційна діяльність не здійснювалася [221, с. 10].

Згодом, у липні 2022 року, внаслідок ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [222] було скасовано як базовий Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», так і спеціальні закони України, якими визначалися особливі умови здійснення інвестиційної діяльності на територіях окремих міст та областей України. Додатково згаданим Законом було скасовано закони України «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», а також ст. 415 Господарського кодексу України, яка встановлювала особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку.

У певній мірі такі рішучі кроки з боку законодавчого органу можна було б пояснити тенденцією до скорочення вільних зон, які у тому числі включають спеціальні економічні зони, на теренах ЄС у зв'язку із певними економіко-правовими ризиками, що створюються такими зонами (ухилення від сплати податків, недотримання правил державної допомоги, відмивання «брудних» грошей тощо). Додатково зменшення кількості вільних зон ЄС зумовлюється вимогами створення єдиного правового поля, коли у межах вільних зон повинні застосовуватися ті ж самі екологічні, трудові, податкові тощо правила,

що й на решті території ЄС. У зв'язку з цим спостерігається поступове зменшення кількості вільних зон у ЄС. Наразі нараховується 62 активні вільні зони лише у 18 країнах-членах ЄС проти 80 вільних зон у 2012 році. Зазначені висновки та дані представлені у заключному звіті «Дослідження впливу вільних зон та пропозиції щодо керівних принципів у їх майбутній модернізації у світлі Європейського зеленого курсу», підготовленому для Європейської Комісії [223, с. 92].

В той же час скасування Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» навряд чи можна визнати таким, що сприяє формуванню сталого правового поля на засадах верховенства права. Адже наявність такого закону у правовій системі України передбачена п. 8 ч. 2 ст. 92 Конституції України від 28.06.1996, згідно з яким виключно законами України встановлюються порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального [156].

Насамперед, можливості стимулюючого правового режиму господарювання зумовлюються, з одного боку, ступенем узгодженості правових норм, що складають його змістовну складову, у межах національної правової системи, маючи на меті запобігання правовим колізіям та сприяння їх своєчасному усуненню, а з іншого – повнотою адаптації законодавства України до права ЄС, коректністю сприйняття як конкретної норми чи групи норм, так і правової думки та ідеї, які було покладено в основу формування відповідного нормативного положення.

Визнаючи норми про державну допомогу суб'єктам господарювання одним із вагомих складових «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання, вважаємо за доцільне зупинитися на деяких дискусійних аспектах розвитку національного законодавства у зазначеній сфері із оцінкою ступеня відповідності окремим нормам права ЄС.

Насамперед, слід відзначити, що до предметної сфери наукових досліджень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання часто

включаються питання, пов'язані із категоріальним апаратом, співвідношенням державної допомоги та державної підтримки, встановленням ознак державної допомоги, в цілому, та допустимої допомоги, зокрема, та інші не менш важливі та актуальні аспекти загальної наукової проблеми.

Звісно, вбачаємо за можливе висловити певні власні міркування з деяких наведених питань, що становлять науковий інтерес та предмет плідних дискусій.

Насамперед, з приводу одночасного вживання у законодавстві України термінів «державна підтримка» та «державна допомога», коли отримувачем ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів виступає суб'єкт господарювання, висловлено у наукових джерелах різні думки з приводу їх співвідношення. При цьому обґрунтовано робиться наголос окремими дослідниками на відсутності чіткої правової межі між цими категоріями, що значно ускладнює праворозуміння та правозастосування.

Так, за підсумками детального аналізу законодавчого визначення поняття «державна допомога», Я.В. Петруненко доходить висновку про те, що законодавець фактично ототожнює його з поняттям «підтримка». Спираючись на легальне визначення поняття «державна допомога суб'єктам господарювання», наведеному у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», дослідник зауважує, що зазначене поняття розкривається через поняття «підтримка». Зазначене, на думку Я.В. Петруненка, особливо із урахуванням того, що державною допомогою визнається не якась особлива форма підтримки, а «підтримка у будь-якій формі», свідчить про ототожнення досліджуваних понять [224, с. 258]. Виходячи із семантики слів «допомога» та «підтримка», науковець констатує, що вони збігаються в одному зі своїх значень (окремі елементи змісту) та різняться в інших. Хоч в той же час, на переконання вченого, коли йдеться про державну допомогу та підтримку, слід визнати їх змістовну подібність [224, с. 259].

Своєю чергою, О.Е. Ліллемяе наголошує на необхідності більш чіткого відмежування державної допомоги суб'єктам господарювання від заходів державної підтримки. Зокрема, вчена з урахуванням положень європейського права пропонує відносити до державної підтримки всі заходи державного регулювання, які не відповідають критеріям, що встановлені ст. 107(1) Договору про функціонування ЄС [137, с. 60–61].

Визнаючи обґрунтованими наукові підходи щодо доцільності розмежування понять «державна підтримка» та «державна допомога», що вживаються у господарському законодавстві та предметно охоплюють відносини з надання ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів суб'єктам господарювання, додатково можна навести наступну аргументацію різної правової мети, яка переслідується державою, коли застосовуються заходи державної підтримки або державної допомоги.

Крізь призму різної правової мети, досягнення якої переслідується у межах державної підтримки та державної допомоги, можна стверджувати про те, що це нетотожні правові явища та засоби впливу на економіку. Слід звернути увагу, що Договір про функціонування ЄС [133] та Угода про асоціацію між Україною та ЄС [134] жодним чином не оперують терміном «підтримка» з метою визначення сутності поняття «державна допомога». Навпаки, використовується узагальнююча категорія «надання ресурсів держави», яку вбачається за доцільне вживати як родове поняття у формулі визначення понять державної підтримки та допомоги. Це дозволить стверджувати про суміжність понять державної підтримки та допомоги, але не про тотожність. В той же час у законодавстві України знаходять закріплення випадки так би мовити перехідних, «гібридних» форм державної допомоги, які за своєю метою тяжіють до державної підтримки, оскільки набувають ознак сумісності з економічною конкуренцією. По суті мова йде про категорії допустимої державної допомоги, якій присвячено окремий розділ 2 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Попри те, що Господарський кодекс України вже скасовано, втім логіка законодавця щодо змістовно-структурного розміщення правових норм у межах цього Кодексу, дозволяє віднайти додаткові аргументи на користь висновку щодо різної правової спрямованості таких заходів державного впливу на економіку як державна підтримка та державна допомога. Так, норма ст. 16 Господарського кодексу України «Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання» була розміщена законодавцем у главі 2 «Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання», а норма ст. 26 Господарського кодексу України «Державна допомога суб'єктам господарювання» – у главі 3 «Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції».

Відповідно, можна запропонувати *державною підтримкою суб'єктів господарювання визнавати* надання ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів задля створення компенсаторних механізмів для суб'єктів господарювання, які від незалежних від останніх причин (політико-правового, економічного, екологічного, військового тощо походження), перебувають у нерівному конкурентному стані порівняно із іншими суб'єктами господарювання, які здійснюють свою діяльність у межах однієї галузі економіки [225]. Зазначені ознаки запропонованого визначення поняття «державна підтримка суб'єктів господарювання» можна визнати такими, що у певній мірі корелюють із підходами, що закладались у ч. 1 ст. 16 Господарського кодексу України, згідно з якою дотації суб'єктам господарювання могли надаватися державою для наступних цілей: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації осіб з інвалідністю, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що

дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом.

Додатково державна підтримка суб'єктів господарювання відзначається подвійною правовою природою, оскільки відзначається якістю, яка характеризує державну підтримку, з одного боку, як звичайний економічний інструмент, оперування яким не має владного підґрунтя і який істотно не відрізняється від фінансових інструментів, доступних на ринку фінансових послуг та які надаються учасниками цього ринку на приватноправових засадах, а з іншого – як засіб реалізації державою економічної політики за основними напрямками, забезпечення дотримання конституційних засад правового господарського порядку, сприяючи тим самим забезпеченню балансу публічних та приватних інтересів. Невипадково, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій було віднесено ч. 2 ст. 12 Господарського кодексу України до основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання.

Відтак, правовідносини з надання державної допомоги, ознакою якої є спотворення або загроза спотворення конкуренції, можна вважати, що виникають у випадках, коли суб'єкт господарювання здатен до економічної діяльності на конкурентних засадах і, як результат, державна допомога створює для такого суб'єкта необґрунтовані переваги.

Зважаючи на одночасне вживання у законодавстві України термінів «державна підтримка» та «державна допомога» та через відсутність чітко визначених підходів щодо співвідношення останніх, держава часом вдається до використання при нормопроєктуванні техніко-юридичних прийомів, спрямованих на виключення з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» певних груп суспільних відносин. Одним з таких прецедентів можна визнати норми Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020.

Як зазначено у ч. 3 ст. 2 вищенаведеного Закону, на відносини, що виникають у зв'язку з наданням державної підтримки інвестиційним проєктам із значними інвестиціями, укладенням, виконанням і припиненням дії спеціальних інвестиційних договорів, не поширюється дія законів України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та «Про інвестиційну діяльність» (у частині надання державної підтримки інвестиційним проєктам, проведення їх державної експертизи, а також включення до Державного реєстру інвестиційних проєктів) [155].

Як можна переконатися, у наведеній правовій нормі законодавець робить наголос саме відносинах, пов'язаних із наданням державної підтримки, що формально обґрунтовує правову логіку виключення описаних у Законі України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» груп відносин з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Втім зазначене застереження свідчить щонайменше про необґрунтовані спроби законодавця вивести відносини з надання інвестору ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Адже застереження, яке міститься у ч. 3 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні», не отримало узгодження із ч. 2 ст. 3 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», якою встановлено вичерпний перелік випадків, коли норми зазначеного Закону не поширюються на надання підтримки суб'єктам господарювання.

Попри штучний характер вжитих заходів з відособлення державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями від державної допомоги, аналіз положень Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» свідчить про протилежне. Зокрема, серед видів допустимої допомоги згадується допомога суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів, а також для підтримки середнього та малого підприємництва (пп. 1-2 ч. 2 ст. 6 вказаного Закону).

Про спрямованість Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» саме на досягнення зазначених цілей свідчить його преамбула, у якій зазначено наступне: «Цей Закон визначає організаційні, правові та фінансові засади державної підтримки інвестиційних проектів з метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх), створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України.».

Варто зауважити, що обраний законодавцем підхід щодо виключення відносин з надання інвестору ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не знаходить належного підтвердження у правовій практиці ЄС.

Адже регіональна допомога, як і допомога малому та середньому підприємству у формі інвестиційної допомоги, операційної допомоги та доступу малого та середнього підприємства до фінансування складають предмет правового регулювання Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 [203].

Попри те, що деякі положення Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 отримали втілення у Критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та для підтримки середнього та малого підприємства, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348 [226], Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» дещо суперечливо визначає обсяг прийнятних витрат, які дають можливість для визнання інвестиційного проекту значним, що не враховує підходів, закладених у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014.

Так, відповідно до п. 52 ст. 2 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, «великий інвестиційний проект» означає початкові інвестиції, у яких прийнятні витрати перевищують 50 мільйонів євро, розраховані за цінами та обмінними курсами на дату надання допомоги. В той час як, згідно із п. 4 ч. 1

ст. 5 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні», розмір значних інвестицій в об'єкти інвестування протягом строку реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями має перевищувати суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, що розраховується за офіційним курсом валют, встановленим Національним банком України станом на перший робочий день кварталу, в якому подається заявка, та на дату фактичного здійснення значних інвестицій в об'єкти інвестування на виконання спеціального інвестиційного договору.

Напевно такі суперечності із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014 можна пояснити відступом на національному рівні від ідентифікації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями як таких, підтримка реалізації яких з боку держави та/чи органів місцевого самоврядування має розглядатися як державна допомога. Відтак, казуїстичність національного законодавства у сфері ідентифікації окремих випадків надання ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів як державної допомоги суб'єктам господарювання не сприяє належному та повному виконанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, якою засвідчено міжнародні зобов'язання з адаптації законодавства України до права ЄС.

Напевно було б логічним передбачити, що виключення з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» відповідних груп суспільних відносин відбуваються лише шляхом внесення змін до ст. 3, якою визначається сфера застосування цього Закону. Такий підхід отримав втілення у чинному законодавстві України. Саме таким чином врегульовано концесійні відносини, правові засоби стимулювання яких отримали вияв у Законі України «Про концесію» від 03.10.2019. Зокрема, у ч. 2 ст. 2 вказаного Закону міститься наступне положення: «Відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією концесій, регулюються виключно цим Законом і не можуть регулюватися іншими законами, крім випадків, встановлених цим Законом. Зміни до цього Закону можуть вноситися виключно законом про внесення змін до цього Закону. Якщо для реалізації

положень поданого проекту закону про внесення змін до цього Закону необхідні законодавчі зміни до інших законодавчих актів, такі зміни викладаються в розділі «Прикінцеві та перехідні положення» проекту закону про внесення змін до цього Закону.» [106]. Певна аналогія простежується із прийомом юридичної техніки, який отримав закріплення у Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 щодо проекту закону про внесення змін до кодексу. Зокрема, ч. 3 ст. 11 цього Закону передбачається, що у разі, коли суб'єкт права законодавчої ініціативи подає до Верховної Ради України проект закону, що регулює суспільні відносини інакше, ніж кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до кодексу. Такий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до кодексу [227]. Враховуючи вказане, вбачається за доцільне поширити застосування описаного вище прийому юридичної техніки до первинного закону (закону, що системно регулює окрему сферу суспільних відносин) із внесенням відповідних змін до ст. 12 Закону України «Про правотворчу діяльність», яка присвячена визначенню поняття «первинний закон», розкриваються особливості його прийняття та вимоги до структури [228].

Загалом, у юридичній науковій літературі наводяться і інші недоліки Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», на яких, зокрема, більш ґрунтовно зосереджує увагу В.В. Поєдинок. Так, вчена наголошує на тому, що недоліки, властиві режимам спеціальних економічних зон/територіям пріоритетного розвитку, виявлено у згаданому Законі, а саме: занадто складні, забюрократизовані процедури, *ad hoc* регулювання, відсутність зв'язку із загальнодержавною програмою регіонального розвитку, хибна основоположна ідея – створення сприятливих умов для окремих інвесторів замість системних зусиль із покращення бізнес-середовища [229, с. 53]. Відтак слід підтримати загальний висновок В.В. Поєдинок, який у тому числі охоплює Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», про

те, що «спеціальні режими господарювання можуть бути інструментом повоєнного відновлення, але не повинні заміняти зусилля із забезпечення сприятливої податкової політики, регуляторної простоти і прозорості, захисту прав інвесторів, стабільності умов ведення бізнесу для всіх» [229, с. 53].

Вбачається за доцільне згадати про те, що певна оцінка виконанню Україною міжнародних зобов'язань за напрямом конкурентної політики була представлена у розділі 8 Звіту про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року, підготовленому Європейською Комісією. Зокрема, наголошувалося на тому, що Україна має певний рівень досягнень у сфері конкурентної політики, у тому числі у сфері надання державної допомоги, хоч, як зазначалося у згаданому Звіті, протягом звітного періоду (червень 2022 – червень 2023) спостерігався обмежений прогрес, що в переважній мірі зумовлено військовими подіями та впровадженням, як наслідок, правового режиму воєнного стану в країні. У сфері державної допомоги суб'єктам господарювання Європейська Комісія зробила наголос на тому, що держава має вжити заходів, спрямованих на:

подальше узгодження законодавчої бази у сфері конкуренції та державної допомоги з *acquis* ЄС, у тому числі шляхом внесення змін до закону про державну допомогу, щоб охопити в його рамках послуги, що становлять загальний економічний інтерес;

формування достовірного та всебічного переліку схем державної допомоги, запроваджених до створення органу, відповідального за контроль за державною допомогою в Україні [230, с. 97–98].

Зокрема, зазначене у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року застереження про доцільність охоплення сферою дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» послуг, що становлять загальний економічний інтерес, доцільно розглядати через призму визначення критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес. Адже поточна редакція ч. 2 ст. 3 Закону України «Про

державну допомогу суб'єктам господарювання» передбачає лише загальне правило про те, що дія цього Закону не поширюється на підтримку господарської діяльності, пов'язаної з наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, у частині компенсації обґрунтованих витрат на надання таких послуг.

Втім такий нормативно-правовий припис не враховує випадків, коли все ж таки надання ресурсів держави та/чи місцевих ресурсів суб'єктам господарювання, які надають послуги, що становлять загальний економічний інтерес, набувають ознак державної допомоги. У такому разі доцільно оцінити допустимість такої державної допомоги та її вплив на економічну конкуренцію.

Відповідні критерії вже напрацьовані Судом Справедливості у справі Altmark, що знайшло окреме закріплення у Повідомленні Комісії про застосування правил державної допомоги ЄС до компенсації, що надається за надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес від 11.01.2012 № 2012/С 8/02 (далі – Повідомлення Комісії № 2012/С 8/02) [146].

Спочатку Кабінетом Міністрів України постановою від 11.07.2023 № 704 було затверджено лише Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг із створення та/або добору, організації та поширення масової інформації, які є послугами, що становлять загальний економічний інтерес [231]. Втім це лише стосувалося одного з видів послуг, що становлять загальний економічний інтерес, та повний перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 420 [232]. Відповідно, імплементація у законодавство України підходів, що отримали закріплення у праві ЄС, передбачала розробку уніфікованих критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес. Саме такий техніко-юридичний прийом взято за основу у Повідомленні Комісії № 2012/С 8/02, що згодом знайшло вияв у Критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на

надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12 [233]. В той же час у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 року підкреслюється важливість вжиття подальших заходів, які б забезпечили надійний механізм правозастосування у сфері надання державної допомоги і, зокрема, у частині комплексу норм щодо послуг, що становлять загальний економічний інтерес [152, с. 69].

Ускладнити належне правозастосування Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, може ситуація, яка виникла у зв'язку із поширенням практики затвердження Кабінетом Міністрів України критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання поза межами тих категорій державної допомоги, які згадуються у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Адже поточна редакція ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» визначає перелік категорій державної допомоги, щодо яких можуть встановлюватися критерії допустимості, як вичерпний, що, з урахуванням норми ч. 2 ст. 19 Конституції України та вимоги «якості закону» як складової принципу верховенства права, виключає можливість органів державної влади діяти за межами нормативно встановлених приписів. Вказаний висновок наочно підтверджується окремими змінами до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», внесеними Законом України «Про основні засади державної кліматичної політики» від 08.10.2024 [234], якими було розширено перелік категорій державної допомоги, щодо яких можуть встановлюватися критерії допустимості, із додаванням такої категорії як «допомога для виконання заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї» (п. 10). Відповідно, вказаними змінами створено правове підґрунтя, на підставі якого Кабінет Міністрів України може затвердити критерії оцінки допустимості

державної допомоги суб'єктам господарювання для виконання заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї.

Окрім цього, напевно слід вжити заходів щодо охоплення Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» випадків державного стимулювання керуючих компаній, ініціаторів створення – суб'єктів господарювання та учасників індустріальних парків згідно із Законом України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 [235]. Попри те, що зазначена група суспільних відносин віднесена до видів підтримки, на які не поширюється сфера дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (п. 6 ч. 2 ст. 3), навряд чи можна погодитися із логікою законодавця та підходами щодо кваліфікації такої підтримки, що не має ознак державної допомоги. У зв'язку з цим слід підтримати аргументи В.А. Устименка та Р.А. Джабраїлова про те, що проігноровано правовий статус суб'єктів, які здійснюють діяльність на території індустріальних парків та які переважно є підприємницькими структурами. На слушну думку дослідників, керуючі компанії, ініціатори створення – суб'єкти господарювання та учасники індустріальних парків матимуть неконкурентні переваги порівняно з іншими суб'єктами господарювання, оскільки матимуть можливість отримувати державну допомогу [12, с. 56].

Відповідно, вбачається за доцільне, враховуючи Регламент Комісії (ЄС) № 651/2014, нормативно закріпити критерії оцінки допустимості державної допомоги, спрямованої на державне стимулювання керуючих компаній, ініціаторів створення – суб'єктів господарювання та учасників індустріальних парків.

У Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року окремо також наголошувалося на зупиненні дії низки норм Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» через впровадження правового режиму воєнного стану. На необхідності внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» у частині узгодження його положень з правом ЄС та повного відновлення застосування

контролю за державною допомогою Антимонопольним комітетом України відповідно до зобов'язань, передбачених Планом України, додатково згадується у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 року [152, с. 13]. Аналогічний акцент міститься у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2025 року [236, с. 13].

Попри те, що Європейська Комісія не навела міркувань щодо можливих ризиків зупинення дії низки норм Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», вбачаємо за доцільне надати певну правову оцінку цій ситуації.

Так, у зв'язку із ініційованими змінами та доповненнями до низки законодавчих актів, у тому числі до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», розділ 9 «Прикінцеві та перехідні положення» зазначеного Закону було доповнено пунктом 5⁻², яким, у редакції Закону України «Про внесення зміни до пункту 5⁻² розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо застосування його положень під час дії воєнного стану» від 01.04.2022, закріплено наступну норму:

«Під час дії воєнного стану норми статей 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 цього Закону та інші норми законодавства, що впливають із зазначених статей цього Закону, не застосовуються.

Державна допомога, що надається під час дії воєнного стану, є допустимою.

Надавачі державної допомоги звільняються від обов'язку:

повідомлення про нову державну допомогу та про пропозиції щодо внесення змін до умов чинної державної допомоги, якщо така державна допомога надається під час дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення або скасування;

подання інформації про чинну державну допомогу, надану під час дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення або скасування.».

У подальшому п. 5⁻² розділу 9 було доповнено новим абзацом, згідно з яким виключення, передбачені цим пунктом, не застосовуються до надання державної допомоги через Фонд розвитку підприємництва, а положення цього Закону застосовуються до такої державної допомоги у повному обсязі. Згодом зазначене положення було виключено на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби» від 21.08.2025.

Антимонопольний комітет України у Роз'ясненні з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги (лист від 15.04.2022 № 1-pp/ДД) наголосив на тому, що Комітет призупиняє:

збирання та проведення аналізу інформації про державну допомогу суб'єктам господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, у тому числі з обмеженим доступом, необхідної для прийняття рішень, передбачених Законом;

розгляд повідомлення про нову державну допомогу, порядок розгляду яких встановлено статтею 10 Закону;

розгляд справ про державну допомогу, порядок розгляду яких встановлено статтею 11 Закону;

перевірку інформації про незаконну державну допомогу, порядок перевірки якої встановлено статтею 12 Закону;

проведення перевірки інформації про неналежне використання державної допомоги, порядок проведення якої встановлено статтею 13 Закону;

прийняття рішень про повернення незаконної державної допомоги в разі визнання її недопустимою для конкуренції, порядок прийняття яких передбачений статтею 14 Закону та Порядком повернення незаконної державної допомоги, недопустимої для конкуренції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2017 № 468;

перегляд чинної державної допомоги, що передбачено статтею 15 Закону;

ведення реєстру державної допомоги [237].

В той же час, у Річному звіті про надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні за 2022 рік, Антимонопольний комітет України визнав те, що незастосування відповідних норм Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не забезпечує повною мірою реалізацію повноважень Комітету як Уповноваженого органу з питань державної допомоги. Додатково було відзначено те, що здійснення всебічної, повної та об'єктивної оцінки заходів із підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів щодо відповідності законодавству про державну допомогу суб'єктам господарювання можливе за умови розгляду Комітетом як Уповноваженим органом повідомлень про нову державну допомогу, подання яких надавачами державної допомоги передбачено ст. 9 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [238, с. 8]. Проте норма зазначеної статті на період дії воєнного стану не застосовується.

Відповідно, Антимонопольний комітет України дійшов висновку про те, що для забезпечення функціонування національної системи контролю державної допомоги та реалізації повноважень Комітету як Уповноваженого органу з питань державної допомоги наразі є доцільним відновлення функціонування системи проведення моніторингу державної допомоги та контролю за допустимістю її надання суб'єктам господарювання шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [238, с. 9].

Втім дотепер жодних змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не було ініційовано. Відтак, усвідомлюючи можливі ризики, створювані відсутністю належного контролю за діями та/або бездіяльністю надавачів державної допомоги, а також з метою забезпечення дотримання міжнародно-правових зобов'язань України, Антимонопольний комітет України на своєму офіційному вебпорталі опублікував оголошення, у якому звернувся до надавачів державної допомоги з нагадуванням щодо

важливості дотримання правил державної допомоги, зазначених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС [239].

Отже, у підсумку виникла ситуація, коли національне законодавство у сфері державної допомоги, через зупинення дії значної кількості правових норм, перебуває у стані невідповідності положенням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. За усталеною правозастосовною практикою у разі виникнення правових колізій між національними та міжнародними правовими актами перевагу мають останні, у разі їх ратифікації парламентом держави. Звісно, Угоду про асоціацію між Україною та ЄС було ратифіковано законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. Згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. На розвиток конституційних положень, ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 встановлено, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [240].

Відповідно, навіть за умови зупинення дії норм низки статей Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», що створює колізію з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, застосуванню підлягають норми зазначеної Угоди. В цілому, у контексті адаптації законодавства України до права ЄС, що розглядається у якості однієї з ключових умов позитивного вирішення питання набуття членства у ЄС, вбачається за доцільне вжити термінових заходів щодо відновлення дії раніше зупинених норм відповідних статей Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Зазначене сприятиме забезпеченню дотримання принципу верховенства права та його вимоги правової визначеності.

Так, п. 2.1.1 мотивувальної частини Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 18 червня 2020 р. у справі за

конституційною скаргою громадянки України Левченко О.М. щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису п. 5 р. III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» містить застереження про те, що однією з вимог принципу верховенства права (правовладдя) є вимога юридичної визначеності (як принцип) [241]. Одним із складових елементів загального принципу юридичної визначеності є вимога (як принцип) передбачуваності приписів права. Крім того, як зазначено у рішенні (п. 2.1.2 мотивувальної частини), складовим елементом загального принципу юридичної визначеності як вимоги верховенства права (правовладдя) також є принцип правомірних (легітимних) очікувань, який, за тлумаченням Венеційської комісії, «виражає ідею, що органи публічної влади повинні додержуватися не лише приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених очікувань» [241] (спеціальне дослідження Венеційської комісії «Мірило правовладдя», розділ II.B.5, п. 61 [242]).

Як впливає з п. 2.3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення п. 26 р. VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, «Юридична визначеність є ключовою в розумінні верховенства права; держава зобов'язана дотримуватися та застосовувати в прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію; юридична визначеність передбачає, що норми мають бути зрозумілими і точними, а також спрямованими на забезпечення постійної прогнозованості ситуацій і правовідносин.». Додатково відзначається, що «У контексті ст. 8 Конституції України юридична визначеність забезпечує адаптацію суб'єкта правозастосування до нормативних умов юридичної дійсності та його впевненість у своєму юридичному становищі, а також захист від свавільного втручання держави. Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх

діях розраховувати на розумну стабільність чинного законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (легітимні очікування).» [243].

У разі продовження практики надання державної допомоги суб'єктам господарювання поза механізмом контролю за допустимістю такої допомоги закладаються ризики на майбутнє як для суб'єктів господарювання, які повинні будуть повернути одержану допомогу, у разі визнання її недопустимою, так і для держави, яка не вжила заходів для недопущення виділення допомоги всупереч визначеній процедурі. Зокрема, детальна процедура проведення розслідування Європейською Комісією фактів надання незаконної допомоги, нецільового використання державної допомоги, невідповідності існуючих схем допомоги та проведення стягнення таким чином виділених/використаних державних ресурсів із застосуванням заходів відповідальності до порушників визначена Регламентом Ради (ЄС) 2015/1589 від 13 липня 2015 року «Встановлення детальних правил застосування статті 108 Договору про функціонування Європейського Союзу (кодифікація)» [244].

Висновки до розділу 1

На основі проведеного у межах розділу 1 дослідження вбачається за можливе дійти наступних висновків:

1. Запропоновано визначення стимулюючого правового режиму господарювання як системи правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства.

2. Спираючись на теоретичні розробки у межах науки господарського права, запропоновано визнати стимулюючий правовий режим господарювання у якості субінституту у межах інституту спеціального режиму господарювання.

Структура субінституту стимулюючого правового режиму господарювання може бути представлена наступним чином:

1) «правове ядро» субінституту, яке уособлене у господарсько-правових нормах, що визначають засади підприємництва, економічної конкуренції, у тому числі таких її складових як державної допомоги та захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту, господарського договору, публічних закупівель, публічно-приватного партнерства, інвестиційної, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності тощо;

2) правові норми суміжних галузей права та їх підгалузей, а також інститутів, які спрямовані на створення інституціональних умов для досягнення господарсько-правовими нормами мети правового регулювання відповідних суспільних відносин.

3. Аргументовано, що предмет стимулюючого правового режиму господарювання як складової частини спеціального режиму господарювання відзначається певною специфікою. Відзначається, що пануючі у господарсько-правовій літературі підходи до визначення сфери дії спеціального режиму господарювання, а саме як частини території держави, окремих галузей економіки чи видів господарської діяльності, є неприйнятними для ідентифікації предмета стимулюючого правового режиму господарювання. Зокрема, відстоється позиція про поширення сфери дії стимулюючого правового режиму господарювання саме на суб'єктів господарювання.

4. Аргументовано, що з метою досягнення мети спеціального правового режиму господарювання, в цілому, та стимулюючого правового режиму господарювання, зокрема, окремі юридичні конструкції, розроблені у межах відповідних інститутів господарського права набувають певних особливостей, які отримують закріплення в актах законодавства України. Зокрема, у межах

стимулюючого правового режиму господарювання до змісту господарського договору інтегруються правові умови, які за своїм змістом є віддзеркаленням засобів державного регулюючого впливу на господарську діяльність (наприклад, умови про державну підтримку) або ж визначають обсяг гарантій прав суб'єкта господарювання від можливих змін у законодавстві, створюючи певні регуляторні запобіжники.

5. Наголошено на тому, що взаємоузгоджена дія правових норм, що складають зміст стимулюючого правового режиму господарювання, можлива за умови дотримання в процесі побудови певних юридичних конструкцій принципів права.

Виходячи з наявних підходів у правовій науці до класифікації принципів права та зважаючи на особливості спеціального режиму господарювання, що справляють вплив на змістовно-структурні характеристики стимулюючого правового режиму господарювання, запропоновано наступну систематику принципів права, які створюють основу для системного функціонування стимулюючого правового режиму господарювання:

- 1) міжнародні принципи права;
- 2) загальні принципи права;
- 3) міжгалузеві принципи права;
- 4) галузеві принципи права.

При цьому акцентовано увагу на тому, що стимулюючий правовий режим господарювання перебуває під значним впливом міжнародно-правових норм, що дає можливість стверджувати про притаманність цьому режиму пріоритетності міжнародно-правового регулювання над національним рівнем правового регулювання. У зв'язку з цим обґрунтовано положення про доцільність зміщення пріоритету з національного на міжнародне право, що створило би передумови для виключення дискреції центральних органів державної влади, насамперед Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, у прийнятті на основі суб'єктивної оцінки рішень щодо інтенсивності

імплементції норм міжнародного права, вагомою частиною якого розглядається також право ЄС.

Додатково зауважено на важливості усвідомлення того, що саме через призму загальновідомих правових принципів та підходів, які водночас отримали специфічне змістовне наповнення з боку юрисдикційних органів ЄС під впливом фундаментальних засад права ЄС, здійснюється оцінка можливих правових ризиків окремих заходів, впроваджуваних у межах стимулюючого правового режиму господарювання на національному рівні.

6. Аргументовано, що реформування окремих інститутів права, норми яких глибоко інтегровані у структуру та зміст стимулюючого правового режиму господарювання як невід'ємної складової галузі господарського права та законодавства та потенціал яких міг би бути використаний для досягнення Цілей сталого розвитку, відбувалося різними темпами та із різним ступенем адаптації до права ЄС. Зокрема, доводиться, що значно меншим ступенем актуалізації та інтегрованості у систему правових засобів сприяння досягненню Цілей сталого розвитку відзначається інститут державної допомоги суб'єктам господарювання, правові норми якого у структурі стимулюючого правового режиму господарювання складають істотну питому вагу.

7. Як засвідчує аналіз актів чинного законодавства України, спостерігаються невідповідності змістовного характеру, які полягають у неповному або суперечливому відтворенні порядку, умов та інших особливостей надання відповідних категорій державної допомоги, які визнаються «сумісними з внутрішнім ринком» за законодавством ЄС та «допустимими» за національним законодавством. Іноді це пояснюється відсутністю належного моніторингу з боку національних суб'єктів правотворчої діяльності щодо актуальних редакцій відповідних правових актів ЄС та невжиттям заходів щодо відповідного оновлення національного законодавства. Найбільш яскраво вищеописані проблеми адаптації

національного законодавства до права ЄС продемонстровано на прикладі надання державної допомоги на охорону навколишнього середовища.

8. У дослідженні наводяться аргументи на користь того, що досвід реформування системи державної допомоги у ЄС можна вважати добрим прикладом спрямування регулятивного потенціалу зазначеного правового засобу реалізації державної політики на досягнення більш масштабних цілей, які полягають у створенні передумов для сталого розвитку суспільства у безпечних економічних, екологічних та соціальних умовах, порівняно із первинними цілями, які полягали у забезпеченні ефективного використання державних та/чи місцевих ресурсів у спосіб, що не завдає шкоди вільній конкуренції. Обґрунтовано, що саме за цією моделлю правового регулювання системи державної допомоги у ЄС має відбуватися модернізація законодавства України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, сприяючи використанню державних та/чи місцевих ресурсів задля досягнення Цілей сталого розвитку. Додатково підкреслено важливість пріоритизації виконання інститутом державної допомоги компенсаторної функції у системі реалізації державної економічної політики за відповідними напрямками, що полягає у використанні стимулюючого потенціалу державної допомоги у випадках, коли інші засоби правового впливу не здатні забезпечити чи не можуть у повній мірі забезпечити досягнення цілей економічного, екологічного, соціального тощо розвитку.

9. Відзначається, що ефективність методів та засобів стимулюючого правового режиму господарювання, завдяки яким забезпечується вплив на різні групи економічних відносин, залежить від якості правових реформ із урахуванням першочерговості наближення законодавства України до права ЄС.

10. Слідуючи міжнародним зобов'язанням, Україна має вжити всіх заходів, які б сприяли імплементації принципів та підходів, що панують у праві ЄС та якими визначаються засади застосування стимулюючих правових заходів. Із часу заснування нових підходів у конкурентній політиці ЄС істотно

змінилися погляди на порядок та умови стимулювання суб'єктів господарювання, діяльність яких здійснюється у межах єдиного ринку ЄС. Зазначене очікувано справило вплив на напрями розвитку складових національної правової системи, які охоплюють спектр стимулюючих заходів.

11. Проведене дослідження дозволило виявити нові вектори розвитку державної правової політики, які полягають у виправданому тяжінні до врегулювання відносин із надання державної допомоги суб'єктам господарювання із мінімізацією правових інструментів, що мають чи можуть мати територіальну локалізацію. В той же час наголошено на доцільності формування стратегічних векторів правової політики держави із дотриманням принципу верховенства права та непорушності Конституції України, зокрема у частині перегляду законодавства України, що визначає засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон.

12. Додатково виявлено окремі недоліки, пов'язані із розвитком національного законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання як одного із вагомих складових «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання, особливо у частині повноти адаптації до права ЄС у зазначеній сфері. Зокрема, наголошено на неприйнятності практики використання при нормопроєктуванні техніко-юридичних прийомів, які дозволяють виключати з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» певні групи суспільних відносин. Аргументовано доцільність дотримання підходу, коли виключення з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» відповідних груп суспільних відносин відбуваються лише шляхом внесення змін саме до цього Закону.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, представлено у наступних публікаціях: [122; 123; 208; 219; 225; 228].

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання

Зважаючи на важливість стимулювання розвитку економіки, особливо у воєнний час та період повоєнного відновлення, актуалізується потреба у найбільш повному використанні засобів правового регулювання, які створюють найбільш сприятливі умови для організації та здійснення господарської діяльності.

У зв'язку з цим особливий теоретико-прикладний інтерес становить питання, пов'язане із підставами впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. При цьому пошук відповіді на це питання перебуває у площині наукових розробок, предметом яких виступають проблеми визначення чітких меж розмежування нормативних актів та актів індивідуальної дії, визначення місця розпорядчих актів у системі правових актів тощо.

Правотворча діяльність також свідчить про те, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів.

Відповідно, обґрунтування шляхів вирішення описаних вище наукових проблем та усунення окремих недоліків чинного законодавства України детермінують актуальність дослідження цього питання.

Насамперед, слід зазначити, що у наукових дослідженнях, присвячених окремим засобам правового регулювання, що мають стимулюючий характер впливу на економіку, в цілому, та діяльність суб'єктів господарювання, зокрема, приділялася увага класифікації підстав впровадження таких правових засобів. Зокрема, Д.В. Лічак, досліджуючи зобов'язання з державної підтримки суб'єктів господарювання, запропонувала виділити наступні підстави їх виникнення:

- 1) закони та інші нормативно-правові акти;
- 2) договори;
- 3) акти управління господарською діяльністю [245, с. 102-108].

При цьому, на думку Д.В. Лічак, зобов'язання з державної підтримки доцільно визначити як правовідношення, в силу якого держава в особі уповноважених органів державної влади зобов'язується надати певну підтримку суб'єкту (суб'єктам) господарювання, що відповідають критеріям реципієнтів підтримки, а останні мають право вимагати від зобов'язаної сторони надання такої підтримки [245, с. 102].

Якщо виходити з концепції державної підтримки як господарського зобов'язання, то запропонована дослідницею класифікація підстав виникнення таких зобов'язань цілком узгоджувалася з ч. 1 ст. 174 Господарського кодексу України від 16.01.2003, яким серед підстав виникнення господарських зобов'язань, з-поміж інших, згадувалися: закон або інший нормативно-правовий акт, що регулює господарську діяльність; акт управління господарською діяльністю; господарський договір та інші угоди, передбачені законом, а також угоди, не передбачені законом, але такі, які йому не суперечать [102].

В той же час якщо розглядати правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, через критерії ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, то такі засоби можуть бути диференційовані на вертикальні та горизонтальні.

Зокрема, правові засоби вертикального типу передбачають певний рівень імперативності, що знаходить вияв у превалюванні владного впливу та відсутності паритету у розподілі прав та обов'язків (більшість прав залишається за державою та набуває характеру контрольно-наглядових). До підстав застосування таких засобів слід віднести саме акти нормативного характеру. Яскравим прикладом застосування правових засобів вертикального типу можуть бути такі організаційно-правові засоби, як-то мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, припинення здійснення державного контролю нехарчової продукції, спрощений порядок отримання дозвільних документів, автоматична пролонгація дії договорів або можливість їх дострокового припинення, зокрема, предметом яких виступає державне або комунальне майно, інші форми спрощення у веденні господарської діяльності (реєстраційні, облікові, подання спрощеної податкової звітності тощо) та ін. Водночас до правових засобів вертикального типу можуть бути віднесені деякі економіко-правові засоби, переважно представлені законодавчо визначеними формами державної допомоги суб'єктам господарювання, зокрема, пов'язані із наданням податкових пільг, отримання яких зумовлює подальший суворий податковий контроль з боку уповноважених органів державної влади щодо належного використання отриманих пільг.

В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що впливає з правової природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів. Доречно, навести такі договірні конструкції, які згідно із законодавством України спрямовані на досягнення мети стимулюючого правового режиму господарювання, а саме договір, укладений в рамках публічно-приватного партнерства, концесійний договір, спеціальний інвестиційний договір тощо. Варто при цьому погодитися із О.А. Беляневич у тому, що на стадії виникнення прав та обов'язків

(правовідносин) договір виконує функцію первинно-утворюючого юридичного факту, а на стадії реалізації норм права, а також суб'єктивних прав та обов'язків найбільш повно розкривається сутність договору як зобов'язання, його програмно-координаційні та регулятивні властивості [246, с. 14]. Додатково вчена наголошує на різному рівні розуміння терміна «договір» і наводить підхід до юридичної кваліфікації договору як різновиду спеціальних правових засобів – особливих юридичних утворень, призначених для організації та регулювання відповідних суспільних відносин, розрахованих на багаторазове використання, види та порядок застосування яких передбачені законодавством [246, с.13]. У певній мірі схожої позиції дотримується С.О. Погрібний, визнаючи договір специфічним різновидом юридичного факту, оскільки він, окрім того, може виступати також і в ролі джерела норм цивільного права [247, с. 29].

У запропонованій систематиці правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, не вбачається за можливе віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. Правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та заключного етапів реалізації нормативного акта як джерела правового регулювання. Зокрема, як відзначається у наукових джерелах з теорії права, у більшості випадків індивідуальне правове регулювання засновується на нормативному та полягає в уточненні, пристосуванні правових норм до специфічних умов їх дії [162, с. 218].

І саме нормативним актом, впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, що особливо яскраво може бути продемонстровано на прикладі правових підстав встановлення податкових пільг.

Так, відповідно до п. 4.4 ст. 4 ПК України, установлення і скасування податків та зборів, а також пільг їх платникам здійснюються відповідно до цього Кодексу Верховною Радою України, а також Верховною Радою

Автономної Республіки Крим, сільськими, селищними, міськими радами у межах їх повноважень, визначених Конституцією України та законами України [154].

Верховна Рада України встановлює на території України загальнодержавні податки та збори і визначає, з-поміж іншого, положення, визначені в пунктах 7.1, 7.2 ст. 7 ПК України щодо загальнодержавних податків та зборів. Зокрема, п. 7.2 ст. 7 ПК України закріплено норму, згідно з якою під час встановлення податку можуть передбачатися податкові пільги та порядок їх застосування.

Вирішення питання надання податкових пільг щодо місцевих податків та зборів віднесено до повноважень сільських, селищних, міських рад, військових адміністрацій та військово-цивільних адміністрацій (підпункт 12.4.3 п. 12.4 ст. 12 ПК України). При цьому офіційно оприлюднене рішення про встановлення місцевих податків та/або зборів, а також зміну розміру їх ставок, об'єкта оподаткування, порядку справляння чи надання податкових пільг або про внесення змін до таких рішень є *нормативно-правовим актом з питань оподаткування місцевими податками та зборами*, який набирає чинності з урахуванням строків, передбачених підпунктом 12.3.4 ст. 12 ПК України (абз. 1 п. 12.5 ст. 12 ПК України).

Більше того, на користь думки про неможливість актів управління як і інших правових актів індивідуальної дії виступати у якості самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання свідчить норма абз. 1 підпункту 12.3.7 п. 12.3 ст. 12 ПК України, яка наголошує на тому, що не дозволяється сільським, селищним, міським радам встановлювати *індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів*.

Аналогічна за своєю сутністю та цільовою спрямованістю правова норма була представлена у Господарському кодексі України, а саме у ч. 3 ст. 17 містилось положення про те, що ставки податків *мають нормативний*

характер і не можуть встановлюватись індивідуально для окремого суб'єкта господарювання.

Водночас правотворча практика, зокрема пов'язана із впровадженням стимулюючого правового режиму господарювання, відзначається суперечливим характером та часом свідчить про ігнорування напрацьованого у правовій теорії підходу щодо функціонального розмежування нормативних та ненормативних (індивідуальної дії) актів [248].

Зазначене знаходить вияв у тексті Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014, а саме у ч. 5 ст. 14 зазначається про те, що Уповноважений орган з питань державної допомоги не може вимагати повернення незаконної державної допомоги після 10 років з дня набрання чинності нормативно-правовим *чи розпорядчим актом, на підставі якого надавалася така допомога* [132].

На думку О. Скаун, з якою погоджується Я.О. Берназюк [249, с. 7], розпорядчі акти – це окремий вид актів, адресатами яких виступають суб'єкти, що перебувають у відносинах підпорядкування із суб'єктом правотворчості; ці акти спрямовані на створення умов для реалізації нормативних приписів, тобто мають організаційний, субсидіарний характер по відношенню до нормативних актів, установлюють напрями діяльності державних органів і посадових осіб щодо реалізації нормативних актів у певній соціальній ситуації, визначають результати, що їм необхідно досягти [250, с. 126]. Дискусійні аспекти правової природи розпорядчих актів, їх співвідношення з нормативно-правовими актами додатково висвітлювалися у низці наукових праць [251; 252].

Зважаючи на те, що індивідуальне правове регулювання поширюється лише на персонально визначених осіб [162, с. 218], то надання державної допомоги суб'єктам господарювання на підставі розпорядчого акта, окрім того, що суперечитиме призначенню правових актів індивідуальної дії, додатково свідчитиме про вибірковість надання переваги певним підприємствам чи категоріям підприємств або певним секторам економіки,

що є неприпустимим для економічної конкуренції та забороненим відповідно до ст. 2 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Саме вибірковість є однією з кваліфікуючих ознак, яка унеможливорює надання державних та/або місцевих ресурсів суб'єктам господарювання, яка знайшла детальне висвітлення у Повідомленні ЄК № C/2016/2946 [253].

Варто також зауважити, що серед ключових принципів, які знайшли відображення у Програмі модернізації державної допомоги (State Aid Modernisation), затвердженій Європейською Комісією від 08.05.2012 [198], заслуговує уваги принцип зниження ступеню селективності заходу. Розкриваючи сутність зазначеного принципу, О.Е. Ліллемяе відзначає, що чим нижче ступінь селективності допомоги, тим меншими будуть антиконкурентні наслідки. Як наголошує дослідниця, ступінь селективності заходу допомоги також може використовуватися як додатковий критерій при аналізі потенційно можливого спотворення конкуренції [137, с.75].

Можливо поява у тексті Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» положення про розпорядчий акт як підставу надання такої допомоги та у певній мірі зрівнювання такого акта за юридичною силою з нормативно-правовим актом зумовлена була підходами у техніці нормопроєктування, що знайшли, зокрема, вияв як на підзаконному, так і законодавчому рівнях.

Так, у Порядку подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затвердженому Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5 (із змінами і доповненнями) (далі – Порядок), у редакції чинній станом на момент прийняття Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», термінологічний апарат зазначеного Порядку містив наступне визначення: «наказ, розпорядження, постанова, рішення (далі - розпорядчий документ) - акт організаційно-розпорядчого характеру чи нормативно-правового змісту, що видається суб'єктом нормотворення у процесі здійснення ним виконавчо-розпорядчої діяльності з метою виконання

покладених на нього завдань та здійснення функцій відповідно до наданої компетенції з основної діяльності, адміністративно-господарських або кадрових питань, прийнятий (виданий) на основі Конституції та інших актів законодавства України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та спрямований на їх реалізацію, спрямування регулювання суспільних відносин у сферах державного управління, віднесених до його відання;» (п. 1.4) .

Про можливість затвердження нормативно-правового акта розпорядчим документом згадувалось у п. 2.9 Порядку.

Втім у поточній редакції Порядку зазначені положення відсутні [254].

Очікуються законодавчі зміни, якими буде запропоновано нове визначення поняття «нормативно-правовий акт», яке наразі представлено у п. 18 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 та яке інтерпретовано як «акт управління (рішення) суб'єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин, і який розрахований на довгострокове та неодноразове застосування;» [255]. Зокрема, відповідно до п. 2 Розділу XIV «Прикінцеві положення» Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023, визначення поняття «нормативно-правовий акт» буде приведено у відповідність із ч. 2 ст. 8 зазначеного Закону, а саме передбачається наступна легальна дефініція: «...офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі (крім випадків, визначених частиною другою статті 47 цього Закону), який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію.» [227].

При цьому важливо наголосити на тому, що акти управління не знайшли відтворення у системі нормативно-правових актів України, які складають, спільно з чинними міжнародними договорами, законодавство України (ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Відповідно, мають зазнати змістовних змін чинні нормативно-правові акти, у тому числі ті, що визначають підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, у частині усунення випадків ототожнення правових актів індивідуальної дії з нормативно-правовими актами за юридичною силою та функціональним призначенням. Хоч введення в дію норм Закону України «Про правотворчу діяльність», а також запропонованих змін та доповнень до вищезгаданих та інших актів законодавства відкладено у часі, втім вже на даному етапі мають відбуватися ґрунтовні зміни у техніці нормопроєктування із закріпленням у Регламентах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України положення про дотримання під час розробки проєктів нормативно-правових актів *правової доктрини* (у тому числі за *галузевим напрямом*), яка у наукових джерелах визначається: 1) як концептуальні ідеї, теорії та погляди щодо права, державно-правової дійсності в цілому [162, с. 194]; 2) сукупність (система) наукових знань про певне правове явище [256, с. 275].

Додатково саме правова доктрина, яка відзначається системним характером, узгодженістю наукових поглядів, загальним визнанням юридичною спільнотою наукових положень та характеризується у якості джерела права, має враховуватися у правотворчій діяльності, що, на противагу закріпленому у Законі України «Про правотворчу діяльність» підходу щодо моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права та їх врахуванню у правотворчій діяльності, сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання різних сфер суспільних відносин. Адже ідеї, погляди та концепції, що обґрунтовані окремими науковцями, можуть набути якостей правової доктрини лише у разі підтвердження істинності отриманих знань у наукових колах, юридичній практиці, правотлумачній діяльності тощо, що може тривати протягом десятиліть. Саме через це навряд чи можна визнати прийнятною інтеграцію результатів дисертаційних робіт у сфері права у правотворчу діяльність без певних застережень. Напевно підготовка

системоутворюючих для певної галузі законодавства актів, таких як закони та кодекси (як особлива форма закону), має відбуватися, спираючись на правову доктрину із мінімізацією можливих спроб інтегрувати положення, які можуть закласти підґрунтя для суперечливого правового регулювання, створюючи правові ризики.

Правова доктрина має також бути покладена в основу Наукової концепції розвитку законодавства України, розроблення якої здійснюватиметься один раз на п'ять років Національною академією наук України (ч. 4 ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Саме врахування правової доктрини у техніці нормопроєктування може закласти підвалини для усунення колізій у механізмі правового регулювання різних суспільних відносин, у тому числі у сфері стимулювання господарської діяльності, узгодивши елементи такого механізму із теоретично доведеними та практично апробованими правовими конструкціями.

2.2. Напрями вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання

На даний час предметом активних диспутів виступають питання, пов'язані із визначенням стратегічних підходів до відновлення економіки України, що вбачається за можливе у разі використання потенціалу правових засобів стимулюючого характеру.

Слід зазначити, що правове регулювання сфери господарських відносин відзначається специфікою, яка знаходить вияв у визначенні державою особливого порядку підготовки та прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на регламентацію господарської діяльності. Зокрема, такими особливостями відзначається процес регуляторної діяльності, завершальним

етапом якого є прийняття регуляторного акта. І саме регуляторним актом закладається майбутня модель правового регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру.

Відповідно від ефективності організації та здійснення регуляторної діяльності залежатиме ступінь дієвості стимулюючого правового режиму господарювання, що зумовлює потребу проведення дослідження останніх змін у законодавстві України та накопичених за попередні роки певних законодавчих колізій, зумовлених не в останню чергу недоліками техніки нормопроєктування. Зазначене дозволить обґрунтувати шляхи підвищення ефективності державної регуляторної політики, що визначає засади розробки регуляторних актів та інші регуляторні процедури, дотримання яких є важливим для початку підготовчого етапу впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.

Зважаючи на мету державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, яка впливає з її легального визначення, наведеного у ст. 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003, а саме «... вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності...» [257], можна дійти висновку про притаманність нормопроєктуванню, предметно спрямованому на формування нормативних засад організації господарських відносин, у тому числі тих, що виникають у зв'язку із впровадженням стимулюючого правового режиму господарювання, певних особливостей. Останні знаходять формалізацію у принципах державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності та вимогах, що висуваються до етапів здійснення регуляторної діяльності.

Невипадково, законами України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 та «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 [227] встановлено систему принципів, які покладаються в основу державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, а, отже, і регуляторної діяльності, та правотворчої діяльності, які хоч і корелюють між собою, але не співпадають.

Попри очевидну мету як регуляторної, так і правотворчої діяльності досягти підвищення ефективності правового регулювання певних груп суспільних відносин, обрання для цього менш економічно витратного способу правового впливу є особливою ознакою регуляторної діяльності. Зокрема, «ефективність» як принцип державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності визначається у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» як «забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави» [257].

Змістовно зазначений принцип найбільш повно розкривається у аналізі проєкту регуляторного акта, у якому розробник такого акта, з-поміж іншого, повинен:

визначити очікувані результати прийняття запропонованого регуляторного акта, у тому числі здійснити розрахунок очікуваних витрат та вигод суб'єктів господарювання, громадян та держави внаслідок дії регуляторного акта;

обґрунтовано довести, що досягнення запропонованим регуляторним актом встановлених цілей є можливим з найменшими витратами для суб'єктів господарювання, громадян та держави;

обґрунтовано довести, що вигоди, які виникатимуть внаслідок дії запропонованого регуляторного акта, виправдовують відповідні витрати у випадку, якщо витрати та/або вигоди не можуть бути кількісно визначені;

оцінити можливість впровадження та виконання вимог регуляторного акта залежно від ресурсів, якими розпоряджаються органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, які повинні впроваджувати або виконувати ці вимоги (ст. 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності») [257].

У зв'язку з цим привертає увагу думка В.В. Поєдинок про те, що етапи здійснення аналізу регуляторного впливу, передбачені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», зовні є доволі подібними до етапів оцінки впливу в ЄС [258, с. 220, 226].

Саме економічна ефективність правових засобів стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, є ключовим показником, що має важливе значення для оцінки доцільності розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів. Зазначена теза знаходить підтвердження у правовій практиці ЄС, особливо в частині формування засад державної допомоги суб'єктам господарювання.

Так, у Програмі модернізації державної допомоги (State Aid Modernisation), затвердженій Європейською Комісією від 08.05.2012 [198], окремо наголошується на важливості забезпечення дотримання принципу попереднього оцінювання. Сутність зазначеного принципу, як зазначає О.Е. Ліллемяе, полягає у тому, що надзвичайно важливо здійснювати оцінку необхідності надання державної допомоги, ефективність її використання та вплив на добробут суспільства та конкуренцію. Додатково дослідниця приділяє увагу існуванню європейського тесту балансування, який дозволяє визначити виправданість того чи іншого заходу державної допомоги. Як зауважує О.Е. Ліллемяе, використовуючи тест балансування можна з'ясувати чи викликатиме державна допомога певні зміни у поведінці підприємства та чи сприятиме отриманню економічної вигоди, що, залежно від результатів тесту, свідчитиме про ступінь ефективності витрачання державних ресурсів [137, с. 74–75].

В той же час вітчизняний досвід правотворчої діяльності свідчить про непоодинокі випадки, коли держава, використовуючи різні техніко-юридичні прийоми, виключає з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» групи суспільних відносин, регулювання яких здійснюється із використанням системи правових норм, що є невід'ємним елементом стимулюючого правового режиму господарювання [259].

При цьому обрані державою техніко-юридичні прийоми не завжди відповідають правовій визначеності, «якості закону», які складають сутність принципу верховенства права. Зазначене нівелює мету правового регулювання суспільних відносин у прогнозований спосіб, виключаючи нечіткість, незрозумілість та непередбачуваність рішень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб.

Зокрема, поширеною є практика внесення змін до окремих актів законодавства України із фіксацією правової норми, згідно з якою ті чи інші відносини або їх складові виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». При цьому такі зміни жодним чином не узгоджені із зазначеним Законом. Адже слідуючи вимогам правової визначеності та «якості закону», відповідні випадки виключення з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» мають бути передбачені саме в цьому Законі у межах ст. 3 «Сфера дії Закону».

Зокрема, слід погодитися з висновками науковців-господарників, які відзначають, що значна питома вага виключень з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» припадає на податкові відносини [45, с. 15]. Зважаючи на те, що надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів визнається однією з форм державної допомоги (п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам

господарювання» від 01.07.2014 [132]), зазначене питання набуває значно більшого науково-практичного значення.

Зокрема, про такі випадки красномовно свідчать деякі положення ПК України, якими було його доповнено шляхом внесення відповідних змін. Так, згідно з абз. 5 пп. 266.4.2 п. 266.4 ст. 266 ПК України, на рішення сільських, селищних, міських рад про встановлення пільг з податку, що сплачується на відповідній території, з об'єктів нежитлової нерухомості, що розташовані на території індустріального парку та перебувають у власності учасників індустріального парку, включеного до Реєстру індустріальних парків, не поширюється дія Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Додатково можна навести норми абз. 1-4 п. 11 підрозділу 6 розділу XX ПК України, якою встановлено, що тимчасово, до 1 січня 2035 року, в частині плати за землю за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, що використовуються в рамках реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями (крім інвестиційних проєктів у сферах добування з метою подальшої переробки та/або збагачення корисних копалин) відповідно до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні», органи місцевого самоврядування можуть:

встановлювати ставки земельного податку та орендну плату за землі державної та комунальної власності в розмірі, меншому ніж розмір земельного податку, встановлений рішенням відповідного органу місцевого самоврядування для певної категорії земель, що сплачується на відповідній території;

звільняти від сплати земельного податку.

До таких рішень органів місцевого самоврядування та/або рішень про внесення змін до таких рішень не застосовуються вимоги, встановлені як окремими статтями ПК України, так і Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [154].

ПК України містить застереження і щодо інших випадків, коли норми Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» не застосовуються до відносин з встановлення податкових пільг.

Серед інших техніко-юридичних прийомів, які дозволяють розширити перелік виключень з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», можна виділити прийняття законів України, предмет регулювання яких не стосується засад державної регуляторної політики та регуляторної діяльності, але у прикінцевих та перехідних положеннях містяться правові норми, якими вносяться зміни до зазначеного Закону.

У якості одного з таких прикладів можна навести Закон України «Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами» від 03.11.2022, який ще не набрав чинності, окрім деяких пунктів, зазначених у Розділі VII «Прикінцеві та перехідні положення». Зокрема, ст. 3, яка передбачає виключення з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», було доповнено новими абзацами такого змісту:

«нормативно-правових актів, що містять положення, спрямовані на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами - членами, з іншої сторони, у тому числі додатків до неї;

нормативно-правових актів, що містять положення, спрямовані на виконання Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору та Декларації про її доповнення, інших міжнародних договорів України з НАТО та/або уповноваженими органами НАТО;

нормативно-правових актів, що містять положення, пов'язані з будь-якою стадією укладення, ратифікації, затвердження, прийняття, приєднання,

виконання, пролонгації, реєстрації, припинення дії та/або зупинення дії міжнародних договорів України» (пп. 2 п. 4) [260].

Зазначені зміни до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» вже набрали чинності, втім назвати їх позитивними навряд чи можливо.

Насамперед, це пов'язано з тим, що внаслідок зазначених вище змін регуляторна діяльність з підготовки більшості нормативно-правових актів, які створюють передумови для впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, на даний час не здійснюється. І це, перш за все, стосується системно важливих актів законодавства України у сфері надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Зокрема, до числа таких нормативно-правових актів відносяться критерії оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги, які затверджуються на підзаконному рівні актами Кабінету Міністрів України.

Зокрема, на веб-сайті Державної регуляторної служби України у рубриці «Аналіз проектів регуляторних актів» у переліку проектів регуляторних актів [261] відсутні відомості про проходження процедури погодження щодо Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг із створення та/або добору, організації та поширення масової інформації, які є послугами, що становлять загальний економічний інтерес (далі – Критерії від 11.07.2023) [231], Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для рекреаційної інфраструктури [262], Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес [233], Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання в галузі цивільної авіації (далі – Критерії від 12.01.2024) [263] тощо.

Слід зазначити, що до внесення зазначених вище змін, нормативно-правові акти, якими встановлювалися критерії оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги, проходили регуляторні процедури. Так,

Державною регуляторною службою України здійснювались встановлені законодавством України заходи щодо погодження нормативно-правових актів, якими було затверджено Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі (рішення про погодження від 02.04.2020 № 206) [264], Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для підтримки культури та збереження культурної спадщини (рішення про погодження від 14.06.2022 № 180) [265], Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та для підтримки малого та середнього підприємництва (рішення про погодження від 18.07.2022 № 238) [266] тощо.

Варто зауважити, що обрана Верховною Радою України підстава для виключення з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» відносин з прийняття регуляторних актів, що містять положення, спрямовані на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [134], навряд чи може бути визнана юридично обґрунтованою та такою, що сприяє коректній імплементації у національне законодавство як зазначеної Угоди, так і *acquis* ЄС, в цілому. Зазначене можна аргументувати наступним:

По-перше, вище перелічені нормативно-правові акти, якими було затверджено критерії оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги (прийняті до та після внесення описаних вище змін), розроблялись з метою виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

По-друге, імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та *acquis* ЄС має відбуватися із урахуванням переваг та недоліків, у тому числі економічного ефекту, для національної правової та економічної системи. І цьому має сприяти регуляторна діяльність.

Зокрема, як зазначено у Розділі IV «Формування та виконання загальнодержавної програми» Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу,

схваленої Законом України від 21.11.2002, реалізація принципів узгодженості, поступовості та плановірності процесу наближення законодавства України до законодавства ЄС передбачає визначення пріоритетних напрямів його розвитку і концентрацію зусиль органів державної влади України у цих напрямках, а також *необхідність урахування позитивних і небажаних наслідків застосування в Україні законодавчих актів, розроблених з урахуванням законодавства ЄС.*

Додатково у Розділі IV зазначеної Концепції наголошується на наступному:

«З метою поступового наближення законодавства України необхідно у процесі нормотворчої діяльності враховувати законодавчі акти Європейського Союзу настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні, фінансові та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, адаптованих до вимог законодавства Європейського Союзу.

В основу оцінки впливу законодавства України, адаптованого до законодавства Європейського Союзу, *необхідно покласти комплексний підхід, який ґрунтується на врахуванні не тільки ресурсних показників, а й впливу цього процесу в цілому на всі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі на зростання обсягу виробництва валового внутрішнього продукту.»* [267] (курсив мій. – О.К.).

По-третє, регуляторна діяльність має виступати запобіжником прийняття нормативно-правових актів, які передбачають адаптацію національного законодавства, у тому числі з питань, пов'язаних з впровадженням та функціонуванням стимулюючого правового режиму господарювання, до права ЄС у спосіб, що суперечить положенням відповідних правових актів ЄС.

У зв'язку з цим слід підтримати думку В.А. Устименка, який вважає, що у процесі імплементації актів права ЄС доцільно вживати заходів з недопущення суперечливого чи некоректного втілення європейських правових норм у національне законодавство. Для посилення власної

аргументації дослідник наводить вислів голови Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу Івонни Климпуш-Цинцадзе, у якому вона наголосила «...ми бачимо таку практику, що подекуди урядові законопроекти не повністю враховують право ЄС, подекуди до другого читання вони спотворюються до невпізнаності. Ми стикалися в нашому Комітеті з тим, що стаємо такою останньою точкою можливості зупинити порушення права ЄС...» [35, с. 66; 268].

Втім не завжди вдається запобігти випадкам некоректної імплементації актів права ЄС у національне законодавство, про що може свідчити наступний приклад правотворчої діяльності. Зокрема, п. 2 Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12 (далі – Критерії від 05.01.2024), визначаючи сферу застосування нормативно-правового акта, закріпив положення, згідно з яким Критерії від 05.01.2024 *не поширюються на проведення оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес в окремих сферах господарської діяльності, щодо яких затверджені окремі критерії оцінки допустимості державної допомоги* [233].

Втім у Повідомленні Комісії № 2012/С 8/02 [146] відсутні такого роду застереження щодо сфери застосування, як це передбачено у Критеріях від 05.01.2024.

Більше того, подібне застереження не враховує системного характеру Критеріїв від 05.01.2024, які відтворюють критерії напрацьовані Судом Справедливості у справі Altmark (отримали втілення у Повідомленні Комісії № 2012/С 8/02) та визначають умови, за яких компенсація витрат на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, не становить державну допомогу суб'єктам господарювання. Зазначене отримало закріплення у п. 4 Критеріїв від 05.01.2024 та, відповідно, має застосовуватися до всіх випадків, коли надається компенсація витрат за надання послуг, що становлять

загальний економічний інтерес, незалежно від факту наявності чи відсутності окремих критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес у певних сферах господарської діяльності, а також часового періоду прийняття таких критеріїв – до чи після затвердження Критеріїв від 05.01.2024. І саме такий підхід отримав вияв у Повідомленні Комісії № 2012/С 8/02.

Додатково спостерігається невідповідність підходів, втілених у Критеріях від 05.01.2024 та окремих критеріях оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес у певних сферах господарської діяльності, у частині встановлення правових підстав виконання зобов'язання щодо надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес. Зокрема, у пп. 1 п. 4 Критеріїв від 05.01.2024 зазначено, що суб'єкт господарювання, що отримує компенсацію, повинен фактично виконувати зобов'язання щодо надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, які повинні бути чітко визначені *«договором, регуляторним (розпорядчим) чи іншим актом»* (курсив мій. – О.К.). В той час як у Критеріях від 11.07.2023 та Критеріях від 12.01.2024 міститься дещо інше формулювання, а саме *«...визначені в договорі та/або нормативно-правовому, та/або розпорядчому акті»* (відповідно пп. 1 п. 7 та пп. 1 п. 19) (курсив мій. – О.К.).

У зв'язку з цим можна припустити, що дотримання вимог, що висуваються до регуляторної діяльності, могло б запобігти ще на підготовчому етапі закладенню правових колізій у Критеріях від 05.01.2024 та згаданих вище критеріях.

Вбачається, що вже зараз доцільно вжити заходів щодо приведення техніко-юридичних прийомів визначення сфери застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у відповідність до засад техніки нормопроєктування, втілених у Законі України «Про правотворчу діяльність», не зважаючи на те, що введення в дію норм зазначеного Закону відкладено у часі. При цьому важливо

забезпечити практичну реалізацію положень ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність», якою встановлено вимоги до змісту нормативно-правового акта, а саме щодо: відповідності норм права, що містяться у нормативно-правовому акті, нормативно-правовим актам вищої юридичної сили та узгодженості з нормативно-правовими актами рівної юридичної сили; спорідненості та логічної послідовності викладення норм права (зокрема, до нормативно-правового акта включаються лише ті норми права, що стосуються його предмета регулювання).

Вищенаведений аналіз додатково наводить на думку щодо доцільності закріплення у ст. 3 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» норми про, те що виключення з-під сфери дії цього Закону відбуваються лише шляхом внесення змін до цього Закону [269]. Більш широкі за змістом пропозиції щодо внесення змін до ст. 12 Закону України «Про правотворчу діяльність» у частині закріплення щодо первинного закону (закону, що системно регулює окрему сферу суспільних відносин) прийому юридичної техніки, згідно з яким проєкт закону, що регулює суспільні відносини інакше, ніж первинний закон, має обов'язково супроводжуватися проєктом закону про внесення змін до первинного закону було висловлено у підрозділі 1.3 дисертації.

2.3. Особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання

Повоєнне відновлення України, а також пожвавлення економіки під час воєнного стану, безперечно, вбачається за можливе у разі активного використання переваг стимулюючого правового режиму господарювання.

В умовах адаптації законодавства України до права ЄС важливого значення набуває завдання належної імплементації змістовної складової

правових норм, що містяться у актах вторинного законодавства ЄС, у частині визначення порядку та умов застосування правових засобів стимулюючого характеру. Відповідні підходи до наближення законодавства України до права ЄС вже закладені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та додатках до неї [134], що визначають стратегічні пріоритети подальшого розвитку національного законодавства, у тому числі у частині загальних вимог, що висуваються до застосування правових засобів стимулюючого характеру, серед яких важливе місце відводиться державній допомозі суб'єктам господарювання.

Зважаючи на інтегративну функцію правових норм, що визначають засади надання державної допомоги суб'єктам господарювання, правові можливості застосування економічних стимулів за рахунок державних та/або місцевих ресурсів у законодавчо визначених формах оцінюються саме через призму допустимості для відносин економічної конкуренції. Відповідно, незалежно від місця у юридичній ієрархії та належності до тієї чи іншої галузі права та законодавства, правовий засіб стимулюючого характеру, який може впливати на дохідну та/або видаткову частини Державного та/або місцевих бюджетів України, підлягає оцінці через систему критеріїв державної допомоги суб'єктам господарювання.

Відтак, вбачається за доцільне сконцентрувати наукову увагу на з'ясуванні ступеня інтеграції норм про державну допомогу суб'єктам господарювання у механізм застосування стимулюючого правового режиму господарювання із обґрунтуванням пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері відносин.

Насамперед, слід зазначити що чинне законодавство України не встановлює універсального механізму застосування правових засобів стимулюючого характеру, особливо, якщо взяти до уваги обґрунтований у підрозділі 2.1 висновок про можливу класифікацію таких засобів, залежно від критеріїв ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, на дві групи: 1) вертикальні, що передбачають

певний рівень імперативності, що знаходить вияв у превалюванні владного впливу та відсутності паритету у розподілі прав та обов'язків;

2) горизонтальні, які базуються на принципі диспозитивності та взаємоузгодженому розподілі прав та обов'язків, що, як правило, є характерним для договірнього регулювання.

В той же час вбачається за можливе виділити основні етапи реалізації механізму застосування стимулюючого правового режиму господарювання, які у більшій мірі будуть типовими у випадку вжиття з боку держави заходів щодо реалізації правових засобів горизонтального типу, що зумовлено більш високою частотою повторюваності певних процедур, а саме:

1) розробка проєкту нормативно-правового акта, його ухвалення та оприлюднення;

2) у разі розробки нормативно-правового акта, яким передбачається надання державної допомоги, обов'язковим є надсилання до Антимонопольного комітету України як Уповноваженого органу з питань державної допомоги повідомлення про нову державну допомогу, за наслідками розгляду якого Комітетом приймається рішення про допустимість державної допомоги для конкуренції;

3) подання суб'єктами господарювання заявок надавачам державних та/або місцевих ресурсів з метою отримання певних форм державної допомоги;

4) ідентифікація кола потенційних отримувачів державних та/або місцевих ресурсів з числа суб'єктів господарювання на предмет відповідності вимогам, визначеним нормативно-правовими актами;

5) оцінка інвестиційних проєктів суб'єктів господарювання на предмет відповідності формально-юридичним та змістовним вимогам;

6) у разі позитивної оцінки інвестиційного проєкту та відповідності суб'єкта господарювання встановленим вимогам (а у встановлених законом випадках, у разі успішного проходження конкурсного відбору, наприклад, у межах процедур відбору приватного партнера у відносинах публічно-

приватного партнерства, концесійного конкурсу тощо) з останнім укладається господарський договір на реалізацію інвестиційного проєкту із включенням відомостей про такий договір до відповідних державних реєстрів;

7) набуття за підсумками укладення господарського договору спеціального правового статусу, який дозволяє бути отримувачем державних та/або місцевих ресурсів (у встановлених законом випадках, такий статус може набуватися без укладення господарського договору, наприклад, у разі набуття статусу резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва).

Звісно, виділені етапи можуть додатково бути деталізовані залежно від специфіки правового засобу стимулюючого характеру.

В той же час, як було вище зазначено, особлива роль у механізмі застосування правових засобів стимулюючого характеру відводиться правовим нормам про державну допомогу суб'єктам господарювання, що узгоджується з правовою практикою ЄС. Застосування правових засобів стимулюючого характеру неодмінно потребуватиме оцінки на відповідність критеріям допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання, що виділено у окремий процедурний етап. У праві ЄС такі критерії щодо окремих видів допомоги отримали правове закріплення, що представляє інтерес для представленого дослідження у світлі з'ясування ступеня та повноти їх імплементації у національну правову систему.

Зважаючи на пріоритетність у повоєнний період реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на відновлення економічного потенціалу територій України, які зазнали руйнівного впливу внаслідок воєнних дій [270; 271; 272; 273], вбачається за доцільне зупинитися на висвітленні деяких аспектів оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів.

Зокрема, Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 348 [226] (далі – Критерії

№ 348 (розвиток регіонів)). Як зазначено у преамбулі зазначеної постанови Кабінету Міністрів України, Критерії № 348 (розвиток регіонів) затверджено відповідно до підпунктів «а» і «е» пункту 3 статті 262, пункту 1 статті 267 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Відповідно, очевидною має бути кореляція між нормами Критеріїв № 348 (розвиток регіонів) та нормами актів права ЄС, які більш ґрунтовно врегульовують відносини з надання державної допомоги для розвитку регіонів, порівняно з положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка є рамковою та містить найбільш загальні підходи до визначення державної допомоги суб'єктам господарювання та випадків визнання її допустимою.

У зв'язку з цим слід зазначити, що суспільні відносини з надання державної допомоги для розвитку регіонів складають предмет правового регулювання актів законодавства ЄС, а саме Повідомленні Європейської Комісії «Керівні принципи щодо регіональної державної допомоги» від 29.04.2021 № 2021/С 153/01 [274] (далі – Керівні принципи № 2021/С 153/01).

За підсумками порівняльного аналізу зазначених вище актів національного законодавства та права ЄС доводиться констатувати наявність певних колізій, які є наслідком неповного врахування норм права ЄС.

Зокрема, десинхронізованими є підходи до визначення умов, за яких суб'єкти великого підприємництва можуть бути отримувачами державної допомоги для розвитку регіонів (регіональної державної допомоги) (далі – вживання цих термінів у тексті вважатиметься синонімічним).

Як зазначено у пар. 14 підр. 2.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01, оскільки *регіональна допомога великим підприємствам для їх інвестицій навряд чи матиме стимулюючий ефект, як правило, вона не може розглядатися як сумісна з внутрішнім ринком згідно з п. «с» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, якщо тільки вона не надається для початкових інвестицій, які створюють нові види економічної діяльності в сферах, визначених п. «с» ч. 3 ст. 107 Договору, відповідно до критеріїв,*

викладених у цих керівних принципах. Зокрема, «початкова інвестиція, що запроваджує нову економічну діяльність», згідно з п. 14 пар. 19 підр. 2.2 Керівних принципів № 2021/С 153/01 означає:

(а) інвестицію в матеріальні та нематеріальні активи, пов'язані з одним або кількома з наступних:

- створення нового підприємства; або
- диверсифікація діяльності підприємства, за умови, що нова діяльність не є такою самою або подібною до діяльності, що раніше здійснювалася на підприємстві; або

(b) придбання активів, що належать підприємству, яке припинило свою діяльність або могло б припинити свою діяльність, якби його не було придбано, за умови, що нова діяльність, яка буде здійснюватися з використанням придбаних активів, не є такою самою або подібною до діяльності, що здійснювалася на підприємстві до придбання. Виключно придбання акцій підприємства не вважається початковою інвестицією, що створює нову економічну діяльність.

Додатково у пар. 13 підр. 2.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01 попередньо надається пояснення вищенаведеному обмеженню, визначеному у пар. 14 підр. 2.1. Так, наголошується, що великі підприємства, як правило, зазнають меншого впливу, ніж малі та середні підприємства, від регіональних обмежень щодо інвестування або підтримки економічної діяльності в зоні, де надається допомога, що зумовлено наступними факторами: по-перше, великі підприємства можуть легше отримати капітал і кредити на глобальних ринках і менш обмежені пропозицією фінансових послуг у сферах, за якими надається допомога; по-друге, інвестиції великих підприємств можуть призвести до економії на масштабі, яка зменшує початкові витрати, пов'язані з конкретним місцем розташування, і багато в чому не прив'язані до сфери, в якій відбувається інвестування; по-третє, великі підприємства, які планують інвестиції, як правило, мають значну «переговорну силу» з владою, що може призвести до надання допомоги без необхідності або належного

обґрунтування. І, нарешті, зауважується на тому, що великі підприємства, швидше за все, будуть значними «гравцями» на відповідному ринку, і, як наслідок, інвестиції, щодо яких залучається допомога, можуть спотворити конкуренцію та торгівлю на внутрішньому ринку [274].

Порівняно з наведеними нормами Керівних принципів № 2021/С 153/01, положення Критеріїв № 348 (розвиток регіонів) не відтворюють в повній мірі вимоги, встановлені до початковий інвестицій, що запроваджують нову економічну діяльність. Лише слід визнати нормативне закріплення у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) загальних вимог до початкових інвестицій.

Крім того, привертає увагу невідповідність вимог щодо допустимості державної допомоги, які мають одночасно дотримуватися, визначені у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) та Керівних принципах № 2021/С 153/01.

Зокрема, у п. 11 Критеріїв № 348 (розвиток регіонів) зазначається, що державна допомога є допустимою, якщо одночасно виконуються такі вимоги:

- 1) державна допомога має стимулюючий ефект;
- 2) державна допомога спрямовується на відшкодування суб'єктам господарювання допустимих витрат;
- 3) надавач державної допомоги протягом шести місяців із дати надання державної допомоги або, якщо державна допомога надається у формі податкових заходів, протягом одного року з дня подання податкової декларації, або у випадку надання незаконної державної допомоги, щодо якої Уповноважений орган з питань державної допомоги прийняв рішення про допустимість такої допомоги для конкуренції, протягом шести місяців після прийняття відповідного рішення Уповноваженим органом з питань державної допомоги на власному офіційному вебсайті оприлюднює інформацію, зазначену у пп. 3 п. 11 Критеріїв № 348 (розвиток регіонів).

В той час як Керівні принципи № 2021/С 153/01 встановлюють більш диференційовані вимоги щодо сумісності регіональної державної допомоги з п. «с» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, а саме:

- 1) стимулюючий ефект;
- 2) потреба в державному втручанні;
- 3) доцільність заходу допомоги;
- 4) пропорційність допомоги;
- 5) уникнення невинуватених негативних наслідків для конкуренції та торгівлі між державами-членами;
- 6) прозорість допомоги (пар. 39 розділу 5 «Оцінка сумісності регіональної допомоги»).

Водночас спостерігаються відмінності у змістовному навантаженні деяких вимог щодо допустимості регіональної державної допомоги.

Так, як зазначено у пп. 1 п. 11 Критеріїв № 348 (розвиток регіонів), державна допомога для розвитку регіонів вважається такою, що має стимулюючий ефект, якщо, серед іншого, у разі надання державної допомоги *суб'єктам великого підприємництва* поза межами програми державної допомоги надавач державної допомоги підтверджує на підставі наданої отримувачем державної допомоги документації, що *державна допомога приведе до реалізації інвестиційного проєкту чи провадження діяльності, який не реалізувався/яка не провадилася би у відповідному регіоні або який був/яка була б недостатньо прибутковим/прибутковою для отримувача в такому регіоні за відсутності державної допомоги.*

Втім, слід зауважити на тому, що обраний підхід до визначення ключових ознак «стимулюючого ефекту» державної допомоги для розвитку регіонів помилково обмежується за суб'єктним складом, а саме суб'єктами великого підприємництва.

Адже, як випливає з пар. 39 розділу 5 «Оцінка сумісності регіональної допомоги» Керівних принципів № 2021/С 153/01, стимулюючий ефект полягає у тому, що допомога повинна змінити поведінку відповідних суб'єктів господарювання таким чином, щоб вони здійснювали додаткову діяльність, яку вони не здійснювали б без допомоги або здійснювали б в обмежений або інший спосіб або в іншому місці. Вказане дозволяє пересвідчитися в тому, що

відсутні обмеження за суб'єктним критерієм. Відтак, це має бути враховано у Критеріях № 348 (розвиток регіонів). Належного відтворення як за формою, так і за змістом у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) також потребують і інші вище наведені вимоги пар. 39 розділу 5 «Оцінка сумісності регіональної допомоги».

Важливою особливістю регіональної державної допомоги, яка її вирізняє серед інших видів державної допомоги, слід визнати її прив'язку до певних соціально-економічних параметрів регіонів, якими зумовлюються можливості держави щодо надання допомоги у заздалегідь визначених обсягах у відсотковому відношенні до сукупного розміру допустимих витрат (максимальна інтенсивність допомоги).

Реалізація заходів, спрямованих на надання регіональної державної допомоги, відбувається відповідно до карти регіональної державної допомоги, яку розробляє кожна країна-член ЄС з подальшим схваленням з боку Європейської Комісії. При цьому на карті регіональної державної допомоги території можуть бути поділені на дві категорії – «А» або «С». Зазначені позначення літерами співвідносяться з відповідними пунктами «а», «с» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, а саме:

(а) допомога, що сприяє економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя або високим рівнем безробіття та регіонів, зазначених в статті 349, з огляду на їх структурну, економічну та соціальну ситуацію;

(с) допомога, що сприяє розвитку певних видів економічної діяльності або певних сфер економіки, якщо така допомога не впливає негативно на умови торгівлі такою мірою, що це суперечить спільному інтересові [133].

Як зазначено у пар. 158 підр. 7.2 Керівних принципів № 2021/С 153/01, Європейська Комісія вважає, що умови п. «а» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС виконуються в регіонах NUTS 2 із валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на душу населення, який є нижчим або дорівнює 75 % середнього показника ЄС-27.

Своєю чергою ідентифікація регіонів за категорією «С» здійснюється із використанням більш розгалуженої системи індикаторів, що зумовило поділ регіонів категорії «С» на дві групи: 1) які відповідають певним встановленим умовам і які, таким чином, держава-член може позначити як зони «с» без будь-якого додаткового обґрунтування («попередньо визначені зони «с»); 2) які держава-член може на власний розсуд позначити як зони «С» за умови, що держава-член продемонструє, що такі території відповідають певним соціально-економічним критеріям («невизначені зони «С»») (пар. 163 підр. 7.3 Керівних принципів № 2021/С 153/01).

Не ставлячи за мету надати розгорнуту характеристику територіям категорії «с», слід відзначити, що подібна диференціація територій слугує правовою підставою для визначення ступеня інтенсивності допомоги, яка, як наголошується у пар. 178 підр. 7.4 Керівних принципів № 2021/С 153/01, має бути вищою в зонах «А», ніж у зонах «С».

Так, відповідно до пар. 179 підр. 7.4.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01, інтенсивність допомоги великим підприємствам у межах регіонів категорії «А» не повинна перевищувати:

- 1) 50 % у регіонах NUTS 2 з ВВП на душу населення, який нижчий або дорівнює 55 % від середнього показника ЄС-27;
- 2) 40 % у регіонах NUTS 2 з ВВП на душу населення, який перевищує 55 %, є нижчим або дорівнює 65 % середнього показника по ЄС-27;
- 3) 30 % у регіонах NUTS 2 з ВВП на душу населення вищим 65 % від середнього показника ЄС-27.

При цьому інтенсивність допомоги, встановлена у пар. 179 підр. 7.4.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01, може бути збільшена на 20 відсоткових пунктів у найвіддаленіших регіонах, ВВП яких на душу населення нижчий або дорівнює 75 % від середнього показника ЄС-27, або на 10 відсоткових пунктів в інших найвіддаленіших регіонах. Крім того, інтенсивність надання допомоги, встановлена у пар. 179 підр. 7.4.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01, може також бути збільшена у сферах, зазначених у пар. 7.4.4 та пар.

7.4.5, такою мірою, щоб інтенсивність допомоги великим підприємствам у відповідній місцевості не перевищувала 70 %.

В той же час інтенсивність допомоги великим підприємствам у межах регіонів категорії «С» не повинна перевищувати:

1) 20 % у малонаселених районах і регіонах (регіони NUTS 3 або частини регіонів NUTS 3), які мають спільний сухопутний кордон з країною за межами Європейської економічної зони або Європейської асоціації вільної торгівлі;

2) 15 % у колишніх районах «А»;

3) 10 % у невизначених регіонах категорії «С», де ВВП на душу населення перевищує 100 % від середнього показника в ЄС-27 та рівень безробіття нижче 100 % від середнього показника в ЄС-27;

4) 15 % в інших невизначених областях «С» (пар. 182 підр. 7.4.2 Керівних принципів № 2021/С 153/01).

Додатково слід наголосити на тому, що інтенсивність допомоги, передбачена підр. 7.4.1 та підр. 7.4.2 Керівних принципів № 2021/С 153/01, може бути збільшена на 20 відсоткових пунктів для малих підприємств або на 10 відсоткових пунктів для середніх підприємств (пар. 186 підр. 7.4.3 Керівних принципів № 2021/С 153/01).

Вищевказані підходи як до диференціації регіонів за категоріями «А» та «С» із позначенням таких регіонів на карті регіональної державної допомоги, так і до визначення залежно від цього ступеня інтенсивності регіональної державної допомоги не отримали належного та повного закріплення у Критеріях № 348 (розвиток регіонів).

Зокрема, у п. 7 Критеріїв № 348 (розвиток регіонів) отримала втілення шкала інтенсивності регіональної державної допомоги, яка спирається лише на один з індикаторів інтенсивності допомоги великим підприємствам у межах регіонів категорії «А», встановлених п. 1 пар. 179 підр. 7.4.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01, а саме 50 % у регіонах NUTS 2 з ВВП на душу населення, який нижчий або дорівнює 55 % від середнього показника ЄС-27.

Зазначене знайшло вияв у встановленні наступних максимальних розмірів державної допомоги:

для суб'єктів великого підприємництва - до 50 відсотків сукупного розміру допустимих витрат;

для суб'єктів середнього підприємництва - до 60 відсотків сукупного розміру допустимих витрат;

для суб'єктів малого підприємництва - до 70 відсотків сукупного розміру допустимих витрат [4].

Водночас такий підхід не враховує те, що пп. 2-3 пар. 179 підр. 7.4.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01 встановлено і інші розміри максимально допустимої допомоги великим підприємствам у межах регіонів категорії «А» залежно від рівня ВВП на душу населення. Крім того, сфера регулювання Критеріїв № 348 (розвиток регіонів) не охоплює особливостей надання регіональної державної допомоги суб'єктам господарювання на територіях категорії «С».

Напевно зазначені недоліки зумовлені тим, що не враховано завершення п'ятирічного строку з дня набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, протягом якого, відповідно до п. «а» ч. 3 ст. 267 зазначеної Угоди, будь-яка державна допомога, надана Україною, оцінювалась з урахуванням того, що Україна розглядалась як територія, ідентична до тих територій ЄС, які описані у п. «а» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС [134]. Водночас, як можна пересвідчитися, така ідентифікація території України не створювала підстав для тлумачення та застосування актів права ЄС на майбутні періоди у спосіб, який би наперед встановлював для України пріоритетність того чи іншого індикатора регіональної державної допомоги. Відтак, необґрунтованим слід визнати застосування у п. 7 Критеріїв № 348 (розвиток регіонів) виключно положень п. 1 пар. 179 підр. 7.4.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01 та нівелювання потреби визначення підстав надання та розмірів регіональної державної допомоги суб'єктам господарювання на територіях категорії «С» [275].

Крім того, як зазначено у п. «б» ч. 3 ст. 267 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, протягом чотирьох років з дати набрання чинності цією Угодою Україна мала надати Європейській Комісії показники валового внутрішнього продукту на душу населення, гармонізовані до рівня NUTS II. При цьому орган, визначений у ч. 1 цієї статті, яким відповідно до чинного законодавства України визначено Антимонопольний комітет України, та Європейська Комісія мали б спільно оцінити відповідність регіонів України, а також відповідну максимальну інтенсивність допомоги для того, щоб скласти регіональну карту згідно з відповідними керівними принципами ЄС.

Втім, у Методиці формування карти регіонального розподілу державної допомоги, затвердженій розпорядженням Антимонопольного комітету України від 24.10.2019 № 20-рп (далі – Методика), серед факторів, які справляють вплив на можливості віднесення регіонів України рівня NUTS II до територій, що ідентичні територіям ЄС категорій «А» або «С», виділено наступні:

в Україні не ведеться статистика ВВП у стандартах купівельної спроможності ні на рівні NUTS I (Україна), ні на рівні NUTS II (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь);

статистика на рівні NUTS II в Україні ведеться в національній валюті (грн) щодо валового регіонального продукту (ВРП), який є аналогом ВВП на регіональному рівні [276].

Можливо цими обставинами пояснюється відсутність дотепер розробленої та затвердженої карти регіонального розподілу державної допомоги. Додатково слід акцентувати увагу на доцільності оновлення Методики, оскільки, як зазначено у п. 1, підготовлена з урахуванням Керівних настанов щодо регіональної державної допомоги на 2014 – 2020 рр. (2013/С 209/01), які вже втратили чинність у зв'язку з прийняттям Керівних принципів № 2021/С 153/01.

Зважаючи на вищенаведені особливості надання регіональної державної допомоги, вбачається за можливе стверджувати, що запропонована Законом

України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 класифікація територій для цілей планування відновлення та стимулювання їх розвитку із виділенням наступних функціональних типів: 1) території відновлення; 2) регіональні полюси зростання; 3) території з особливими умовами для розвитку; 4) території сталого розвитку (ст. 11⁻²) [277], навряд чи створюватиме правові підстави для надання регіональної державної допомоги та впливатиме на її розмір. Адже, як впливає з вище проведеного дослідження, відповідні рішення щодо надання регіональної державної допомоги мають спиратися на наявну карту регіональної державної допомоги, яка передбачає поділ території країни залежно від низки соціально-економічних показників на категорії «А» та «С» із наперед визначеним ступенем інтенсивності допомоги, що передбачено Керівними принципами № 2021/С 153/01. Відповідно, вбачається за доцільне внесення відповідних змін до ст. 11⁻² Закону України «Про засади регіональної державної політики» з метою приведення у відповідність із підходами, закріпленими у правових актах ЄС, що регулюють відносини з надання регіональної державної допомоги [278].

2.4. Підстави, форми та порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання

Розвиток економіки України як у воєнний час, так і у період повоєнного відновлення можливий у разі впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. Історія розвитку правової системи України переконує у важливості напрацювання системного підходу до визначення місця та ролі спеціальних правових режимів господарювання у межах механізму правового регулювання економіки, що стало можливим у зв'язку із прийняттям у 2003 році Господарського кодексу України. Зокрема, у межах окремого розділу VIII

«Спеціальні режими господарювання» Господарського кодексу України було представлено класифікацію спеціальних правових режимів господарювання, отримали вияв особливості застосування заохочувальних, заохочувально-обмежувальних та обмежувальних засобів правового регулювання господарських відносин тощо.

Процеси правових перетворень, які відзначалися специфікою трансформації економіки держави на кожному історичному етапі становлення Української державності, закономірно віддзеркалювали цілі державної економічної політики та засоби їх досягнення. Запровадження нових та скасування раніше встановлених спеціальних правових режимів господарювання, попри деякі позитивні результати, також стало тригером деструктивних процесів, які отримали вияв у гальмуванні розвитку пріоритетних галузей економіки, зниженні інвестиційної привабливості країни, виникненні недовіри з боку іноземних інвесторів тощо.

Сучасний період розвитку правової системи України відзначається перманентними змінами у вітчизняному законодавстві, які, у тому числі, зачіпають систему правових актів, що утворюють основу формування та реалізації спеціальних режимів господарювання. Серед останніх змін у законодавстві України, які привертають увагу та стають предметом наукового інтересу, слід виділити скасування спочатку ст. 415 Господарського кодексу України, якою встановлювалися особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку, а також низки законів України, у числі яких Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992, і вже згодом скасування Господарського кодексу України.

Затребуваність таких змін в умовах воєнного стану та пріоритезації завдання загальнодержавного масштабу, яке полягає у запровадженні правових засобів стимулюючого характеру з метою залучення інвестиційних коштів у розбудову країни, викликає певні питання, які потребують всебічного розгляду.

Відповідно, дослідження проблематики припинення стимулюючого правового режиму господарювання, особливо через призму державної регуляторної політики, набуває значної актуальності.

Насамперед, виходячи з аналізу положень законодавства України, можна дійти висновку про відсутність єдиного зведеного переліку підстав припинення стимулюючого правового режиму господарювання. Як і в рівній мірі не знайшли відображення у нормативній площині питання уніфікації форм та порядку припинення стимулюючого правового режиму господарювання.

В той же час, спираючись на практику правотворчої та правозастосовної роботи, можна виділити деякі спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим [279].

Так, до **підстав припинення** стимулюючого правового режиму господарювання вбачається за доцільне віднести:

1. Завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання.

Наведена підстава є найбільш поширеною, оскільки впровадження переважної більшості правових засобів стимулюючого характеру передбачає встановлення строків, у межах яких чи до спливу якого останні застосовуються.

Так, ч. 1 ст. 24 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» було встановлено те, що спеціальна (вільна) економічна зона вважається ліквідованою з моменту закінчення строку, на який її було створено, якщо його не буде продовжено Верховною Радою України [280]. Аналогічним чином окремими законами України було визначено строк дії спеціальних економічних зон та/або спеціального режиму інвестиційної діяльності, які впроваджувалися на територіях деяких областей, міст чи торговельних портів. Зокрема, ч. 1 ст. 18 Закону України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим

інвестиційної діяльності в Донецькій області» від 24.12.1998 передбачалося, що спеціальна економічна зона вважається ліквідованою з моменту закінчення строку, на який її було створено, якщо його не буде продовжено законом України. При цьому у ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону відзначалося, що спеціальна економічна зона «Донецьк» та спеціальна економічна зона «Азов» створюються на строк 60 років, а у ч. 3 цієї ж статті містилося положення про те, що спеціальний режим інвестиційної діяльності запроваджується на територіях пріоритетного розвитку на строк 30 років [281].

Своєю чергою привертає увагу і інший прийом юридичної техніки, яким визначається строк впровадження правових засобів стимулюючого характеру. Так, відповідно до ст. 2-1 Закону України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» від 18.11.1999, державна фінансова підтримка будівництва морських, річкових суден та інших плавучих засобів і реконструкції основних виробничих фондів підприємств суднобудівної промисловості через механізм здешевлення кредитів шляхом визначення часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків запроваджувалась на період з 01.01.2005 до 01.01.2012 [282].

2. Досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.

Попри те, що зазначена підстава припинення стимулюючого правового режиму господарювання не отримала чіткого закріплення, втім вочевидь презюмується, оскільки застосування правових засобів переслідує певну мету, із досягненням якої потреба у стимулюючих заходах втрачає свою доцільність.

Як правило, мета впровадження тих чи інших правових засобів стимулюючого характеру отримує юридичне закріплення. Зокрема, метою створення спеціальних (вільних) економічних зон, згідно з ч. 2 ст. 401 Господарського кодексу України, визнавалося залучення інвестицій та ефективне їх використання, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, впровадження нових

технологій, розвиток інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України [102].

Водночас метою впровадження певних правових засобів стимулюючого характеру виступає подолання наслідків подій як юридичних фактів, з настанням яких норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення суспільних відносин. Одним з таких прикладів можна вважати впровадження державою низки заходів державної підтримки суб'єктів господарювання у зв'язку із поширенням пандемії COVID-19. І саме відміною карантину визначалися темпоральні рамки застосування правових засобів стимулювання бізнесу.

У цьому зв'язку доречно згадати Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на подолання наслідків, спричинених коронавірусною хворобою COVID-19, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 200. З п. 7 вказаного нормативно-правового акта випливає те, що ці критерії обґрунтовані існуючими винятковими обставинами, що виникли в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, *і не застосовуватимуться після закінчення шести місяців з дати відміни карантину* [283].

3. Скасування стимулюючого правового режиму господарювання.

Зазначену підставу доцільно розглядати у контексті вжиття державою та/чи органом місцевого самоврядування заходів, спрямованих на дострокове припинення режиму. Однією з поширених причин для скасування стимулюючого правового режиму господарювання можна визнати порушення актів законодавства України чи умов господарського договору як з боку суб'єктів господарювання, щодо яких застосовано такий режим, так і органів влади, які запровадили такий режим, наприклад, надавачів державної допомоги (термін вживається у значенні, наведеному у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014).

Зокрема, як зазначено у ч. 7 ст. 12 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», якщо за результатами розгляду справи про державну допомогу, розпочатої внаслідок перевірки інформації про незаконну державну допомогу, Уповноважений орган прийняв рішення про визнання державної допомоги недопустимою для конкуренції, така *допомога підлягає припиненню та поверненню у порядку, визначеному ст. 14 цього Закону* [132].

Водночас дострокове припинення правових засобів стимулювання суб'єктів господарювання, застосування яких відбувалося на договірних засадах, здійснюється шляхом розірвання відповідного господарського договору. Так, відповідно до ч. 5 ст. 15 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020, у разі припинення (розірвання) спеціального інвестиційного договору інвестор із значними інвестиціями втрачає право на отримання державної підтримки, передбаченої цим Законом. Припинення (розірвання) спеціального інвестиційного договору є підставою для припинення договору оренди земельної ділянки державної або комунальної власності, наданої інвестору із значними інвестиціями в користування (оренду) для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями [155].

Зважаючи на вищенаведену класифікацію підстав припинення стимулюючого правового режиму господарювання, можна виділити наступні **форми припинення** такого режиму:

1. Припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони).

Зокрема, саме таким чином відбулося повне виключення правового режиму господарської діяльності на території пріоритетного розвитку з системи правових засобів стимулюючого характеру. Зазначене відбулося внаслідок скасування ст. 415 Господарського кодексу України на підставі змін, внесених до цього Кодексу, Законом України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 № 2389-IX (далі – Закон № 2389-IX) [222].

Водночас зазначені законодавчі новації не відповідають попереднім ініціативам Кабінету Міністрів України як вищого органу у системі органів виконавчої влади, яким було внесено відповідний законопроект на розгляд Верховної Ради України. Адже потенціал територій пріоритетного розвитку оцінювався дуже високо на рівні державних стратегічних документів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

У зв'язку з цим слід підтримати думку В.А. Устименка, Р.А. Джабраїлова та Т.С. Гудіми про те, що встановлення чи скасування преференцій як для іноземних, так і вітчизняних інвесторів має здійснюватися з урахуванням попереднього позитивного досвіду функціонування спеціальних режимів господарювання. І у цьому контексті вказаними науковцями згадується Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2021 № 1078-р [284], реалізація якої передбачала вжиття заходів щодо використання інвестиційного потенціалу територій пріоритетного розвитку з встановленням трьох рівнів спеціальних режимів: на території громад, прилеглих до лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями; на всій території Донецької та Луганської областей; на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних [45, с. 14]. Наведені положення згаданої Стратегії дотепер не зазнали змін.

Варто також згадати Національну економічну стратегію на період до 2030 року, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України у березні 2021 року та, відповідно, передувала затвердженню Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року. Привертає увагу те, що у межах Національної економічної стратегії на період до 2030 року серед шляхів досягнення стратегічної цілі

«Запровадження пілотного режиму стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на територіях Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі», з-поміж іншого, наголошувалося на: створенні трьох типів моделей територій, що передбачатимуть стимулюючі умови у сфері оподаткування, кредитування та митної політики для кожного окремого типу: у громадах, прилеглих до тимчасово окупованих територій; на всій території Донецької та Луганської областей; на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних парків; запровадженні нових інструментів захисту інвестицій, зокрема відкриття філіалів міжнародних комерційних арбітражів з розповсюдженням їх юрисдикцій на території пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей [285].

Отже, вбачається за доцільне погодитися з висновком В.А. Устименка, Р.А. Джабраїлова та Т.С. Гудіми, згідно з яким скасування ст. 415 Господарського кодексу України навряд чи може свідчити про послідовність дій уповноважених органів влади у формуванні системи гарантій стабільності умов провадження інвестиційної діяльності [45, с. 14].

Додатково Законом № 2389-IX було скасовано Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», що унеможливило використання потенціалу та практичне застосування правового режиму спеціальних (вільних) економічних зон. Адже Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» є системоутворюючим, оскільки саме з урахуванням норм останнього розроблялися та приймалися окремі закони для кожної спеціальної (вільної) економічної зони. Невипадково у ст. 405 Господарського кодексу України згадувалося про те, що на території спеціальної (вільної) економічної зони діє законодавство України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом, *законом про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, а*

також законом про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони, прийнятим відповідно до цього Кодексу.

Відповідно, слушною є думка В.А. Устименка та Р.А. Джабраїлова про те, що реалізація норм глави 39 «Спеціальні (вільні) економічні зони» Господарського кодексу України практично унеможливлена. Додатково науковці окремо наголошують на тому, що проігноровано норму п. 8 ч. 2 ст. 92 Конституції України від 28.06.1996 [156], згідно з якою виключно законами України встановлюються: «8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.» [42, с. 9].

Принагідно слід звернути увагу на те, що Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України у зауваженнях до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» (реєстр. № 5323 від 01.04.2021) (далі – законопроект № 5323), який у фінальній редакції, підписаній головою Верховної Ради України, отримав назву «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» та прийнятий як Закон № 2389-IX, висловлювало застереження щодо скасування Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Зокрема, Головним юридичним управлінням наголошувалося, що законопроектом № 5323 передбачається ліквідувати, прийняті на виконання конституційних приписів, законодавчі норми, що визначають загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон [286].

Втім, всупереч конституційно-правовим нормам було скасовано Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» як невід'ємної складової частини спеціального правового режиму господарювання. У подальшому, із прийняттям Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних

осіб» від 09.01.2025 [287], було скасовано Господарський кодекс України, що остаточно унеможливило реалізацію норми п. 8 ч. 2 ст. 92 Конституції України.

2. Припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки.

Як відомо, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 [220] було скасовано митні, податкові та фінансові пільги, які надавалися суб'єктам господарювання, які здійснювали діяльність на територіях спеціальних (вільних) економічних зон та територіях пріоритетного розвитку.

Стимулюючий правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку, мав ознаки територіальної локалізації і, відповідно, скасування згаданих вище пільг зумовило припинення суб'єктами господарювання численних інвестиційних проєктів, реалізація яких була розпочата на відповідних територіях у географічних межах, встановлених окремими законами України.

Своєю чергою припинення стимулюючого правового режиму господарювання у певній галузі економіки можна продемонструвати на прикладі засад державної підтримки літакобудівної промисловості. Так, Законом України «Про розвиток літакобудівної промисловості» від 12.07.2001 літакобудування визнається пріоритетною галуззю економіки України (ст. 1), державна фінансова підтримка якої через механізм здешевлення кредитів шляхом часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків, залученими суб'єктами господарювання у національній валюті для закупівлі авіаційної техніки, передбачена у період з 01.01.2013 до 01.01.2025 (ст. 3-1) [288].

3. Припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання.

Зазначене характерне для випадків, коли правові засоби стимулюючого характеру адресно застосовуються до конкретного суб'єкта господарювання чи групи суб'єктів господарювання. Як правило, припинення договірних відносин призводить до припинення відповідного стимулюючого правового режиму господарювання, який було запроваджено щодо суб'єкта господарювання (наприклад, припинення концесійного договору).

Водночас, практиці правотворчої роботи відомі випадки одночасного припинення правових засобів стимулювання нормативно визначеного кола суб'єктів господарювання, правовий статус яких відзначався єдністю видових ознак.

Як було зазначено вище, у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» було скасовано ключові норми низки законів України, якими визначалися податкові та митні пільги. І такі зміни, у тому числі, справили негативний вплив на спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків, які були позбавлені державної підтримки. При цьому перелік суб'єктів господарювання – технологічних парків (технопарків), на яких поширювався спеціальний режим інноваційної діяльності, отримав закріплення у преамбулі Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999, а саме: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ) [289].

Сприяти формуванню системного бачення особливостей припинення стимулюючого правового режиму господарювання покликане висвітлення **порядку припинення** такого режиму:

1. Із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003.

Практика правотворчої діяльності засвідчує чисельні факти ігнорування Верховною Радою України вимог, що висуваються до підготовки, прийняття, відстеження результативності та перегляду регуляторних актів. Найбільшого поширення набули випадки внесення змін та скасування актів законодавства України, що визначають засади впровадження правових засобів стимулюючого характеру, всупереч регуляторним процедурам.

Зокрема, у науковій літературі та засобах масової інформації неодноразово висвітлювалися факти недотримання принципів державної регуляторної політики та етапів здійснення регуляторної діяльності під час підготовки та прийняття Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» [124; 221]. Втім це не завадило продовженню практики прийняття, скасування нормативно-правових актів у спосіб, що суперечить засадам державної регуляторної політики.

Окрім того, що зміст Закону № 2389-ІХ виходить за межі предмета його регулювання, який мав би стосуватися виключно засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій, норми Закону № 2389-ІХ, якими було внесено зміни до Господарського кодексу України та виключено ст. 415 («Особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку») та скасовано низку законів України, якими визначалися як загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, так і особливості впровадження спеціальних економічних зон та/або спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях деяких областей, міст України, не відповідають вимогам Закону

України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а саме:

1. Законопроект № 5323, прийнятий як Закон № 2389-IX, не було передбачено у Плані законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженому Постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX [290]. Зазначений етап фіксації початку роботи з підготовки регуляторних актів є обов'язковим, про що міститься застереження у ст. 7 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Так, наголошено на тому, що у разі, коли регуляторний орган готує або розглядає проект регуляторного акта, який не внесений до затвердженого цим регуляторним органом плану діяльності з підготовки проектів регуляторних актів, цей орган повинен внести відповідні зміни до плану не пізніше десяти робочих днів з дня початку підготовки цього проекту або з дня внесення проекту на розгляд до цього регуляторного органу, але не пізніше дня оприлюднення цього проекту [257].

Напевно зазначене пояснюється тим, що розробник не ідентифікував законопроект № 5323 як регуляторний. Адже у пояснювальній записці відсутнє будь-яке застереження про регуляторний характер законопроекту № 5323 [291].

2. Розробником законопроекту № 5323 не підготовлено аналізу регуляторного впливу щодо тих норм, які регулюють господарські відносини або адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання. Саме така вимога міститься у ст. 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

3. Розробником не було оприлюднено у порядок та спосіб, визначений ст. 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», законопроект № 5323 разом із відповідним аналізом регуляторного впливу.

4. Не проведено експертизу законопроекту № 5323 з боку Державної регуляторної служби України як уповноваженого органу щодо здійснення державної регуляторної політики. Зокрема, відповідно до ст. 30 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», до повноважень уповноваженого органу щодо здійснення державної регуляторної політики, з-поміж іншого, відноситься проведення експертиз проєктів законів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють господарські відносини та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, надання розробникам цих проєктів пропозицій про їх вдосконалення відповідно до принципів державної регуляторної політики.

5. У випадку скасування законів України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» мали б бути вжиті заходи, спрямовані на відстеження результативності зазначених регуляторних актів.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», стосовно кожного регуляторного акта послідовно здійснюються базове, повторне та періодичне

відстеження його результативності. Відстеження результативності регуляторного акта включає: виконання заходів з відстеження результативності; підготовку та оприлюднення звіту про відстеження результативності (ч. 2 ст. 10).

У звіті про відстеження результативності регуляторного акта зазначаються:

кількісні та якісні значення показників результативності, що є результатами відстеження результативності;

дані та припущення, на основі яких здійснено відстеження результативності, а також способи їх одержання;

використані методи одержання результатів відстеження результативності (ч. 13 ст. 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»).

Як зазначено у ч. 3 ст. 13 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», звіт про відстеження результативності регуляторного акта оприлюднюється шляхом опублікування в друкованих засобах масової інформації регуляторного органу, який прийняв цей регуляторний акт, а у разі їх відсутності - у друкованих засобах масової інформації, визначених цим регуляторним органом, та/або шляхом розміщення на офіційній сторінці цього регуляторного органу в мережі Інтернет.

Однак по теперішній час звіт про відстеження результативності вище перелічених нормативно-правових актів, які було скасовано, не оприлюднено. Наведені вище процедури не було дотримано і у випадку ініціювання та просування законодавчої ініціативи щодо скасування Господарського кодексу України, на що неодноразово зверталася увага науковців.

Слід наголосити, що у науковій літературі вже висловлено думки щодо можливих методів та засобів запобігання прийняттю нормативно-правових актів із порушенням вимог законодавства України у сфері державної регуляторної політики. Так, слід підтримати пропозиції В.А. Устименка та

Р.А. Джабраїлова щодо необхідності закріплення норми про обов'язковість подання на експертизу до Державної регуляторної служби України проєктів регуляторних актів – законів України. Додатково заслуговує на увагу аргументація науковців про доцільність закріплення у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» підстав, коли не може бути прийнятий проєкт регуляторного акта – закон України, а саме:

відсутній аналіз регуляторного впливу проєкту закону;
 проєкт закону не був оприлюднений;
 проєкт закону не був поданий на експертизу до уповноваженого органу;
 щодо проєкту закону уповноваженим органом підготовлено експертизу про невідповідність принципам державної регуляторної політики або наявність фактів порушення вимог Закону про регуляторну політику [221, с. 22].

Водночас, у розвиток запропонованих вищевказаними вченими підходів, вбачається за доцільне внести зміни до ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 [292], доповнивши новим абз. 7 наступного змісту:

«7. Голосування щодо проєктів законів, що є проєктами регуляторних актів та щодо яких не дотримано процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», не проводиться, а у разі їх прийняття – чинності не набувають.».

2. Із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про публічно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо).

Зазначений порядок припинення характерний для правових засобів стимулювання суб'єктів господарювання, застосування яких відбувалося на договірних засадах. Так, відповідно до ст. 40 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019, концесійний договір припиняється у зв'язку із закінченням строку його дії. Дострокове припинення концесійного договору здійснюється шляхом його розірвання у випадках і на умовах, передбачених цим Законом та/або концесійним договором. Концесійний договір може передбачати можливість його дострокового припинення в односторонньому порядку. Зокрема, концесійний договір може бути розірваний в односторонньому порядку на вимогу однієї із сторін договору у порядку і на умовах, встановлених таким договором, на підставі рішення суду або арбітражу (або у випадках, передбачених концесійним договором, – на підставі повідомлення однієї із сторін про розірвання договору). Концесіодавець публікує повідомлення про припинення або розірвання концесійного договору в електронній торговій системі (з моменту початку її функціонування) протягом строку, визначеного п. 10 ч. 2 ст. 10 Закону України «Про концесію» [106].

3. Із дотриманням процедурних аспектів, визначених актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону).

Зазначене характерне для процедури набуття та припинення статусу резидента Дія Сіті, Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва. Зокрема, згідно зі ст. 4 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021, для набуття статусу резидента Дія Сіті юридична особа має звернутися до уповноваженого органу із заявою в порядку, визначеному цим Законом. Юридична особа набуває статусу резидента Дія Сіті з дня внесення відповідного запису до реєстру Дія Сіті з урахуванням положень ч. 7 ст. 2 цього Закону. Юридична особа втрачає статус

резидента Дія Сіті з дня внесення відповідного запису до реєстру Дія Сіті з урахуванням положень ч. 7 ст. 2 цього Закону.

Як зазначено у ч. 1 ст. 9 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифрової економіки (Уповноважений орган) приймає рішення про втрату статусу резидента Дія Сіті виключно з таких підстав:

1) отримання від резидента Дія Сіті заяви про припинення статусу резидента Дія Сіті;

2) невідповідність резидента Дія Сіті вимогам, визначеним ст. 5 цього Закону, про що уповноважений орган повідомлено шляхом подання резидентом Дія Сіті звіту про відповідність та/або незалежного висновку;

3) невідповідність резидента Дія Сіті вимогам, визначеним п. 1 або 5 ч. 1 ст. 5 цього Закону, яку виявлено уповноваженим органом на підставі інформації, отриманої з державних реєстрів, баз даних, інформаційних систем, держателями яких є державні органи, компетентні органи іноземних держав чи міжнародні міжурядові організації, або безпосередньо від компетентних органів іноземних держав, міжнародних міжурядових організацій чи державних органів, за умови, що відповідний орган володіє та надає таку інформацію в межах його повноважень та в порядку, визначеному законодавством;

4) порушення строку подання резидентом Дія Сіті до уповноваженого органу звіту про відповідність та/або незалежного висновку більш як на 20 робочих днів з дня спливу граничного строку, встановленого для подання відповідних документів;

5) повторне послідовне порушення строків подання резидентом Дія Сіті до уповноваженого органу звіту про відповідність та/або незалежного висновку;

б) набрання законної сили рішенням суду, яким встановлено обставину невідповідності резидента Дія Сіті вимогам, визначеним ст. 5 цього Закону [293].

Висновки до розділу 2

На основі проведеного у межах розділу 2 дослідження вбачається за можливе дійти наступних висновків:

1. Запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні та горизонтальні. Доводиться, що до підстав застосування правових засобів вертикального типу відносяться саме акти нормативного характеру. В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що випливає з правової природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів.

2. Встановлено, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів.

Обґрунтовано, що саме нормативно-правовим актом впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, в той час як правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та заключного етапів реалізації нормативного акта як джерела правового

регулювання. Зазначене дозволило дійти висновку про те, що у систематиці правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, неможливо віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.

У зв'язку з цим обґрунтовано положення про необхідність внесення змістовних змін до чинних нормативно-правових актів, у тому числі ті, що визначають підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання (зокрема, до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»), у частині усунення випадків ототожнення правових актів індивідуальної дії з нормативно-правовими актами за юридичною силою та функціональним призначенням.

3. Обґрунтовано, що вже на даному етапі розвитку правової системи держави мають відбуватися ґрунтовні зміни у техніці нормопроектування із закріпленням у Регламентах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України положення про дотримання під час розробки проєктів нормативно-правових актів правової доктрини (у тому числі за галузевим напрямом). Доводиться, що підготовка системоутворюючих для певної галузі законодавства актів, таких як закони та кодекси (як особлива форма закону), має відбуватися, спираючись на правову доктрину із мінімізацією можливих спроб інтегрувати положення, які можуть закласти підґрунтя для суперечливого правового регулювання, створюючи правові ризики.

4. Обґрунтовано, що саме регуляторним актом закладається майбутня модель правового регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру. Доводиться, що саме від ефективності організації та здійснення регуляторної діяльності залежить ступінь дієвості стимулюючого правового режиму господарювання.

5. Встановлено, що попри очевидну мету як регуляторної, так і правотворчої діяльності досягти підвищення ефективності правового регулювання певних груп суспільних відносин, обрання для цього менш

економічно витратного способу правового впливу є особливою ознакою регуляторної діяльності. У зв'язку з цим аргументовано, що саме економічна ефективність правових засобів стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, є ключовим показником, що має важливе значення для оцінки доцільності розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів.

6. Виявлено, за підсумками аналізу вітчизняного досвіду правотворчої діяльності, непоодинокі випадки, коли держава, використовуючи різні техніко-юридичні прийоми, виключає з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» групи суспільних відносин, регулювання яких здійснюється із використанням системи правових норм, що є невід'ємним елементом стимулюючого правового режиму господарювання.

7. Стверджується, що обрані державою техніко-юридичні прийоми не завжди відповідають правовій визначеності, «якості закону», які складають сутність принципу верховенства права, що нівелює мету правового регулювання суспільних відносин у прогнозований спосіб, виключаючи нечіткість, незрозумілість та непередбачуваність рішень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб.

8. Виявлено наступні найбільш поширені прийоми юридичної техніки, із використанням яких всупереч вимогам правової визначеності та «якості закону» розширюється перелік виключень з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»: 1) внесення змін до окремих актів законодавства України із фіксацією правової норми, згідно з якою ті чи інші відносини або їх складові виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та які жодним чином не узгоджуються із зазначеним Законом; 2) прийняття законів України, предмет регулювання яких не стосується засад державної регуляторної політики та регуляторної діяльності, але у прикінцевих та перехідних

положеннях містяться правові норми, якими вносяться зміни до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

9. Встановлено, що виключення з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» значного кола суспільних відносин створило передумови для підготовки більшості нормативно-правових актів, які, у тому числі визначають засади впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, в обхід вимог, що висуваються до регуляторної діяльності.

10. Обґрунтовано, що регуляторна діяльність має виступати запобіжником прийняття нормативно-правових актів, які передбачають адаптацію національного законодавства, у тому числі з питань, пов'язаних з впровадженням та функціонуванням стимулюючого правового режиму господарювання, до права ЄС у спосіб, що суперечить положенням відповідних правових актів ЄС.

11. Обґрунтовано положення про доцільність приведення техніко-юридичних прийомів визначення сфери застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у відповідність до засад техніки нормопроєктування, втілених у Законі України «Про правотворчу діяльність», не зважаючи на те, що введення в дію норм зазначеного Закону відкладено у часі.

12. Обґрунтовано положення щодо закріплення у ст. 3 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» норми про, те що виключення з-під сфери дії цього Закону відбуваються лише шляхом внесення змін до цього Закону.

13. Обґрунтовано, що незалежно від місця у юридичній ієрархії та належності до тієї чи іншої галузі права та законодавства, правовий засіб стимулюючого характеру, який може впливати на дохідну та/або видаткову частини Державного та/або місцевих бюджетів України, підлягає оцінці через систему критеріїв державної допомоги суб'єктам господарювання.

14. Стверджується, що чинне законодавство України не встановлює універсального механізму застосування правових засобів стимулюючого характеру, що пов'язано з їх особливостями, які дозволяють класифікувати відповідні засоби на вертикальні та горизонтальні. Зважаючи на цей висновок, запропоновано виділити основні етапи реалізації механізму застосування стимулюючого правового режиму господарювання, які у більшій мірі будуть типовими у випадку вжиття з боку держави заходів щодо реалізації правових засобів горизонтального типу, що зумовлено більш високою частотою повторюваності певних процедур.

15. Зважаючи на пріоритетність у повоєнний період реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на відновлення економічного потенціалу територій України, які зазнали руйнівного впливу внаслідок воєнних дій, висвітлено деякі аспекти застосування правових засобів стимулювання розвитку регіонів. За підсумками порівняльного аналізу актів національного законодавства та права ЄС сформульовано висновок про наявність певних колізій, які є наслідком неповного врахування норм права ЄС, та запропоновано їх усунення. Виявлені недоліки правового регулювання полягають у наступному:

а) встановлено, що десинхронізованими є підходи до визначення умов, за яких суб'єкти великого підприємництва можуть бути отримувачами державної допомоги для розвитку регіонів (регіональної державної допомоги);

б) виявлено невідповідність вимог щодо допустимості державної допомоги, які мають одночасно дотримуватися, визначені у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) та Керівних принципах № 2021/С 153/01. Додатково наголошено на відмінностях у змістовному навантаженні деяких вимог щодо допустимості регіональної державної допомоги;

в) встановлено, що не отримали належного та повного закріплення у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) підходи як до диференціації регіонів за категоріями «А» та «С» із позначенням таких регіонів на карті регіональної

державної допомоги, так і до визначення залежно від цього ступеня інтенсивності регіональної державної допомоги.

16. Доводиться, що, зважаючи на особливості надання регіональної державної допомоги у правовій практиці ЄС, запропонована Законом України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 класифікація територій для цілей планування відновлення та стимулювання їх розвитку із виділенням чотирьох функціональних типів, навряд чи створюватиме правові підстави для надання регіональної державної допомоги та впливатиме на її розмір. У зв'язку з цим обґрунтовано положення про доцільність внесення відповідних змін до ст. 11⁻² Закону України «Про засади державної регіональної політики» з метою приведення у відповідність із підходами, закріпленими у правових актах ЄС, що регулюють відносини з надання регіональної державної допомоги, зокрема Керівних принципах № 2021/С 153/01.

17. Спираючись на практику правотворчої та правозастосовної роботи, виділено деякі спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим.

18. Запропоновано виділити наступні підстави припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання; 2) досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання; 3) скасування стимулюючого правового режиму господарювання.

19. Запропоновано виділити наступні форми припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони); 2) припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки;

3) припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання.

20. Запропоновано виділити наступний порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003; 2) із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про публічно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо); 3) із дотриманням процедурних аспектів, визначених актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону).

21. Встановлено, що практика правотворчої діяльності засвідчує чисельні факти ігнорування Верховною Радою України вимог, що висуваються до підготовки, прийняття, відстеження результативності та перегляду регуляторних актів. Виявлено, що найбільшого поширення набули випадки внесення змін та скасування актів законодавства України, що визначають засади впровадження правових засобів стимулюючого характеру, всупереч регуляторним процедурам (виключення ст. 415 Господарського кодексу України «Особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку», а згодом і скасування Господарського кодексу України, скасування низки законів України, якими визначалися як загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, так і особливості впровадження спеціальних економічних

зон та/або спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях деяких областей, міст України тощо).

22. Обґрунтовано, що прийняття чи скасування нормативно-правових актів, які предметно охоплюють питання запровадження чи припинення правових засобів стимулюючого характеру, у спосіб, що суперечить принципам державної регуляторної політики призводить до порушення засад правового господарського порядку в Україні, поглиблення деструктивних процесів, які отримують вияв у гальмуванні розвитку пріоритетних галузей економіки, зниженні інвестиційної привабливості країни, виникненні недовіри з боку іноземних інвесторів тощо. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни до ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України, доповнивши новим абз. 7 наступного змісту:

«7. Голосування щодо проєктів законів, що є проєктами регуляторних актів та щодо яких не дотримано процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», не проводиться, а у разі їх прийняття – чинності не набувають.».

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, представлено у наступних публікаціях: [248; 259; 269; 275; 278; 279]

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання

Реалізація державою економічної політики, особливо в умовах воєнного стану та у період повоєнного відновлення, має бути спрямовано на створення сприятливих правових умов організації та здійснення господарської діяльності, що дозволить залучити інвестиційні кошти для вирішення значного кола проблем у соціально-економічній, екологічній тощо сферах суспільного життя. Досягти зазначеного вбачається за можливе у разі використання переваг стимулюючого правового режиму господарювання.

Стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється, як правило, із використанням комплексу правових засобів, різних за своїм змістовним наповненням та цільовою спрямованістю, підставами та умовами застосування тощо. У зв'язку з цим у наукових джерелах знайшли поширення різноманітні класифікації засобів державного регулювання господарської діяльності, серед яких, на думку Я.В. Петруненка, превалює підхід до поділу господарсько-правових засобів на прямі та непрямі [224, с. 88]. Враховуючи зазначене та спираючись на інші наукові класифікації, проведені наукові пошуки дозволили запропонувати диференціацію правових засобів стимулювання економіки на дві великі групи (типи): вертикальні та горизонтальні. В основу такого поділу покладено критерії ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання, характеру організації правових зв'язків, а також правових підстав застосування зазначених правових засобів [248, с. 192]. Відтак, більш ґрунтовне висвітлення правових засобів вертикального

типу з урахуванням права ЄС, наближення до якого національного законодавства постає на даний час пріоритетним завданням євроінтеграційної стратегії України, зумовлює потребу у проведенні цього дослідження.

Насамперед, слід підтримати визначення поняття «правові засоби державного регулювання господарської діяльності», запропоноване В.С. Щербиною, яке, на думку дослідника, доцільно розуміти як закріплені в правовій (юридичній) формі засоби (інструменти, знаряддя) економічного, організаційного і правового впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання [294, с. 11].

У розвиток своїх міркувань з приводу класифікації засобів державного регулювання господарської діяльності В.С. Щербина, спираючись на критерій характеру (сутності) тих або інших засобів, як тих, що згадувались у ст. 12 Господарського кодексу України, в інших статтях цього Кодексу, так і в інших законах, запропонував виділити три групи таких засобів:

економіко-правові засоби (державне замовлення; державні закупівлі; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій);

організаційно-правові засоби (ліцензування і квотування, видача документів дозвільного характеру, сертифікація та стандартизація, застосування нормативів і лімітів, контроль та нагляд за господарською діяльністю);

юридичні (правові) засоби, які охоплюють штрафні та адміністративно-правові санкції, організаційно-господарські договори, типові та примірні договори [294, с. 13].

На думку Я.В. Петруненка, перші два види засобів державного регулювання за своєю сутністю відповідають прямим (організаційно-правові) та непрямим (економіко-правові) засобам державного впливу на діяльність суб'єктів господарювання [224, с. 85–86]. Водночас наукові висновки Я.В. Петруненка щодо ключової відмінності між прямими та непрямими засобами (у контексті забезпечення ефективного використання державних

коштів), з якими погоджуємося, свідчать про те, що деякі правові засоби, наведені у класифікації В.С. Щербини, не можуть бути однозначно ідентифіковані як економіко-правові. Як зазначає Я.В. Петруненко, прямі засоби опосередковуються державою і є обов'язковими для суб'єктів господарювання, в той час як застосування непрямих засобів виявляється можливим за умови наявності ініціативи з боку суб'єктів господарювання [224, с. 95].

Дещо іншого бачення критеріїв розмежування правових засобів на прямі та непрямі дотримується С.І. Єршова. На думку дослідниці, засоби прямого впливу дозволяють забезпечити необхідний суспільству результат прямим наказом компетентного органу, що підлягає обов'язковому й однозначному виконанню відповідним суб'єктом господарювання (ліцензування, патентування і квотування, сертифікація і стандартизація (крім випадків проходження добровільної сертифікації чи впровадження суб'єктами господарювання власних стандартів), застосування нормативів, лімітів). Протилежною є природа засобів непрямого впливу, які, як стверджує С.І. Єршова, забезпечують досягнення необхідного результату через економічну зацікавленість виконавців (державне замовлення, регулювання цін і тарифів, надання інвестиційних, податкових та інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій) [295, с. 65].

Спираючись на думку про те, що засоби державного регулювання господарської діяльності, у тому числі стимулюючого характеру, за певних обставин можуть виконувати подвійну функцію, притаманну як прямим, так і непрямим правовим засобам, пропонується розглядати систему таких засобів через ознаки, які дозволяють їх кваліфікувати як правові засоби вертикального типу.

Так, у раніше оприлюдненій праці нами зазначалося, що правові засоби вертикального типу передбачають певний рівень імперативності, що знаходить вияв у превалюванні владного впливу та відсутності паритету у розподілі прав та обов'язків (більшість прав залишається за державою та

набуває характеру контрольно-наглядових). До підстав застосування таких засобів запропоновано віднести саме акти нормативного характеру [248, с. 192].

Правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання можна класифікувати на наступні групи:

1) інституціональні, зокрема, гарантії стабільності законодавства, які застосовуються до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у межах стимулюючого правового режиму господарювання, державні гарантії захисту інвестицій, державні гарантії інноваційної діяльності тощо;

2) організаційно-правові та економіко-правові засоби, які можуть застосовуватися як за звичайних умов функціонування економіки держави, у тому числі як інструментальна складова реалізації програмних документів публічної політики у значенні, вказаному у ст. 23 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 [227], або в силу надзвичайних обставин (COVID-19, воєнний стан тощо), а саме:

а) які мають за мету впровадження різних форм спрощення організації та здійснення господарської діяльності, а саме мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, припинення здійснення державного контролю нехарчової продукції, спрощений порядок отримання дозвільних документів, автоматична пролонгація дії договорів або можливість їх дострокового припинення, зокрема, предметом яких виступає державне або комунальне майно, інші форми спрощення у веденні господарської діяльності (реєстраційні, облікові, подання спрощеної податкової звітності тощо) та ін.;

б) які сприяють досягненню стратегічних цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики. До таких правових засобів можуть бути віднесені засоби державного регулювання господарської діяльності, які закріплювалися ст. 12 Господарського кодексу України [296].

Впровадження у термінологічний апарат, який характеризує стимулюючий правовий режим господарювання, поняття «правові засоби

вертикального типу» дозволить уникнути теоретико-прикладних суперечностей, які полягають у спробі визнати окремі правові засоби регулювання господарської діяльності такими, що мають або суто економічну, або владну (яка не містить економічного стимулу) природу.

Вбачається за доцільне розглядати правові засоби вертикального типу як такі, що в різній мірі сприяють досягненню цілей правового регулювання, пов'язаних зі стимулюванням економіки, з урахуванням принципу ефективності, який слід розуміти у значенні, наведеному у ст. 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [257]. Зазначене досягається завдяки властивостям правових засобів вертикального типу, особливо організаційно-правових та економіко-правових засобів у складі перших, поєднувати функції прямих та непрямих засобів.

Зокрема, такий правовий засіб як регулювання цін і тарифів може виконувати подвійну функцію: 1) як засобу реалізації державної політики, спрямованої на досягнення певного економічного, соціального, екологічного ефекту, не створюючи переваг певним суб'єктам господарювання; 2) як правового засобу, який створює економічні переваги для певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання.

Слід звернути увагу на те, що вітчизняне законодавство у другому випадку визнає таку перевагу як форму надання державної допомоги. Зокрема, серед форм державної допомоги, встановлених ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», наводяться такі як: надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових (п. 7 ч. 1 ст. 4); продаж державного майна за цінами, нижче ринкових (п. 8 ч. 1 ст. 4). В той же час перший випадок не розглядається як використання державних та/чи місцевих ресурсів у значенні Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [132].

У зв'язку з цим привертає увагу підхід, закладений у праві ЄС, а саме у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014 із останніми змінами, внесеними у червні 2023 року [203], згідно з яким спрямування державних ресурсів на користь суб'єктів господарювання із використанням такого засобу як регулювання цін і тарифів оцінюється як допустима державна допомога.

Зокрема, ст. 19с «Допомога мікропідприємствам у вигляді державних інтервенцій щодо постачання електроенергії, газу чи тепла» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 встановлює, що така допомога є сумісною з внутрішнім ринком у розумінні ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС і звільняється від вимоги щодо повідомлення, передбаченої ч. 3 ст. 108 зазначеного Договору, за умови виконання умов, викладених у цій статті та в Главі I. Як зазначено у ч. 1 ст. 19с, дія цієї статті поширюється на:

(а) державне втручання у ціноутворення, що знижує ціни, які застосовуються постачальниками до мікропідприємств за одиницю електроенергії, газу чи тепла;

(б) платежі, що здійснюються мікропідприємствам, як безпосередньо, так і через постачальників, за одиницю споживання електроенергії, газу або тепла, компенсуючи частину витрат на це споживання.

Заходи, передбачені ч. 1 ст. 19с Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, повинні:

(а) не робити різниці ні між постачальниками, ні між мікропідприємствами;

(б) передбачити, що всі постачальники мають право надавати пропозиції щодо постачання електричної, газової або теплової енергії мікропідприємствам на однакових засадах;

(с) передбачити механізм, який, у разі надання через постачальника, гарантує, що допомога буде передана в максимально можливому обсязі кінцевому бенефіціару;

(д) в результаті ціна буде вищою за собівартість, на рівні, на якому може виникнути ефективна цінова конкуренція.

У ч. 3 ст. 19с Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 відзначається, що сума допомоги повинна дорівнювати наданому платежу або, у випадку державного втручання у встановлення цін, не повинна перевищувати різницю між ринковою ціною, яка мала б бути сплачена за загальний обсяг електроенергії, газу та/або тепла, спожитих бенефіціаром, та ціною, яка має бути сплачена за це споживання після державного втручання.

Варто зауважити, що майже аналогічна за схемою надання державна допомога передбачена суб'єктам малого та середнього підприємництва для пом'якшення наслідків зростання цін у зв'язку із військовою агресією проти України.

Так, ст. 19d Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 передбачено, що допомога суб'єктам малого та середнього підприємництва у формі державних втручань, пов'язаних з постачанням електроенергії, газу або тепла, виробленого з природного газу або електроенергії, є сумісною з внутрішнім ринком у розумінні статті ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС і звільняється від вимоги щодо повідомлення, передбаченої ч. 3 ст. 108 зазначеного Договору, за умови виконання умов, викладених у цій статті та в розділі I. Як зазначено у ч. 1 ст. 19d, дія цієї статті поширюється на:

(а) державне втручання у ціноутворення, що знижує ціни, які застосовуються постачальниками за одиницю електроенергії, газу чи тепла;

(б) платежі, що надаються малим та середнім підприємствам, безпосередньо чи через постачальників, за одиницю споживання електроенергії, газу чи тепла, компенсуючи частину витрат на це споживання.

Заходи, передбачені ч. 1 ст. 19d Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, повинні:

(а) бути обмеженими 70 % споживання бенефіціаром електроенергії, газу або тепла, виробленого з природного газу або електроенергії, протягом періоду, охопленого заходом допомоги;

(б) не дискримінувати ані постачальників, ані малі та середні підприємства;

(с) передбачити компенсацію постачальникам, якщо державне втручання вимагатиме від них поставок нижче собівартості;

(d) передбачити, що всі постачальники мають право надавати пропозиції щодо постачання електричної енергії, газу або тепла на однакових засадах;

(е) передбачити механізм, який, у разі надання через постачальника, гарантує, що допомога буде передана в максимально можливому обсязі кінцевому бенефіціару;

(f) призводять до того, що середня ціна за одиницю поставок принаймні дорівнює середній ціні за одиницю електроенергії, газу або тепла для кінцевих споживачів у відповідній державі-члені за період з 1 січня по 31 грудня 2021 року.

Відповідно до ч. 3 ст. 19d Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, платежі, здійснені постачальникам за поставки, надані суб'єктам малого та середнього підприємництва, встановлені внаслідок державного втручання у ціноутворення нижче собівартості постачальника, повинні бути сумісними з внутрішнім ринком у розумінні ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС та звільняються від вимоги щодо повідомлення, передбаченої ч. 3 ст. 108 цього Договору, за умови, що:

(а) втручання держави у ціноутворення відповідає вимогам, викладеним у ч. 2 ст. 19d;

(b) компенсаційний платіж не повинен перевищувати різниці між ціною, яку постачальник міг би очікувати при застосуванні ринкових цін без втручання, і ціною, встановленою нижче собівартості шляхом державного втручання.

Крім того, ч. 5 ст. 19d Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 встановлено те, що сума допомоги повинна дорівнювати оплаті, наданої суб'єктам малого та середнього підприємництва або постачальнику, або, у випадку державного втручання у ціноутворення, не повинна перевищувати різницю між ринковою ціною, яку довелося б сплатити за загальний обсяг енергії, спожитої

бенефіціаром, та ціною, яка має бути сплачена за це споживання після державного втручання.

Вітчизняне законодавство також встановлює гарантії, що надаються суб'єктам господарювання під час державного регулювання цін, що знайшло вияв у ст. 15 Закону України «Про ціни і ціноутворення» від 21.06.2012. Зокрема, зазначається те, що Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які встановили державні регульовані ціни на товари в розмірі, нижчому від економічно обґрунтованого розміру, зобов'язані відшкодувати суб'єктам господарювання різницю між такими розмірами за рахунок коштів відповідних бюджетів. Установлення Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування державних регульованих цін на товари в розмірі, нижчому від економічно обґрунтованого розміру, без визначення джерел для відшкодування різниці між такими розмірами за рахунок коштів відповідних бюджетів не допускається і може бути оскаржено в судовому порядку [297].

Втім, як можна пересвідчитися, наведена норма ст. 15 Закону України «Про ціни і ціноутворення» жодним чином не ідентифікує відшкодування суб'єктам господарювання різниці між розмірами економічно обґрунтованої та фактично встановленої ціни на товари за рахунок коштів відповідних бюджетів як надання державної допомоги. Як і сам Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не передбачає такої форми державної допомоги. При цьому перелік форм державної допомоги визначений таким чином, що виключає можливість розширеного його тлумачення. Протилежний висновок створив би передумови для протиріч із ч. 2 ст. 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [156]. Аналогічного висновку щодо вичерпного характеру нормативно встановленого переліку форм державної допомоги доходить О.Е. Ліллемяе [137, с. 30].

Додатково слід зауважити, що ст. 15 Закону України «Про ціни і ціноутворення» встановлює можливість відшкодування різниці у цінах на товари для будь-яких суб'єктів господарювання незалежно від класифікації таких суб'єктів за критерієм кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік та видів товарів, на які можуть встановлюватися ціни нижче економічно обґрунтованих, що не узгоджується з Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014 у частині умов надання такої форми допомоги.

Відповідно, вбачається за доцільне внесення змін до наступних нормативно-правових актів:

Закону України «Про ціни і ціноутворення» шляхом закріплення у ст. 15 норми про те, що відшкодування суб'єктам господарювання різниці між розмірами економічно обґрунтованої та фактично встановленої ціни на товари за рахунок коштів відповідних бюджетів здійснюється з урахуванням вимог Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» у частині надання такої форми допомоги;

Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» шляхом закріплення серед форм державної допомоги такої як «відшкодування суб'єктам господарювання різниці між розмірами економічно обґрунтованої та фактично встановленої ціни за одиницю електроенергії, газу або тепла, що постачаються суб'єктам мікропідприємництва, а у виняткових випадках суб'єктам малого та середнього підприємництва»;

Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для підтримки середнього та малого підприємництва, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348 (далі – Критерії № 348 (МСП)) [226], у частині врахування такої форми допомоги як «відшкодування суб'єктам господарювання різниці між розмірами економічно обґрунтованої та фактично встановленої ціни за одиницю електроенергії, газу або тепла, що постачаються суб'єктам мікропідприємництва, а у виняткових випадках суб'єктам малого та середнього підприємництва».

3.2. Правові засоби вертикального типу у сприянні досягненню екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання

Насамперед слід відзначити, що залученню інвестицій у відбудову економіки держави сприятимуть переваги, властиві спеціальним режимам господарювання, серед яких особливу роль відіграє стимулюючий правовий режим господарювання.

При цьому комплекс правових засобів стимулювання економіки може бути представлений двома великими групами (типами) – вертикальні та горизонтальні. Зокрема, в основу такого поділу покладено критерії ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання, характеру організації правових зв'язків, а також правових підстав застосування зазначених правових засобів [248, с. 192].

Особливою слід визнати роль правових засобів вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання у забезпеченні досягнення стратегічних цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики. Адже сучасні підходи, які у тому числі знайшли закріплення у праві ЄС, засвідчують зацікавленість у стимулюванні суб'єктів господарювання у спосіб, який дозволить не лише вирішити певні соціально-економічні, екологічні тощо проблеми у короткостроковій перспективі, але і створить передумови для довгострокових позитивних перетворень, ефекти яких матимуть значний вплив на економіку, соціальну сферу, стан довкілля.

Зважаючи на набуття Україною статусу країни – кандидата на членство у ЄС та активізацію роботи з адаптації національного законодавства до права ЄС, науково-практичний інтерес представляє питання щодо з'ясування ступеня інтеграції у вітчизняне законодавство вимог до окремих правових

засобів, які за запропонованою у дисертації класифікацією відносяться до засобів вертикального типу, у частині забезпечення досягнення екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання.

Особливою є роль правових засобів вертикального типу у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року, що знайшли вияв у підсумковому документі Саміту ООН зі сталого розвитку «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», підтриманому також Україною [172], у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі екологічно безпечного, економічно стійкого та соціально благополучного суспільства. Адже створення стимулів для суб'єктів господарювання передбачає використання державних та/чи місцевих ресурсів у спосіб, що створює довготривалі позитивні ефекти для держави та суспільства.

У зв'язку з цим важливого значення набувають екологічні стандарти, які забезпечують відповідність діяльності суб'єктів господарювання вимогам, що встановлюються у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяючи тим самим досягненню цілей державної екологічної політики. При цьому, як впливає зі змісту Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 із останніми змінами, внесеними у червні 2023 року [203], першочерговим є стимулювання суб'єктів господарювання до розробки та впровадження у власну діяльність вимог, що значно перевищують існуючі екологічні стандарти або підвищують визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів або ж спрямовані на забезпечення відповідності стандартам ЄС, які були прийняті, але ще не набули чинності.

Відповідно до ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, інвестиційна допомога на охорону навколишнього природного середовища, включаючи допомогу зі скорочення та усунення викидів парникових газів, повинна бути сумісною з внутрішнім ринком у розумінні ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС та звільняються від вимоги щодо повідомлення, передбаченої ч. 3 ст. 108 цього Договору, за умови виконання умов,

викладених у цій статті та в Главі І. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 36 інвестиція повинна відповідати одній з наступних умов:

(а) повинна уможливлювати реалізацію проєкту, що призведе до підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища у діяльності бенефіціара, понад чинні стандарти Союзу, незалежно від наявності обов'язкових національних стандартів, які є більш жорсткими, ніж стандарти Союзу;

(б) повинна уможливлювати реалізацію проєкту, що призведе до підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища у діяльності бенефіціара за відсутності стандартів Союзу;

(с) повинна уможливлювати реалізацію проєкту, що призведе до підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища у діяльності бенефіціара, щоб відповідати стандартам Союзу, які були прийняті, але ще не набули чинності.

Водночас національне законодавство врегульовує зазначену сферу суспільних відносин у спосіб, що не в повній мірі узгоджується із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014. Зокрема, Критеріями № 1060, з-поміж видів державної допомоги, що надається суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, передбачаються: допомога, що дає змогу суб'єктам господарювання застосовувати нові екологічні стандарти або підвищувати визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів (пп. 1 п. 5); допомога на завчасну адаптацію до нових екологічних стандартів (пп. 2 п. 5) [206].

Зокрема, невідповідність вбачається у тому, що за національним підходом державна допомога може надаватися суб'єктам господарювання з метою застосовування нових екологічних стандартів. При цьому, відповідно до пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, новий екологічний стандарт визначається як прийнятий обов'язковий стандарт ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища, який відображений в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, або включений органами державної влади до відповідних нормативно-правових актів.

Втім, як наголошується у ч. 3 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, допомога не надається, якщо інвестиції здійснюються для забезпечення того, щоб підприємства просто відповідали чинним стандартам Союзу. Виходячи з визначення терміна «новий екологічний стандарт», що міститься у пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, можна дійти висновку, що передбачається саме чинний стандарт ЄС. Більше того, як було наведено вище, п. «а» ч. 2 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 чітко робить наголос на обов'язковості перевищення чинних стандартів ЄС.

Додатково державна допомога на завчасну адаптацію до нових екологічних стандартів, передбачена п. 7 Критеріїв № 1060, містить як внутрішню суперечність, так і закладає колізію зі ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014.

Зокрема, абз. 1 п. 7 Критеріїв № 1060 містить положення про те, що державна допомога на вказані вище цілі надається для капітальних інвестицій, які забезпечують охорону навколишнього природного середовища відповідно до нових екологічних стандартів. І в той же час абз. 2 цього ж пункту встановлює, що капітальні інвестиції повинні бути здійснені та реалізовані не менш як за один рік до дати набрання чинності новими екологічними стандартами. Як вже було встановлено, «новий екологічний стандарт», що отримав закріплення у пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, не містить застереження про відтермінування чинності такого стандарту як ключову характеристику цього поняття. Відтак, це призводить до казуїстичного сприйняття нормативного тексту.

Між іншим колізія зі ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 вбачається у тому, що закладається неоднаковий часовий проміжок, протягом якого мають бути вжиті заходи завчасної адаптації до екологічних стандартів. Так, на відміну від національного підходу, згідно з яким капітальні інвестиції

повинні бути здійснені та реалізовані не менш як за один рік до дати набрання чинності новими екологічними стандартами, ч. 3 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 акцентує увагу на тому, що допомога, яка дозволяє суб'єктам господарювання відповідати стандартам Союзу, які були прийняті, але ще не набули чинності, може надаватися відповідно до цієї статті за умови, що інвестиція, для якої надається допомога, реалізована та завершена принаймні за 18 місяців до дати набрання чинності відповідним стандартом. Отже, зазначена невідповідність, зважаючи на активний процес імплементації актів права ЄС, має бути виключена [298].

Правові засоби вертикального типу додатково сприяють реалізації державної політики у сфері зайнятості населення і для цього державою застосовуються стимулюючі заходи, які переслідують мету працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць.

Зазначене знаходить комплементарний зв'язок у нормах національного законодавства та права ЄС. Зокрема, вирішенню завдань, що постають перед державою у сфері зайнятості, із використанням форм державної допомоги сприяють норми Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 № 33 [299]. Заходи, що можуть вважатися сумісними з внутрішнім ринком ЄС та спрямовані на вирішення завдань працевлаштування малозабезпечених працівників та працівників з інвалідністю, представлені у окремому Розділі 6 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014.

Водночас національне законодавство передбачає поширення вимог та обмежень, встановлених для державної допомоги суб'єктам господарювання, на випадки надання допомоги по частковому безробіттю, яка відповідно до ч. 1 ст. 47 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012, визначається як вид державної підтримки застрахованих осіб (працівників та фізичних осіб - підприємців) у разі втрати ними частини заробітної плати

(доходу) у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) з причин економічного, технологічного характеру, виникнення надзвичайної ситуації, введення надзвичайного або воєнного стану, встановлення карантину [300].

Вищезазначене стало результатом доповнення ст. 20 Закону України «Про зайнятість населення» частиною 3 наступного змісту:

«3. Компенсації, допомоги, інші виплати (далі – державна допомога) суб'єктам господарювання, передбачені цим Законом, статтями 7 та 7-1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», надаються з урахуванням положень Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Сума державної допомоги за цими та будь-якими іншими напрямками державної підтримки та/або допомоги (незалежно від її видів та джерел) сукупно не може перевищувати суму незначної державної допомоги, визначеної Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»» [301].

Як впливає зі змісту ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000, надання допомоги по частковому безробіттю визнається одним з видів соціальних послуг за цим Законом та Законом України «Про зайнятість населення» [302].

Згідно з ч. 2 ст. 47 Закону України «Про зайнятість населення», допомога по частковому безробіттю надається територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, за зверненням роботодавця або фізичної особи - підприємця, який є застрахованою особою, для її виплати працівникам або фізичній особі - підприємцю, який є застрахованою особою. Прямик, строки, розмір та критерії надання допомоги по частковому безробіттю, порядок повернення коштів такої допомоги до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття

визначаються Кабінетом Міністрів України (ч. 6 ст. 47 Закону України «Про зайнятість населення»).

Зокрема, зазначені відносини врегульовані Порядком надання допомоги по частковому безробіттю, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 702 (далі – Порядок № 702) [303]. Відповідно до п. 10 Порядку № 702, сума допомоги по частковому безробіттю надається роботодавцям для виплати допомоги по частковому безробіттю працівникам, а також фізичним особам – підприємцям, які є застрахованими особами, на строк зупинення (скорочення) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), але не більш як 180 календарних днів сумарно протягом 36 місяців з дня зупинення (скорочення) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг).

Спираючись на ст. 2 та п. 6 ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», якими встановлюється, що одним з принципів страхування на випадок безробіття визнається обов'язковість страхування на випадок безробіття всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законом, та можливості добровільного страхування у випадках, передбачених законом, а також визначається поняття «об'єкт страхування на випадок безробіття» як страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення на випадок безробіття та надання соціальних послуг, передбачених статтею 7 цього Закону, можна дійти висновку про те, що отримувачем допомоги виступає не суб'єкт господарювання, а саме застрахована особа – фізична особа, яка відповідно до законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний внесок (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 [304]).

Відповідно, надання суми допомоги по частковому безробіттю суб'єкту господарювання – роботодавцю для подальшої виплати працівникам, як це передбачено згаданим вище п. 10 Порядку № 702, слід розглядати як нормативно визначений механізм надання допомоги по частковому безробіттю працівникам, що за своєю суттю не може кваліфікуватися як державна допомога. Адже у даному випадку суб'єкт господарювання не отримує жодних переваг для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності, що закладено у легальну дефініцію державної допомоги суб'єктам господарювання у якості її ознаки.

Тим більше, у частині визначення природи виплат у сфері соціального забезпечення через призму державної допомоги варто взяти до уваги Повідомлення ЄК № C/2016/2946 [253].

Як зазначено у пар. 19 Повідомлення ЄК № C/2016/2946, чи слід класифікувати схеми у сфері соціального забезпечення як такі, що передбачають економічну діяльність, залежить від того, як вони організовані та структуровані. По суті, прецедентне право розрізняє схеми, засновані на принципі солідарності і економічні схеми. У Повідомленні ЄК № C/2016/2946 наводяться наступні характеристики солідарних схем соціального забезпечення, які не передбачають економічної діяльності:

- (a) приналежність до схеми є обов'язковою;
- (b) схема переслідує виключно соціальну мету;
- (c) схема є неприбутковою;
- (d) виплати не залежать від зроблених внесків;
- (e) виплати, що виплачуються, не обов'язково пропорційні заробітку застрахованої особи;
- (f) схема контролюється державою (пар. 20).

Своєю чергою економічні схеми мають наступні ознаки:

- (a) необов'язкове членство;

(b) принцип капіталізації (залежність прав від сплачених внесків і фінансових результатів схеми);

(c) їх прибутковість;

(d) надання прав, які є додатковими до тих, що передбачені базовою схемою (пар. 21).

В той же час деякі схеми можуть поєднувати в собі риси обох категорій. У таких випадках класифікація схеми залежить від аналізу різних елементів і їх відповідної важливості (пар. 22).

Вочевидь, зважаючи на підсумки аналізу актів вітчизняного законодавства та враховуючи підходи у праві ЄС до кваліфікації схеми допомоги у сфері соціального забезпечення як солідарної чи економічної, надання допомоги по частковому безробіттю слід віднести до виду допомоги, що заснована на принципі солідарності. Зазначене додатково підтверджується принципами страхування на випадок безробіття, які містяться у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», серед яких окремо згадуються принципи солідарності та субсидування (ст. 2).

Відтак, допомога по частковому безробіттю не повинна кваліфікуватися як державна допомога суб'єктам господарювання, що доводить доцільність внесення змін як до Закону України «Про зайнятість населення», так і Порядку № 702, а саме:

1. Вбачається за доцільне абз. 1 ч. 3 ст. 20 Закону України «Про зайнятість населення» викласти у новій редакції, встановивши, що компенсації, допомоги, інші виплати (далі – державна допомога) суб'єктам господарювання, передбачені цим Законом, статтями 7 та 7-1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», у разі їх відповідності ознакам державної допомоги, встановленим Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони, надаються з урахуванням положень зазначених Закону та Угоди.

2. Пропонується виключити абз. 6 п. 7 Порядку № 702, яким встановлено підстави ненадання допомоги по частковому безробіттю та серед яких зазначено наступну:

«сума допомоги по частковому безробіттю та допомоги за будь-якими іншими напрямками державної підтримки та/або допомоги (незалежно від її видів та джерел) сукупно перевищує суму незначної державної допомоги, визначену Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»» [305].

Тим більше, така підстава ненадання допомоги по частковому безробіттю не передбачена ст. 47 Закону України «Про зайнятість населення», у ч. 3 якої наведено вичерпний перелік відповідних підстав. Відтак, зазначене слід розглядати як додатковий аргумент для приведення п. 7 Порядку № 702 у відповідність із ст. 47 Закону України «Про зайнятість населення».

3.3. Правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання

Як переконує досвід багатьох економічно розвинутих країн, факторами прискорення позитивних зрушень у всіх секторах національного господарства виступали інвестиції, залучення яких здійснювалося шляхом впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.

При цьому в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що впливає з правової природи господарського договору.

Особливого значення у контексті впровадження правових засобів стимулюючого характеру набувають господарські договори, які здійснюють

функції локального регулятора суспільних відносин та спрямовані на досягнення цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики на взаємовигідних умовах для держави та/або територіальної громади як надавача державних та/або місцевих ресурсів, з одного боку, та суб'єкта господарювання як отримувача таких ресурсів, з іншого. Відповідно, відбувається врівноваження публічних та приватних інтересів на засадах диспозитивності та взаємоузгодженого розподілу прав та обов'язків, що дозволяє виділити правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання [248, с. 192].

Відтак, характеристика правових засобів горизонтального типу, їх класифікація тощо становлять науковий інтерес та зумовлюють актуальність виконання представленого дослідження.

Насамперед, вбачається за доцільне підтримати думку В.С. Мілаш про те, що система засобів правового регулювання господарських відносин зумовлює становлення та розвиток самотійного галузевого правового засобу – господарського договору як у цілому, так і його окремих різновидів [168, с. 378]. Як наголошує дослідниця, первісним чинником, що обґрунтовує самотійне (автономне) значення господарського договору в механізмі правового регулювання суспільних відносин, є постійний розвиток та ускладнення системи суспільних відносин, які охоплено правовим впливом. На переконання вченої, саме він зумовив «вихід» договірної конструкції за межі цивільного права, та її перетворення на універсальний регулятор різноманітних суспільних відносин. Залучення договору до різних галузевих механізмів правового регулювання в якості самотійного (галузевого) правового засобу, який ґрунтується на принципах галузевого правового регулювання, та слугує загальній мети галузевого правового впливу, як відзначає В.С. Мілаш, є окремим фрагментом загального процесу правової спеціалізації [168, с. 60].

Саме із укладенням договору, як слушно зауважує О.А. Беяневич, відбувається приведення в активний стан як нормативно-правових, так і інших

регуляторів господарських відносин (норм моралі, звичаїв ділового обороту, формулярного права) [167, с. 147-148].

Зважаючи на те, що господарсько-договірне регулювання сприяє реалізації переважно стимулюючих заходів економіко-правового характеру, то саме останні формують зміст та структуру правових засобів горизонтального типу, які можуть бути класифіковані за наступними критеріями [306]:

1. За порядком та умовами надання:

1) активного типу, що передбачають прямі витрати державних та/або місцевих ресурсів (зокрема, повна або часткова компенсація процентних ставок за кредитами суб'єктів підприємництва; гарантії забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва; гранти тощо);

2) пасивного типу, що передбачають факультативні способи стимулювання суб'єктів господарювання (зокрема, шляхом придбання, повної або часткової оплати публічним партнером або особою, що виступає на стороні публічного партнера (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) приватним партнером за договором публічно-приватного партнерства (п. 5 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 [105]); шляхом постачання приватному партнеру публічним партнером або особою, що виступає на стороні публічного партнера (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), сировини (у тому числі відходів) та/або товарів (робіт, послуг), необхідних для реалізації проєкту публічно-приватного партнерства (п. 7 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 [105]) тощо).

2. За ступенем інтенсивності стимулюючого впливу:

1) засоби державної підтримки компенсаторного характеру (зокрема, на підставі договору можуть бути визначені зобов'язання суб'єкта господарювання щодо надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, із відповідною компенсацією обґрунтованих витрат такого суб'єкта господарювання);

2) засоби сприяння активізації інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання із використанням форм державної допомоги, реалізація яких відбувається на договірних засадах (зокрема, такими формами державної допомоги, з-поміж визначених у ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [132], можна визнати надання грантів; надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; продаж державного майна за цінами, нижче ринкових тощо).

3. За ступенем інституціоналізації:

1) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється у межах чітко ідентифікованого відповідно до законодавства правового режиму певного виду господарської діяльності або сфери господарювання, що зумовлює особливості договірного регулювання (інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність, концесійна діяльність, публічно-приватне партнерство тощо);

2) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється за функціональним критерієм (регіональний розвиток, середнє та мале підприємництво, стартапи тощо).

Важливо також відзначити, що різні сполучення прийомів юридичної техніки, які використано під час проєктування норм, що визначають місце та роль господарського договору у сприянні реалізації стимулюючих заходів економіко-правового характеру, дозволяють дійти висновку про наявність щонайменше двох моделей договірного регулювання закріплення та застосування правових засобів горизонтального типу, а саме:

1. Правові засоби стимулюючого характеру у конкретно визначених формах можуть набувати ознак істотних умов господарського договору, зумовлюючи особливості формування змісту відповідного договору.

Зазначене може бути продемонстровано на наступних прикладах.

Так, серед істотних умов концесійного договору виокремлюється така, як надання підтримки (у разі її надання) (п. 16 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 [106]). При цьому підтримка концесії може надаватися концесіонеру у вигляді державної підтримки з державного чи місцевого бюджету або у вигляді підтримки з інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема:

- 1) шляхом надання державних гарантій та місцевих гарантій;
- 2) шляхом співфінансування витрат, пов'язаних з будівництвом (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) та/або створенням об'єкта концесії, та/або виплатою концесіонеру платежів, передбачених концесійним договором, зокрема плати за експлуатаційну готовність, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, державних підприємств;
- 3) шляхом співфінансування витрат, пов'язаних з будівництвом (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) та/або створенням об'єкта концесії, та/або виплатою концесіонеру платежів, передбачених концесійним договором, зокрема плати за експлуатаційну готовність, що здійснюються за рахунок коштів місцевого бюджету, комунальних підприємств;
- 4) шляхом співфінансування витрат, пов'язаних з будівництвом (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) та/або створенням об'єкта концесії, та/або виплатою концесіонеру платежів, передбачених концесійним договором, зокрема плати за експлуатаційну готовність, що здійснюються за рахунок коштів господарських товариств публічного сектору;

5) шляхом придбання, повної або часткової оплати концесієдавцем або особою, що виступає на стороні концесієдавця (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), певного обсягу товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) концесіонером за концесійним договором;

6) шляхом взяття концесієдавцем або особою, що виступає на стороні концесієдавця (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), зобов'язання про здійснення платежів на користь концесіонера, розрахованих з метою компенсації різниці між мінімально гарантованим рівнем та фактичним рівнем попиту на товари (роботи, послуги), виробництво (виконання і надання) яких передбачається забезпечити в результаті реалізації проєкту концесії відповідно до положень концесійного договору (гарантія попиту);

7) шляхом постачання концесіонеру концесієдавцем або особою, що виступає на стороні концесієдавця (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), сировини (у тому числі відходів) та/або товарів (робіт, послуг), необхідних для реалізації проєкту концесії;

8) шляхом будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) концесієдавцем або особою, що виступає на стороні концесієдавця (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (залізничних шляхів, автомобільних доріг, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо) та об'єктів інфраструктури залізничного транспорту, що не належать до складу об'єкта концесії, але необхідні для виконання концесійного договору;

9) шляхом надання концесіонеру гранту для проєкту концесії, кошти якого перераховуються до державного чи місцевого бюджету або на

банківський рахунок господарського товариства публічного сектору для подальшої виплати концесіонеру;

10) шляхом сприяння концесієдавця у залученні (інвестуванні, фінансуванні) коштів від фізичних та юридичних осіб на умовах та в порядку, встановлених концесійним договором, для реалізації проєкту концесії з будівництва житла або проєкту концесії з будівництва житла з допороговим значенням;

11) в інших формах, передбачених законом (ч. 1 ст. 47 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019).

Привертають увагу також норми Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020, якими до переліку істотних віднесено умову спеціального інвестиційного договору щодо загального обсягу, форми та строків надання державної підтримки інвестору із значними інвестиціями для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями (п. 3 ч. 1 ст. 13). Принагідно слід зазначити, що державна підтримка інвестиційних проєктів із значними інвестиціями може надаватися інвестору із значними інвестиціями у таких формах:

1) звільнення від сплати окремих податків та зборів відповідно до ПК України;

2) звільнення від оподаткування ввізним митом нового устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів до нього, що ввозяться виключно для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями на виконання спеціального інвестиційного договору, відповідно до Митного кодексу України;

3) забезпечення переважного права землекористування земельною ділянкою державної або комунальної власності для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями - надання земельної ділянки державної або комунальної власності у користування (оренду) для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями на умовах, визначених з урахуванням

зобов'язань, передбачених спеціальним інвестиційним договором, та з переважним правом інвестора із значними інвестиціями придбання такої земельної ділянки у власність після спливу строку дії спеціального інвестиційного договору (крім випадків його дострокового припинення), якщо таке право передбачено спеціальним інвестиційним договором;

4) забезпечення за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо) або компенсація за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями. Порядок надання компенсації вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури встановлюється Кабінетом Міністрів України;

5) компенсація витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж, необхідних для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) звільнення від відшкодування втрат лісогосподарського виробництва інвестора із значними інвестиціями для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями відповідно до Земельного кодексу України (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні») [155].

Як можна пересвідчитися з наведених вище прикладів формалізації умов щодо заходів підтримки суб'єктів господарювання (концесіонера, інвестора із значними інвестиціями та/або заявника), що утворюють зміст господарського

договору, останній не лише врегульовує відносини між сторонами щодо порядку та обсягів стимулювання суб'єкта господарювання, але і передбачає форми та етапність такого стимулювання, зумовлюючи виникнення складних господарських зв'язків, що може знаходити вияв в укладенні інших договорів (оренди землі, придбання певної частки продукції у концесіонера, постачання концесіонеру товарів (робіт, послуг), будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури тощо).

Зазначене додатково знаходить відтворення у положеннях низки актів законодавства України. Так, згідно з ч. 4 ст. 32 Закону України «Про публічно-приватне партнерство», для виконання договору публічно-приватного партнерства можуть укладатися й інші цивільно-правові договори, у тому числі договір про фінансування, прямий договір, договір про надання гранту для проєкту публічно-приватного партнерства. Аналогічне формулювання міститься у Законі України «Про концесію». Зокрема, як впливає зі змісту ч. 4 ст. 34 цього Закону, для виконання концесійного договору можуть укладатися й інші цивільно-правові договори, у тому числі договір про фінансування, прямий договір, договір про надання гранту для проєктів концесії.

Наведені міркування, підтверджені нормативними положеннями, засвідчують складну структуру договірних відносин у сфері господарювання, що знайшло ґрунтовне висвітлення у дослідженні О.А. Беяневич. Зокрема, вчена звертає увагу на те, що договори різного виду, будучи самостійними правовідношеннями, своїми умовами пов'язані один з одним, внаслідок чого виникають «ланцюжки» договорів, кожна з ланок яких впливає на інші. Такого роду ланцюжки договірних відносин, на думку О.А. Беяневич, виникають у сфері перевезення вантажів органами транспорту, в сфері електроенергетики, поставок продукції для пріоритетних державних потреб, приватизації, функціонування державного резерву, лізингової діяльності тощо. У підсумку дослідниця резюмує: «Системний підхід до правового регулювання господарської діяльності вимагає, щоб при визначенні законодавчої моделі

певного господарського договору були враховані його функціональні зв'язки з іншими господарськими договорами, а правове регулювання за необхідності поширювалося не тільки на відносини конкретних суб'єктів - учасників (підписантів), але й на інших суб'єктів, задіяних в договірних ланцюжках.» [167, с. 134-135].

2. Правові засоби стимулюючого характеру набувають форми господарського договору.

У цьому випадку господарський договір переважно опосередковує прості господарські зв'язки, які передбачають існування одного господарського зобов'язання [307]. Наприклад, зобов'язання щодо кредитування суб'єкта господарювання на пільгових умовах (зокрема, Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (із змінами), спрямований на здешевлення вартості кредитів, що пов'язані із провадженням суб'єктами підприємництва господарської діяльності [308]); зобов'язання щодо надання мікрогранту чи гранту на цілі, визначені нормативно-правовими актами, зокрема, мікрогранту на створення або розвиток власного бізнесу, грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, тепличного господарства, власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, що отримало закріплення у постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів бізнесу» від 21.06.2022 № 738 [309], тощо.

Додатково слід відзначити те, що укладення господарського договору, спрямованого на реалізацію правових засобів горизонтального типу та залежно від виду останніх, може зумовлювати набуття спеціального правового статусу, який є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями та/або заявник, учасник індустріального парку тощо). Водночас спеціальний правовий статус може і не набуватися, що, як правило, є характерним для

функціональних заходів стимулювання, зокрема, спрямованих на підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва тощо.

Висновки до розділу 3

На основі проведеного у межах розділу 3 дослідження вбачається за можливе дійти наступних висновків:

1. Спираючись на думку про те, що засоби державного регулювання господарської діяльності, у тому числі стимулюючого характеру, за певних обставин можуть виконувати подвійну функцію, притаманну як прямим, так і непрямим правовим засобам, запропоновано розглядати систему таких засобів через ознаки, які дозволяють їх кваліфікувати як правові засоби вертикального типу.

2. Обґрунтовано положення про те, що впровадження у термінологічний апарат, який характеризує стимулюючий правовий режим господарювання, поняття «правові засоби вертикального типу» дозволить уникнути теоретико-прикладних суперечностей, які полягають у спробі визнати окремі правові засоби регулювання господарської діяльності такими, що мають або суто економічну, або владну (яка не містить економічного стимулу) природу.

3. Запропоновано класифікацію правових засобів вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання із виділенням наступних груп: 1) інституціональні, зокрема, гарантії стабільності законодавства, які застосовуються до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у межах стимулюючого правового режиму господарювання, державні гарантії захисту інвестицій, державні гарантії інноваційної діяльності тощо; 2) організаційно-правові та економіко-правові засоби, які можуть застосовуватися як за звичайних умов функціонування економіки держави, у тому числі як інструментальна складова реалізації програмних документів публічної політики у значенні, вказаному у ст. 23 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023, або в силу

надзвичайних обставин (COVID-19, воєнний стан тощо), а саме: а) які мають за мету впровадження різних форм спрощення організації та здійснення господарської діяльності, а саме мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, припинення здійснення державного контролю нехарчової продукції, спрощений порядок отримання дозвільних документів, автоматична пролонгація дії договорів або можливість їх дострокового припинення, зокрема, предметом яких виступає державне або комунальне майно, інші форми спрощення у веденні господарської діяльності (реєстраційні, облікові, подання спрощеної податкової звітності тощо) та ін.; б) які сприяють досягненню стратегічних цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики. До таких правових засобів можуть бути віднесені засоби державного регулювання господарської діяльності, які закріплювалися ст. 12 Господарського кодексу України.

4. Аргументовано, що правові засоби вертикального типу в різній мірі сприяють досягненню цілей правового регулювання, пов'язаних зі стимулюванням економіки, з урахуванням принципу ефективності, що досягається завдяки властивостям правових засобів вертикального типу, особливо організаційно-правових та економіко-правових засобів у складі перших, поєднувати функції прямих та непрямих засобів. Зазначене продемонстровано на прикладі застосування такого правового засобу як регулювання цін і тарифів.

5. Аргументовано положення про те, що регулювання цін і тарифів як правовий засіб може виконувати подвійну функцію: 1) як засобу реалізації державної політики, спрямованої на досягнення певного економічного, соціального, екологічного ефекту, не створюючи переваг певним суб'єктам господарювання; 2) як правового засобу, який створює економічні переваги для певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання. Наголошено на тому, що вітчизняне законодавство у другому випадку визнає таку перевагу як форму надання державної допомоги. В той же час перший випадок не розглядається

як використання державних та/чи місцевих ресурсів у значенні Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», що не кореспондує підходам, закладеним у праві ЄС, а саме у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014.

6. Запропоновано внести зміни до законів України «Про ціни і ціноутворення», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та Критеріїв № 348 (МСП), що дозволить врахувати підходи, що містяться у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014, щодо порядку та умов застосування такого правового засобу як регулювання цін і тарифів з метою стимулювання діяльності суб'єктів господарювання.

7. Наголошено на тому, що особливою є роль правових засобів вертикального типу у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі екологічно безпечного, економічно стійкого та соціально благополучного суспільства. Відзначається, що створення стимулів для суб'єктів господарювання передбачає використання державних та/чи місцевих ресурсів у спосіб, що створює довготривалі позитивні ефекти для держави та суспільства. У зв'язку з цим аргументовано положення про те, що важливого значення набувають екологічні стандарти, які забезпечують відповідність діяльності суб'єктів господарювання вимогам, що встановлюються у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяючи тим самим досягненню цілей державної екологічної політики.

8. Встановлено, що першочерговим, як впливає зі змісту Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, є стимулювання суб'єктів господарювання до розробки та впровадження у власну діяльність вимог, що значно перевищують існуючі екологічні стандарти або підвищують визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів або ж спрямовані на забезпечення відповідності стандартам ЄС, які були прийняті, але ще не набули чинності. Порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що національне законодавство врегульовує зазначену сферу

суспільних відносин у спосіб, що не в повній мірі узгоджується із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014, що знаходить вияв у наступному:

– за національним підходом державна допомога може надаватися суб'єктам господарювання з метою застосування нових екологічних стандартів. Виходячи з визначення терміна «новий екологічний стандарт», що міститься у пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, встановлено, що передбачається саме чинний стандарт ЄС. Втім, однією з умов сумісності допомоги визнається інвестування у перевищення чинних стандартів ЄС, на що зроблено наголос у п. «а» ч. 2 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014;

– державна допомога на завчасну адаптацію до нових екологічних стандартів, передбачена п. 7 Критеріїв № 1060, містить як внутрішню суперечність, так і закладає колізію зі ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014. Зокрема, як впливає зі ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, однією з умов сумісності допомоги визнається інвестування таким чином, щоб дозволити суб'єктам господарювання відповідати стандартам Союзу, які були прийняті, але ще не набули чинності. Водночас, зважаючи на відсутність у легальному визначенні терміна «новий екологічний стандарт», що знайшов закріплення у пп. 6 п. 2 Критеріїв № 1060, застереження про відтермінування чинності такого стандарту, сформульовано висновок про казуїстичність сприйняття нормативного тексту та відсутність кореляції з пп. «с» ч. 2 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014;

– закладається неоднаковий часовий проміжок, протягом якого мають бути вжиті заходи завчасної адаптації до екологічних стандартів. Встановлено, що на відміну від національного підходу, згідно з яким капітальні інвестиції повинні бути здійснені та реалізовані не менш як за один рік до дати набрання чинності новими екологічними стандартами, ч. 3 ст. 36 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 передбачається, що допомога, яка дозволяє суб'єктам господарювання відповідати стандартам Союзу, які були прийняті, але ще не набули чинності, може надаватися відповідно до цієї статті за умови, що

інвестиція, для якої надається допомога, реалізована та завершена принаймні за 18 місяців до дати набрання чинності відповідним стандартом;

9. Наголошено на тому, що правові засоби вертикального типу додатково сприяють реалізації державної політики у сфері зайнятості населення і для цього державою застосовуються стимулюючі заходи, які переслідують мету працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць, що знаходить комплементарний зв'язок у нормах національного законодавства та права ЄС. Водночас встановлено, що національне законодавство передбачає поширення вимог та обмежень, встановлених для державної допомоги суб'єктам господарювання, на випадки надання допомоги по частковому безробіттю, що не узгоджується з пар. 19 Повідомлення ЄК № C/2016/2946. У зв'язку з цим доводиться, що допомога по частковому безробіттю не повинна кваліфікуватися як державна допомога суб'єктам господарювання, що обумовлює доцільність внесення змін як до Закону України «Про зайнятість населення», так і Порядку № 702.

10. Обґрунтовано, що особливого значення у контексті впровадження правових засобів стимулюючого характеру набувають господарські договори, які здійснюють функції локального регулятора суспільних відносин та спрямовані на досягнення цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики на взаємовигідних умовах для держави та/або територіальної громади як надавача державних та/або місцевих ресурсів, з одного боку, та суб'єкта господарювання як отримувача таких ресурсів, з іншого. У зв'язку з цим наголошено на тому, що відбувається врівноваження публічних та приватних інтересів на засадах диспозитивності та взаємоузгодженого розподілу прав та обов'язків, що дозволяє виділити правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання.

11. Зважаючи на те, що господарсько-договірне регулювання сприяє реалізації переважно стимулюючих заходів економіко-правового характеру, то саме останні формують зміст та структуру правових засобів

горизонтального типу, які запропоновано класифікувати за наступними критеріями: *1. За порядком та умовами надання:* 1) активного типу, що передбачають прямі витрати державних та/або місцевих ресурсів; 2) пасивного типу, що передбачають факультативні способи стимулювання суб'єктів господарювання; *2. За ступенем інтенсивності стимулюючого впливу:* 1) засоби державної підтримки компенсаторного характеру; 2) засоби сприяння активізації інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання із використанням форм державної допомоги, реалізація яких відбувається на договірних засадах; *3. За ступенем інституціоналізації:* 1) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється у межах чітко ідентифікованого відповідно до законодавства правового режиму певного виду господарської діяльності або сфери господарювання, що зумовлює особливості договірного регулювання; 2) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється за функціональним критерієм;

12. Враховуючи різні сполучення прийомів юридичної техніки, які використано під час проектування норм, що визначають місце та роль господарського договору у сприянні реалізації стимулюючих заходів економіко-правового характеру, запропоновано виділити дві моделі договірного регулювання закріплення та застосування правових засобів горизонтального типу, а саме: 1. Правові засоби стимулюючого характеру у конкретно визначених формах можуть набувати ознак істотних умов господарського договору, зумовлюючи особливості формування змісту відповідного договору; 2. Правові засоби стимулюючого характеру набувають форми господарського договору.

13. Аргументовано, що укладення господарського договору, спрямованого на реалізацію правових засобів горизонтального типу та залежно від виду останніх, може зумовлювати набуття спеціального правового статусу, який є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями та/або заявник, учасник індустріального парку тощо). Водночас, наголошено на тому,

що спеціальний правовий статус може і не набуватися, що, як правило, є характерним для функціональних заходів стимулювання, зокрема, спрямованих на підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва тощо.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, представлено у наступних публікаціях: [296; 298; 305; 306; 307].

РОЗДІЛ 4

ФОРМИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ СТИМУЛЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

4.1. Стимулюючий правовий режим господарювання з умовою набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу

Міжнародна практика та досвід розвинутих країн світу свідчать про важливість економіко-правових стимулів, що мають за мету залучення як іноземних, так і вітчизняних інвестицій у розвиток технологічних виробництв, впровадження інновацій у різні галузі промисловості тощо. Досягти відчутних позитивних зрушень у провідних секторах економіки вдавалося у разі створення адаптованої до потреб держави та суспільства правової бази, зокрема, представленої стимулюючим правовим режимом господарювання.

Зазвичай, застосування правових засобів стимулюючого характеру здійснюється у випадку дотримання суб'єктами господарювання визначених актами законодавства України вимог, серед яких важливого значення набувають ті, що стосуються правового статусу. При цьому, якщо галузевий правовий статус є невід'ємною умовою участі суб'єкта права у господарських відносинах, зокрема ознаки суб'єкта господарювання отримали нормативне закріплення у ч. 2 ст. 2 Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 [287] (попередньо були закріплені у ст. 55 Господарського кодексу України від 16.01.2003 [102]), то набуття спеціального правового статусу суб'єктами господарювання відбувається, у випадках встановлених актами господарського законодавства, на підставі господарського договору, коли його укладення є необхідним для отримання державних та/або місцевих

ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями, учасник індустріального парку тощо). В той же час, спеціальний правовий статус може набуватися у позадоговірному порядку в силу приписів закону (зокрема, набуття статусу наукового парку, резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва тощо).

Відтак, висвітлення особливостей набуття суб'єктами господарювання спеціального правового статусу, який детермінує можливості застосування правових засобів стимулюючого характеру, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері відносин становлять науковий інтерес та зумовлюють актуальність виконання представленого дослідження.

Насамперед, слід зазначити, що саме спеціальним правовим статусом, який набувають суб'єкти господарювання, вступаючи у певні правовідносини, зумовлюється можливість отримання фінансових та інших форм підтримки за рахунок державних та/або місцевих ресурсів.

Не ставлячи за мету надати вичерпний перелік видів стимулюючого правового режиму господарювання, які передбачають набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу, вбачаємо за доцільне виділити найбільш поширені форми організації господарських зв'язків, що знайшли закріплення в актах національного законодавства, та встановлюють різні форми підтримки суб'єктів господарювання, а саме [310]:

1. Правовий режим публічно-приватного партнерства.

Публічно-приватне партнерство інтерпретується як співробітництво між публічним та приватним партнерами, що здійснюється на основі договору та відповідає ознакам публічно-приватного партнерства, визначеним ст. 3 цього Закону України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 [105]. Згадана стаття Закону визначає наступні ознаки публічно-приватного партнерства:

1) внесення приватним партнером інвестицій, а саме забезпечення приватним партнером повного або часткового фінансування, створення та/або

будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) і технічного обслуговування об'єкта публічно-приватного партнерства (крім випадків, визначених цим Законом), з передачею або без передачі приватному партнеру права на управління та/або експлуатацію об'єкта публічно-приватного партнерства та/або права на надання суспільно значущих послуг;

2) довготривалість строку публічно-приватного партнерства, крім проєктів публічно-приватного партнерства з будівництва житла та проєктів публічно-приватного партнерства з будівництва житла з допороговим значенням, строк яких може становити менше п'яти років;

3) передача приватному партнеру частини ризиків, що пов'язані із забезпеченням приватним партнером повного або часткового фінансування, створення та/або будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) і технічного обслуговування та/або управління, та/або експлуатації об'єкта публічно-приватного партнерства (крім випадків, визначених цим Законом), та інших ризиків, що виникають під час реалізації проєкту публічно-приватного партнерства (ч. 1).

Як впливає з легальної дефініції публічно-приватного партнерства, зазначена форма організації та здійснення господарських відносин здійснюється на основі договору із ідентифікацією правового статусу його сторін як публічних та приватних партнерів.

Публічним партнером визнається суб'єкт, який є публічним партнером відповідно до ч. 2 ст. 10, ч. 2 ст. 52 цього Закону України «Про публічно-приватне партнерство». Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічно-приватне партнерство», приватним партнером є юридична особа – резидент України або держави – члена ЄС, створена з урахуванням вимог конкурсної документації та цього Закону, яка є стороною договору публічно-приватного партнерства та спеціально створена виключно для реалізації проєкту публічно-приватного партнерства. Водночас, у наведеній редакції п. 25 ч. 1 ст. 1 набуде чинності з дня набуття Україною членства в ЄС (пп. 4 п. 1

Розділу XI «Прикінцеві положення»). У зв'язку з цим, до набрання чинності п. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічно-приватне партнерство», термін «приватний партнер», як зазначено у п. 4 розділу X «Перехідні положення», вживатиметься в такому значенні: «приватний партнер - юридична особа - резидент, створена з урахуванням вимог цього Закону та конкурсної документації, яка є стороною договору ППП та спеціально створена виключно для реалізації проекту ППП» [105].

Форми підтримки здійснення публічно-приватного партнерства наведені у ч. 1 ст. 43 Закону України «Про публічно-приватне партнерство» та можуть надаватися у вигляді державної підтримки з державного бюджету чи місцевих бюджетів або у вигляді підтримки з інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема:

- 1) шляхом надання державних гарантій та місцевих гарантій;
- 2) шляхом співфінансування витрат, пов'язаних з будівництвом (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) та/або створенням об'єкта публічно-приватного партнерства, та/або з виплатою приватному партнеру платежів, передбачених договором публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, державних підприємств;
- 3) шляхом співфінансування витрат, пов'язаних з будівництвом (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) та/або створенням об'єкта публічно-приватного партнерства, та/або з виплатою приватному партнеру платежів, передбачених договором публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, що здійснюються за рахунок коштів місцевого бюджету, комунальних підприємств;
- 4) шляхом співфінансування витрат, пов'язаних з будівництвом (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) та/або створенням об'єкта публічно-приватного партнерства,

та/або з виплатою приватному партнеру платежів, передбачених договором публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, що здійснюються за рахунок коштів господарських товариств публічного сектору;

5) шляхом придбання, повної або часткової оплати публічним партнером або особою, що виступає на стороні публічного партнера (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) приватним партнером за договором публічно-приватного партнерства;

6) шляхом взяття публічним партнером або особою, що виступає на стороні публічного партнера (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), зобов'язання про здійснення платежів на користь приватного партнера, розрахованих з метою компенсації різниці між мінімально гарантованим рівнем та фактичним рівнем попиту на товари (роботи, послуги), виробництво (виконання, надання) яких передбачається забезпечити в результаті реалізації проєкту публічно-приватного партнерства відповідно до положень договору публічно-приватного партнерства (гарантія попиту);

7) шляхом постачання приватному партнеру публічним партнером або особою, що виступає на стороні публічного партнера (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), сировини (у тому числі відходів) та/або товарів (робіт, послуг), необхідних для реалізації проєкту публічно-приватного партнерства;

8) шляхом будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) публічним партнером або особою, що виступає на стороні публічного партнера (у тому числі центральним органом виконавчої влади, суб'єктом господарювання державного сектору економіки), об'єктів інженерно-транспортної

інфраструктури (автомобільних доріг, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо) та об'єктів інфраструктури залізничного транспорту, що не належать до складу об'єкта публічно-приватного партнерства, але необхідні для виконання договору публічно-приватного партнерства;

9) шляхом надання приватному партнеру гранту для проєкту публічно-приватного партнерства, кошти якого перераховуються до державного чи місцевого бюджету або на банківський рахунок господарського товариства публічного сектору для подальшої виплати приватному партнеру;

10) шляхом сприяння публічного партнера у залученні (інвестуванні, фінансуванні) коштів від фізичних та юридичних осіб на умовах та в порядку, встановлених договором публічно-приватного партнерства, для реалізації проєкту публічно-приватного партнерства з будівництва житла або проєкту публічно-приватного партнерства з будівництва житла з допороговим значенням;

11) в інших формах, передбачених законом.

2. Правовий режим концесії.

Одним із засобів правового регулювання взаємовідносин держави, територіальних громад та бізнесу на інвестиційно-інноваційній основі слід визнати концесію, яка розглядаються крізь призму стимулюючого правового режиму господарювання.

Саме концесійний механізм стимулювання позитивних економічних трансформацій отримав на особливу увагу у стратегічних правових актах та концептуальних документах програмної спрямованості.

Зокрема, у Розділі 3 «Архітектура інвестицій та відновлення» Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р, наголошується на тому, що Міністерство економіки України тісно співпрацює з представниками реального сектору економіки щодо створення сприятливих умов розвитку концесійної діяльності. Додатково відзначається, що Міністерство фінансів України здійснює оцінку

доцільності залучення державних інвестицій та оцінку фінансових ризиків, пов'язаних з державними інвестиціями, насамперед щодо державно-приватного партнерства та концесій [311, с. 33]. Своєю чергою низка заходів, передбачених у Розділі 8 «Бізнес-середовище», переслідує мету узгодження національного законодавства у сфері державних закупівель, включаючи концесії та публічно-приватне партнерство, з acquis ЄС [311, с. 187]. У Розділі 11 «Транспорт» стверджується, що потенціал для залучення приватних інвестицій мають проекти будівництва концесійних доріг, запровадження системи збору плати за проїзд з вантажних транспортних засобів та інші [311, с. 270]. Прогнозованість фінансової політики, зокрема концесій та природоохоронного законодавства, відповідно до стандартів ЄС, задекларовано у Розділі 13 «Управління критично важливими матеріалами» ключовим фактором для залучення інвестицій [311, с. 304].

Дорожня карта реформування системи управління публічними інвестиціями [312] неодноразово згадує про переваги та можливості концесії як засобу реалізації публічних інвестицій. Зокрема, підкреслюється, що всі публічні інвестиції мають бути відображені у відповідному бюджеті – державному або місцевому – незалежно від джерел (доходи бюджету, включаючи гранти, внутрішні та зовнішні запозичення, кошти міжнародної технічної допомоги) та механізмів фінансування (пряме бюджетне фінансування, надання субвенцій, надання кредитів з бюджету та під державну або місцеву гарантію, концесія, державно-приватне партнерство). Окремо зроблено наголос на тому, що стосовно проектів державно-приватного партнерства та концесії буде додатково надана оцінка пов'язаних з їх реалізацією фінансових ризиків [312, с. 9, 13].

Взаємозв'язок з відповідними позиціями Дорожньої карти реформування системи управління публічними інвестиціями простежується під час ознайомлення з положеннями розділу «Публічні інвестиційні проекти» Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 № 751. Так, міститься застереження про те,

що відповідно до нової моделі управління публічними інвестиціями, передбаченої зазначеною Дорожньою картою, доступ до бюджетного фінансування (зокрема, за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій та іноземних урядів) або державної підтримки (в рамках державно-приватного партнерства (концесії), державні гарантії) матимуть тільки ті публічні інвестиційні проекти, які пройшли попередній скринінг та пріоритезацію і включені до єдиного проектного портфеля [313, с. 40–41].

Важливо наголосити на тому, що концесія, яка крізь призму норм права ЄС розглядається у нерозривному зв'язку з публічними закупівлями, що логічним чином пояснює розміщення аналізу стану розвитку законодавства України про концесію у розділі 5 «Публічні закупівлі» Звіту про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року, складає важливу частину змістовних блоків переговорної рамки щодо вступу до ЄС. У Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року привертається увага до того, що попри істотні зміни, яких зазнав Закон України «Про концесію» у 2019 році, норми останнього дотепер не в повній мірі відповідають вимогам, встановленим у праві ЄС [230, с. 81]. У зв'язку з цим План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.02.2024 № 133-р, передбачав розробку та прийняття низки нормативно-правових актів, спрямованих на виконання рекомендації Європейської Комісії, сформульованої як «Здійснити прогрес в імплементації актів права ЄС, зокрема щодо концесій та державно-приватного партнерства» [314]. Незначний прогрес та деякий рівень підготовки у сфері публічних закупівель – саме так охарактеризовано стан розвитку законодавства України за вказаною предметною сферою у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 року. Зокрема, зроблено наголос на актуальності рекомендацій Європейської Комісії за попередній звітний період, які мають бути реалізовані у подальшому, а саме рекомендовано: продовжувати рухатися у напрямку

прийняття законів, що відповідають *acquis* ЄС у сфері публічних закупівель, концесій і публічно-приватного партнерства; розробити дорожню карту для посилення контролю за публічними закупівлями Державною аудиторською службою України відповідно до Плану України; оцінити актуальність поточних винятків із законодавства про публічні закупівлі в умовах воєнного стану та вжити заходів для зменшення їх до мінімуму [152]. У зв'язку з цим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.03.2025 № 300-р передбачено низку заходів задля виконання рекомендації «Досягти прогресу у прийнятті законів про публічні закупівлі, концесії та державно-приватне партнерство, які відповідають актам права ЄС» [315].

Водночас, із прийняттям Закону України «Про публічно-приватне партнерство», яким, серед іншого, викладено у новій редакції значну частину статей Закону України «Про концесію», слід констатувати значний прогрес у наближенні концесійного законодавства України до правил та стандартів ЄС, представлених у систематизованому вигляді у Директиві 2014/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.02.2014 про укладення договорів концесії (далі – Директива 2014/23/ЄС) [316].

На момент підготовки науково-правового аналізу окремих положень Закону України «Про концесію», чинною була редакція до внесення змін, передбачених Законом України «Про публічно-приватне партнерство». Наукові висновки за підсумками цього аналізу знайшли вияв у низці авторських публікацій [317; 318], опублікованій задовго до прийняття та набрання чинності Законом України «Про публічно-приватне партнерство». На сьогодні можна визнати, що більшість авторських пропозицій про внесення змін та доповнень до Закону України «Про концесію» у частині імплементації Директиви 2014/23/ЄС, знайшли практичне втілення у оновлених нормах цього Закону. Тим не менш, вбачається за доцільне продемонструвати логіку міркувань та аргументи, які було покладено в основу відповідних пропозицій, деякі з яких залишаються актуальними, оскільки не знайшли належного рівня втілення у нормативну площину.

Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019, концесія визначається як форма здійснення публічно-приватного партнерства, що передбачає взяття та виконання концесіонером перед концесієдавцем обов'язку щодо фінансування (повного або часткового) робіт із створення та/або будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення), та/або технічного обслуговування об'єкта концесії, з передачею концесіонеру як винагороди права на управління та/або експлуатацію об'єкта концесії та на надання суспільно значущих послуг, у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику [106].

З наведеного вище визначення поняття «концесія» випливає те, що така форма організації господарських зв'язків забезпечується концесійним договором у значенні договору між концесіонером та концесієдавцем, що визначає порядок та умови реалізації проєкту концесії та передбачає взяття та виконання концесіонером перед концесієдавцем обов'язку щодо фінансування (повного або часткового) робіт із створення та/або будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення), та/або технічного обслуговування об'єкта концесії, з передачею концесіонеру як винагороди права на управління та/або експлуатацію об'єкта концесії та на надання суспільно значущих послуг, у порядку та на умовах, визначених таким договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику у спосіб, за яким джерелом переважної частини доходів концесіонера є платежі від користувачів (споживачів) (п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про концесію»).

Слід наголосити на тому, що важливого значення набуває питання відмежування концесійного договору та державного контракту, що зумовлює предмет регулювання законодавства про концесію у ЄС та суперечливо отримало відтворення у законодавстві України.

Як наголошується у Аналітичній записці № 31 «Державні закупівлі. Директиви ЄС–2014: договори концесії», підготовлений за спільної ініціативи Організації економічного співробітництва та розвитку та ЄС, «... якщо спеціальні положення, що регулюють діяльність у певному секторі, виключають ризики концесіонера, *гарантуючи йому повернення інвестицій чи витрат, то такий договір не може вважатися концесією*. Аналогічно, якщо концесіонер отримує винагороду за регульованими тарифами, розрахованими у такий спосіб, що це *покриває усі його витрати та інвестиції, це буде вважатися не концесією, а державним контрактом.*» (курсив мій. – О.К.) [319, с. 5].

Додатково на зазначену обставину звертається увага у преамбулі Директиви 2014/23/ЄС (доступна для ознайомлення у редакції документа станом на 01.01.2016). Зокрема, у п. 18 преамбули наводиться наступне положення:

«18. Труднощі, пов'язані з тлумаченням понять концесії та державного договору, призвели до тривалої правової невизначеності серед зацікавлених сторін і дали поштовх численним постановам Суду ЄС. Таким чином, визначення концесії має бути уточнене, зокрема, посилаючись на концепцію підприємницького ризику. Головна особливість концесії, а саме право на використання робіт або послуг, завжди передбачає передачу концесіонеру підприємницького ризику економічного характеру, враховуючи можливість того, що він не компенсує зроблені інвестиції та витрати в ході використання робіт або послуг, наданих за звичайних умов експлуатації, навіть якщо частина ризику залишається в державного замовника або в організації-замовника. Застосування спеціальних норм, що регулюють надання концесій, не було б виправданим, якби державний замовник або організація-замовник звільнили суб'єкта підприємницької діяльності від будь-яких можливих втрат, гарантуючи мінімальний дохід, рівний або вищий за зроблені інвестиції і витрати, які суб'єкт підприємницької діяльності повинен понести в рамках виконання договору. У той же час необхідно зазначити, що певні

домовленості, які оплачуються виключно державним замовником або організацією-замовником, повинні кваліфікуватися як концесії, де компенсація інвестицій і витрат, понесених суб'єктом підприємницької діяльності для виконання роботи або надання послуги, залежить від фактичного попиту на них або від забезпечення надання послуги або від коштів.» [316; 320, с. 543].

Крім того, абз. 1 п. 19 преамбули Директиви 2014/23/ЄС розвиває положення п. 18, звертаючи увагу на те, що у разі коли врегулювання за конкретними секторами усуває ризик, передбачаючи гарантії концесіонеру щодо беззбитковості стосовно інвестицій та витрат, понесених для виконання договору, такий договір не слід розглядати як концесійний в контексті цієї Директиви [316; 320, с. 543].

Зазначений критерій визначення предмета регулювання концесійного законодавства отримав відтворення у Законі України «Про концесію», зокрема п. 2 ч. 6 ст. 2 містить застереження про те, що дія цього Закону не поширюється на проекти, які передбачають отримання концесіонером повного відшкодування здійснених ним інвестицій за рахунок коштів державного та/або місцевого бюджету, та/або грантів для проектів концесії. Аналогічна норма права містилася і у редакції Закону України «Про концесію», чинній до змін внесених Законом України «Про публічно-приватне партнерство», проте всупереч цьому застереженню передбачалися підстави для здійснення виплат концесієдавцем на користь концесіонера з метою забезпечення повне відшкодування здійснених ним інвестицій. Зокрема, у ч. 2 ст. 34 Закону України «Про концесію» містилося наступне положення:

«2. Концесійним договором можуть бути передбачені платежі концесіонера на користь концесієдавця та/або платежі концесієдавця на користь концесіонера. Умови та порядок здійснення таких платежів визначаються концесійним договором відповідно до закону.

Платежі концесієдавця на користь концесіонера можливі у випадку, якщо *концесіонер не може отримати повне відшкодування здійснених ним інвестицій за рахунок користувачів (споживачів) послуг.*» (курсив мій. – О.К.).

Вказане свідчило про неврахування підходів до визначення кола відносин, що охоплюються Директивою 2014/23/ЄС, та відмежування концесійних договорів від державних контрактів [318]. Таким чином, із внесенням змін до Закону України «Про концесію», виявлена колізія виключена, що забезпечило приведення національного законодавства у відповідність із Директивою 2014/23/ЄС.

У оновлених редакціях статей Закону України «Про концесію» також знайшли вияв критерії надання концесії, передбачені Директивою 2014/23/ЄС. Зокрема, ст. 41 Директиви 2014/23/ЄС встановлює те, що критерії надання повинні бути пов'язані з предметом концесії та не надавати необмеженої свободи вибору державному замовнику або організації-замовнику. Зазначені критерії можуть включати, зокрема, екологічні, соціальні або пов'язані з інноваціями критерії (п. 2). Норма п. 2 ст. 41 Директиви 2014/23/ЄС є логічним продовженням припису п. 3 ст. 30 цієї Директиви, згідно з якою держави-члени вживають належних заходів для забезпечення того, щоб виконання концесійних договорів суб'єкти підприємницької діяльності здійснювали відповідно до діючих зобов'язань у сфері охорони навколишнього середовища, соціального та трудового права, встановлені правом Союзу, національним законодавством, колективними договорами або положеннями міжнародного екологічного, соціального та трудового права, переліченими у Додатку Х [316; 320, с. 585, 594].

Важливо і те, що екологічні та соціально-трудова критерії можуть визнаватися невід'ємною частиною характеристик предмета концесії, про що свідчить норма ст. 36 Директиви 2014/23/ЄС. Так, наголошується на тому, що технічні та функціональні вимоги визначають характеристики, необхідні для робіт або послуг, що є предметом концесії. Вони повинні бути викладені в концесійних документах. Ці характеристики можуть стосуватись конкретного

процесу виробництва або виконання та надання певних робіт або послуг за умови, що вони пов'язані з предметом договору і відповідають його вартості та цілям. Характеристики можуть, наприклад, включати рівень якості, *рівні екологічних та кліматичних параметрів, елементи всіх вимог (зокрема, доступність для осіб з обмеженими фізичними можливостями)* та оцінку відповідності, результативність, безпечність або обсяг, термінологію, символи, тестування та методи випробувань, маркування та етикетування, або інструкції для користувачів (п. 1) [316; 320, с. 588].

Водночас попередня редакція норм Закону України «Про концесію» не передбачала належного рівня конкретизації екологічних, соціально-трудових та інноваційних критеріїв, які мають висуватися як до претендентів на отримання концесії, так і до предмета концесії. Зазначений висновок спирався на аналіз змісту ч. 4 ст. 8 Закону України «Про концесію», якою встановлювалося, що в умовах проведення концесійного конкурсу обов'язково зазначаються:

опис об'єкта концесії;

строк проведення концесійного конкурсу;

загальний опис критеріїв відбору претендентів або вимог до переможця (у разі проведення концесійного конкурсу в ЕТС без проведення прекваліфікації);

визначення істотних умов концесійного договору, зокрема визначення переліку робіт та послуг, що повинні надаватися концесіонером, визначення прогнозованих джерел доходу концесіонера;

розмір реєстраційного внеску, що підлягає сплаті претендентом;

граничний обсяг та форма державної підтримки (якщо така підтримка передбачена);

вимоги до розміру та форми забезпечення конкурсної пропозиції (за наявності);

утворення юридичної особи - резидента України для укладення концесійного договору у разі, якщо переможцем конкурсу буде визначено нерезидента або об'єднання юридичних осіб, учасниками якого є нерезиденти; інші умови за рішенням концесієдавця.

Додатково у ч. 4 ст. 8 Закону України «Про концесію» містилося положення про те, що умовами проведення концесійного конкурсу можуть бути передбачені обов'язки концесіонера щодо:

працевлаштування в рамках виконання концесійного договору певної кількості працівників балансоутримувача або інші соціальні зобов'язання, що покладаються на концесіонера (за наявності);

внесення одноразового фіксованого платежу на користь концесієдавця, балансоутримувача, міжнародної фінансової організації відповідно до статті 34 цього Закону;

фінансування будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення) об'єктів суміжної інфраструктури (залізничних, автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), які не є об'єктом концесії, але необхідні для реалізації проєкту, що здійснюється на умовах концесії, та умови повернення таких інвестицій;

інші зобов'язання за рішенням концесієдавця.

Водночас із прийняттям Закону України «Про публічно-приватне партнерство» та, як наслідок, внесенням змін до Закону України «Про концесію» було створено умови для увідповіднення норм останнього із Директивою 2014/23/ЄС у частині віднесення до критеріїв оцінювання конкурсних пропозицій екологічних, соціальних та інших критеріїв, пов'язаних з інноваційною діяльністю.

Слід також звернути увагу на те, що Директива 2014/23/ЄС, як згадується в Аналітичній записці № 31 «Державні закупівлі. Директиви ЄС–2014: договори концесії», є частиною пакету законів, що реформують процедури ЄС у сфері закупівель [319, с. 2]. Саме Главою 8 «Державні

закупівлі» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС охоплюються концесійні відносини. Зокрема, п. 1 ст. 149 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначає сферу застосування Глави 8 наступним чином: «1. Ця Глава застосовується до державних контрактів на виконання робіт, постачання товарів та надання послуг, а також до контрактів на виконання робіт, постачання товарів і надання послуг у комунальному та інфраструктурному секторах, а також договорів концесії на виконання робіт та надання послуг.» [134].

Відтак, виправданим та релевантним вимогам права ЄС слід визнати п. 1 Операційного плану реалізації у 2024-2025 роках Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.02.2024 № 76-р [321], яким передбачається розроблення низки законопроектів, у тому числі, щодо запровадження процедур укладення договорів концесії згідно з принципами та положеннями Директиви 2014/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.02.2014 про публічні закупівлі та скасування Директиви 2004/18/ЄС (далі – Директива 2014/24/ЄС) [322].

У зв'язку з цим логічним продовженням запланованих законодавчих змін виглядатиме закріплення вимоги про поширення законодавства про публічні закупівлі на концесійні відносини та відносини, що виникають у межах публічно-приватного партнерства (зважаючи на те, що концесія кваліфікується як форма здійснення публічно-приватного партнерства) [323].

Адже на даний час редакція ч. 4 ст. 2 Закону України «Про концесію», із змінами запропонованими Законом України «Про публічно-приватне партнерство», встановлює, що на відносини, що виникають у зв'язку з вибором концесіонера, виконанням концесійного договору та наданням підтримки проєктів концесії, не поширюється дія законодавства про публічні закупівлі. Аналогічним чином законодавство про публічні закупівлі не поширюється на відносини, що виникають у зв'язку з вибором приватного партнера, виконанням договору публічно-приватного партнерства та

наданням підтримки здійснення публічно-приватного партнерства (ч. 3 ст. 2 Закону України «Про публічно-приватне партнерство» [105]).

Підсумовуючи вищенаведене, варто зауважити, що наведені у цьому дослідженні пункти та статті Директиви 2014/23/ЄС, на користь імплементації яких було наведено аргументи, визнані у якості обов'язкових елементів Директиви 2014/23/ЄС, що підлягають імплементації у законодавство України. Зазначене підтверджується оновленою редакцією Додатку XXI до Глави 8 «Державні закупівлі» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Рішення № 1/2018 Комітету Асоціації Україна – ЄС у торговельному складі від 14.05.2018 [324]).

3. Правовий режим інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні.

Слід відзначити, що особливості реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, як засвідчує п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020, визначаються спеціальним інвестиційним договором, який визначається як укладений між Кабінетом Міністрів України, інвестором із значними інвестиціями, заявником (крім випадків, передбачених цим Законом) та органом місцевого самоврядування (у разі надання державної підтримки таким органом) договір, що визначає порядок та умови реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями [155].

Зокрема, за спеціальним інвестиційним договором інвестор із значними інвестиціями та/або заявник зобов'язуються реалізувати інвестиційний проєкт із значними інвестиціями, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом, за рахунок власних та/або залучених коштів, а Кабінет Міністрів України та орган місцевого самоврядування (якщо він є стороною спеціального інвестиційного договору) зобов'язуються в межах своїх повноважень забезпечувати стабільність умов провадження інвестором із значними інвестиціями господарської діяльності для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями та надати державну підтримку у формі та на умовах,

визначених цим Законом та спеціальним інвестиційним договором. Саме спеціальним інвестиційним договором визначаються форма та обсяг державної підтримки, що надається інвестору із значними інвестиціями для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями протягом строку дії спеціального інвестиційного договору (ч.ч. 1 та 3 ст. 10 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні»).

Водночас слід звернути увагу на певні казуїстичні підходи у визначенні суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору, а саме викликають зауваження положення, які внаслідок недотримання засад техніки нормопроекування містять взаємовиключні положення.

Так, як наголошено у ст. 11 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», «Сторонами спеціального інвестиційного договору є держава Україна в особі Кабінету Міністрів України, територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування (якщо державна підтримка надається таким органом для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями), *інвестор із значними інвестиціями та/або заявник* (якщо заявник не є зареєстрованою юридичною особою в Україні, що спеціально утворена для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями і господарська діяльність якої спрямовується виключно на реалізацію інвестиційного проекту із значними інвестиціями та виконання спеціального інвестиційного договору).» (курсив мій. – О.К.)

В той же час термін «інвестор із значними інвестиціями» визначається як зареєстрована в Україні юридична особа, *яка спеціально утворена для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями, є стороною спеціального інвестиційного договору* та господарська діяльність якої спрямовується виключно на реалізацію інвестиційного проекту із значними інвестиціями та виконання спеціального інвестиційного договору (п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із

значними інвестиціями в Україні)). Своєю чергою акцент на такій характеристиці правового статусу заявника як сторони спеціального інвестиційного договору відсутній, а саме «заявник» визначається як юридична особа, зареєстрована в Україні або в іноземній державі, або декілька таких юридичних осіб, яка (які) подала (подали) заявку (п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні»).

І, відповідно, цілком логічним продовженням деталізації особливостей у правовому статусі «заявника» та «інвестора із значними інвестиціями» можна визнати норму ч. 1 ст. 12 згаданого вище Закону, згідно з якою *у разі якщо заявник є юридичною особою, зареєстрованою в Україні, що спеціально утворена для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями і відповідає всім вимогам та обмеженням, встановленим цим Законом, він стає стороною спеціального інвестиційного договору як інвестор із значними інвестиціями.*

Відповідно, можна дійти висновку, що одночасна участь у спеціальному інвестиційному договорі заявника та інвестора із значними інвестиціями не передбачається, що позбавляє сенсу у вживанні в ст. 11 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» єднального сполучника «та» через скісну ризик у словосполученні «інвестор із значними інвестиціями та/або заявник». Вбачається за доцільне використати лише розділовий сполучник «або», а також виключити заперечну частку «не», яка використовується у реченні, наведеному у дужках, у частині уточнення статусу заявника, що дозволяє запропонувати нову редакцію ст. 11 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні», а саме:

«Стаття 11. Сторони спеціального інвестиційного договору

1. Сторонами спеціального інвестиційного договору є держава Україна в особі Кабінету Міністрів України, територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування (якщо державна підтримка надається таким

органом для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями), інвестор із значними інвестиціями **або** заявник (якщо **заявник** є зареєстрованою юридичною особою в Україні, що спеціально утворена для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями і господарська діяльність якої спрямовується виключно на реалізацію інвестиційного проекту із значними інвестиціями та виконання спеціального інвестиційного договору).» (напівгрубий шрифт мій. – О.К.).

У зв'язку з цим вбачається за доцільне запропонувати нову редакцію п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями», а саме:

«7) спеціальний інвестиційний договір – укладений між Кабінетом Міністрів України, інвестором із значними інвестиціями **або** заявником (у випадках, передбачених цим Законом) та органом місцевого самоврядування (у разі надання державної підтримки таким органом) договір, що визначає порядок та умови реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями;» (напівгрубий шрифт мій. – О.К.) [325].

4. Правовий режим індустриального парку.

Згідно із Законом України «Про індустриальні парки» від 21.06.2012, індустриальний (промисловий) парк – це визначена ініціатором створення індустриального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустриального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів (крім захоронення відходів), альтернативної енергетики, зберігання енергії, а також науково-технічну діяльність, діяльність у сфері інформації і електронних комунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустриального парку (п. 3 ч. 1 ст. 1) [235].

Особливість правового режиму індустриального парку, яким передбачається можливість надання державних та/або місцевих ресурсів з

метою стимулювання створення та функціонування індустріальних парків, полягає у нормативному закріпленні для відповідних суб'єктів індустріального парку різних правових підстав набуття спеціального правового статусу, що зумовлює право на отримання державних та/або місцевих ресурсів.

Як впливає з ч. 3 ст. 34 Закону України «Про індустріальні парки», з метою створення та функціонування індустріальних парків керуючим компаніям, ініціаторам створення – суб'єктам господарювання та учасникам індустріальних парків за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом:

1) надається повна або часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами (позиками) на облаштування та/або здійснення господарської діяльності у межах індустріальних парків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

2) надаються кошти на безповоротній основі для облаштування індустріальних парків та/або забезпечення будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для створення та функціонування індустріальних парків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

3) здійснюється компенсація витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

4) надаються податкове та митне стимулювання відповідно до законодавства.

Слід зауважити, що правовий статус ініціатора створення індустріального парку набувається суб'єктом господарювання в силу закону та не потребує для цього укладення певного господарського договору. Зазначене впливає з визначення поняття «ініціатор створення

індустріального парку», наведеного у п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про індустріальні парки».

Водночас правовий статус керуючої компанії та учасника індустріального парку набувається у разі укладення відповідного господарського договору. Втім до учасника індустріального парку висуваються додаткові вимоги.

Так, керуюча компанія індустріального парку визначається як створена згідно із законодавством України юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та вибрана відповідно до цього Закону, з якою ініціатором створення укладений договір про створення та функціонування індустріального парку. Своєю чергою учасник індустріального парку – це суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, зареєстрований на території (в межах) індустріального парку, який згідно із законодавством набув право на земельну ділянку та/або інший об'єкт (частину об'єкта) нерухомого майна у межах індустріального парку, уклав з керуючою компанією договір про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку відповідно до концепції індустріального парку та має здійснювати діяльність виключно у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів (крім захоронення відходів), а також науково-технічну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій лише на території (в межах) індустріального парку (п.п. 5 та 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про індустріальні парки»).

Як можна побачити, набуття правового статусу учасника індустріального парку вимагає наявності певної послідовності юридичних фактів, що утворюють фактичний склад, а саме: реєстрація на території (в межах) індустріального парку; набуття права на земельну ділянку та/або інший об'єкт (частину об'єкта) нерухомого майна у межах індустріального парку; укладення з керуючою компанією договору про здійснення господарської діяльності.

Окремий коментар до пунктів 3 та 4 – науково-правова оцінка окремих положень чинного законодавства щодо підтримки реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та державного стимулювання створення індустріальних парків у вигляді заходів, спрямованих на фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури [326].

Зважаючи на те, що більшість інвестиційних проєктів передбачають вжиття з боку як інвестора, так і надавача державних та/або місцевих ресурсів заходів, які спрямовані на створення умов, у тому числі технічного характеру, які уможливають здійснення сторонами взятих на себе зобов'язань, науково-практичний інтерес складають питання, пов'язані із наданням державної допомоги на будівництво інфраструктури. Зокрема, будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури є невід'ємним етапом реалізації комплексних та великовартісних інвестиційних проєктів.

При цьому згідно з чинним законодавством України фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури здійснюється за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, або шляхом компенсації вартості їх будівництва, або надання коштів на безповоротній основі для будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. Відповідно, перший та другий підходи отримали нормативне закріплення щодо фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями [155], а третій підхід застосовується щодо використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державного стимулювання створення індустріальних парків [235].

Водночас, беручи до уваги те, що джерелом відшкодування витрат суб'єктів господарювання на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури виступають кошти Державного бюджету України та/або місцевих бюджетів, без належної відповіді залишається питання про правову

кваліфікацію надання державних та/або місцевих ресурсів як державної допомоги у значенні Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Особливої гостроти зазначена проблематика набуває у світлі адаптації до права ЄС та врахування практики Європейської Комісії щодо вирішення категорій справ, які предметно охоплювали випадки здійснення державних витрат на інфраструктуру.

Відтак, дослідження природи заходів, спрямованих на фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері відносин становлять науковий інтерес.

Насамперед, привертає увагу те, що однією з форм надання державної підтримки інвестиційним проектам із значними інвестиціями визнається забезпечення за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо) або компенсація за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями. Зазначене отримало нормативне закріплення у п. 4 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020 [155].

Водночас надання компенсації вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями врегульовано однойменним Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 № 292 (далі – Порядок

№ 292) [327]. Зважаючи на те, що загальний обсяг, форми та строки надання державної підтримки інвестору із значними інвестиціями для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями є однією з істотних умов спеціального інвестиційного договору (п. 3 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні»), у п. 5 Порядку № 292 міститься положення, згідно з яким компенсація надається відповідно до умов спеціального інвестиційного договору, враховуючи загальний та фактично наданий обсяг державної підтримки для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, відповідно до відомостей з реєстру інвестиційних проєктів із значними інвестиціями щодо таких обсягів державної підтримки. Додатково п. 5 Порядку № 292 встановлено, що під час надання компенсації Міністерством економіки України враховується обсяг компенсації, наданої інвестору із значними інвестиціями за рахунок коштів місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, відповідно до відомостей з реєстру інвестиційних проєктів із значними інвестиціями [327].

Важливою складовою системи заходів, спрямованих на стимулювання створення та функціонування індустріальних парків, визнається, з-поміж іншого, надання за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, коштів на безповоротній основі для облаштування індустріальних парків та/або забезпечення будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для створення та функціонування індустріальних парків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (п. 2 ч. 3 ст. 34 Закону України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012) [235].

Як зазначено у Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державного стимулювання створення індустріальних парків, затвердженому постановою Кабінету Міністрів

України від 29.03.2024 № 341 [328], право на отримання бюджетних коштів у встановленому законодавством порядку мають:

ініціатори створення індустріальних (промислових) парків – суб’єкти господарювання та/або керуючі компанії відповідно до Порядку надання коштів для облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків, а також здійснення компенсації витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2024 № 644 «Деякі питання державного стимулювання створення та функціонування індустріальних парків» [329];

ініціатори створення індустріальних парків – суб’єкти господарювання, керуючі компанії та учасники індустріальних парків відповідно до Порядку надання повної або часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами (позиками) на облаштування та/або здійснення господарської діяльності у межах індустріальних (промислових) парків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 1208 [330].

Варто звернути увагу на те, що наведені вище нормативно-правові акти містять важливий наголос на тому, що відповідне фінансування будівництва об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів є *необхідним для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустріальних парків*. Відповідно, обґрунтованим буде припущення про те, що такі об’єкти інфраструктури є необхідними саме для відповідних суб’єктів господарювання, які мають намір здійснювати інвестиційну діяльність.

У праві ЄС такі об’єкти інфраструктури отримали назву «виділена інфраструктура», що означає інфраструктуру, створену для підприємств, які можна ідентифікувати ex-ante, та адаптовану до їхніх потреб. Саме така дефініція запропонована п. 33 ст. 2 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 із останніми змінами, внесеними у червні 2023 року [203].

Важливо зауважити те, що фінансування будівництва або модернізації місцевої інфраструктури, у тому числі виділеної інфраструктури, відповідно до ст. 56 «Інвестиційна допомога місцевій інфраструктурі» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, вважатиметься сумісним з внутрішнім ринком у розумінні ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС та звільняються від вимоги щодо повідомлення, передбаченої ч. 3 ст. 108 цього Договору у разі дотримання низки умов, а саме:

інфраструктура повинна бути доступною для зацікавлених користувачів на відкритій, прозорій та недискримінаційній основі. Ціна, що стягується за використання або продаж інфраструктури, повинна відповідати ринковій ціні (п. 3 ст. 56);

будь-яка концесія або інше доручення третій стороні для експлуатації інфраструктури має бути призначено на відкритій, прозорій та недискримінаційній основі, з належним урахуванням застосовних правил закупівель (п. 4 ст. 56);

допустимими витратами є інвестиційні витрати в матеріальні та нематеріальні активи (п. 5 ст. 56);

сума допомоги не повинна перевищувати різницю між прийнятними витратами та операційним прибутком інвестиції. Операційний прибуток вираховується з прийятних витрат *ex ante*, на основі обґрунтованих прогнозів або за допомогою механізму повернення коштів (п. 5 ст. 56).

При цьому у п. 7 ст. 56 наголошується на тому, що виділена інфраструктура не виключається з-під сфери дії зазначеної статті.

Відповідно можна дійти висновку про те, що у разі надання державної допомоги на будівництво або модернізацію виділеної інфраструктури всупереч тим умовам, які встановлені ст. 56 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, таке фінансування за рахунок державних ресурсів визнаватиметься несумісним з внутрішнім ринком.

Якщо використати термінологію вітчизняного законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, то така допомога виділень інфраструктурі вважатиметься недопустимою для конкуренції.

Адже будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустріальних парків, мають значний ступінь локалізації економічного ефекту через селективність (вибірковість) переваг, які створюються для відповідних суб'єктів господарювання (заявник або інвестор із значними інвестиціями; ініціатори створення індустріальних парків – суб'єкти господарювання та/або керуючі компанії).

При цьому селективність переваг виступає однією з ознак державної допомоги у розумінні ч. 1 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, на що звертає увагу О.Е. Ліллемяе [137, с. 25–26].

У зв'язку з цим привертає увагу рішення Європейської Комісії SA.36019 (2014/NN) – Belgium у справі «Фінансування дорожньої інфраструктури поблизу об'єкта нерухомості – Uplace» (далі – рішення Європейської Комісії SA.36019 (2014/NN) – Belgium) [331]. Зокрема, у підрозділі 6.2.1 «Наявність вибіркової економічної переваги та державних ресурсів» було зазначено наступне:

«(38) За обставин, подібних до тих, що спостерігаються в цій справі, *вибіркова перевага* щодо інфраструктурних робіт, що реалізуються та фінансуються за рахунок державних ресурсів, які не експлуатуються з комерційною метою, *може бути передбачена у двох ситуаціях*:

- якщо правила, які зазвичай застосовуються до проєкту, покладають на розробників проєкту нести частину витрат на загальні дорожні роботи, тоді може бути вибіркова перевага, якщо забудовник заплатить менше, ніж вимагається законом.
- якщо інфраструктура не має загального характеру, а обслуговує лише одне або обмежену кількість підприємств, про які

відомо заздалегідь, і якщо вона пристосована до їхніх потреб таким чином, що суб'єкт (підприємства), як правило, повинен нести витрати на інфраструктуру самостійно.

(39) Таким чином, необхідно встановити, чи є інфраструктура індивідуальною, тобто спроектованою таким чином, щоб задовольнити лише потреби певного заздалегідь визначеного кінцевого користувача (бенефіціара), відомого на початку робіт. Якщо інфраструктура служить різним цілям або користувачам, які заздалегідь не встановлені вичерпно, то її розвиток носить загальний характер.» (курсив мій. – О.К.) [331].

Варто зауважити, що рішення Європейської Комісії SA.36019 (2014/NN) – Belgium стало предметом досліджень низки науковців і, зокрема, можна виділити публікацію у інтернет-джерелах, авторство якої належить P. Nicolaides, відомому фахівцю з питань європейської інтеграції, конкурентної політики та державної допомоги. В анотації до публікації P. Nicolaides зауважив, що державне фінансування відкритої та вільно використовуваної інфраструктури не є державною допомогою. В той час як державне фінансування інфраструктури для конкретного проекту, виділеної або індивідуальної інфраструктури є державною допомогою [332]. Висновок науковця, по суті, відтворює ключові позиції щодо застосування правил державної допомоги до місцевої інфраструктури, які знайшли вияв у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014.

У деякій мірі збіжну думку з P. Nicolaides висловлено окремими вітчизняними науковцями, предмет дослідження яких склали відносини, пов'язані із застосуванням правил державної допомоги під час фінансування об'єктів інфраструктури. Так, Р.А. Джабраїлов та О.Е. Ліллемяе відзначають, що інвестиції у комерційну інфраструктуру, яка приносить користь усім підприємствам загалом, а не одному чи декільком конкретним підприємствам, розглядаються як загальний захід, який не становить державну допомогу, оскільки немає вибірковості і переваг для певного кола підприємств [333, с. 308].

Відтак, з наведених вище норм Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 та практики Європейської Комісії з розгляду дотичних до теми цього дослідження справ, а також із урахуванням результатів наукових досліджень окремих науковців, можна виснувати, що відносини з надання державних та/або місцевих ресурсів на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустриальних парків, мають бути врегульовані нормами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 [132]. Зазначене дозволяє додатково обґрунтувати доцільність розширення переліку категорій державної допомоги, щодо яких затверджуються критерії оцінки допустимості, шляхом доповнення ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» такими як:

допомога на будівництво або компенсацію вартості збудованих об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями;

допомога на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для створення та функціонування індустриальних парків. Принагідно вбачаємо за доцільне зауважити, що зазначена у цьому абзаці пропозиція може розглядатися як така, що спрямована на додаткову деталізацію ідеї, представленій у попередніх авторських розробках, щодо нормативного закріплення критеріїв оцінки допустимості державної допомоги, спрямованої на державне стимулювання керуючих компаній, ініціаторів створення – суб'єктів господарювання та учасників індустриальних парків [228, с. 156].

Водночас, Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (п. 6 ч. 2 ст. 3) виключає з-під сфери дії правил про державну допомогу державне стимулювання керуючих компаній, ініціаторів створення – суб'єктів господарювання та учасників індустриальних парків згідно із Законом України «Про індустриальні парки». Додатково, всупереч прийомам

юридичної техніки, Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» виключено з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» відносини, що виникають у зв'язку з наданням державної підтримки інвестиційним проектам із значними інвестиціями, укладенням, виконанням і припиненням дії спеціальних інвестиційних договорів (ч. 3 ст. 2). Більш поглиблено зазначені питання, отримали висвітлення у попередньо оприлюднених результатах наукових розвідок [228, с. 160–165].

Втім варто наголосити на тому, що дієвість вищенаведених пропозицій перебуває у безпосередній залежності від приведення норм законів України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про індустріальні парки», «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» у відповідність із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014 та практикою Європейської Комісії у досліджуваній сфері суспільних відносин.

У зв'язку з цим, з метою уможливлення реалізації висловлених пропозицій, вбачається за доцільне внести зміни до нижченаведених актів законодавства України наступного характеру:

1. У Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» виключити п. 6 ч. 2 ст. 3.

2. У Законі України «Про індустріальні парки» доповнити ст. 34 «Державне стимулювання облаштування та функціонування індустріальних парків» новою частиною 4 наступного змісту:

«4. Визначені частиною третьою статті 34 цього Закону форми державного стимулювання індустріальних парків, які відповідають ознакам державної допомоги, встановленим Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, надаються з урахуванням положень зазначених Закону та Угоди.».

3. У Законі України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» ч. 3 ст. 2 викласти у новій редакції:

«3. На відносини, що виникають у зв'язку з укладенням, виконанням і припиненням дії спеціальних інвестиційних договорів, не поширюється дія Закону України «Про інвестиційну діяльність» (у частині проведення їх державної експертизи, а також включення до Державного реєстру інвестиційних проектів).

Визначені цим Законом форми державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями, які відповідають ознакам державної допомоги, встановленим Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, надаються з урахуванням положень зазначених Закону та Угоди.» (курсив мій. – О.К.).

Вбачається, що запропоновані зміни можуть скласти правове підґрунтя для підвищення ефективності використання державних та/або місцевих ресурсів під час фінансування будівництва або компенсації вартості збудованих об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустриальних парків.

5. Правовий режим наукового парку.

Особливістю правового режиму наукового парку слід визнати те, що набуття спеціального правового статусу розглядається як один з елементів фактичного складу застосування правових засобів стимулюючого характеру.

Адже, задля отримання державної підтримки, проекти наукового парку підлягають державній реєстрації центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, у порядку, визначеному ст. 13

Закону України «Про інноваційну діяльність», з урахуванням особливостей, встановлених ст. 15 Закону України «Про наукові парки» від 25.06.2009.

Саме у разі реалізації проєкту наукового парку, зареєстрованого згідно з ч. 2 ст. 15 Закону України «Про наукові парки», наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, передбачені проєктом наукового парку, що ввозяться науковим парком та партнерами наукового парку для його виконання, звільняються від сплати ввізного мита у порядку, встановленому Митним кодексом України (ст. 19 Закону України «Про наукові парки») [334].

Додатково слід зауважити, що набуття статусу наукового парку відбувається у порядку, визначеному Законом України «Про наукові парки». В той час як правовий статус «партнера наукового парку» набувається у разі укладення з науковим парком договору про партнерство, який визначається як договір між науковим парком і суб'єктами господарювання щодо умов участі суб'єктів господарювання у процесі розроблення та виконання проєктів наукового парку (ст. 1 Закону України «Про наукові парки»).

6. Правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків.

Не зважаючи на те, що Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 [220] було скасовано ключові норми низки законів України, у тому числі Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999, якими визначалися пільгові умови здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема і технологічними парками, вбачається за доцільне відзначити деякі риси, які характеризують правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків.

Загалом, алгоритм, який покладено в основу застосування правових засобів стимулюючого характеру, є досить схожим на той же, що передбачений для наукових парків.

Набуття спеціального правового статусу (технологічний парк, учасники технологічного парку, спільне підприємство) є початковим етапом процедури впровадження заходів стимулювання господарської діяльності, оскільки ключовим завершальним етапом визнається державна реєстрація проєкту технологічного парку. Зазначене впливає зі змісту ч. 6 ст. 5 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», згідно з якою свідоцтво про державну реєстрацію проєкту технологічного парку видається на строк реалізації цього проєкту, але не більш як на п'ять років, і є підставою для запровадження спеціального режиму інноваційної діяльності відповідно до цього Закону та відкриття спеціальних рахунків технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств [289].

7. Правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку.

Слід відзначити, що територіальна локалізація згаданих правових режимів зумовлювала певні особливості набуття права на отримання державної підтримки суб'єктами господарювання, які здійснювали свою діяльність у межах спеціальних (вільних) економічних зонах та територій пріоритетного розвитку.

Так, Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 (*втратив чинність*) передбачалося, що орган господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони, відповідно до наданих повноважень, здійснював реєстрацію суб'єктів економічної діяльності та інвестицій, здійснюваних у спеціальній (вільній) економічній зоні (абз. 7 ч. 2 ст. 11) [280].

Як зазначалося у ч. 7 ст. 9 Закону України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» від 24.12.1998 (*втратив чинність*), свідоцтво Ради з питань спеціальних економічних зон та спеціального режиму інвестиційної діяльності в Донецькій області про схвалення інвестиційного проєкту визнавалося підставою для укладення органом місцевого самоврядування контракту з інвестором та

державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, укладення органом господарського розвитку спеціальної економічної зони договорів оренди землі, приміщень тощо [281].

Додатково реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб на територіях пріоритетного розвитку визнавалася обов'язковою умовою для отримання зазначеними суб'єктами права податкових і митних пільг. Зокрема, таке застереження містилося у нормі ч. 1 ст. 2 Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» від 18.11.2003 (*втратив чинність*) [335]. При цьому спеціальний режим інвестиційної діяльності застосовувався після укладення зазначеним суб'єктом підприємницької діяльності та відповідним органом місцевого самоврядування (місцевою державною адміністрацією) території пріоритетного розвитку договору (контракту) щодо реалізації у пріоритетних видах економічної діяльності відповідного інвестиційного проєкту кошторисною вартістю, не менше розміру, встановленого ч. 2 ст. 2 Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області».

Слід зауважити, що внаслідок законодавчих змін, зумовлених згаданим вище Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України», було скасовано митні, податкові та фінансові пільги, які надавалися суб'єктам господарювання, які здійснювали діяльність на територіях спеціальних (вільних) економічних зон та територіях пріоритетного розвитку.

Крім того, правовий режим господарської діяльності на території пріоритетного розвитку було вилучено з системи правових засобів стимулюючого характеру у зв'язку зі скасуванням ст. 415 Господарського кодексу України. Водночас через скасування Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», а згодом Господарського кодексу України, який містив Главу 39 «Спеціальні

(вільні) економічні зони», у зв'язку із введенням в дію Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», на даний час унеможливлено використання потенціалу та практичне застосування правового режиму спеціальних (вільних) економічних зон.

8. Правовий режим Дія Сіті.

Зважаючи на активний процес діджиталізації більшості сфер економіки, а також з метою створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, в правовій системі України окремо виділено правовий режим Дія Сіті [336]. Правовий режим Дія Сіті визначається як сукупність правових норм, якими визначаються права та обов'язки особи, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із зверненням про набуття, набуттям та втратою статусу резидента Дія Сіті, а також особливості регулювання відносин за участю резидента Дія Сіті і щодо участі у його статутному капіталі (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021) [293].

Саме із наявністю у суб'єкта господарювання правового статусу резидента Дія Сіті пов'язується можливість запровадження з боку держави спеціальних умов оподаткування. Як зазначається у ч. 7 ст. 2 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», особливості застосування до резидента Дія Сіті спеціальних умов оподаткування, день початку і день припинення застосування таких умов визначаються Податковим кодексом України. Зокрема, п. 136.8 ст. 136 ПК України передбачається, що під час провадження діяльності резидентами Дія Сіті – платниками податку на особливих умовах відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» ставка податку на прибуток підприємств встановлюється у розмірі 9 відсотків бази оподаткування [154].

При цьому статус резидента Дія Сіті встановлюється законом. Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», резидентом Дія Сіті визнається юридична особа, яка відповідно до цього Закону набула статус резидента Дія Сіті та згідно з інформацією, що міститься у реєстрі Дія Сіті, перебуває у зазначеному статусі.

9. Правовий режим Дефенс Сіті.

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу» від 21.08.2025 [337], Закон України «Про національну безпеку України» було доповнено розділом V-1 «Правовий режим Дефенс Сіті» [338].

Правовий режим Дефенс Сіті визначається як сукупність правових норм, якими визначаються права та обов'язки особи, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з наданням, припиненням чи втратою статусу резидента Дефенс Сіті, а також особливості регулювання відносин за участю резидента Дефенс Сіті. Метою правового режиму Дефенс Сіті є створення сприятливих умов для стимулювання розвитку оборонно-промислового комплексу України, розвитку новітніх технологій, залучення інвестицій у галузь та забезпечення сил оборони сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою. Правовий режим Дефенс Сіті діє з дня внесення до реєстру Дефенс Сіті запису про першого резидента Дефенс Сіті і триває до 1 січня 2036 року (ч.ч. 1-3 ст. 36 Закону України «Про національну безпеку України»).

Резидентом Дефенс Сіті визнається юридична особа, якій відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» надано статус резидента Дефенс Сіті та яка згідно з інформацією, що міститься у реєстрі Дефенс Сіті, продовжує перебувати у такому статусі. Отримання статусу резидента Дефенс Сіті відповідно до цього Закону є добровільним. Для отримання статусу резидента Дефенс Сіті юридична особа звертається до Міністерства оборони

України із заявою про надання статусу резидента Дефенс Сіті в порядку, встановленому цим Законом. Юридична особа набуває статусу резидента Дефенс Сіті з дня прийняття Міністерством оборони України рішення про надання статусу резидента Дефенс Сіті та внесення відповідного запису до реєстру Дефенс Сіті (ч.ч. 1-3 ст. 37).

Згідно з ч. 5 ст. 36 Закону України «Про національну безпеку України», особливості застосування до резидента Дефенс Сіті спеціальних умов оподаткування, дата початку і дата припинення застосування таких умов визначаються Податковим кодексом України. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу» доповнено Підрозділ 10 «Інші перехідні положення» ПК України п. 76, яким встановлено, що тимчасово, до 01.01.2036, але не пізніше року вступу України до ЄС, справляння податків і зборів для платників податків – резидентів Дефенс Сіті здійснюється з урахуванням особливостей, визначених цим пунктом.

Водночас для цілей пільгового оподаткування не допускається наявність одночасно діючого статусу резидента Дія Сіті.

10. Спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про ветеранське підприємництво» від 31.07.2025, спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва – це правовий режим, встановлений державою та визначений законодавством з метою забезпечення гарантованих економічних стимулів для ветеранського підприємництва. Спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва передбачає надання суб'єктам ветеранського підприємництва преференційних заходів, зокрема щодо участі в державних та муніципальних програмах підтримки, отримання субсидій, грантів, доступу до пільгових умов кредитування або участі у спеціалізованих тендерних процедурах. Органи місцевого самоврядування, дотримуючись загальнодержавної політики у сфері ветеранського підприємництва, мають

право впроваджувати такий режим на рівні своїх територіальних громад на підставі прийнятих рішень, що відповідають специфіці місцевих потреб [107].

Згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ветеранське підприємництво», суб'єктами ветеранського підприємництва визнаються:

1) ветеран війни, зареєстрований у встановленому законом порядку як фізична особа - підприємець;

2) ветеран війни, який провадить незалежну професійну діяльність у значенні, наведеному в ПК України, і якого взято на податковий облік як самозайняту особу;

3) юридична особа приватного права незалежно від організаційно-правової форми, зареєстрована на території України у встановленому законодавством України порядку, в якій ветеран війни самостійно та/або з іншими ветеранами війни є кінцевим бенефіціарним власником (вигодоодержувачем) такої юридичної особи, яка відповідає будь-якому одному з таких критеріїв:

ветеран війни особисто та/або з іншими ветеранами війни володіє корпоративними правами такої юридичної особи у розмірі не менше 100 відсотків сформованого статутного капіталу такої юридичної особи;

100 відсотків членів такої юридичної особи є ветеранами війни.

Державна підтримка надається суб'єктам ветеранського підприємництва за умови їх відповідності критеріям, визначеним ст. 2 Закону України «Про ветеранське підприємництво». Державна підтримка суб'єктів ветеранського підприємництва передбачає формування державних програм підтримки, державних цільових, регіональних та місцевих цільових програм, програм розвитку, в яких визначаються умови та механізми такої підтримки. Програми державної підтримки, державні цільові програми розробляє та впроваджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері підтримки та реалізації інтересів ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих

(померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, із залученням інших центральних органів виконавчої влади та громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів ветеранського підприємництва. Державні програми підтримки затверджує Кабінет Міністрів України у встановленому законом порядку (ч.ч. 1-4 ст. 12 Закону України «Про ветеранське підприємництво»).

Державна підтримка суб'єктів ветеранського підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки ветеранського підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну та просвітницьку підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів ветеранського підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів для ведення підприємницької діяльності. Права та пільги для суб'єктів ветеранського підприємництва, встановлені законодавством України, не можуть бути скасовані протягом дії Закону України «Про ветеранське підприємництво» (ч. 2 ст. 14, ч. 1 ст. 15 цього Закону).

4.2. Стимулюючий правовий режим господарювання із превалюванням функціонального критерію

Економічне піднесення країни, особливо з урахуванням перспектив повоєнного відновлення виробничих та невиробничих сфер національного господарства, вбачається за можливе у разі якомога повного використання потенціалу стимулюючого правового режиму господарювання.

У попередньому підрозділі дисертації було наголошено на тому, що правотворча та правозастосовна практика виходять з того, що застосування правових засобів стимулюючого характеру у передбачених актами

законодавства України випадках уможлиблюється у разі набуття суб'єктами господарювання спеціального правового статусу.

Водночас, сфера впливу стимулюючого правового режиму господарювання, спираючись на функціональний критерій, поширюється на суб'єктів господарювання, діяльність яких може сприяти створенню умов для загального зростання економіки шляхом підвищення інвестиційної та інноваційної активності, досягнення за підсумками здійснення господарської діяльності взаємообумовлених цілей державної економічної, соціальної та екологічної політики, що утворюють триєдину складову сталого розвитку тощо. Відповідно, функціональний критерій сприяє значно більшому масштабуванню ефекту від застосування правових засобів стимулюючого характеру. При цьому забезпечується нівелювання факторів локалізації переваг від використання правових засобів стимулюючого характеру, як-то територіальний та/або пов'язаний із набуттям особливих легітимізуючих ознак (наприклад, спеціального правового статусу тощо).

Відтак, висвітлення особливостей інтеграції функціонального критерію у механізм реалізації стимулюючого правового режиму господарювання, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері відносин становлять науковий інтерес та зумовлюють актуальність виконання представленого дослідження.

Насамперед, слід зазначити, що, спираючись на наукові дослідження, присвячені проблематиці державної допомоги суб'єктам господарювання, можна виснувати, що саме функціональний критерій закладено в основу умовної класифікації заходів стимулюючого впливу на горизонтальні та галузеві.

Як зазначає О.Е. Ліллемяе, державна допомога суб'єктам господарювання складається із галузевої державної допомоги (заходи, що стосуються окремих галузей економіки, зокрема, сільське господарство, рибальство, видобуток вугілля та ін.) та державної допомоги для горизонтальних цілей, такі як дослідження і наукові розробки, охорона

навколишнього природного середовища, підтримка малого та середнього бізнесу, створення нових робочих місць або навчання, допомога для регіонального розвитку тощо. На думку вченої, перший вид вважається таким, що потенційно може спотворювати конкуренцію, в той час як горизонтальна допомога зачіпає всі або більшість підприємств, спрямовуючи державні кошти на різні цілі, тим самим виступаючи найоптимальнішим варіантом в умовах ринкової конкуренції [137, с. 78]. Близьку за характером оцінку горизонтальній та галузевій допомозі надає у своєму дисертаційному дослідженні І.М. Феофанова [271, с. 58–59].

Водночас аналіз законодавства України дозволяє дійти висновку про те, що функціональний критерій інтегрується у стимулюючий правовий режим господарювання, дозволяючи поєднувати правові засоби таким чином, що це забезпечує різний ступінь та масштаб впливу на діяльність суб'єктів господарювання. Відтак, не ставлячи за мету надати вичерпний перелік видів стимулюючого правового режиму господарювання із превалюванням функціонального критерію, вбачаємо за доцільне висвітлити наступні, що отримали найбільше поширення, а саме [339]:

1. Правові режими підтримки суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності.

Зазначені правові режими характеризуються багатокomпонентним міжсекторальним ефектом та значним рівнем масштабування, оскільки залучення інвестицій та впровадження інновацій справляють істотний вплив на структуру економіки та модель її розвитку, створюючи умови для переходу до економіки циркулярного типу, «зеленої» економіки, економіки сталого розвитку тощо.

При цьому можна стверджувати, що правові засоби стимулюючого характеру у межах правових режимів інвестиційної та інноваційної діяльності передбачають як різний їх обсяг та зміст, так і загальний і спеціальний порядок їх застосування.

Зокрема, у загальному порядку надається рівний для всіх суб'єктів інвестиційної діяльності обсяг гарантій їх прав і захисту інвестицій, що кваліфікується нами як правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання.

Як наголошується у ч. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991, держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів. Умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством (крім податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності) встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору. В той же час з метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій у значенні системи правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів) (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність») [340].

В той же час обсяг та форми державної підтримки, як впливає із змісту ч. 1 ст. 12-1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» переважно у фінансовій формі, а також спеціальний порядок відбору інвестиційних проєктів, для реалізації яких надається державна підтримка, визначаються як згаданим Законом, так і іншими актами чинного законодавства України.

Зокрема, згідно з ч. 3 ст. 12-1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», відбір інвестиційних проєктів, для реалізації яких надається державна підтримка, здійснюється на конкурсній основі з урахуванням результатів державної експертизи, проведеної відповідно до ст. 15 цього Закону. У зв'язку з цим варто згадати Порядок відбору інвестиційних проєктів,

для реалізації яких надається державна підтримка, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.11.2013 № 835, яким визначено механізм відбору інвестиційних проєктів, для реалізації яких, відповідно до ч. 1 ст. 121 Закону України «Про інвестиційну діяльність», надається державна підтримка, перелік документів, що подаються для відбору та критерії відбору і визначення форми надання державної підтримки [341].

Зважаючи на те, що напрями інвестиційної діяльності, за якими надається державна підтримка для реалізації інвестиційних проєктів, визначаються стратегічними або програмними документами, затвердженими в установленому законодавством порядку, перелік документів, що подаються для відбору, а також порядок та критерії відбору встановлюються Кабінетом Міністрів України для кожного напрямку, за яким надається державна підтримка. У зв'язку з цим, можна навести Порядок відбору інвестиційних проєктів у вугільній галузі, для реалізації яких надається державна підтримка/допомога у формі державних гарантій, постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 742, яким визначено механізм відбору інвестиційних проєктів, спрямованих на розвиток вугільної галузі, перелік документів, що подаються для відбору, та критерії відбору [342].

Беручи до уваги те, що державна підтримка для реалізації інвестиційних проєктів надається у формах визначених ч. 1 ст. 12-1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», а саме шляхом: співфінансування реалізації інвестиційних проєктів за рахунок коштів державного бюджету; надання відповідно до законодавства для реалізації інвестиційних проєктів державних гарантій з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єкта господарювання; кредитування за рахунок коштів державного бюджету суб'єктів господарювання для реалізації інвестиційних проєктів; повної або часткової компенсації за рахунок коштів державного бюджету відсотків за кредитами суб'єктів господарювання для реалізації інвестиційних проєктів; застосування інших форм, передбачених цим Законом, можна дійти висновку про переважно договірну підставу надання

перелічених форм підтримки, які за запропонованою у дисертації класифікацією відносяться до видів правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання.

Варто зауважити, що із впровадженням у національне законодавство категорії «публічні інвестиції», можна констатувати появу окремого напрямку у правовому регулюванні інвестиційних відносин із залученням державного та місцевого ресурсів. Зокрема, публічні інвестиції та публічні інвестиційні проекти слід визнати ключовими термінами, які характеризують сучасну екосистему державного та місцевого інвестування. Поява у національному законодавстві України зазначених правових дефініцій є закономірним результатом реалізації програмних документів публічної політики, якими передбачалося врегулювати відносини, пов'язані з управлінням публічними інвестиціями. Зокрема, варто згадати План заходів з реалізації Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями на 2024-2028 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.06.2024 № 588-р, яким, у межах першого етапу його реалізації (2024 і 2025 роки) на виконання завдання 1 «Законодавче унормування уніфікованих процедур управління публічними інвестиціями», було передбачено здійснення заходів щодо визначення понять «публічні інвестиції» та «публічний інвестиційний проект», законодавчого розмежування здійснення видатків для реалізації публічних інвестиційних проектів та інших видів капітальних видатків [343].

Водночас, розробка вищенаведеного Плану заходів спиралася на ключову ідею реформи 4 «Удосконалення управління державними інвестиціями» Розділу 2 «Управління державними фінансами» Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р. Насамперед, описуючи стан справ і контекст, якими було мотивовано доцільність започаткування реформи системи управління державними інвестиціями, у Плані України, який за призначенням є механізмом реалізації Ukraine Facility, було зроблено наголос на наступному: «Публічні інвестиції ставатимуть дедалі важливішими для підтримки відновлення та швидкої

післявоєнної реконструкції, підвищення стійкості та довгострокового зростання, а також для задоволення потреб в інвестиціях у державну інфраструктуру. Управління публічними інвестиціями залишається однією зі сфер, яка потребує значного посилення.» [311, с. 64].

Зважаючи на вирішальну роль публічних інвестицій у прискоренні відчутних позитивних змін у різних сферах економіки, Європейською Комісією у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2024 року визнається, що за економічним критерієм, а саме у межах підкритерію «здатність протистояти конкурентному тиску та ринковим силам в межах ЄС», Україна досягла значних результатів, проте, в той же час, актуальним залишається вжиття заходів для сприяння інвестиціям шляхом створення єдиної, комплексної та прозорої правової основи для планування та управління публічними інвестиціями, реалізації зобов'язань, що впливають з Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями та відповідного плану заходів [152, с. 9]. Фундаментальне значення рекомендацій Європейської Комісії за економічним критерієм зумовлюється значущістю останнього у межах кластеру 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Зокрема, від прогресу щодо виконання зобов'язань за цим кластером залежатиме успішність євроінтеграційного процесу в цілому.

Зважаючи на вищенаведені обставини, видається слушним приділити увагу якості законодавчих змін, що відбулися у правовій системі України, з метою врегулювання суспільних відносин, предмет яких склали публічні інвестиції.

Впровадження у правовий термінологічний апарат понять «публічні інвестиції», «публічний інвестиційний проект» відбулося внаслідок внесення змін до Бюджетного кодексу України, що між іншим передбачалося Планом заходів з реалізації Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями на 2024-2028 роки. Зокрема, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень» від 16.01.2025 у тексті цього Кодексу

з'явилися нові п.п. 44¹ та 44² ч. 1 ст. 2, якими було запропоновано наступні дефініції:

публічні інвестиції – кошти державного (місцевого) бюджету, у тому числі отримані у вигляді міжнародної технічної допомоги, кошти, залучені під державну (місцеву) гарантію, капітальні інвестиції державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі (крім банків), комунальних унітарних підприємств, установ, організацій, крім тих, які здійснюються за рахунок власних коштів таких підприємств, товариств, установ і організацій, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, а також виплати за договорами, укладеними в рамках державно-приватного партнерства (п. 44¹);

публічний інвестиційний проект – комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи документів стратегічного планування з метою розвитку окремих галузей, секторів економіки, регіонів та територіальних громад, спрямованих на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, не обмежених окремим об'єктом інвестування, які повністю або частково реалізуються за рахунок публічних інвестицій, у тому числі на умовах державно-приватного партнерства, крім заходів, пов'язаних з обороноздатністю держави (п. 44²) [344].

Спираючись на наукові методи формально-юридичної логіки та аналізу і синтезу, очевидними стають протиріччя, закладені із впровадженням нової термінології, із актами спеціального законодавства, зокрема, інвестиційного.

Вбачається, що у визначенні поняття «публічні інвестиції» не знайшли відтворення ключові ознаки, притаманні інвестиціям як правовій категорії, які закріплено у ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991, а саме інвестиціями цим Законом визнаються всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. При цьому у ч. 2 ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» міститься невичерпний перелік цінностей, що згадуються у ч. 1 цієї статті, як-то:

кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);

рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);

майнові права інтелектуальної власності;

сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);

права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;

інші цінності [340].

З вищенаведеного можна виснувати, що пропоноване визначення поняття «публічні інвестиції» є значно вужчим за переліком тих цінностей, які можуть бути інвестовані, обмежуючись лише коштами державного (місцевого) бюджету, і, що є найбільш небезпечним з точки зору адаптації національного законодавства до права ЄС, не враховують сучасні підходи щодо дотримання триланкової системи Цілей сталого розвитку, а саме її економічної, соціальної та екологічної складових [345]. На відміну від визначення поняття «інвестиції», зазначеного у Законі України «Про

інвестиційну діяльність», публічні інвестиції не містять явного та чіткого акценту на врахуванні соціального та екологічного ефекту.

Як наголошується В.А. Устименком, у праві ЄС стале інвестування передбачає органічний та нерозривний зв'язок екологічного та інших факторів сталого розвитку. Досліджуючи положення низки актів права ЄС, а саме Регламенту (ЄС) 2019/2088 Європейського парламенту та Ради ЄС від 27.11.2019 про розкриття інформації, пов'язаної зі сталим розвитком, у секторі фінансових послуг (далі – Регламент (ЄС) 2019/2088) [346], Директиви 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.06.2013 про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та відповідні звіти певних типів підприємств, внесення змін до Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради та скасування Директив Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС [347], вчений акцентовано підкреслює, що фактори сталого розвитку, знайшли нормативне закріплення у дефініції «стале інвестування». Зокрема, згідно з п. 17 ст. 2 Регламенту (ЄС) 2019/2088, «стале інвестування» означає інвестицію в економічну діяльність, яка сприяє досягненню екологічної мети, що вимірюється, наприклад, ключовими показниками ресурсоефективності використання енергії, відновлюваних джерел енергії, сировини, води та землі, виробництва відходів та викидів парникових газів або їх впливу на біорізноманіття та економіку замкненого циклу, або інвестиція в економічну діяльність, яка сприяє досягненню соціальної мети, зокрема, інвестиції, які сприяють подоланню нерівності або сприяють соціальній згуртованості, соціальній інтеграції та трудовим відносинам, або інвестиції в людський капітал або економічно чи соціально неблагополучні громади, за умови, що такі інвестиції не завдають значної шкоди жодній з цих цілей і що компанії-об'єкти інвестування дотримуються належної практики управління, зокрема, щодо надійних управлінських структур, відносини з працівниками, оплата праці персоналу та дотримання податкового законодавства [1, с. 391–393; 346].

Додатково привертає увагу те, що капітальні інвестиції державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі (крім банків), комунальних унітарних підприємств, установ, організацій визнаються публічними інвестиціями, *окрім тих, що здійснюються за рахунок власних коштів* таких підприємств, товариств, установ і організацій. Проте такий підхід суперечить правовим ознакам державного та місцевого інвестування, наведеним у ч. 2 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність», а саме зазначається, що інвестиційна діяльність, з-поміж іншого, провадиться на основі:

державного інвестування, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами *за рахунок власних і позичкових коштів*;

місцевого інвестування, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами *за рахунок власних і позичкових коштів* [340].

Дискусійним слід визнати також підхід законодавця до визнання у якості публічних інвестицій виплат за «договорами, укладеними в рамках державно-приватного партнерства» (публічно-приватного партнерства, якщо зважити на нову нормативну термінологію). Якщо спиратися на юридичну логіку, закладену у дефініцію «публічні інвестиції», то напевно під такими виплатами слід розглядати платежі з боку державного партнера на користь приватного партнера. Зазначена думка узгоджується із Законом України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025, прикінцевими положеннями якого передбачено внесення змін до низки законодавчих актів, у тому числі, до Закону України «Про концесію» [105].

Так, із незначними редакційними змінами, порівняно із Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010, дефініція «плата за

експлуатаційну готовність» знайшла відтворення у п. 21 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічно-приватне партнерство», а саме у значенні передбачених договором ППП платежів на користь приватного партнера, які сплачуються після прийняття об'єкта ППП або його частини в експлуатацію, розмір яких залежить від досягнення приватним партнером показників ефективності (результативності), визначених договором ППП. Наголос на ідентифікації плати за експлуатаційну готовність як однієї з форм державної підтримки здійснення публічно-приватного партнерства зроблено у межах ст. 43 Закону України «Про публічно-приватне партнерство».

Сумнівність кваліфікації виплат за договорами, укладеними в рамках публічно-приватного партнерства, зокрема у формі плати за експлуатаційну готовність, як публічних інвестицій зумовлюється тим, що такі виплати є частиною механізму оплати на основі доступності за проєктами публічно-приватного партнерства. Зокрема, як свідчать, аналітичні дослідження, підготовлені Європейським центром експертизи публічно-приватного партнерства (ЕРЕС), механізм оплати на основі доступності є ефективним для інфраструктурних проєктів (у якості одного з прикладів наводяться проєкти з будівництва та утримання шкіл і відповідної шкільної інфраструктури) і, як правило, передбачає двокомпонентну складову здійснення платежів – за доступність певного об'єкта або сукупності об'єктів до використання за цільовим призначенням та за своєчасність надання комплексу послуг щодо підтримання об'єкта/об'єктів у належному функціональному стані [348; 349].

Відповідно, виплати за договорами, укладеними в рамках публічно-приватного партнерства, не можуть набути ознак публічних інвестицій, якщо спиратися на ознаки та мету інвестицій, а також об'єкти інвестиційної діяльності, наведені у Законі України «Про інвестиційну діяльність».

Крім того, неоднозначною слід визнати нормативно-правову концепцію, згідно з якою виплати приватному партнеру платежів, передбачених договором, укладеним у рамках публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, ідентифікуються як одна з форм

державної підтримки здійснення публічно-приватного партнерства. Адже, дослідження Європейського центру експертизи публічно-приватного партнерства (ЕРЕС) переконують у тому, що стимулююча функція механізму оплати на основі доступності може проявлятися дуалістично через позитивне або негативне стимулювання. Перше знаходить вияв у встановленні бонусів у разі задоволеності кінцевих користувачів отриманими послугами або у зв'язку з високою якістю надання послуг на постійній основі чи перевищенням контрактних стандартів [348, с. 22-23]. Друга форма стимулювання, як правило, передбачає накладення штрафних санкцій у вигляді вирахувань від суми, яку мав би отримати приватний партнер, у разі невиконання чи неналежного зобов'язань [348, с. 42-72].

Важливо зазначити, що механізм оплати на основі доступності встановлює обов'язок для державного партнера здійснити виплату у разі своєчасного та повного виконання приватним партнером своїх зобов'язань і, навпаки, у разі відсутності доступності певного об'єкта або сукупності об'єктів оплата не здійснюється [348, с. 18-19].

Отже, можна констатувати, що виплати приватному партнеру платежів, передбачених договором, укладеним у рамках публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, не можуть бути визнані як одна з форм державної підтримки здійснення публічно-приватного партнерства.

Загалом, у більшості описаних вище випадків протиріччя, закладені новою термінологією Бюджетного кодексу України щодо публічних інвестицій, можна вважати наслідком ігнорування техніки нормопроекування, основу якої формують юридичні прийоми та методи розроблення нормативного тексту, які знайшли вияв у Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 (набрав чинності, але ще не введений в дію).

Насамперед, не враховано вимогу про те, що до нормативно-правового акта включаються лише ті норми права, що стосуються його предмета

регулювання (пп. «а» п. 5 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність») [227]. Вочевидь, Бюджетний кодекс України не охоплює інвестиційні правовідносини, про що красномовно свідчить ст. 1 цього Кодексу, визнаючи предметом правового регулювання відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу [350].

Зазначене, крізь призму співвідношення спеціального та бюджетного законодавства, привернуло увагу Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України під час розгляду проекту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень» (реєстр. № 12245 від 25.11.2024). Зокрема, у висновку (№ 16/03-2024/273036 від 05.12.2024) було висловлено застереження з приводу того, що пропонований у законопроекті підхід у частині державного та місцевого інвестування:

«порушує існуючу наразі логіку співвідношення базового спеціального законодавства (йдеться, зокрема, про зазначені вище закони України «Про інвестиційну діяльність» та «Про засади державної регіональної політики»), яке визначає основні засади державної інвестиційної та регіональної політики, інструментарій реалізації відповідних заходів, та бюджетного законодавства (у даному випадку БК), яке врегульовує питання фінансового забезпечення останніх в межах визначеного такими спеціальними законами інструментарію;

свідчить, по суті, про перебирання БК на себе невласливої йому функції визначення основних засад державної інвестиційної та регіональної політики шляхом зміни в односторонньому (без відповідного узгодження з базовими законами) інструментарію реалізації відповідних заходів, відмінних за змістом та обсягами від визначених вказаними законами, тим самим створюючи

невизначеність для останніх стосовно їх ролі у встановленні параметрів державного та місцевого інвестування.» (п. 2.1.3 висновку) [351].

Відтак, можна констатувати створення Парламентом України передумов для появи колізії у правовому регулюванні інвестиційних відносин.

Методологічну основу для подолання протиріч та невідповідностей між правовими актами складають відомі правовій науці формули (принципи), одним з яких є широко використовуваний принцип «закон спеціальний має перевагу над загальним» (*lex specialis derogat generali*) (більш детально у рішенні Другого Сенату Конституційного Суду України від 18.06.2020 № 5-р(П)/2020 [352]). В той же час, із введенням в дію Закону України «Про правотворчу діяльність», слід очікувати виникнення значних труднощів у застосуванні згаданого принципу з метою подолання колізій норм права під час реалізації нормативно-правових актів. Зазначене твердження спирається на п. 1 ч. 3 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність», згідно з яким пріоритет у застосуванні мають норми, що містяться в нормативно-правових актах спеціального законодавства України (*крім випадку, визначеного частиною другою цієї статті*). Своєю чергою ч. 2 ст. 66 проголошує, що у разі виявлення колізії між кодексом і первинним законом пріоритет у застосуванні має норма права, що міститься у кодексі, якщо інше не передбачено таким кодексом.

Відповідно, практичне застосування вказаних положень ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність» унеможливить пріоритетне застосування норм актів спеціального законодавства, яким, зважаючи на предмет дослідження у цьому підрозділі, є Закон України «Про інвестиційну діяльність».

Вбачається, що нормативно закріплена юридична формула подолання колізії між кодексом і первинним законом на користь саме кодексу мала б містити важливу правову умову, яка б дозволяла її чітко та однозначне застосування, пов'язану із однопредметністю правового регулювання нормативно-правових актів рівної юридичної сили (кодекс також є законом)

[353]. Саме таким чином сформувалася судова практика щодо пріоритетного застосування Цивільного кодексу України (наприклад, постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.06.2021 у справі № 334/3161/17 [354]).

Обсяг та зміст, а також порядок застосування правових засобів стимулюючого характеру мають свої особливості і у сфері інноваційної діяльності, про що виразно свідчать основні принципи державної інноваційної політики, а саме: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про інноваційну діяльність») [355].

Водночас державна підтримка реалізації інноваційного проєкту, передбачена Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002, надається за умови його державної реєстрації. При цьому сам факт державної реєстрації інноваційного проєкту не передбачає будь-яких зобов'язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки (ч. 2 ст. 12 та ч. 10 ст. 13 Закону України «Про інноваційну діяльність») [355].

2. Правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки.

До прикладів впровадження стимулюючого правового режиму господарювання у певній галузі економіки можна віднести комплекс заходів з боку держави, спрямованих на підтримку суб'єктів господарювання у пріоритетних галузях національної економіки.

Так, Законом України «Про розвиток літакобудівної промисловості» від 12.07.2001 літакобудування визнається пріоритетною галуззю економіки України і науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи по створенню нової авіаційної техніки відносяться до категорії критичних технологій (ст. 1). Як зазначено у ст. 3-1 Закону України «Про розвиток літакобудівної промисловості», на період з 01.01.2013 до 01.01.2025 запроваджується державна фінансова підтримка збуту авіаційної техніки вітчизняного виробництва через механізм здешевлення кредитів шляхом часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків, залученими суб'єктами господарювання у національній валюті для закупівлі такої техніки. Компенсація надається експлуатантам авіаційної техніки, які знаходяться на території України, виключно для авіаційної техніки вітчизняного виробництва, за відсотки, фактично сплачені у поточному бюджетному періоді, у розмірі облікової ставки Національного банку України, що діє на дату сплати зазначених відсотків [288].

Додатково можна згадати Закон України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» від 18.11.1999, яким передбачалося запровадження на період з 01.01.2005 до 01.01.2012 державної фінансової підтримки будівництва морських, річкових суден та інших плавучих засобів і реконструкції основних виробничих фондів підприємств суднобудівної промисловості через механізм здешевлення кредитів шляхом визначення часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків (ст. 2-1) [282].

Важливою та такою, що відповідає, так званим, горизонтальним цілям, у разі дотримання певних умов, відповідно до Регламенту Ради ЄС 2015/1588 від 13.07.2015 щодо застосування статей 107 та 108 Договору про функціонування ЄС до окремих категорій горизонтальної державної допомоги (кодифікація), визнається підтримка суб'єктів господарювання у сферах сільського господарства, лісового господарства, сектору рибальства тощо [356].

Водночас одним з недоліків національної практики правового регулювання підтримки суб'єктів господарювання у відповідних галузях економіки слід визнати відсутність кореляції порядку та умов надання державної підтримки з вимогами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 [132].

І це в той час, коли правова практика ЄС переконує в тому, що відносини з підтримки окремих галузей економіки мають регулюватися згідно з підходами, закріпленими в правових актах щодо державної допомоги. При цьому Європейською Комісією на постійній основі вживаються заходи, спрямовані на поширення загальних горизонтальних положень державної допомоги на різні галузі економіки, зокрема її промислової складової.

У зв'язку з цим доречно згадати положення Рамкової угоди щодо державної допомоги суднобудуванню від 14.12.2011 № 2011/С 364/06 (далі – Рамкова угода), якою передбачаються конкретні положення щодо інноваційної та регіональної допомоги суднобудуванню, а також положення про експортні кредити. Як зазначено у п. 1 Рамкової угоди, відповідно до своєї політики, спрямованої на забезпечення підвищеної прозорості та спрощення правил державної допомоги, Європейська Комісія прагне, наскільки це можливо, усунути відмінності між правилами, що застосовуються до суднобудівної промисловості та інших галузей промисловості, поширивши загальні горизонтальні положення на суднобудівний сектор. В той же час Європейська Комісія визнає, що допомога суднобудівному сектору може вважатися сумісною з внутрішнім ринком відповідно до Договору про

функціонування ЄС та горизонтальними інструментами державної допомоги, якщо інше не передбачено відповідними актами ЄС (п. 8 Рамкової угоди) [357].

Відповідно, вбачається за доцільне передбачити як у законах України «Про розвиток літакобудівної промисловості», «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні», так і в інших нормативно-правових актах, які встановлюють заходи стимулювання суб'єктів господарювання у окремих галузях національної економіки, положення про здійснення підтримки лише на підставах та умовах, у формах та способ, що визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону.

Тим більше, до переліку категорій державної допомоги, щодо яких Кабінет Міністрів України визначає критерії оцінки допустимості, включено допомогу на підтримку окремих галузей економіки (п. 8 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»). І, зокрема, оцінка допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі здійснюється на підставі однойменних Критеріїв, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 № 38 [358].

3. Правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у межах певного виду господарської діяльності.

Слід зауважити те, що можливість стимулювання з боку держави суб'єктів господарювання, що здійснюють окремі види господарської діяльності, через призму критеріїв допустимості державної допомоги отримала вираз у вітчизняній правовій системі.

Так, проведення оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання в галузі цивільної авіації, що надається з метою сприяння *авіаційній діяльності* з надання послуг, які надаються в аеропорту для забезпечення функціонування аеропортів, на відкриття нових повітряних

маршрутів, на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, а також державної допомоги, яка має соціальний характер, для забезпечення перевезення пасажирів повітряним транспортом, передбачено Критеріями оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання в галузі цивільної авіації, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2024 № 26 (п. 1) [263].

Додатково вбачається за доцільне згадати Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для провадження діяльності, пов'язаної із спортивною інфраструктурою, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.2024 № 161. До категорій отримувачів державної допомоги за цими Критеріями належать суб'єкти господарювання, які одночасно: не перебувають у скрутному становищі; провадять діяльність, пов'язану з інфраструктурою, що використовується для пропонування та/або реалізації товарів (робіт, послуг) на ринку (економічну діяльність) (п. 4) [359].

4. Правовий режим підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва.

В умовах військової агресії проти України та на період повоєнного відновлення важливого значення набуває зважена державна економічна політика, спрямована на підтримку бізнесу, в цілому, і, особливо, суб'єктів малого та середнього підприємництва. Адже, як зазначається у оприлюдненому Підсумковому резюме щодо діагностики промисловості країни («Ukraine Industrial Country Diagnostics 2023 Executive Summary»), підготовленому за результатами роботи команди «United Nations Industrial Development Organization» в Україні, до початку війни мікро – , малі та середні підприємства виробляли більше половини всієї продукції та забезпечували роботою 75% зайнятого населення. Додатково у Підсумковому резюме наголошується, що у 2020 році мікро – , малі та середні підприємства становили приблизно 99,9% суб'єктів господарювання в країні (з них близько 83% були мікропідприємствами), виробляючи 66,3% усіх товарів [360, с. 20].

На важливій ролі суб'єктів малого та середнього підприємництва у активізації соціально-економічних процесів, що відбуваються у межах ЄС, зосереджено увагу у Повідомленні Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів «Пакет допомоги МСП» від 12.09.2023 COM/2023/535. Зокрема, відзначається те, що малі та середні підприємства посідають центральне місце в економічній і соціальній структурі Європи. При цьому, як стверджується у розділі 1 «Питання малого бізнесу» Повідомлення Комісії, 24 мільйони європейських малих та середніх підприємств представляють 99% усіх підприємств ЄС, забезпечуючи дві третини робочих місць у приватному секторі в ЄС [361].

Відповідно, створення сприятливих умов для діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва доцільно розглядати як пріоритетне завдання комплексу економіко-правових реформ функціонального та секторального характеру, що знайшло втілення у заходах, запланованих до реалізації на виконання Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р за напрямом «Бізнес-середовище» (розділ 8) [311].

В основу механізму державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва мають бути покладені правові підходи, які узгоджуються з вимогами ЄС щодо форм та способів стимулювання суб'єктів господарювання зазначених категорій, що стане запорукою належного транспонування норм права ЄС у національне законодавство. Водночас стан вітчизняного законодавства у зазначеній сфері свідчить про наявність окремих недоліків та протиріч, у тому числі, зумовлених неналежним рівнем імплементування норм права ЄС у сфері державної допомоги.

Зважаючи на те, що відносини, пов'язані із стимулюванням суб'єктів господарювання за рахунок державних та/або місцевих ресурсів є предметом регулювання Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 [132], вбачається за доцільне акцентувати

увагу на необхідності оцінки форм та способів підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва саме через призму норм зазначеного Закону та нормативно-правових актів, прийнятих на виконання цього законодавчого акта.

Попри те, що правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва отримали вираз у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 [362], втім доводиться констатувати відсутність кореляції норм останнього із Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону, у частині визначення підстав, умов, форм та способу надання окремих видів державної підтримки.

Зокрема, у ст. 2 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», яка визначає законодавчу базу у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, відсутнє згадування Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Окрім цього, у тексті Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» не використано жодних бланкетних норм, які б свідчили про визнання взаємозв'язку між нормами цього Закону (особливо в частині визначення умов надання державної підтримки суб'єктам малого і середнього підприємництва, визначених у ст. 12) та Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Додатково у ч. 3 ст. 16 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» наводиться норма про те, що порядок використання коштів державного бюджету для фінансової державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва затверджується відповідно до вимог бюджетного законодавства. Вочевидь, зазначена норма мала б щонайменше містити застереження про те, що підстави, умови, форми та спосіб надання державної підтримки суб'єктам

малого і середнього підприємництва визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону.

Відповідно, вбачається за доцільне внести зміни до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» із закріпленням норми про те, що:

Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» складає нормативну базу регулювання відносин у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні (ст. 2);

надання державної підтримки суб'єктам малого і середнього підприємництва здійснюється на підставах та умовах, у формах та способами, що визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону (ст. 12);

підстави, умови, форми та способи надання державної підтримки суб'єктам малого і середнього підприємництва визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону (ч. 3 ст. 16).

На даний час умови державної підтримки малого і середнього підприємництва отримали деталізацію у Критеріях № 348 (МСП) [226]. І саме з врахуванням зазначених Критеріїв мають формуватися державні програми підтримки малого і середнього підприємництва, а також відповідні порядки надання державної підтримки, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

У зв'язку з цим важливо наголосити на тому, що ключовою умовою надання державних та/або місцевих ресурсів, у тому числі на цілі сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, є допустимість державної допомоги. Зазначена кваліфікуюча правова ознака може набувати абсолютного або відносного характеру залежно від низки обставин і, в першу

чергу, цілей, які впливають на оцінку прийнятності для конкуренції заходів підтримки з боку держави та/чи органів місцевого самоврядування.

Так, абсолютно допустимою можна визнати таку державну допомогу, яка відповідає вимогам, встановленим ст. 5 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», а саме:

1) допомога має соціальний характер, кінцевими вигодонабувачами якої є споживачі, за умови, що така допомога надається без дискримінації, пов'язаної з походженням товарів;

2) надається з метою відшкодування збитків, завданих надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру.

На противагу абсолютно допустимій, відносно допустима державна допомога може визнаватися допустимою, якщо вона, відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», надається для таких цілей:

1) сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, рівень життя в яких є низьким або рівень безробіття є високим;

2) виконання загальнодержавних програм розвитку або розв'язання соціальних та економічних проблем загальнонаціонального характеру;

3) сприяння окремим видам господарської діяльності або окремим економічних сфер, або суб'єктам господарювання в окремих економічних зонах, за умови, що це не суперечить міжнародним договорам України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

4) підтримки культури, креативних індустрій, туризму та збереження культурної спадщини, якщо вплив такої державної допомоги на конкуренцію є неістотним.

Своєю чергою державна допомога для цілей підтримки малого та середнього підприємництва належить до категорії відносно допустимої, тобто такої, що може бути визнана допустимою у разі дотримання відповідних критеріїв оцінки допустимості, а саме Критеріїв № 348 (МСП) [226].

Привертає увагу те, що, із внесенням змін до Критеріїв № 348 (МСП) внаслідок прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 18.04.2025 № 462 [363], можна констатувати значний прогрес у наближенні порядку та умов надання державної допомоги суб'єктам малого та середнього підприємництва до правил ЄС у сфері державної допомоги, представлених у систематизованому вигляді у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014.

На момент підготовки науково-правового аналізу окремих положень Критеріїв № 348 (МСП), чинною була редакція до внесення змін постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2025 № 462. Наукові висновки за підсумками цього аналізу знайшли вияв у науковій статті [364], опублікованій задовго до прийняття згаданої вище постанови Кабінету Міністрів України. На сьогодні можна визнати, що більшість авторських пропозицій про внесення змін та доповнень до Критеріїв № 348 (МСП), знайшли практичне втілення. Тим не менш, вбачається за доцільне продемонструвати логіку міркувань та аргументи, які було покладено в основу відповідних пропозицій, деякі з яких залишаються актуальними, оскільки не знайшли належного рівня втілення у нормативну площину.

Зокрема, зверталася увага на спірність та неоднозначність положення п. 6 Критеріїв № 348 (МСП), згідно з яким після прийняття рішення про надання державної допомоги надавач державної допомоги на власному офіційному веб-сайті мав оприлюднювати інформацію, у тому числі, із зазначенням найменування отримувача державної допомоги, його категорії, включаючи інформацію про *суб'єктів великого підприємництва*, що суперечило як предмета регулювання Критеріїв № 348 (МСП), так і не враховувало положення Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014.

Як переконує правотворча та правозастосовна практика ЄС, зазвичай підтримка суб'єктів великого підприємництва є виключенням з правил надання державної допомоги, встановлених Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014. Прийнятність державної допомоги суб'єктам великого

підприємництва визнається лише у випадку здійснення початкових інвестицій у межах правил, встановлених для регіональної державної допомоги.

Зазначене логічним чином впливає зі змісту п. 3 ст. 14 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014. Так, наголошується те, що у сферах, де надається допомога, які відповідають умовам п. «а» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, допомога може надаватися для будь-якої форми початкових інвестицій незалежно від розміру бенефіціара. В той час як у районах, де надається допомога, що відповідають умовам п. «с» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, допомога може надаватися малим та середнім підприємствам для будь-якої форми початкових інвестицій, а великим підприємствам лише для початкових інвестицій, які створюють нову економічну діяльність у відповідній сфері [203].

Аналогічний наголос зроблено у Керівних принципах № 2021/С 153/01. Про це красномовно свідчить пар. 14 підр. 2.1 Керівних принципів № 2021/С 153/01, який містить застереження про те, що оскільки *регіональна допомога великим підприємствам для їх інвестицій навряд чи матиме стимулюючий ефект, як правило, вона не може розглядатися як сумісна з внутрішнім ринком* згідно з п. «с» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС, якщо тільки вона не надається *для початкових інвестицій*, які створюють нові види економічної діяльності в сферах, визначених п. «с» ч. 3 ст. 107 Договору про функціонування ЄС відповідно до критеріїв, викладених у цих Керівних принципах. Більш детально про підсумки аналізу національного законодавства та актів права ЄС щодо особливостей застосування регіональної державної допомоги представлено в окремому авторському дослідженні [278].

Додатково предмет наукового аналізу склали положення Критеріїв № 348 (МСП) щодо визначення поняття «стартап» (у частині класифікаційної групи суб'єктів господарювання та умов, яких має бути дотримано) та форм надання їм державної допомоги (як за переліком, так і змістовним наповненням).

Зокрема, у пп. 1 п. 3 Критеріїв № 348 (МСП) містилось лише позначення того, що новостворений бізнес визнається стартапом без будь-якої

конкретизації. Втім, із прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 18.04.2025 № 462, п. 2 Критеріїв № 348 (МСП) було доповнено низкою нових абзаців, якими визначення стартапів та їх ознаки були приведені у відповідність із ст. 22 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014. Так, стартап визначається як суб'єкт малого підприємництва, який протягом п'яти років після реєстрації сукупно відповідає таким умовам:

не приєднав у результаті процедури реорганізації діяльність іншого підприємства (для юридичних осіб), за винятком випадків, коли обсяг доходу приєднаної діяльності підприємства становить менше 10 відсотків річного обсягу доходу відповідного підприємства за фінансовий рік, що передував приєднанню;

не розподілив прибутки;

не придбав інше підприємство або не був створений внаслідок злиття в результаті процедури реорганізації (для юридичних осіб), якщо тільки обсяг доходу придбаного підприємства не становить менше 10 відсотків річного обсягу доходу відповідного підприємства за фінансовий рік, що передував придбанню такого підприємства, або обсяг доходу підприємства, утвореного внаслідок злиття в результаті процедури реорганізації (для юридичних осіб), менше ніж на 10 відсотків перевищує сукупний обсяг доходу суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок злиття, за фінансовий рік, що передував злиттю.

Суб'єкти підприємництва, утворені внаслідок злиття в результаті процедури реорганізації (для юридичних осіб), які мають право на отримання державної допомоги, також вважаються стартапом до п'яти років із дати державної реєстрації суб'єкта господарювання, який раніше створений з підприємств, що зливаються [363].

Водночас, слід визнати, що на сьогодні у чинному законодавстві України спостерігається неодноманітне вживання поняття «стартап» у актах рівної юридичної сили. Зокрема, у Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженому постановою Кабінету

Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229), новостворений бізнес (стартап) визначається як категорія суб'єктів підприємництва, строк реєстрації яких як суб'єктів господарювання не перевищує 12 місяців, а також суб'єктів підприємництва, строк реєстрації яких як суб'єктів господарювання перевищує 12 місяців, у разі, коли факт провадження ними підприємницької діяльності не підтверджується документально [308]. При цьому термін «суб'єкти підприємництва» у п. 2 згаданого Порядку об'єднує суб'єктів мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва.

Таким чином, можна дійти висновку, що стартапами можуть бути визнані суб'єкти господарювання, які відносяться за своїми ознаками до класифікаційних груп мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва.

Подолання вказаної правової колізії вбачається за доцільне здійснити шляхом уніфікації правових норм, що є можливим у разі приведення визначення поняття «новостворений бізнес (стартап)», що міститься у п. 2 Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, у відповідність із дефініцією, наведеною у п. 2 Критеріїв № 348 (МСП). Водночас з метою уникнення правової невизначеності на етапі реалізації норми права доцільно скористатися підходом, що узгоджується із усталеними поглядами у правовій науці щодо методології та принципів подолання правових колізій та який отримав нормативне закріплення у п. 2 ч. 3 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність», а саме у випадках, коли виявлено колізію між нормативно-правовими актами рівної юридичної сили пріоритет у застосуванні мають норми, що містяться у нормативно-правових актах, що вступили в дію пізніше.

Додатково слід наголосити на тому, що форми та максимальний розмір державної допомоги для підтримки стартапів, закріплені у п. 9 Критеріїв № 348 (МСП), також було приведено у відповідність із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014, за виключенням закріплення особливостей встановлених

п. 3 ст. 22 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 щодо умов, пов'язаних з диференціацією територій країн-членів ЄС на дві категорії – «А» або «С», що у подальшому знаходить закріплення у картах регіональної державної допомоги кожної країни-члена ЄС з подальшим схваленням з боку Європейської Комісії та впливає на ступінь інтенсивності державної допомоги.

Додатково варто звернути увагу, що у Критеріях № 348 (МСП) лише частково знайшли відображення правові засоби підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, які передбачають допомогу у доступі до фінансування, встановлені Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014. Адже допомога стартапам є одним з видів такої допомоги.

Насамперед, слід відзначити, що види та критерії сумісності із внутрішнім ринком ЄС правил державної допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва отримали нормативний вираз у межах окремого Розділу 3 «Допомога у доступі до фінансування для МСП» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014.

У зазначеному Розділі 3 представлено наступні види державної допомоги суб'єктам малого та середнього підприємництва:

допомога у фінансуванні ризиків (ст. 21);

допомога у фінансуванні ризиків малого та середнього підприємництва у формі податкових пільг для приватних інвесторів, які є фізичними особами (ст. 21a);

допомога стартапам (ст. 22);

допомога альтернативним торговим платформам, що спеціалізуються на малому та середньому підприємстві (ст. 23);

допомога на витрати на розвідку (у значенні витрат на: первинну перевірку та офіційну належну перевірку, проведену керівниками фінансових посередників або інвесторів для виявлення прийнятних підприємств; інвестиційні дослідження) (ст. 24).

З наведеного вище переліку у національному законодавстві, що визначає порядок та умови надання державної допомоги суб'єктам господарювання, відтворено лише положення ст. 22 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 щодо надання допомоги стартапам.

Згідно з п. 14 Критеріїв № 348 (МСП), державна допомога визнається допустимою, якщо вона спрямована на відшкодування суб'єктам господарювання допустимих витрат, що пов'язані з:

1) консультаційними послугами, які надаються зовнішніми консультантами (за винятком послуг, пов'язаних із звичайними операційними витратами суб'єктів господарювання, таких як послуги з податкових консультацій, регулярних юридичних послуг та консультаційних послуг, пов'язаних із рекламою);

2) участю в ярмарках, а саме: витрати на оренду, встановлення та експлуатацію стенда для участі в будь-якому конкретному ярмарку чи виставці, витрати на проїзд та проживання працівників, які беруть участь у ярмарку, транспортні та страхові витрати;

3) *підтримкою стартапів.*

При цьому інші види державної допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва, що отримали закріплення у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014, не набули релевантного нормативного втілення у національній правовій системі.

Водночас, певні види підтримки суб'єктів підприємництва, які можуть бути кваліфіковані як допомога у доступі до фінансування, реалізуються Національною установою розвитку (попереднє найменування – Фонд розвитку підприємництва) поза вимогами законодавства України, що встановлює правила надання державної допомоги. У зв'язку з цим, варто згадати положення Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229) (далі – Порядок № 28) [308].

Так, як зазначено у п. 5 Порядку № 28, державна підтримка надається в межах отриманих Національною установою розвитку коштів, передбачених у державному бюджеті, у вигляді:

1) часткової компенсації Установою процентних ставок за кредитами суб'єктів підприємництва.

Надання державної підтримки суб'єкту підприємництва, передбаченої цим підпунктом, може здійснюватися разом з наданням державних гарантій на портфельній основі відповідно до Порядку надання державних гарантій на портфельній основі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 723, а також разом з наданням часткових гарантій, в тому числі на портфельній основі, за кредитними зобов'язаннями суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять діяльність у галузі сільського господарства відповідно до Закону України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві»;

2) надання Установою гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва (крім об'єднання співвласників багатоквартирного будинку і житлово-будівельного (житлового, обслуговуючого) кооперативу).

Перелічені вище види державної підтримки мають юридичні ознаки державної допомоги, встановлені п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», у якому надається визначення державної допомоги суб'єктам господарювання, проте у тексті Порядку № 28 згадування зазначеного Закону та визнання необхідності врахування його норм наводяться лише щодо випадків, коли надання Національною установою розвитку вказаних видів підтримки відбувається у поєднанні з державною підтримкою, яка може надаватися відповідно до законодавства місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування на підставі регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва за рахунок місцевих бюджетів (п. 6 Порядку № 28). Використаний у п. 6 Порядку № 28 прийом юридичної техніки свідчить про

обумовленість звернення до норм Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» однією чітко визначеною та згаданою вище правовою умовою.

З цього слідує, що правовий режим державної допомоги не сприйнято Кабінетом Міністрів України як такий, що має бути застосований у повному обсязі до усіх випадків надання державної підтримки у межах Порядку № 28. І це в той час, коли кошти, за рахунок яких Національна установа розвитку надає державну підтримку, передбачаються у Державному бюджеті України.

У певній мірі преамбула постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 додатково переконує у свідомому виключенні розробником правового акта відносин з надання державної підтримки Національною установою розвитку з-під сфери дії правил про державну допомогу суб'єктам господарювання. Зокрема, Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не згадується серед нормативно-правових актів, які склали правову основу прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28. У преамбулі наведено статті наступних законодавчих актів, а саме: ст.ст. 12 і 16 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012, ст. 48 Господарського кодексу України від 16.01.2003 (який на даний час вже втратив чинність) та ст.ст. 1 і 2 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння іпотечному кредитуванню» від 05.07.2012 р.

І це в той час, коли ст. 21 «Допомога у фінансуванні ризиків» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 визначає, що інвестиції у фінансування ризику можуть мати форму акціонерного капіталу, квазіакціонерних інвестицій, позик, гарантій або їх поєднання (п. 5). Вказане переконує у тому, що право ЄС визнає наведені у п. 5 Порядку № 28 види державної підтримки у якості державної допомоги суб'єктам господарювання.

Відповідно, надання Національною установою розвитку державної підтримки має здійснюватися з урахуванням вимог Закону України «Про

державну допомогу суб'єктам господарювання» та безпосередньо із використанням критеріїв оцінки допустимості державної допомоги, як це передбачено ч. 2 ст. 6 зазначеного Закону. Вбачається, що доцільним було б доповнити Критерії № 348 (МСП) нормами, які б мали за мету встановлення відповідних вимог щодо підстав, порядку, умов тощо надання державних та/або місцевих ресурсів, що набуває форми допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва, сприяючи імплементації у національне законодавство підходів, встановлених Розділом 3 «Допомога у доступі до фінансування для МСП» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014. Зазначене дозволило б врегулювати правилами про надання державної допомоги як випадки надання державної підтримки у межах Порядку № 28, так і в інших випадках, коли фінансування суб'єктів малого та середнього підприємництва набуватиме ознак допомоги у доступі до фінансування [365].

5. Правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів.

Слід зазначити, що правову основу надання державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів складають Критерії № 348 (розвиток регіонів) [226]. Водночас суспільні відносини з надання державної допомоги для розвитку регіонів складають предмет правового регулювання актів законодавства ЄС, а саме Повідомленні Європейської Комісії «Керівні принципи щодо регіональної державної допомоги» від 29.04.2021 № 2021/С 153/01 [274].

За підсумками порівняльного аналізу зазначених вище актів національного законодавства та права ЄС, що було здійснено у межах підрозділу 2.3, виявлено низку суперечностей, які є наслідком неповного врахування норм права ЄС, та запропоновано можливі шляхи їх усунення [278, с. 63–71]. Відповідно, у межах цього підрозділу не вбачається за доцільне представлення детального аналізу проблематики правового регулювання

надання державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів.

6. Правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей.

Правову основу державного стимулювання суб'єктів господарювання до соціально відповідальної поведінки та впровадження у власну діяльність високих екологічних стандартів, сприяючи тим самим реалізації Цілей сталого розвитку до 2030 року, складають визначені Кабінетом Міністрів України критерії оцінки допустимості державної допомоги на зазначені цілі. Так, доречно згадати Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 № 33 [299] та Критерії № 1060 [206]. Зазначені правові акти прийнято як на підставі Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», так і з урахуванням спеціальних актів національного законодавства.

Водночас аналіз відповідних актів права ЄС, зокрема Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 та Повідомлення ЄК № C/2016/2946 [253], засвідчує наявність правових колізій у національному законодавстві щодо визначення підстав та умов, а в деяких випадках і у необґрунтованій кваліфікації окремих заходів підтримки як виду державної допомоги.

Зазначені питання отримали ґрунтовне висвітлення у підрозділі 3.2 дисертації і, з урахуванням цієї обставини, не будуть розглядатися у цьому підрозділі.

Висновки до розділу 4

На основі проведеного у межах розділу 4 дослідження вбачається за можливе дійти наступних висновків:

1. Аргументовано положення про те, що застосування правових засобів стимулюючого характеру здійснюється у випадку дотримання суб'єктами господарювання визначених актами законодавства України вимог, серед яких важливого значення набувають ті, що стосуються правового статусу.

2. Обґрунтовано положення про те, що галузевий правовий статус є невід'ємною умовою участі суб'єкта права у господарських відносинах, в той час як набуття спеціального правового статусу суб'єктами господарювання відбувається: 1) на підставі господарського договору, коли його укладення, у випадках встановлених актами господарського законодавства, є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями, учасник індустріального парку тощо); 2) у позадоговірному порядку в силу приписів закону (зокрема, набуття статусу наукового парку, резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва тощо).

3. Виділено найбільш поширені форми організації господарських зв'язків, що знайшли закріплення в актах національного законодавства, та встановлюють різні форми підтримки суб'єктів господарювання залежно від набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу, а саме: 1) правовий режим публічно-приватного партнерства; 2) правовий режим концесії; 3) правовий режим інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні; 4) правовий режим індустріального парку; 5) правовий режим наукового парку; 6) правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків; 7) правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку; 8) правовий режим Дія Сіті; 9) правовий режим Дефенс Сіті; 10) спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва.

4. Встановлено, що укладення господарського договору у більшості випадків виявляється фінальною ланкою у системі елементів фактичного складу, що створює передумови для набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу. Водночас доводиться, що сам юридичний

факт набуття спеціального правового статусу суб'єктом господарювання в окремих випадках доцільно розглядати як один з елементів фактичного складу і лише у сукупності з іншими юридичними фактами (наприклад, реєстрація проєкту наукового або технологічного парку) створює передумови для застосування правових засобів стимулюючого характеру.

5. Відзначається, що важливого значення набувають інвестиційно орієнтовані правові засоби організації господарських зв'язків та залучення фінансових коштів бізнесу у повоєнне відновлення економіки, серед яких особливого значення набуває концесія. Наголошується на тому, що концесія складає важливу частину змістовних блоків переговорної рамки щодо вступу до ЄС, у зв'язку з чим актуалізується потреба у обґрунтуванні напрямів наближення концесійного законодавства України до права ЄС, а саме у частині визначення шляхів транспозиції у національне законодавство Директиви 2014/23/ЄС. Визнається, що виправданим та релевантним вимогам права ЄС є захід, встановлений Операційним планом реалізації у 2024-2025 роках Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки, яким передбачається розроблення низки законопроєктів, у тому числі, щодо запровадження процедур укладення договорів концесії згідно з принципами та положеннями Директиви 2014/24/ЄС. У зв'язку з цим логічним продовженням запланованих законодавчих змін пропонується визнати закріплення вимоги про поширення законодавства про публічні закупівлі на концесійні відносини та відносини, що виникають у межах публічно-приватного партнерства (зважаючи на те, що концесія кваліфікується як форма здійснення публічно-приватного партнерства).

6. Досліджуючи особливості застосування правового режиму інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні, звертається увага на певні казуїстичні підходи у визначенні суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору, що зумовлено наявністю взаємовиключних положень як наслідок недотримання засад техніки нормопроекткування. Зокрема, наголошується на різному правовому статусі таких учасників

відносин з реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями як «заявник» та «інвестор із значними інвестиціями». Відповідно, пропонується визнати стороною спеціального інвестиційного договору на стороні приватного партнера лише інвестора із значними інвестиціями. Водночас, зважаючи на встановлену Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» можливість участі заявника у спеціальному інвестиційному договорі у якості інвестора із значними інвестиціями запропоновано редакційно уточнити положення окремих статей зазначеного Закону, які стосуються визначення поняття «спеціальний інвестиційний договір» (п. 7 ч. 1 ст. 1), суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору (ст. 11).

7. За підсумками науково-правової оцінки окремих положень чинного законодавства щодо підтримки реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та державного стимулювання створення індустріальних парків у вигляді заходів, спрямованих на фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, сформульовано наступне:

відзначається, що більшість інвестиційних проєктів передбачають вжиття з боку як інвестора, так і надавача державних та/або місцевих ресурсів заходів, які спрямовані на створення умов, у тому числі технічного характеру, які уможливають здійснення сторонами взятих на себе зобов'язань. Зокрема, відзначається те, що будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури є невід'ємним етапом реалізації комплексних та великовартісних інвестиційних проєктів, як-то інвестиційних проєктів із значними інвестиціями, інвестиційних проєктів у межах індустріальних парків тощо;

проведений аналіз чинного законодавства України засвідчив те, що заходи з фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів, спрямовані на підтримку саме тих суб'єктів господарювання, які мають намір здійснювати інвестиційну діяльність із використанням таких об'єктів інфраструктури.

Встановлено, що у праві ЄС такі об'єкти інфраструктури отримали назву «виділена інфраструктура», що означає інфраструктуру, створену для підприємств, які можна ідентифікувати ex-ante, та адаптовану до їхніх потреб;

звертається увага на те, що фінансування будівництва або модернізації місцевої інфраструктури, у тому числі виділеної інфраструктури, відповідно до ст. 56 «Інвестиційна допомога місцевій інфраструктурі» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, має відбуватися із дотриманням правил про державну допомогу та спеціальних умов, дотримання яких свідчитиме про сумісність з внутрішнім ринком у розумінні Договору про функціонування ЄС;

доводиться, що заходи з фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустриальних парків, не відповідають вимогам Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 та практиці Європейської Комісії щодо вирішення категорій справ, які предметно охоплюють випадки здійснення державних витрат на інфраструктуру. Наголошено на значному ступені локалізації економічного ефекту через селективність (вибірковість) переваг, які створюються для відповідних суб'єктів господарювання (заявник або інвестор із значними інвестиціями; ініціатори створення індустриальних парків – суб'єкти господарювання та/або керуючі компанії);

наголошується на тому, що відносини з надання державних та/або місцевих ресурсів на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустриальних парків, мають бути врегульовані нормами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». У зв'язку з цим доводиться положення про доцільність розширення переліку категорій державної допомоги, щодо яких затверджуються критерії оцінки допустимості, шляхом доповнення ч. 2

ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» такими як:

- допомога на будівництво або компенсацію вартості збудованих об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями;

- допомога на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для створення та функціонування індустріальних парків;

відзначається те, що дієвість вищенаведених пропозицій перебуває у безпосередній залежності від приведення норм законів України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про індустріальні парки», «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» у відповідність із Регламентом Комісії (ЄС) № 651/2014 та практикою Європейської Комісії у досліджуваній сфері суспільних відносин. У зв'язку з цим з метою уможливлення реалізації зазначених пропозицій вбачається за доцільне внести зміни до нижченаведених актів законодавства України наступного характеру:

- у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» виключити п. 6 ч. 2 ст. 3;

- у Законі України «Про індустріальні парки» доповнити ст. 34 «Державне стимулювання облаштування та функціонування індустріальних парків» новою частиною 4 наступного змісту:

«4. Визначені частиною третьою статті 34 цього Закону форми державного стимулювання індустріальних парків, які відповідають ознакам державної допомоги, встановленим Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, надаються з урахуванням положень зазначених Закону та Угоди.»;

– у Законі України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» ч. 3 ст. 2 викласти у новій редакції:

«3. На відносини, що виникають у зв'язку з укладенням, виконанням і припиненням дії спеціальних інвестиційних договорів, не поширюється дія Закону України «Про інвестиційну діяльність» (у частині проведення їх державної експертизи, а також включення до Державного реєстру інвестиційних проектів).

Визначені цим Законом форми державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями, які відповідають ознакам державної допомоги, встановленим Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, надаються з урахуванням положень зазначених Закону та Угоди.».

8. Обґрунтовано положення про те, що сфера впливу стимулюючого правового режиму господарювання, спираючись на функціональний критерій, поширюється на суб'єктів господарювання, діяльність яких може сприяти створенню умов для загального зростання економіки шляхом підвищення інвестиційної та інноваційної активності, досягнення за підсумками здійснення господарської діяльності взаємообумовлених цілей державної економічної, соціальної та екологічної політики, що утворюють триєдину складову сталого розвитку тощо.

9. Аргументовано положення про те, що функціональний критерій сприяє значно більшому масштабуванню ефекту від застосування правових засобів стимулюючого характеру, забезпечуючи нівелювання факторів локалізації переваг від використання правових засобів стимулюючого характеру, як-то територіальний та/або пов'язаний із набуттям особливих легітимізуючих ознак (наприклад, спеціального правового статусу тощо).

10. Спираючись на функціональний критерій запропоновано виділити найбільш поширені види стимулюючого правового режиму господарювання,

які передбачають різний ступінь та масштаб впливу на діяльність суб'єктів господарювання, а саме: 1) правові режими підтримки суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності; 2) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки; 3) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у межах певного виду господарської діяльності; 4) правовий режим підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва; 5) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів; 6) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей.

11. Обґрунтовано положення про те, що правові засоби стимулюючого характеру у межах правових режимів інвестиційної та інноваційної діяльності передбачають як різний їх обсяг та зміст, так і загальний і спеціальний порядок їх застосування. Відзначається, що у загальному порядку надається рівний для всіх суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності обсяг гарантій їх прав. Водночас акцентовано увагу на тому, що спеціальним є порядок реєстрації інвестиційних та інноваційних проєктів, їх відбору, а також диференційованим є вибір та застосування конкретних видів державної підтримки.

12. За підсумками дослідження окремих аспектів правового регулювання публічних інвестицій:

встановлено, що впровадження у правовий термінологічний апарат поняття «публічні інвестиції» відбулося внаслідок внесення змін до Бюджетного кодексу України, що водночас було здійснено у спосіб, який не узгоджується із правилами та методами нормопроєктування, закладаючи підґрунтя для колізій із актами спеціального законодавства, що визначають засади здійснення інвестиційної діяльності;

виявлено, що у визначенні поняття «публічні інвестиції» не знайшли відтворення ключові ознаки, притаманні інвестиціям як правовій категорії, які закріплено у ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Наголошується на тому, що визначення поняття «публічні інвестиції» є значно вужчим за переліком тих цінностей, які можуть бути інвестовані,

обмежуючись лише коштами державного (місцевого) бюджету, і, що є найбільш небезпечним з точки зору адаптації національного законодавства до права ЄС, не враховують сучасні підходи щодо дотримання триланкової системи Цілей сталого розвитку, а саме її економічної, соціальної та екологічної складових;

обґрунтовано положення про доцільність врахування у дефініції «публічні інвестиції» критеріїв сталого інвестування, встановлених у праві ЄС, які свідчать про органічний та нерозривний зв'язок екологічного та інших факторів сталого розвитку;

аргументовано положення про те, що непоширення правового режиму публічних інвестицій на капітальні інвестиції державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі (крім банків), комунальних унітарних підприємств, установ, організацій, які здійснюються за рахунок власних коштів таких підприємств, товариств, установ і організацій, суперечить правовим ознакам державного та місцевого інвестування, наведеним у Законі України «Про інвестиційну діяльність»;

дискусійним визнається підхід законодавця до визнання у якості публічних інвестицій виплат за договорами, укладеними в рамках публічно-приватного партнерства, зокрема, у формі плати за експлуатаційну готовність, які, за поширеною міжнародною практикою, є частиною механізму оплати на основі доступності за проектами публічно-приватного партнерства;

неоднозначною визнається нормативно-правова концепція, згідно з якою виплати приватному партнеру платежів, передбачених договором, укладеним у рамках публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, ідентифікуються як одна з форм державної підтримки здійснення публічно-приватного партнерства;

встановлено, що механізм оплати на основі доступності виконує одночасно як позитивну, так і негативну стимулюючу функцію, а також встановлює обов'язок для державного партнера здійснити виплату у разі

своєчасного та повного виконання приватним партнером своїх зобов'язань або, у протилежному випадку, утриматися від здійснення виплат;

наголошується на тому, що виплати приватному партнеру платежів, передбачених договором, укладеним у рамках публічно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність, не можуть бути визнані як одна з форм державної підтримки здійснення публічно-приватного партнерства;

зауважується, що виявлені протиріччя, закладені новою термінологією Бюджетного кодексу України щодо публічних інвестицій, є наслідком ігнорування техніки нормопроєктування, основу якої формують юридичні прийоми та методи розроблення нормативного тексту, які знайшли вияв у Законі України «Про правотворчу діяльність», а саме не враховано вимогу до змісту нормативно-правового акта, який має включати лише ті норми права, що стосуються його предмета регулювання. Беручи до уваги той факт, що Бюджетний кодекс України не поширює свою дію на інвестиційні відносини, констатовано створення Парламентом України передумов для появи колізії у правовому регулюванні інвестиційних відносин, усунення якої можливе із використанням принципу «закон спеціальний має перевагу над загальним» (*lex specialis derogat generali*);

акцентовано увагу на тому, що із введенням в дію Закону України «Про правотворчу діяльність», слід очікувати виникнення значних труднощів у застосуванні принципу *lex specialis derogat generali* з метою подолання колізій норм права під час реалізації нормативно-правових актів через підхід, згідно з яким у разі виявлення колізії між кодексом і первинним законом пріоритет у застосуванні має норма права, що міститься у кодексі, якщо інше не передбачено таким кодексом. У зв'язку з цим запропоновано передбачити у ч. 2 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність» правову умову, пов'язану із однопредметністю правового регулювання нормативно-правових актів рівної юридичної сили, що дозволить забезпечити чітке та однозначне

застосування юридичної формули подолання колізії між кодексом і первинним законом на користь кодексу.

13. Встановлено, що одним з недоліків національної практики правового регулювання підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки, а також підтримки малого та середнього підприємництва слід визнати відсутність кореляції порядку та умов надання державної підтримки з вимогами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Відповідно, запропоновано передбачити як у законах України «Про розвиток літакобудівної промисловості», «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні», так і в інших нормативно-правових актах, які встановлюють заходи стимулювання суб'єктів господарювання у окремих галузях національної економіки, а також у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» положення про здійснення підтримки на підставах та умовах, у формах та спосіб, що визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону.

14. Додатково у частині правового забезпечення підтримки малого та середнього підприємництва зроблено наголос на наступному:

наголошується на тому, що ключовою умовою надання державних та/або місцевих ресурсів, у тому числі на цілі сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, є допустимість державної допомоги. Аргументовано, що зазначена кваліфікуюча правова ознака може набувати абсолютного або відносного характеру залежно від низки обставин і, в першу чергу, цілей, які впливають на оцінку прийнятності для конкуренції заходів підтримки з боку держави та/чи органів місцевого самоврядування. Державна допомога для цілей підтримки малого та середнього підприємництва визнається такою, що належить до категорії відносно допустимої, тобто такої, що може бути визнана допустимою у разі дотримання відповідних критеріїв оцінки допустимості, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;

встановлено, що на даний час у національному законодавстві не отримали належного втілення підходи, закладені у актах законодавства ЄС, щодо видів допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва та критеріїв їх допустимості для відносин вільної економічної конкуренції;

виявлено, що у національному законодавстві, що визначає порядок та умови надання державної допомоги суб'єктам господарювання, відтворено лише положення ст. 22 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 щодо надання допомоги стартапам. Водночас проведений аналіз засвідчує те, що інші види державної допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва, що отримали закріплення у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014, не набули релевантного нормативного втілення у національній правовій системі;

встановлено, що певні види підтримки суб'єктів підприємництва, які можуть бути кваліфіковані як допомога у доступі до фінансування, реалізуються Національною установою розвитку у межах Порядку № 28 поза вимогами законодавства України, що встановлює правила надання державної допомоги. Спираючись на ст. 21 «Допомога у фінансуванні ризиків» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014, стверджується, що право ЄС визнає наведені у п. 5 Порядку № 28 види державної підтримки у якості державної допомоги суб'єктам господарювання;

доводиться положення про те, що надання Національною установою розвитку державної підтримки має здійснюватися з урахуванням вимог Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та безпосередньо із використанням критеріїв оцінки допустимості державної допомоги, як це передбачено ч. 2 ст. 6 зазначеного Закону. У зв'язку з цим обґрунтовано положення про доцільність доповнення Критеріїв № 348 (МСП) нормами, які б мали за мету встановлення відповідних вимог щодо підстав, порядку, умов тощо надання державних та/або місцевих ресурсів, що набуває форми допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього

підприємництва, сприяючи імплементації у національне законодавство підходів, встановлених Розділом 3 «Допомога у доступі до фінансування для МСП» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014. Зазначене дозволить врегулювати правилами про надання державної допомоги як випадки надання державної підтримки у межах Порядку № 28, так і в інших випадках, коли фінансування суб'єктів малого та середнього підприємництва набуватиме ознак допомоги у доступі до фінансування;

встановлено, що у чинному законодавстві України спостерігається неодноманітне вживання поняття «стартап» у актах рівної юридичної сили, що дозволяє необґрунтовано поширювати правовий статус стартапів на суб'єктів господарювання інших, аніж суб'єкти малого підприємництва. Подолання вказаної правової колізії пропонується здійснити шляхом уніфікації правових норм, що є можливим у разі приведення визначення поняття «новостворений бізнес (стартап)», що міститься у п. 2 Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, у відповідність із дефініцією, наведеною у п. 2 Критеріїв № 348 (МСП). Водночас з метою уникнення правової невизначеності на етапі реалізації норми права наголошено на доцільності використання підходу, що узгоджується із усталеними поглядами у правовій науці щодо методології та принципів подолання правових колізій та який отримав нормативне закріплення у п. 2 ч. 3 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність», а саме у випадках, коли виявлено колізію між нормативно-правовими актами рівної юридичної сили пріоритет у застосуванні мають норми, що містяться у нормативно-правових актах, що вступили в дію пізніше.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, представлено у наступних публікаціях: [310; 317; 318; 323; 325; 326; 336; 339; 345; 353; 364; 365].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої наукової проблеми, яка полягає у розробленні доктринальних положень і висновків, присвячених розвитку господарсько-правової думки щодо стимулюючого правового режиму господарювання як субінституту спеціального режиму господарювання. За результатами дослідження сформульовано такі висновки та пропозиції:

1. Запропоновано визначення стимулюючого правового режиму господарювання як системи правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства.

З урахуванням теоретичних розробок у межах науки господарського права, запропоновано визнати стимулюючий правовий режим господарювання у якості субінституту у межах інституту спеціального режиму господарювання. Обґрунтовано, що субінститут стимулюючого правового режиму господарювання, як комплексне правове утворення, за своєю структурою та змістом складається з наступних ключових елементів:

1) «правове ядро» субінституту, яке уособлене у господарсько-правових нормах, що визначають засади підприємництва, економічної конкуренції, у тому числі таких її складових як державної допомоги та захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту, господарського договору, публічних закупівель, публічно-приватного партнерства, інвестиційної, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності тощо;

2) правові норми суміжних галузей права та їх підгалузей, а також інститутів, які спрямовані на створення інституціональних умов для

досягнення господарсько-правовими нормами мети правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Аргументовано, що сфера дії стимулюючого правового режиму господарювання як складової частини спеціального режиму господарювання поширюється саме на суб'єктів господарювання, на відміну від пануючих у господарсько-правових дослідженнях підходів до визнання частини території держави, окремих галузей економіки чи видів господарської діяльності як предметної області впливу норм спеціального режиму господарювання.

Виходячи з наявних підходів у правовій науці до класифікації принципів права та зважаючи на особливості спеціального режиму господарювання, що справляють вплив на змістовно-структурні характеристики стимулюючого правового режиму господарювання, запропоновано наступну систематику принципів права, які створюють основу для системного функціонування стимулюючого правового режиму господарювання:

- 1) міжнародні принципи права;
- 2) загальні принципи права;
- 3) міжгалузеві принципи права;
- 4) галузеві принципи права.

2. Аргументовано, що реформування окремих інститутів права, норми яких глибоко інтегровані у структуру та зміст стимулюючого правового режиму господарювання як невід'ємної складової галузі господарського права та законодавства та потенціал яких міг би бути використаний для досягнення Цілей сталого розвитку, відбувалося різними темпами та із різним ступенем адаптації до права ЄС. У зв'язку з цим, доводиться, що значно меншим ступенем актуалізації та інтегрованості у систему правових засобів сприяння досягненню Цілей сталого розвитку відзначається інститут державної допомоги суб'єктам господарювання, правові норми якого у структурі стимулюючого правового режиму господарювання складають істотну питому вагу. Зазначене зумовлене неповним або суперечливим відтворенням порядку, умов та інших особливостей надання відповідних категорій державної

допомоги, які визнаються «сумісними з внутрішнім ринком» за законодавством ЄС та «допустимими» за національним законодавством.

3. Обґрунтовано першочерговість заходів, які мають сприяти імплементації принципів та підходів, що панують у праві ЄС та якими визначаються засади застосування стимулюючих правових заходів. Виявлено, що із часу заснування нових підходів у конкурентній політиці ЄС істотно змінилися погляди на порядок та умови стимулювання суб'єктів господарювання, діяльність яких здійснюється у межах єдиного ринку ЄС.

Виявлено окремі недоліки, пов'язані із розвитком національного законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання як одного із вагомих складових «правового ядра» стимулюючого правового режиму господарювання, особливо у частині повноти адаптації до права ЄС у зазначеній сфері. Визнається, що в порушення принципу правової визначеності, розвивається практика використання техніко-юридичних прийомів, які дозволяють виключати з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» певні групи суспільних відносин. Аргументовано доцільність дотримання підходу, коли виключення з-під сфери дії Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» відповідних груп суспільних відносин відбуваються лише шляхом внесення змін саме до цього Закону.

У зв'язку з цим та з метою підвищення ефективності правотворчої діяльності, спрямованої на вдосконалення законодавства України, що визначає, у тому числі, засади стимулюючого правового режиму господарювання, запропоновано застосовувати прийом юридичної техніки, згідно з яким проект закону, що регулює суспільні відносини інакше, ніж первинний закон, має обов'язково супроводжуватися проектом закону про внесення змін до первинного закону. Вказане може знайти втілення у межах ст. 12 Закону України «Про правотворчу діяльність».

Встановлено, що всупереч ч. 2 ст. 19 Конституції України та вимозі «якості закону» як складової принципу верховенства права триває практика

затвердження Кабінетом Міністрів України критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання поза межами тих категорій державної допомоги, які згадуються у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». З урахуванням цього аргументовано положення про необхідність розширення визначеного ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» переліку категорій державної допомоги, щодо яких Кабінет Міністрів України визначає критерії оцінки допустимості. Останні зміни, якими було розширено перелік категорій державної допомоги, щодо яких можуть встановлюватися критерії допустимості, із додаванням такої категорії як «допомога для виконання заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї» додатково підтверджує раціональність пропозиції.

4. Запропоновано правові засоби стимулювання економіки, які сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні та горизонтальні. Доводиться, що до підстав застосування правових засобів вертикального типу відносяться саме акти нормативного характеру. В той час як в основу правових засобів горизонтального типу покладено принцип диспозитивності та взаємоузгоджений розподіл прав та обов'язків, що випливає з правової природи господарського договору як підстави впровадження таких правових засобів.

Встановлено, що напрацьована у правовій науці класифікація правових актів на нормативні та ненормативні (індивідуальної дії) не знайшла належного та повного втілення у юридичну техніку, що найбільш яскраво виявляється у законодавстві України, що визначає засади впровадження стимулюючих правових засобів.

Обґрунтовано, що саме нормативно-правовим актом впроваджується та чи інша форма стимулювання економіки, в той час як правові акти індивідуальної дії можна розглядати як юридичні факти або як складові

фактичних складів, що мають своєю метою фіксацію проміжних та заключного етапів реалізації нормативного акта як джерела правового регулювання. Зазначене дозволило дійти висновку про те, що у систематиці правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, неможливо віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.

У зв'язку з цим обґрунтовано положення про необхідність внесення змістовних змін до чинних нормативно-правових актів, у тому числі ті, що визначають підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання (зокрема, до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»), у частині усунення випадків ототожнення правових актів індивідуальної дії з нормативно-правовими актами за юридичною силою та функціональним призначенням.

5. Обґрунтовано, що саме регуляторним актом закладається майбутня модель правового регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру. Доводиться, що саме від ефективності організації та здійснення регуляторної діяльності залежить ступінь дієвості стимулюючого правового режиму господарювання.

Встановлено, що у правотворчій діяльності набуває поширення практика використання різних техніко-юридичних прийомів, якими виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» групи суспільних відносин, регулювання яких здійснюється із використанням системи правових норм, що є невід'ємним елементом стимулюючого правового режиму господарювання. Виявлено наступні найбільш поширені прийоми юридичної техніки, із використанням яких всупереч вимогам правової визначеності та «якості закону» розширюється перелік виключень з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»: 1) внесення змін до окремих актів законодавства України із

фіксацією правової норми, згідно з якою ті чи інші відносини або їх складові виключаються з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та які жодним чином не узгоджуються із зазначеним Законом; 2) прийняття законів України, предмет регулювання яких не стосується засад державної регуляторної політики та регуляторної діяльності, але у прикінцевих та перехідних положеннях містяться правові норми, якими вносяться зміни до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Виявлено, що виключення з-під сфери дії Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» значного кола суспільних відносин створило передумови для підготовки нормативно-правових актів, що визначають засади впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, в обхід вимог, які висуваються до регуляторної діяльності.

Відповідно, обґрунтовано положення про доцільність приведення техніко-юридичних прийомів визначення сфери застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» у відповідність до засад техніки нормопроєктування, втілених у Законі України «Про правотворчу діяльність», не зважаючи на те, що введення в дію норм зазначеного Закону відкладено у часі. Зокрема, запропоновано закріпити у ст. 3 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» положення про, те що виключення з-під сфери дії цього Закону відбуваються лише шляхом внесення змін до цього Закону.

Додатково аргументовано, що регуляторна діяльність має виступати запобіжником прийняття нормативно-правових актів, які передбачають адаптацію національного законодавства, у тому числі з питань, пов'язаних з впровадженням та функціонуванням стимулюючого правового режиму

господарювання, до права ЄС у спосіб, що суперечить положенням відповідних правових актів ЄС.

6. Встановлено, що чинне законодавство України не передбачає універсального механізму застосування правових засобів стимулюючого характеру, що пов'язано з особливостями, що впливають з їх класифікації на вертикальні та горизонтальні. Водночас запропоновано виділити основні етапи реалізації механізму застосування стимулюючого правового режиму господарювання, які у більшій мірі будуть типовими у випадку вжиття з боку держави заходів щодо реалізації правових засобів горизонтального типу, що зумовлено більш високою частотою повторюваності певних процедур.

Зважаючи на пріоритетність у повоєнний період реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на відновлення економічного потенціалу територій України, які зазнали руйнівного впливу внаслідок воєнних дій, висвітлено деякі аспекти застосування правових засобів стимулювання розвитку регіонів. За підсумками порівняльного аналізу актів національного законодавства та права ЄС сформульовано висновок про наявність певних колізій, які є наслідком неповного врахування норм права ЄС, та запропоновано їх усунення. Виявлені недоліки правового регулювання полягають у наступному:

а) встановлено, що десинхронізованими є підходи до визначення умов, за яких суб'єкти великого підприємництва можуть бути отримувачами державної допомоги для розвитку регіонів (регіональної державної допомоги);

б) виявлено невідповідність вимог щодо допустимості державної допомоги, які мають одночасно дотримуватися, визначені у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) та Керівних принципах № 2021/С 153/01. Додатково наголошено на відмінностях у змістовному навантаженні деяких вимог щодо допустимості регіональної державної допомоги;

в) встановлено, що не отримали належного та повного закріплення у Критеріях № 348 (розвиток регіонів) підходи як до диференціації регіонів за категоріями «А» та «С» із позначенням таких регіонів на карті регіональної

державної допомоги, так і до визначення залежно від цього ступеня інтенсивності регіональної державної допомоги.

Доводиться, що, зважаючи на особливості надання регіональної державної допомоги у правовій практиці ЄС, запропонована Законом України «Про засади державної регіональної політики» класифікація територій для цілей планування відновлення та стимулювання їх розвитку із виділенням чотирьох функціональних типів, навряд чи створюватиме правові підстави для надання регіональної державної допомоги та впливатиме на її розмір. У зв'язку з цим обґрунтовано положення про доцільність внесення відповідних змін до ст. 11² Закону України «Про засади державної регіональної політики» з метою приведення у відповідність із підходами, закріпленими у правових актах ЄС, що регулюють відносини з надання регіональної державної допомоги, зокрема Керівних принципах № 2021/С 153/01.

7. Спираючись на практику правотворчої та правозастосовної діяльності, визначено деякі спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим, а саме запропоновано виділити:

підстави припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання; 2) досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання; 3) скасування стимулюючого правового режиму господарювання;

форми припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони); 2) припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки; 3) припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання;

порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; 2) із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про публічно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо); 3) із дотриманням процедурних аспектів, визначених актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону).

Обґрунтовано, що прийняття чи скасування нормативно-правових актів, які предметно охоплюють питання запровадження чи припинення правових засобів стимулюючого характеру, у спосіб, що суперечить принципам державної регуляторної політики призводить до порушення засад правового господарського порядку в Україні, поглиблення деструктивних процесів, які отримують вияв у гальмуванні розвитку пріоритетних галузей економіки, зниженні інвестиційної привабливості країни, виникненні недовіри з боку іноземних інвесторів тощо. У зв'язку з цим, запропоновано внести відповідні зміни до ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України.

8. Обґрунтовано положення про те, що впровадження у термінологічний апарат, який характеризує стимулюючий правовий режим господарювання, поняття «правові засоби вертикального типу» дозволить уникнути теоретико-прикладних суперечностей, які полягають у спробі визнати окремі правові засоби регулювання господарської діяльності такими, що мають або суто економічну, або владну (яка не містить економічного стимулу) природу.

Запропоновано класифікацію правових засобів вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання із виділенням наступних груп: 1) інституціональні, зокрема, гарантії стабільності законодавства, які застосовуються до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у межах стимулюючого правового режиму господарювання, державні гарантії захисту інвестицій, державні гарантії інноваційної діяльності тощо; 2) організаційно-правові та економіко-правові засоби, які можуть застосовуватися як за звичайних умов функціонування економіки держави, у тому числі як інструментальна складова реалізації програмних документів публічної політики у значенні, вказаному у ст. 23 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023, або в силу надзвичайних обставин (COVID-19, воєнний стан тощо), а саме: а) які мають за мету впровадження різних форм спрощення організації та здійснення господарської діяльності, а саме мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок, припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, припинення здійснення державного контролю нехарчової продукції, спрощений порядок отримання дозвільних документів, автоматична пролонгація дії договорів або можливість їх дострокового припинення, зокрема, предметом яких виступає державне або комунальне майно, інші форми спрощення у веденні господарської діяльності (реєстраційні, облікові, подання спрощеної податкової звітності тощо) та ін.; б) які сприяють досягненню стратегічних цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики. До таких правових засобів можуть бути віднесені засоби державного регулювання господарської діяльності, які закріплювалися ст. 12 Господарського кодексу України.

Аргументовано, що правові засоби вертикального типу в різній мірі сприяють досягненню цілей правового регулювання, пов'язаних зі стимулюванням економіки, з урахуванням принципу ефективності, що досягається завдяки властивостям правових засобів вертикального типу поєднувати функції прямих та непрямих засобів. Зазначене продемонстровано

на прикладі застосування такого правового засобу як регулювання цін і тарифів.

9. Наголошено на тому, що особливою є роль правових засобів вертикального типу у сприянні втіленню Цілей сталого розвитку до 2030 року у всі сфери державного управління, сприяючи реалізації політики щодо переходу до моделі екологічно безпечного, економічно стійкого та соціально благополучного суспільства. Відзначається, що створення стимулів для суб'єктів господарювання передбачає використання державних та/чи місцевих ресурсів у спосіб, що створює довготривалі позитивні ефекти для держави та суспільства. У зв'язку з цим аргументовано положення про те, що важливого значення набувають екологічні стандарти, які забезпечують відповідність діяльності суб'єктів господарювання вимогам, що встановлюються у сфері охорони навколишнього природного середовища, сприяючи тим самим досягненню цілей державної екологічної політики. Зокрема, як засвідчує аналіз окремих актів права ЄС, першочергового значення набуває політика зі стимулювання суб'єктів господарювання до розробки та впровадження у власну діяльність вимог, що значно перевищують існуючі екологічні стандарти або підвищують визначений законодавством рівень охорони навколишнього природного середовища за відсутності таких стандартів або ж спрямовані на забезпечення відповідності стандартам ЄС, які були прийняті, але ще не набули чинності.

Аргументовано положення про те, що правові засоби вертикального типу додатково сприяють реалізації державної політики у сфері зайнятості населення і для цього державою застосовуються стимулюючі заходи, які переслідують мету працевлаштування окремих категорій працівників та створення нових робочих місць, що знаходить комплементарний зв'язок у нормах національного законодавства та права ЄС. Встановлено, що національне законодавство передбачає поширення вимог та обмежень, встановлених для державної допомоги суб'єктам господарювання, на випадки надання допомоги по частковому безробіттю, що не узгоджується з пар. 19

Повідомлення ЄК № C/2016/2946. У зв'язку з цим доводиться, що допомога по частковому безробіттю не повинна кваліфікуватися як державна допомога суб'єктам господарювання, що обумовлює доцільність внесення змін до актів чинного законодавства України.

10. Обґрунтовано, що особливого значення у контексті впровадження правових засобів стимулюючого характеру набувають господарські договори, які здійснюють функції локального регулятора суспільних відносин та спрямовані на досягнення цілей державної економічної, соціальної, екологічної тощо політики на взаємовигідних умовах для держави та/або територіальної громади як надавача державних та/або місцевих ресурсів, з одного боку, та суб'єкта господарювання як отримувача таких ресурсів, з іншого. У зв'язку з цим акцентовано увагу на те, що відбувається врівноваження публічних та приватних інтересів на засадах диспозитивності та взаємоузгодженого розподілу прав та обов'язків, що склало підґрунтя для ідентифікації правових засобів горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання.

Зважаючи на те, що господарсько-договірне регулювання сприяє реалізації переважно стимулюючих заходів економіко-правового характеру, то саме останні формують зміст та структуру правових засобів горизонтального типу, які запропоновано класифікувати за наступними критеріями: 1. За порядком та умовами надання: 1) активного типу, що передбачають прямі витрати державних та/або місцевих ресурсів; 2) пасивного типу, що передбачають факультативні способи стимулювання суб'єктів господарювання; 2. За ступенем інтенсивності стимулюючого впливу: 1) засоби державної підтримки компенсаторного характеру; 2) засоби сприяння активізації інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання із використанням форм державної допомоги, реалізація яких відбувається на договірних засадах; 3. *За ступенем інституціоналізації*: 1) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється у межах чітко ідентифікованого відповідно до законодавства правового режиму певного

виду господарської діяльності або сфери господарювання, що зумовлює особливості договірного регулювання; 2) стимулювання суб'єктів господарювання здійснюється за функціональним критерієм.

Враховуючи різні сполучення прийомів юридичної техніки, які використано під час проектування норм, що визначають місце та роль господарського договору у сприянні реалізації стимулюючих заходів економіко-правового характеру, запропоновано виділити дві моделі закріплення та застосування правових засобів горизонтального типу із використанням можливостей договору, а саме: 1. Правові засоби стимулюючого характеру у конкретно визначених формах можуть набувати ознак істотних умов господарського договору, зумовлюючи особливості формування змісту відповідного договору; 2. Правові засоби стимулюючого характеру набувають форми господарського договору.

11. Аргументовано положення про те, що застосування правових засобів стимулюючого характеру здійснюється у випадку дотримання суб'єктами господарювання визначених актами законодавства України вимог, серед яких важливого значення набувають ті, що стосуються правового статусу.

Обґрунтовано положення про те, що галузевий правовий статус є невід'ємною умовою участі суб'єкта права у господарських відносинах, в той час як набуття спеціального правового статусу суб'єктами господарювання відбувається:

1) на підставі господарського договору, коли його укладення, у випадках встановлених актами господарського законодавства, є необхідним для отримання державних та/або місцевих ресурсів (концесіонер, приватний партнер, інвестор із значними інвестиціями, учасник індустріального парку тощо). Встановлено, що укладення господарського договору у більшості випадків виявляється фінальною ланкою у системі елементів фактичного складу, що створює передумови для набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу;

2) у позадоговірному порядку в силу приписів закону (зокрема, набуття статусу наукового парку, резидента Дія Сіті, резидента Дефенс Сіті, суб'єкта ветеранського підприємництва тощо). Доводиться, що сам юридичний факт набуття спеціального правового статусу суб'єктом господарювання в окремих випадках доцільно розглядати як один з елементів фактичного складу і лише у сукупності з іншими юридичними фактами (наприклад, реєстрація проєкту наукового або технологічного парку) створює передумови для застосування правових засобів стимулюючого характеру.

Виділено найбільш поширені форми організації господарських зв'язків, що знайшли закріплення в актах національного законодавства, та встановлюють різні форми підтримки суб'єктів господарювання залежно від набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу, а саме: 1) правовий режим публічно-приватного партнерства; 2) правовий режим концесії; 3) правовий режим інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні; 4) правовий режим індустріального парку; 5) правовий режим наукового парку; 6) правовий режим інноваційної діяльності технологічних парків; 7) правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку; 8) правовий режим Дія Сіті; 9) правовий режим Дефенс Сіті; 10) спеціальний режим економічної підтримки ветеранського підприємництва.

Відзначається, що важливого значення набувають інвестиційно орієнтовані правові засоби організації господарських зв'язків та залучення фінансових коштів бізнесу у повоєнне відновлення економіки, серед яких особливого значення набуває концесія. Наголошується на тому, що концесія складає важливу частину змістовних блоків переговорної рамки щодо вступу до ЄС, у зв'язку з чим актуалізується потреба у обґрунтуванні напрямів наближення концесійного законодавства України до права ЄС, а саме у частині визначення шляхів транспозиції у національне законодавство Директиви 2014/23/ЄС. Визнається, що виправданим та релевантним вимогам права ЄС є захід, встановлений Операційним планом реалізації у 2024-2025 роках

Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки, яким передбачається розроблення низки законопроектів, у тому числі, щодо запровадження процедур укладення договорів концесії згідно з принципами та положеннями Директиви 2014/24/ЄС. У зв'язку з цим логічним продовженням запланованих законодавчих змін пропонується визнати закріплення вимоги про поширення законодавства про публічні закупівлі на концесійні відносини та відносини, що виникають у межах публічно-приватного партнерства (зважаючи на те, що концесія кваліфікується як форма здійснення публічно-приватного партнерства).

Досліджуючи особливості застосування правового режиму інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні, звертається увага на певні казуїстичні підходи у визначенні суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору, що зумовлено наявністю взаємовиключних положень як наслідок недотримання засад техніки нормопроекування. Зокрема, наголошується на різному правовому статусі таких учасників відносин з реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями як «заявник» та «інвестор із значними інвестиціями». Відповідно, запропоновано визнати стороною спеціального інвестиційного договору на стороні приватного партнера лише інвестора із значними інвестиціями. Водночас, зважаючи на встановлену Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» можливість участі у певних випадках заявника у спеціальному інвестиційному договорі у якості інвестора із значними інвестиціями запропоновано редакційно уточнити положення окремих статей зазначеного Закону, які стосуються визначення поняття «спеціальний інвестиційний договір» (п. 7 ч. 1 ст. 1), суб'єктного складу спеціального інвестиційного договору (ст. 11).

За підсумками науково-правової оцінки окремих положень чинного законодавства щодо підтримки реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та державного стимулювання створення індустріальних парків у вигляді заходів, спрямованих на фінансування будівництва об'єктів

інженерно-транспортної інфраструктури, встановлено, що заходи з фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів, спрямовані на підтримку саме тих суб'єктів господарювання, які мають намір здійснювати інвестиційну діяльність із використанням таких об'єктів інфраструктури. Встановлено, що у праві ЄС такі об'єкти інфраструктури отримали назву «виділена інфраструктура», що означає інфраструктуру, створену для підприємств, які можна ідентифікувати ex-ante, та адаптовану до їхніх потреб, а фінансування їх будівництва або модернізація має відбуватися із дотриманням правил про державну допомогу та спеціальних умов, дотримання яких свідчитиме про сумісність з внутрішнім ринком у розумінні Договору про функціонування ЄС. Доводиться, що заходи з фінансування будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок державних та/або місцевих ресурсів, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустриальних парків, не відповідають вимогам Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 та практиці Європейської Комісії щодо вирішення категорій справ, які предметно охоплюють випадки здійснення державних витрат на інфраструктуру. Наголошується на тому, що відносини з надання державних та/або місцевих ресурсів на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, які є необхідними для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями або для створення та функціонування індустриальних парків, мають бути врегульовані нормами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

12. Обґрунтовано положення про те, що сфера впливу стимулюючого правового режиму господарювання, спираючись на функціональний критерій, поширюється на суб'єктів господарювання, діяльність яких може сприяти створенню умов для загального зростання економіки шляхом підвищення інвестиційної та інноваційної активності, досягнення за підсумками здійснення господарської діяльності взаємообумовлених цілей державної

економічної, соціальної та екологічної політики, що утворюють триєдину складову сталого розвитку тощо.

Спираючись на функціональний критерій запропоновано виділити найбільш поширені види стимулюючого правового режиму господарювання, які передбачають різний ступінь та масштаб впливу на діяльність суб'єктів господарювання, а саме: 1) правові режими підтримки суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності; 2) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки; 3) правовий режим підтримки суб'єктів господарювання у межах певного виду господарської діяльності; 4) правовий режим підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва; 5) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів; 6) правовий режим державної допомоги суб'єктам господарювання на досягнення соціальних та екологічних цілей.

За підсумками дослідження окремих аспектів правового регулювання публічних інвестицій встановлено, що впровадження у правовий термінологічний апарат поняття «публічні інвестиції» відбулося внаслідок внесення змін до Бюджетного кодексу України, що водночас було здійснено у спосіб, який не узгоджується із правилами та методами нормопроєктування, закладаючи підґрунтя для колізій із актами спеціального законодавства, що визначають засади здійснення інвестиційної діяльності. Зауважується, що виявлені протиріччя, закладені новою термінологією Бюджетного кодексу України щодо публічних інвестицій, є наслідком ігнорування техніки нормопроєктування, основу якої формують юридичні прийоми та методи розроблення нормативного тексту, які знайшли вияв у Законі України «Про правотворчу діяльність», а саме не враховано вимогу до змісту нормативно-правового акта, який має включати лише ті норми права, що стосуються його предмета регулювання. Беручи до уваги той факт, що Бюджетний кодекс України не поширює свою дію на інвестиційні відносини, констатовано створення Парламентом України передумов для появи колізії у правовому регулюванні інвестиційних відносин, усунення якої можливе із

використанням принципу «закон спеціальний має перевагу над загальним» (*lex specialis derogat generali*). Акцентовано увагу на тому, що із введенням в дію Закону України «Про правотворчу діяльність», слід очікувати виникнення значних труднощів у застосуванні принципу *lex specialis derogat generali* з метою подолання колізій норм права під час реалізації нормативно-правових актів через підхід, згідно з яким у разі виявлення колізії між кодексом і первинним законом пріоритет у застосуванні має норма права, що міститься у кодексі, якщо інше не передбачено таким кодексом. У зв'язку з цим запропоновано передбачити у ч. 2 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність» правову умову, пов'язану із однопредметністю правового регулювання нормативно-правових актів рівної юридичної сили, що дозволить забезпечити чітке та однозначне застосування юридичної формули подолання колізії між кодексом і первинним законом на користь кодексу.

Встановлено, що одним з недоліків національної практики правового регулювання підтримки суб'єктів господарювання у окремих галузях економіки, а також підтримки малого та середнього підприємництва слід визнати відсутність кореляції порядку та умов надання державної підтримки з вимогами Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Відповідно, запропоновано передбачити як у законах України «Про розвиток літакобудівної промисловості», «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні», так і в інших нормативно-правових актах, які встановлюють заходи стимулювання суб'єктів господарювання у окремих галузях національної економіки, а також у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» положення про здійснення підтримки на підставах та умовах, у формах та спосіб, що визначаються Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання вимог цього Закону.

Додатково виявлено, що на даний час у національному законодавстві не отримали належного втілення підходи, закладені у актах законодавства ЄС,

щодо видів допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва та критеріїв їх допустимості для відносин вільної економічної конкуренції. Встановлено, що у національному законодавстві, що визначає порядок та умови надання державної допомоги суб'єктам господарювання, відтворено лише положення ст. 22 Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014 щодо надання допомоги стартапам. У зв'язку з цим обґрунтовано положення про доцільність доповнення Критеріїв № 348 (МСП) нормами, які б мали за мету встановлення відповідних вимог щодо підстав, порядку, умов тощо надання державних та/або місцевих ресурсів, що набуває форми допомоги у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва, сприяючи імплементації у національне законодавство підходів, встановлених Розділом 3 «Допомога у доступі до фінансування для МСП» Регламенту Комісії (ЄС) № 651/2014.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості. монографія / В.А. Устименко; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ: Академперіодика, 2025. 452 с.
2. Території пріоритетного розвитку як інструмент вирішення соціально-економічних проблем Донецької та Луганської областей: монографія / Устименко В.А., Зельдіна О.Р., Гостева О.Ю., Гришко В.В. / під заг. ред. О.Р. Зельдіної. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова НАН України», 2021. 104 с.
3. Ustymenko V., Zeldina O., Teremetskyi V., Herasymenko N., Batryn O. Legal Instruments for Solving Socio-Economic Problems in Buchanskyi district of Kyiv region: International Experience and Legislation of Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. № 75. P. 649–664. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.39>
4. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Деякі правові ризики соціально-економічного розвитку України у воєнний час та період повоєнного відновлення. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови з метою забезпечення сталого розвитку*: матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 грудня 2022 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 168–172.
5. Volodymyr Ustymenko, Alevtyna Sanchenko and Anastasiia Tokunova. Chapter One. Basic Determinants and Trends of Ukraine's Participation in Cross-Border Cooperation: Context of EU-Ukraine Association Agreement and UN Agenda for Sustainable Development. The EU-Ukraine Association Agreement and Its Impacts on Cross-Border Cooperation. Edited by Martin Lačný. Cambridge Scholars Publishing. 2021. P. 1–23.
6. Hudima, T., Ustymenko, V., Dzhabrailov, R., Oliukha, V., & Illarionov, O. Labour Market and Educational Services Trends in Post-Conflict Territories of

Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10 № 3. P. 262–272. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n3p262>

7. Устименко В.А., Волкова А.О. Наукові парки як інструмент позиціонування Луганського і Донецького регіонів. *Атрактивність та комфортність територій України (регіонів, міст й об'єднаних територіальних громад)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2021 р., м. Київ). Наук. ред. І.В. Заблодська. Київ: НАН України. ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. С. 132–136.

8. Коваль І.Ф. Роль права інтелектуальної власності в умовах війни і відновлення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 5. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.33731/52022.270914>

9. Ustymenko V., Hrechana S., Zablodska D. et al. Conceptual content of infrastructural support for the development of post-conflict territories of Luhansk region in the war conflict and pandemic conditions. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 66–76. DOI: 10.15544/mts.2021.06

10. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А., Малолітнева В.К., Гудіма Т.С. Концептуальні аспекти формування правової моделі сталого розвитку України. *Економіка та право*. 2021. № 4 (63). С. 13–17.

11. Правова модель сталого розвитку України: монографія / під заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 296 с.

12. Економіко-правове забезпечення відновлення сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях: монографія / під заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 248 с.

13. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Економічна безпека постконфліктних територій: деякі аспекти правового забезпечення. *Економіка та право*. 2020. № 2(57). С. 3–13.

14. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Деякі аспекти правового забезпечення відновлення соціально-економічної сфери постконфліктних територій. Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення : матеріали Круглого столу (29 вересня 2020 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України; ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України». Київ, 2020. С. 5–15.

15. Устименко В.А., Сошников А.О. Публічні закупівлі як інструмент державної політики спрямованої на запобігання та ліквідацію надзвичайних ситуацій, в тому числі епідемій, на прикладі коронавірусної хвороби (COVID-19). *Економіка та право*. № 4(59). 2020. С. 3–11.

16. Ustymenko V., Zeldina O. EU Investment Policy as the Basis for Sustainable Development: Implementation Prospects in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol. 8. № 1. P. 40–52.

17. Економіко-правові засоби стимулюючого впливу на розвиток Донбасу: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. Київ: НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. 236 с.

18. Господарське законодавство України: перспективи модернізації на засадах сталого розвитку: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. 320 с.

19. Устименко В.А., Гудіма Т.С. Міграція, монетарна політика та сталий розвиток: господарсько-правовий вимір. *Право України*. 2019. № 8. С. 31–46.

20. Ustymenko Volodymyr, Hrechana Svitlana, Kuzmenko Olena, Busarieva Tetiana, Zablodska Daria. Roadmapping as an Instrument for the Sustainable Development Planning of Amalgamated Territorial Communities. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol 8. № 3. P. 510–526. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n3p510>

21. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи: кол. моногр. / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с.

22. Устименко В.А. Певні положення Угоди щодо зони вільної торгівлі треба з'ясувати та переглянути. *Вісник УСІПІ*. 2018. № 1 (50). С. 8–12.

23. Устименко В.А. Правове регулювання економіки в контексті сталого розвитку. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: Матеріали круглого столу* (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 177–184.

24. Правові засади досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. Київ: НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2018. 144 с.

25. Ustymenko V.A. A contemporary economic policy in Ukraine and legal mechanisms of its implementation. *Економічна теорія та право*. 2017. № 1 (28). С. 156–159.

26. Сєребряк С.В. Класифікація територій України, на яких запроваджено спеціальний правовий режим економічної діяльності. Тým autorů. *Moderní aspekty vědy: XXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2022. str. С. 399–411.

27. Сєребряк С.В., Гречана С.І. Нормативно-правове забезпечення оцінки економічних збитків через війну як передумова запровадження спеціальних правових механізмів господарювання. *Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph*. Anisiia Tomanek OSVČ. 2023. Р. 54–98.

28. Малолітнева В.К. Державні закупівлі як засіб стимулювання інноваційного розвитку економіки: поняття передкомерційних закупівель та закупівель інноваційних рішень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 71–75. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2016/20.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

29. Малолітнева В.К. Інноваційне партнерство як спеціальна процедура публічних закупівель у Європейському Союзі та засіб розвитку інновацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 90–97.

30. Малолітнева В. К. Публічні закупівлі для розвитку інновацій як засіб підвищення якості життя в Україні: аналіз зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. № 58. Т. 1. С. 140–147.

31. Малолітнева В.К. Відновлення сфери життєдіяльності міста на постконфліктних територіях: роль критерію «переваги для громади» у публічних закупівлях. *Сфера життєдіяльності міста: економіко-правові проблеми постконфліктного відновлення: матеріали круглого столу* (м. Київ, 29 вересня 2020 р.) / наук. ред. В.А. Устименко. Київ: НАН України; ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2020. С. 92–98.

32. Устименко В.А. Економіко-правові ризики та можливості реалізації Угоди про асоціацію з ЄС. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 12. С. 14–27.

33. Устименко В.А. Проблеми та перспективи реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС: економіко-правові аспекти. *Економіка та право*. 2017. № 3(48). С. 54–62.

34. Устименко В., Джабраїлов Р., Гудіма Т. Деякі перспективні напрями розвитку правового регулювання повоєнного відновлення економіки України. *Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2023 р., м. Київ) / За заг. ред.: В.В. Поєдинок. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. С. 151–154.

35. Устименко В.А. Політико-правові детермінанти повоєнного розвитку економіки України. *Вісник Національної академії наук України*. 2023. № 5. С. 64–71 DOI: <https://doi.org/10.15407/vsn2023.05.064>

36. Ляшенко В.І., Ляшенко А.Ю. Спеціальні режими господарювання як інструмент вирівнювання умов конкуренції та прискорення інноваційного

розвитку. *Управління економікою: теорія та практика*. К: ІЕП НАНУ, 2019. С. 23–49.

37. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Адаптація законодавства України до *acquis communautaire* ЄС як інституціональний фактор повоєнної розбудови резилієнтної економіки. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи*. Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 25–28.

38. Жук П.В. Території пріоритетного розвитку як форма активізації інвестиційної діяльності в гірських зонах України. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 75–85.

39. Sieriebriak S., Zabłodska I., Rohozian Y., Plietnov M., Vakhlakova V. Special mode of economic development of European countries in the post-war period: legal experience. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11 (57). P. 162–171.

40. Олійник О. С. Поняття та особливості спеціального правового режиму в сучасних умовах господарювання. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2011. Вип. XXVI. С. 142–148.

41. Sieriebriak S., Ilchenko H., Hryhorenko O., Pavliuchenko Y., Babiuk A. Carrying out economic activity in war conditions: legal aspect. *Journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12. Is. 2. Special issue XXXI. P. 41–46.

42. Устименко В., Джабраїлов Р. Правове забезпечення повоєнного відновлення постраждалих територій України на засадах резилієнтності. Четверті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Одеса-Чернігів: Десна Поліграф, 2023. С. 6–10.

43. Чмир О.С., Пила В.І., Хілько В.М. Аналіз результатів функціонування вітчизняної системи СЕЗ і ТПР та перспективи її подальшого розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 10. С. 173–185.

44. Sieriebriak S. Peculiarities of the formation of state policy in the field of special regimes of economic activity. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9. Is. 2. P. 186–192.

45. Устименко В., Джабраїлов Р., Гудіма Т. Пріоритетні напрями формування правового поля повоєнного відновлення економіки України. *Право України*. 2023. № 9. С. 9–23.

46. Серебряк С.В. Теоретичні підходи до розуміння сутності спеціального режиму господарювання як економіко-правової категорії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2019. Вип. 57. Т. 2. С. 169–173.

47. Серебряк С.В. До визначення правової природи поняття «спеціальний режим» у сфері господарювання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 1 (43). С.80–90.

48. Серебряк С.В. Сутнісні аспекти поняття «спеціальний правовий режим господарювання». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 253–257. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-2/57

49. Устименко В., Джабраїлов Р. Деякі аспекти правового забезпечення розвитку економіки України в умовах викликів воєнного часу та євроінтеграційних процесів. *П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України»*. Київ-Чернігів: Десна Поліграф, 2024. С. 11–14.

50. Єгорова О.О. Спеціальні правові режими економічної діяльності у сучасній регіональній політиці в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2. С. 211–217.

51. Теоретичні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні: монографія у 2-х томах / [С.О. Гуткевич, В.О. Веклич, І.Г. Оніщенко та інші]. К.: 2015. Т.1. 310 с.

52. Iaroslav Petrunenko, Volodymyr Ustymenko, Ruslan Dzhabrailov, Kristina Vozniakovska, Stanislav Sieriebriak The role of entrepreneurial initiatives in the architecture of post-war infrastructure recovery in Ukraine. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*. Vol. 12, No. 2, September 2024, pp. 501–508. DOI: <http://dx.doi.org/10.21533/pen.v12i2.4087>

53. Сідляр В.В. Теоретико-організаційні основи визначення спеціальних податкових режимів. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 12 (90). С. 161–168.

54. Заблудська І.В., Рогозян Ю.С. Досвід розбудови території Хорватії після збройного конфлікту: умови, пріоритети та інструментарій. *Економіка та право*. 2022. № 3 (66). С. 72–84. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.072>

55. Резнікова В., Устименко В., Щербина В. Проблеми удосконалення законодавства України про іноземні інвестиції в контексті адаптації до права ЄС. *Економіка та право*. 2025. № 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.01.003>

56. Sieriebriak S. Special economic regime: content and place in the system of economic legislation. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 175–178.

57. I. Petrunenko, V. Ustymenko, R. Dzhabrailov, K. Vozniakovska, and S. Sieriebriak Socioeconomic impact of innovative development of small and medium-sized enterprises on the post-war communities of Ukraine. *Heritage and Sustainable Development*, vol. 7, no. 1, pp. 339–354, Apr. 2025. DOI: <https://doi.org/10.37868/hsd.v7i1.998>

58. Єгорова О. Території пріоритетного розвитку в Україні: проблеми та перспективи: аналітична записка. 2011. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/teritorii-prioritetnogo-rozvitku-v-ukraini-problemi-ta> (дата звернення: 06.10.2025).

59. Устименко В., Джабраїлов Р. Інвестиційні проєкти із значними інвестиціями та їх можливості для відновлення економіки постконфліктних

територій. *Сучасна державна екологічна політика і безпека суверенної України: проблеми та перспективи правового забезпечення (до 30-ї річниці Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та до 20-ї річниці Закону України «Про нафту і газ»): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 28 січня 2022 р.). Наук. ред. В. Устименко. Чернігів: Десна Поліграф, 2022. С. 9–14.

60. Зельдіна О.Р. Спеціальний режим господарювання як інститут господарського права. *Право України*. 2006. № 4. С. 57–60.

61. Інструменти забезпечення резильєнтності українського суспільства: монографія / за ред. Е.М. Лібанової; авт. колектив. Харків: ФОП Лібуркіна Л.М., 2025. 372 с.

62. Таран Л. Перспективи збереження спеціального правового режиму в межах правового поля СОТ. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 95–99.

63. Sieriebriak S. Features of the establishment and development of the legislation of Ukraine on the procedure for carrying out economic activities under the conditions of marital state. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3(99). С. 208–214. DOI: 10.33766/2524-0323.99.208-215.

64. Серебряк С.В. Порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: аспекти правової регламентації. *Академічні візії*. 2023. Вип. 17. DOI: 10.5281/zenodo.7680487. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/177> (дата звернення 06.10.2025).

65. Серебряк С.В. Економіко-правові передумови запровадження спеціальних режимів господарювання у післявоєнний період. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 208–213. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.33

66. Hudima T.S., Yershova Yu.O., Soshnykov A.O. Business Resilience Through the Lens of Economically Hazardous Events: the Legal Landscape of Ukraine. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Том 31. №2. С. 187–206. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2024-31-2-187>

67. Сєребряк С.В. Модернізація правового регулювання територій пріоритетного розвитку: виклики сучасності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 323–333.

68. Сєребряк С. В. Особливості правової регламентації засобів регулюючого впливу держави у спеціальному режимі господарювання. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів*: науково-практична конференція (м. Хмельницький, 15-16 вересня 2023 р.). Одеса: Молодий вчений, 2023. С. 43–46.

69. Кіндзерський Ю. Державне замовлення у світі та особливості його застосування у політиці розвитку: уроки для України. *Економіка України*. 2015. № 3 (640). С. 4–25.

70. Turetskov T., Matusevych N., Soshnykov A., Volkova A., Akuliushyna M. Management of economic activity in the conditions of military and political crises: the role of public administration. *Lex Humana*, 2024, 16(1). P. 37–52. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2839> (дата звернення: 06.10.2025).

71. Чубенко В. А. Державне замовлення як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Право та інновації*. 2018. № 4 (24). С. 57–63.

72. Петруненко Я.В., Джабраїлов Р.А. Межі державного впливу на економіку в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82. Т. 1. С. 406–412. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.65>

73. Сєребряк С.В., Сєребряк К.І. Напрями підвищення соціальної ефективності спеціальних правових режимів організації та здійснення економічної діяльності. *Економіка та право*. 2024. № 3. С. 85–92. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.03.085>

74. Sieriebriak S.V. Monitoring the effectiveness of special legal regimes of economic activity: principles, indicators and vectors. *Академічні візії*. 2023. Вип. 25. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10158570>.

75. Назаренко П. Г., Серебряк С.В., Колотілова Т.М. Ефективне функціонування правової системи в умовах цифрових технологій: аналіз та перспективи. *Український політико-правовий дискурс*. № 1 (2024). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13235365>.

76. Петруненко Я.В., Тройніков В.В. Адаптивність української економіки в умовах російсько-української війни. *Економіка країни в умовах глобальних викликів: наукові підходи та практика реалізації*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 06 вересня 2024 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-415-6-12>.

77. Серебряк С.В. Особливості формування та реалізації державної економічної політики на засадах екологічної та соціальної справедливості. *Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». – Електрон. дані. – Київ, 2024. С. 62–64.

78. Петруненко Я.В. Проблеми забезпечення ефективного використання державних коштів: господарсько-правовий аспект: монографія / Я.В. Петруненко. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 416 с.

79. Сошников А. Окремі питання державного регулювання цін на продовольчі продукти як інструмент спонукання бізнесу до відповідальної поведінки в умовах особливих правових режимів. *Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях*: Матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, Дніпро, 22-23 квітня 2024 р. Том 3. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. С.133-136. URL: <https://duan.edu.ua/wp->

content/uploads/2024/04/thesis_int_econom_36_conf_vol3.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

80. Soshnykov A., Hudima T., Yershova Y.. Public procurement system in the context of the Russian-Ukrainian war. *3rd International conference on corporation management* (Estonia, June 29, 2023). 2023. P. 59–62.

81. Петруненко Я.В. Зважена соціально-економічна політика держави як засіб забезпечення соціальної справедливості в суспільстві. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти*: Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 березня 2023 р.). У 2-х т. Том 1. К.: ВАІТЕ, 2023. С. 75–79.

82. Міщенко В.С. Обґрунтування підходів щодо втілення принципу справедливості у методологію правового забезпечення економічних відносин у воєнний та повоєнний періоди. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти*: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 березня 2023 р.). У 2-х томах. Том 1. За заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд.: Градобоева Є.С., Ілларіонов О.Ю., Санченко А.Є. Київ: ВАІТЕ, 2023. С. 80–86.

83. Санченко А.Є. До питання про політико-правові рішення для соціально відповідального господарювання в Україні у часи відновлення. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у ХХІ столітті: зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя Приват. вищ. навч. закл. «Міжнар. економ.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.). Рівне: ВПНЗ «МЕГУ», 2023. Ч 2. С. 56–60.

84. Серебряк С.В. Спеціальний режим господарювання як інструмент розвитку економіки України. Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану: матеріали I Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (27-29 вересня 2023 р.) / Укладачі: О.П. Адамчо, Т.І. Гряділь. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 463–465.

85. Єгорова О.О. Території пріоритетного розвитку в Україні: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2011. Вип. 32. С. 76–79.

86. Зельдіна О.Р., Гришко В.В. Страхування ризиків як гарантія захисту прав інвесторів на територіях пріоритетного розвитку. *Право України*. 2021. № 7. С. 136–147.

87. Редько К.Ю. Аналіз системи пільг і стимулів, що впроваджувались для суб'єктів СЕЗ і ТПР. *Актуальні проблеми економіки України*. 2012. № 11(137). С. 154–160.

88. Гостєва О.Ю. Створення територій пріоритетного розвитку в Донецькій та Луганській областях як шлях до вирішення соціально-економічних проблем. *Економіка та право*. 2021. № 3(62). С. 59–65.

89. Зельдіна О.Р., Гришко В.В. Стимули для інвесторів як механізм забезпечення інвестиційної привабливості Донецької та Луганської областей. *Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Ірпінь: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2021. С. 52–57.

90. Гостєва О.Ю. Регіональна кластеризація як засіб розв'язання соціально-економічних проблем». *Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Ірпінь: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2021. С. 144–148.

91. Зельдіна О.Р., Гришко В.В. Податкові пільги як складова інвестиційної привабливості України. *Юридична Україна*. 2018. № 1–2. С. 52–58.

92. Медведкова Н.С. ВЕЗ і ТПР як інструменти залучення прямих іноземних інвестицій до економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 18. С. 12–14.

93. Анісімова О.М. Управління інвестиційною діяльністю підприємства в умовах спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку:

автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». Нац. гірн. ун-т. Д., 2004. 17 с.

94. Снігова О.Ю. Щодо визначення ризиків і загроз в умовах фактичної втрати частини території та економічного потенціалу старопромислових регіонів. *Економіка промисловості*. 2015. № 2(70). С. 20–32.

95. Теплицький Г.М. Інтеграція України у світову економіку через функціонування територій зі спеціальним інвестиційним режимом: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні відносини»; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2005. 18 с.

96. Мойсеєнко К.Є. Аналіз соціально-економічного стану постконфліктних територій Донецької та Луганської областей в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7018> (дата звернення: 06.10.2025).

97. Сімків Л.Є., Потьомкіна Н.Ю. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 404–408.

98. Tochonov I., Kalashnikova T., Hordiienko V. The role of the donetsk oblast construction sector in renovation of the territories. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 4(50). С. 5–9.

99. Серебряк С.В. Функціонування територій пріоритетного розвитку в Україні в повоєнний період. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 2(54). С. 166–177.

100. Серебряк С. В. Методичний підхід до оцінювання економічних та соціальних втрат локальних територій задля запровадження спеціального режиму господарювання. *Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 10 січ. 2023 р.). Рівне: ЦФЕНД, 2023. С. 76–77.

101. Sieriebryak S.V., Bielousov Y.I. Special conditions of management for light industry enterprises under martial law. *Integration of Education, Science and*

Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference, August 1-2, 2024. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, 343 p. P. 34–35.

102. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025) (втратив чинність).

103. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» № 8138 від 19.10.2022. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40695> (дата звернення: 06.10.2025).

104. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями: Закон України від 09.08.2023 № 3311-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3311-IX#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

105. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

106. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

107. Про ветеранське підприємництво: Закон України від 31.07.2025 № 4563-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4563-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

108. План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.09.2025 № 1003-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-r#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

109. Зельдіна О.Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2007. 40 с.

110. Вакім В.Е. Спеціальні режими інноваційної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Міністерство освіти і науки України. Харків, 2020. 219 с.

111. Крупа Л.В. Спеціальний режим підприємницької діяльності у вільних економічних зонах України (комплексне дослідження). автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 2000. 20 с.

112. Матвєєва А.В. Спеціальний правовий режим господарювання: поняття і види. *Право та інновації*. 2018. № 4 (24). С. 39–44.

113. Атаманова Ю.Є. основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національний юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 458 с.

114. Сльота Ю.Г. Господарсько-правове регулювання інвестиційної діяльності в умовах членства України в СОТ: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого МОН України. Харків, 2014. 148 с.

115. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

116. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підручник] / [пер. з рос.]. Харків: Консум, 2001. 656 с.

117. Теорія держави і права / [В.С. Ковальський, С.Л. Лисенков, А.М. Колодій, О.Д. Тихомиров]; за ред. С.Л. Лисенкова. К.: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.

118. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

119. Петруненко Я.В. Створення спеціальних (вільних) економічних зон як засіб державного стимулювання економічного розвитку окремих територій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2022. Випуск 73: частина 1. С. 141–146.

120. Вакарюк Л. В. Ознаки правового режиму у теорії права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. № 50. С. 11–14.

121. Цілі сталого розвитку: Україна: національна доповідь, 2017. URL: <https://ukraine.un.org/uk/49413-2017-nacionalna-dopovid-cili-stalogo-rozvitku-ukraina> (дата звернення: 06.10.2025).

122. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання у системі господарського права: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання. *Економіка та право*. 2023. № 3. С. 18–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>

123. Курепіна О. Деякі підходи до визначення поняття «стимулюючий правовий режим господарювання». *Четверті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Одеса-Чернігів : Десна Поліграф, 2023. С. 165–169.

124. Зельдіна О.Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2007. 317 с.

125. Чайковська В.В. Правовий режим зовнішньоекономічної діяльності як спеціальний режим господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Випуск 24. Том 2. С. 151–155.

126. Швидка Т.І., Халецька К.К. Шляхи вдосконалення законодавства про спеціальні режими в умовах воєнного стану. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 88–93.

127. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, А.В. Смітюх та ін.; За ред. О.П. Подцерковного. 2-ге вид., доп. і перероб. Х.: Одиссей, 2011. 640 с.

128. Серебряк С.В. Концептуальні засади спеціального режиму господарювання у сучасних умовах розвитку держави: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України». Київ, 2023. 523 с.

129. Матвєєва А.В. Підрозділ 1.5 Проблеми правової регламентації спеціальних режимів господарювання. *Правові основи здійснення господарської діяльності в інноваційному суспільстві*: монографія / за ред. А.П. Гетьмана, С.В. Глібка, О.О. Дмитрик, Г.В. Анісімової. Харків: Право, 2018. 364 с.

130. Матвєєва А.В. Здійснення господарської діяльності в умовах дії спеціальних режимів господарювання. *Розвиток підприємництва в Україні: безпека здійснення господарської діяльності*: зб. наук. пр. за підсумками круглого столу, 14 груд. 2018. Харків: Право, 2018. С. 142–146.

131. Єгорова О.О. Роль державної допомоги в рамках спеціальних правових режимів економічної діяльності в Україні. *Стратегічні пріоритети*: наук.-аналіт. зб. К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. № 1. С. 189–196.

132. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

133. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 06.10.2025).

134. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 06.10.2025).

135. Державна допомога суб'єктам господарювання: посібник для суддів. 2021. 40 с. Електронний ресурс: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/620/3c0/0c9/6203c00c947ec265372141.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

136. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 331-XIV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

137. Ліллемяе О.Е. Господарсько-правове забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2016. 201 с.

138. Quigley C., Anthony M. Collins. EC State Aid Law and Policy. Portland, OR: Hart Publishing, 2011. 408 p.

139. On the part of the scheme adapting the national tax system to the specific characteristics of the Autonomous Region of the Azores which concerns reductions in the rates of income and corporation tax: Commission Decision 2003/442/EC of 11 December 2002. OJ. 2003. L150. P. 52.

140. Пастушок Г.І. Комунарне право Європейського Союзу: філософсько-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. Київ, 2013. 223 с.

141. Шемшученко Ю.С. Європейське право. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. К.: Українська енциклопедія, 1999. Т. 2: Д–Й. 744 с.

142. Європейська інтеграція України: політично-правові проблеми: монографія / за ред. В.П. Горбатенка. К.: Юридична думка, 2005. 330 с.

143. Баклан О.В. Еволюція правосуб'єктності європейського союзу щодо сфери економіки та підприємництва держав-членів ЄС: спрямування та принципи. *Правова інформатика*. 2014. № 2 (42). С. 106–112.

144. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

145. Commission Analytical report on Ukraine's alignment with the EU acquis. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en (дата звернення: 06.10.2025).

146. Communication from the Commission on the application of the European Union State aid rules to compensation granted for the provision of services of general economic interest. 11.01.2012, 2012/C8/02. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012XC0111%2802%29> (дата звернення: 06.10.2025).

147. Малолітнева В.К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель: монографія. Київ: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 412 с.

148. Сіюшов Д.Ю. Податкове стимулювання підприємництва при наданні державної допомоги: господарсько-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне

право». Національний університет «Одеська юридична академія» МОН України. Одеса, 2021. 252 с.

149. Judgment of the Court (First Chamber) of 15 January 2002. – Gerald Weidacher (as administrator of the insolvent company Thakis Vertriebs- und Handels GmbH) v Bundesminister für Land- und Forstwirtschaft. - Case C-179/00. *Official Website The Court of Justice of the European Union*. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=47008&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4700299> (дата звернення: 06.10.2025).

150. Judgment of the Court (Third Chamber) of 15 July 2004. - Willy Gerekens and Association agricole pour la promotion de la commercialisation laitière Procola v État du grand-duché de Luxembourg. - Case C-459/02. *Official Website The Court of Justice of the European Union*. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=49422&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4700659> (дата звернення: 06.10.2025).

151. Judgment of the Court of 20 March 1997. - Land Rheinland-Pfalz v Alcan Deutschland GmbH. - State aid. - Case C-24/95. *Official Website The Court of Justice of the European Union*. URL: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=100242&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4703367> (дата звернення: 06.10.2025).

152. Commission staff working document. Ukraine 2024 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2024 Communication on EU Enlargement policy. Brussels, 30.10.2024. SWD(2024) 699 final. *European Commission website*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

153. Максимов С.І. Правова реальність як предмет філософського осмислення: автореф. дис. ... д-р юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 40 с.

154. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

155. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

156. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

157. Кудрявцева В.В. Кодифікація інвестиційного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 228 с.

158. Вінник О.М. Інвестиційне право: навч. Посібник. К.: Юридична думка, 2005. 568 с.

159. Вахим В. Специальные режимы инновационной деятельности: понятие и функции. *Lega si viata*. 2018. №. 1/2 (313). С. 21–25.

160. Василенко М.Д. Концептуальні засади господарсько-правового режиму технопарків і технополісів: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 457 с.

161. Бобкова А.Г. Щодо правового режиму екологічного підприємництва у контексті договору про асоціацію України з ЄС.

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/132412575.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

162. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

163. Поєдинок В.В. Теоретичні проблеми регулювання інвестиційної діяльності в Україні (господарсько-правовий аспект): дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 475 с.

164. Федорчук Д.Э. Режим прямого иностранного инвестирования (сравнительно-правовое исследование): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право». Институт экономико-правовых исследований НАН Украины. Донецк, 2003. 229 с.

165. Поєдинок В. Система правових режимів іноземного інвестування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. № 88. С. 36–40.

166. Смородинський В. Правова визначеність. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 185–201.

167. Беяневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірної права: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 569 с.

168. Мілаш В.С. Комерційний договір у господарському праві: теоретичні проблеми становлення та розвитку: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 430 с.

169. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

170. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, В.В. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. К.: Юринком Интер, 2002. 912 с.

171. Щербина В.С. До питання щодо принципів господарського права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 85–92.

172. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні. *Організація Об'єднаних Націй. Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (дата звернення: 06.10.2025).

173. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

174. Aldson F. EU law and sustainability in focus: will the Lisbon Treaty lead to the sustainable development of Europe? *Environmental law and management*. 2011. (23). P. 284–299. https://www.researchgate.net/publication/290560139_EU_law_and_sustainability_in_focus_Will_the_lisbon_treaty_lead_to_'the_sustainable_development_of_Europe' (дата звернення: 06.10.2025).

175. Andrecka M. Corporate Social Responsibility and Sustainability in Danish Public procurement. *Eur. Procurement & Pub. Private Partnership L. Rev.* 2017. № 12(3). P. 333–345. DOI: <https://doi.org/10.21552/epppl/2017/3/14>

176. Caranta R. Sustainable Public Procurement in the EU. In R. Caranta and M. Trybus (Eds.), *The Law of Green and Social Procurement in Europe*. Denmark: DJØF Publishing Copenhagen. 2010. P. 1–52. ISBN 978-87-574-2325-9

177. Fisher E. The power of purchase: addressing sustainability through public procurement. *European Procurement & Public Private Partnership Law*

Review. 2013. № 8(1). P. 2–7. <https://www.jstor.org/stable/26693924> (дата звернення: 06.10.2025).

178. Hermans F., & Knippenberg L. A principle-based approach for the evaluation of sustainable development. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*. 2006. № 8(3). P. 299–319. DOI: <https://doi.org/10.1142/S1464333206002530>

179. Manta O., Panait M., Hysa E., Rusu E. and Cojocaru M. Public Procurement, a Tool for Achieving the Goals of Sustainable Development. *Amfiteatru Economic*. 2022. № 24(61). P. 861–876. DOI: <https://doi.org/10.24818/EA/2022/61/861>.

180. Steiner M. Is There a Swiss Approach Towards Sustainable Public Procurement? *European Procurement & Public Private Partnership Law Review*. 2013. № 8. P. 73–78.

181. Telles P., Ølykke G.S. Sustainable Procurement: A Compliance Perspective of EU Public Procurement Law. *European Procurement & Public Private Partnership*. 2017. № 12(3). P. 239–252.

182. Witjes S., Lozano R. Towards a more Circular Economy: Proposing a framework linking sustainable public procurement and sustainable business models. *Resources, Conservation and Recycling*. 2016. Vol. 112. P. 37–44.

183. Bartniczak B. Granting aid in the Context of Sustainable Development Principles. Equilibrium. *Quartely Journal of Economics and Economic Policy*. 2014. № 9(2). P. 41–54.

184. Avani Gupta. EU State Aid Rules and the European Green Deal: Will Their Stars Align? *Air and Space Law*. 2023. № 48(3). P. 353–362.

185. Rivera-Lirio J.M. & Muñoz-Torres M.J. The Effectiveness of the Public Support Policies for the European Industry Financing as a Contribution to Sustainable Development. *Journal of business ethics*. 2010. № 94. P. 489–515. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0278-7>

186. Williams M. Aid, sustainable development and the environmental crisis. *International Journal of Peace Studies*. 1998. № 3(2). P. 19–33.

187. Гудіма Т. Концептуальні підходи до модернізації правового забезпечення грошово-кредитної та макропруденційної політики на засадах сталого розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 7. С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.12>

188. Malolitneva V. & Dzhabrailov R. Strategic Public Procurement: Facilitating Sustainable Development in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. № 8(2). P. 91–100. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n2p91>

189. Malolitneva V. & Dzhabrailov R. New Steps Towards Sustainable Public Procurement in Ukraine in the Context of the EU-Ukraine Association Agreement. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 2020. Vol. 16(2020). P. 355–374. DOI: <https://doi.org/10.3935/cyelp.16.2020.368>

190. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог сталого розвитку: дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2007. 511 с.

191. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог сталого розвитку: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2007. 35 с.

192. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог ЕС щодо сталого розвитку. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 25–40.

193. Стратегія реформування системи публічних закупівель («дорожня карта»), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-p#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

194. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

195. Малолітнева В.К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України». Київ, 2021. 33 с.

196. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект – 2017. ПРООН в Україні. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/stratehiya-staloho-rozvytku-ukrayiny-do-2030-roku> (дата звернення: 06.10.2025).

197. Концепція реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.01.2010 № 81-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/81-2010-p#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

198. EU State Aid Modernisation (SAM). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM/2012/0209 final dated May 8, 2012. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0209> (дата звернення: 06.10.2025).

199. Europe 2020 COM/2010/2020 final. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the European Commission. 3 March 2010. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC2020> (дата звернення: 06.10.2025).

200. Reflection paper towards a sustainable Europe by 2030 COM(2019)22. European Commission. 30 January 2019. *European Commission website*. URL:

https://commission.europa.eu/system/files/2019-02/rp_sustainable_europe_30-01_en_web.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

201. Колосова О. Керівні принципи надання державної допомоги суб'єктам господарювання. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 322–328.

202. Commission Regulation (EU) 2023/1315 of 23 June 2023 amending Regulation (EU) No 651/2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty and Regulation (EU) 2022/2473 declaring certain categories of aid to undertakings active in the production, processing and marketing of fishery and aquaculture products compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty (Text with EEA relevance). *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2023.167.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2023%3A167%3ATOC#ntr9-L_2023167EN.01000101-E0009 (дата звернення: 06.10.2025).

203. Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty (Text with EEA relevance). *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0651-20230701&qid=1699610699191> (дата звернення: 06.10.2025).

204. State aid: Commission amends General Block Exemption rules to further facilitate and speed up green and digital transition. *European Commission website*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1523 (дата звернення: 06.10.2025).

205. Communication from the Commission – Guidelines on State aid for climate, environmental protection and energy 2022. C/2022/481. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2022.080.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3A

C%3A2022%3A080%3AТОС#ntr1-C_2022080EN.01000101-E0001 (дата звернення: 06.10.2025).

206. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на охорону навколишнього природного середовища, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 № 1060. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

207. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «The European Green Deal», 11.12.2019, COM/2019/640 final. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (дата звернення: 06.10.2025).

208. Kurepina O. Legal regime stimulating economic activities: Convergence of Ukrainian legislation with EU law based on SDGs. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (70). P. 32-42. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.3>

209. Ліллемяе О. Концепція поняття «державна допомога». *Право України*. 2018. № 5. С. 46–59. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2018-05-046>

210. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Спеціальні економічні зони: «чорні діри» чи точки економічного зростання? *Дзеркало тижня*. 2006. № 44 (18-24 лист.). URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/spetsialni_ekonomichni_zoni_chorni_diri_chi_tochki_ekonomichnogo_zrostannya.html (дата звернення: 06.10.2025).

211. Мостовенко С.В. Цивільно-правове регулювання договорів у вільних економічних зонах і на територіях із спеціальним режимом інвестиційної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2005. 181 с.

212. Кондик П. Правове регулювання економічної та господарської діяльності Збройних Сил України. *Право України*. 2003. № 4. С. 37–41.

213. Поєдинок В. Правові режими зовнішньоторговельної діяльності. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 86. С. 63–67.

214. Dziendziora J., Smolarek M., Piontek, B. Activation of Investment Processes in the Context of Operation of Special Economic Zones in Poland. *European Research Studies Journal*. 2021. Vol. 1. P. 130–146.

215. Suárez L.G., Barajas C. D. R., Moreno S.S., Del Valle Mora E. & Peralta C. A. I. Regímenes especiales. In *Actualidad y desafíos del derecho minero colombiano* (1st ed., 2016, pp. 443–456). Editorial Universidad del Rosario. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1ggjmvgg.21> (дата звернення: 06.10.2025).

216. Frick S.A., Rodríguez-Pose A., Wong M.D. Toward Economically Dynamic Special Economic Zones in Emerging Countries. *Economic Geography*. 2018. № 95(1). P. 30–64. DOI: <https://doi.org/10.1080/00130095.2018.1467732>

217. Julien Chaisse, Georgios Dimitropoulos. Special Economic Zones in International Economic Law: Towards Unilateral Economic Law. *Journal of International Economic Law*. 2021. Vol. 24. Issue 2. P. 229–257. DOI: <https://doi.org/10.1093/jiel/jgab025>

218. Ambroziak A.A. & Hartwell C.A. The impact of investments in special economic zones on regional development: the case of Poland. *Regional Studies*. 2017. № 52(10). P. 1322–1331. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1395005>

219. Ustymenko V., Teremetskyi V., Kurepina O., Nemyrovska O., Poltavskyi O. & Dovhan V. Legal Regulation and the Role of Cross-Border Electronic Commerce in the Process of Post-War Reconstruction of Ukraine. *Journal of Ecohumanism*. 2024. 3(4). P. 3515–3530. DOI: <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3869>

220. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України»: Закон

України від 25.03.2005 № 2505-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

221. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Сучасний стан та проблеми реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. *Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Ірпінь: НАН України; ДУ «ІСПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2021. С. 6–28.

222. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 № 2389-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

223. European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Study of the impact of free zones and proposals for guidelines on their future modernisation in light of the European Green Deal – Final report, Publications Office of the European Union, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2778/649828> (дата звернення: 06.10.2025).

224. Петруненко Я.В. Концептуальні засади господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів: дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України». Київ, 2021. 489 с.

225. Курепіна О.Ю. Щодо «державної допомоги» та «державної підтримки» у термінології стимулюючого правового режиму господарювання. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки* (м. Київ, 17 травня 2024 р.). Київ: Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, 2024. С. 158–162.

226. Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та для підтримки середнього та малого підприємництва: постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

227. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n325> (дата звернення: 06.10.2025).

228. Курепіна О.Ю. Право ЄС та особливості його впливу на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 4. С. 151–177. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-151>

229. Поєдинок В. Спеціальні режими господарювання як інструмент повоєнного відновлення. *Право України*. 2023. № 8. С. 44–55. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2023-08-044>

230. Commission staff working document Ukraine 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy. Brussels, 8.11.2023. SWD(2023) 699 final. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

231. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг із створення та/або добору, організації та поширення масової інформації, які є послугами, що становлять загальний економічний інтерес: затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2023 № 704. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

232. Про затвердження переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 420. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-2018-%D0%BF#n9> (дата звернення: 06.10.2025).

233. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

234. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 08.10.2024 № 3991-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

235. Про індустріальні парки: Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

236. Commission staff working document. Ukraine 2025 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2025 Communication on EU Enlargement policy. Brussels, 04.11.2025. SWD(2025) 759 final. *European Commission website*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

237. Роз'яснення Антимонопольного комітету України з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги (лист від 15.04.2022 № 1-pp/ДД). *Офіційний вебпортал Антимонопольного комітету України*. URL:

<https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/625/95c/fce/62595cfceb236439555205.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

238. Річний звіт про надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні за 2022 рік. *Офіційний вебпортал Антимонопольного комітету України*. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/amcu_folder/dd-2022-1.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

239. Закон зупинено, але Угода про асоціацію - діє. АМКУ нагадує про правила надання державної допомоги. *Офіційний вебпортал Антимонопольного комітету України*. URL: <https://amcu.gov.ua/news/zakon-zupineno-ale-ugoda-pro-asociaciyu-diye-amku-nagaduye-pro-pravila-nadannya-derzhavnoyi-dopomogi> (дата звернення: 06.10.2025).

240. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

241. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

242. Мірило правовладдя / Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія). Страсбург, 2016. 18 бер. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) (дата звернення: 06.10.2025).

243. Рішення Конституційного Суду України від 26 березня 2020 року № 6-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

244. Council Regulation (EU) 2015/1589 of 13 July 2015 laying down detailed rules for the application of Article 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union (codification) (Text with EEA relevance). *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32015R1589> (дата звернення: 06.10.2025).

245. Лічак Д.В. Господарсько-правове забезпечення непрямой державної підтримки суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 216 с.

246. Беляневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірної права: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2006. 37 с.

247. Погрібний С.О. Юридичні факти в механізмі досягнення мети правового регулювання цивільних відносин. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 35. С. 20–30.

248. Курепіна О.Ю. Підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 191–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/41>

249. Берназюк Я.О. Розмежування актів суб'єктів владних повноважень в аспекті їх основного поділу на нормативні та ненормативні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. Вип. 3. С. 5–15.

250. Скакун О.Ф. Форми участі Президента України у правотворчості. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. Спец. вип. С. 125–132.

251. Александрова Н.В. Нормотворча діяльність центральних органів виконавчої влади: деякі проблеми правового регулювання. *Наукові записки*. 2009. Т. 90. С. 59–61.

252. Пригара Л.І., Ступник Я.В. Юридична техніка актів правозастосування: монографія. Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2013. 158 с.

253. Commission Notice on the notion of State aid as referred to in Article 107(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union C/2016/2946. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.262.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2016:262:TOC (дата звернення: 06.10.2025).

254. Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2005 № 34/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 березня 2020 року № 1207/5). *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

255. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

256. В.В. Копейчиков. Доктрина правова // *Юридична енциклопедія* / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2: Д-Й. 1999. 741 с.

257. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. *Офіційний вебпортал*

Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

258. Поєдинок В.В. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми: моногр. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 480 с.

259. Курепіна О.Ю. Напрями вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 291–300. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.47>

260. Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами: Закон України від 03.11.2022 № 2718-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2718-20#Text>

261. Аналіз проектів регуляторних актів. *Офіційний вебпортал Державної регуляторної служби України*. URL: https://www.drs.gov.ua/analysis_projects/ (дата звернення: 06.10.2025).

262. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для рекреаційної інфраструктури, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 № 1175. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

263. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання в галузі цивільної авіації, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2024 № 26. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

264. Рішення про погодження проекту регуляторного акта від 02.04.2020 № 206. *Офіційний вебпортал Державної регуляторної служби України*. URL:

<https://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/206.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

265. Рішення про погодження проекту регуляторного акта від 14.06.2022 № 180. *Офіційний вебпортал Державної регуляторної служби України*. URL: <https://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/rish-180.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

266. Рішення про погодження проекту регуляторного акта від 18.07.2022 № 238. *Офіційний вебпортал Державної регуляторної служби України*. URL: <https://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/238.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

267. Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схвалена Законом України від 21.11.2002 № 228-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

268. Комітет заслухав звіти міністерств про стан виконання Угоди про асоціацію з ЄС. *Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу*. URL: <https://comeuroint.rada.gov.ua/news/74015.html> (дата звернення: 06.10.2025).

269. Курепіна О.Ю. Регуляторні процедури як детермінанта підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання. *Чорноморські наукові студії: Х Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція, 17 травня 2024 року, м. Одеса. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 36–39. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-9> (<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/283>).*

270. Ustymenko V., Zeldina O., Rudenko M. Regional state aid in the EU countries for depressed regions as the basis for the development of the economy of the Donbas region in Ukraine. *Journal of law and political sciences*. March 2020. Vol. (23). Issue 2/C. P. 291–319.

271. Феофанова І.М. Допустимість державної допомоги: господарсько-правовий аспект: дис. ...доктора філос. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 220 с.

272. Кубрак Г.О. Правові засади державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні: дис. ...д-ра філос. Одеса, 2025. 227 с.

273. Андрухович Д.Р. Державна допомога суб'єктам господарювання в системі регулювання підприємницької діяльності в Україні: дис. ...д-ра філос. Ірпінь, 2025. 305 с.

274. Communication from the Commission Guidelines on regional State aid 2021/C 153/01. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021XC0429\(01\)#ntr86-C_2021153EN.01000101-E0086](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021XC0429(01)#ntr86-C_2021153EN.01000101-E0086) (дата звернення: 06.10.2025).

275. Курепіна О. Деякі аспекти застосування стимулюючого правового режиму господарювання (на прикладі регіональної державної допомоги). *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (12 квітня 2024 р., м. Київ) / За заг. ред.: В.В. Поєдинок, А.С. Головачової. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 103–105.

276. Методика формування карти регіонального розподілу державної допомоги, затверджена розпорядженням Антимонопольного комітету України від 24.10.2019 № 20-рп. *Портал державної допомоги*. URL: <https://pdd.amc.gov.ua/portal/info/news/522/details?LanguageId=0> (дата звернення: 06.10.2025).

277. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

278. Курепіна О.Ю. Особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.8>

279. Курепіна О.Ю. Підстави, форми та порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання. *Приватне та публічне право*. 2024. № 1. С. 33–43. DOI: 10.32782/2663-5666.2024.1.6

280. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 № 2673-XII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text> (дата звернення: 06.10.2025) (втратив чинність).

281. Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області: Закон України від 24.12.1998 № 356-XIV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-14#Text> (дата звернення: 06.10.2025) (втратив чинність).

282. Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні: Закон України від 18.11.1999 № 1242-XIV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-14/ed20120601#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

283. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на подолання наслідків, спричинених коронавірусною хворобою COVID-19, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 200. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

284. Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2021 № 1078-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1078-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

285. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

286. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення регіонів та територій (реєстр. № 5323). *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1395133> (дата звернення: 06.10.2025).

287. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-IX#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

288. Про розвиток літакобудівної промисловості: Закон України від 12.07.2001 № 2660-III. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2660-14#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

289. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 N 991-XIV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

290. План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затверджений Постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

291. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики». *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*.

URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/645845> (дата звернення: 06.10.2025).

292. Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

293. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

294. Щербина В.С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. № 94. С. 10–15.

295. Єршова С.І. Основні напрямки й форми участі держави у сфері господарювання. *Держава та регіони. Сер.: Право*. 2013. Вип. 4. С. 62–67.

296. Курепіна О.Ю. Правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 (54). С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.10>

297. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

298. Курепіна О. Деякі аспекти досягнення екологічних цілей засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України». Електрон. дані. Київ, 2024. С. 118–122.

299. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на працевлаштування окремих категорій працівників та

створення нових робочих місць, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 № 33. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

300. Про зайнятість: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

301. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці: Закон України від 21.09.2022 № 2622-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

302. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

303. Порядок надання допомоги по частковому безробіттю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 702. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

304. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

305. Курепіна О.Ю. Правові засоби вертикального типу у сприянні досягненню екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 1. С. 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.13>

306. Курепіна О.Ю. Правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.6>

307. Курепіна О. Договір як один із засобів реалізації стимулюючого правового режиму господарювання. *П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ-Чернігів: Десна Поліграф, 2024. С. 162–164.

308. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

309. Деякі питання надання грантів бізнесу: постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 738. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

310. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання з умовою набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 128–136. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.17>

311. Про схвалення Плану України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

312. Дорожня карта реформування системи управління публічними інвестиціями. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL:

https://www.mof.gov.ua/storage/files/Дорожня_карта_УПІ.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

313. Бюджетна декларація на 2025-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 № 751. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

314. План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.02.2024 № 133-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.2025) (втратив чинність).

315. План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.03.2025 № 300-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2025-p#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

316. Directive 2014/23/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the award of concession contracts (Text with EEA relevance) Text with EEA relevance. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0023-20240101> (дата звернення: 06.10.2025).

317. Курепіна О.Ю. Розділ 5. Особливості досягнення цілей соціально-економічної політики держави засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах правового регулювання економіки: кол. моногр. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України»*. – Електрон. дані. – Київ, 2024. С. 236–270.

318. Курепіна О.Ю. Деякі аспекти наближення законодавства України про концесію як виду стимулюючого правового режиму господарювання до права ЄС. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 34. С. 58–67. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.08>

319. Brief 31 «Public Procurement. 2014 EU Directives: Concessions». *OECD*. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/07/2014-eu-directives_g17a25f7/5js4vmnhxxq3-en.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

320. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. Збірник директив ЄС з питань державних закупівель (Зі вступним словом Стіна Бруун-Нільсена та Доктора Юджина Стюарта), січень 2015 року. *Донецька обласна державна адміністрація (Міжнародні правила держзакупівель)*. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

321. Операційний план реалізації у 2024-2025 роках Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.02.2024 № 76-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

322. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC (Text with EEA relevance) Text with EEA relevance. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0024-20240101> (дата звернення: 06.10.2025).

323. Teremetskyi, V., Ustymenko, V., Kurepina, O., Tokarieva, K., Malchuk, M., Fast, O., & Dovhan, V. Theoretical and Legal Characteristics of Investing in post-war Reconstruction Projects in Ukraine. *Revista Jurídica Portucalense*. 2025. Vol. 1. No. 38. P. 123–146. DOI: <https://doi.org/10.34625/issn.2183->

2705(38)2025.ic-7. <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/40021> (дата звернення: 06.10.2025).

324. Оновлення Додатку XXI до Глави 8 «Державні закупівлі» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію і надання позитивного висновку стосовно Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти»): Рішення № 1/2018 Комітету Асоціації Україна - ЄС у торговельному складі від 14.05.2018. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-18#Text (дата звернення: 06.10.2025).

325. Курепіна О.Ю. Деякі аспекти державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні як складової стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.8>

326. Курепіна О.Ю. Державна допомога на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури як складова стимулюючого правового режиму господарювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 110–117. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.18>

327. Порядок надання компенсації вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 № 292. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

328. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державного стимулювання створення індустріальних парків, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2024 № 341. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

329. Порядок надання коштів для облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків, а також здійснення компенсації витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2024 № 644. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644-2024-п#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

330. Порядок надання коштів на безповоротній основі для облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 № 1207. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

331. European Commission. SA.36019 (2014/NN) – Belgium Financing of road infrastructure in the vicinity of a real estate project – Uplace. *European Commission official website.* URL: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/255752/255752_1719143_191_4.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

332. Nicolaides Phedon. When Infrastructure is not Public: Dedicated, Project-Specific and Bespoke. *Lexxion Publishers.* URL: <https://www.lexxion.eu/en/stateaidpost/when-infrastructure-is-not-public-dedicated-project-specific-and-bespoke/> (дата звернення: 06.10.2025).

333. Ліллемяе О.Е., Джабраїлов Р.А. Застосування правил державної допомоги під час фінансування об'єктів інфраструктури. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 4. С. 306–309.

334. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 № 1563-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

335. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області: Закон України від 18.11.2003 № 1250-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1250-15/ed20220727#Text> (дата звернення: 06.10.2025) (втратив чинність).

336. Teremetskyi V.I., Kurepina, O.Yu., Polyova N.M., Fimyar S.V., Andrushkevych N.V., Hnatiuk O.P. Efficiency of Means of Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine and European Countries. *Revista Juridica Unicuritiba*. 2024. Vol. 2. N. 78. P. 635–655. DOI: <http://dx.doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v2i78.6929>

337. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу: Закон України від 21.08.2025 № 4577-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4577-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

338. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

339. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання із превалюванням функціонального критерію. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Том 35 (74). № 2. С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/06>

340. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

341. Порядок відбору інвестиційних проектів, для реалізації яких надається державна підтримка, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.11.2013 № 835. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

342. Порядок відбору інвестиційних проектів у вугільній галузі, для реалізації яких надається державна підтримка/допомога у формі державних гарантій, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 742. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

343. План заходів з реалізації Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями на 2024-2028 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.06.2024 № 588-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2024-p#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

344. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень: Закон України від 16.01.2025 № 4225-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4225-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

345. Teremetskyi Vladyslav, Tokarieva Kseniia Serhiivna, Kurepina Olena Yuryevna, Dovhan Viktor Mykolayovych. Conceptual principles of stimulating the attraction of investments in reconstruction projects of Ukraine. *Revista de Direito Internacional (Brazilian Journal of International Law)*. 2025. V. 22. N. 1. P. 331-345. DOI: <https://doi.org/10.5102/rdi.v22i1.9730>

346. Regulation (EU) 2019/2088 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 on sustainability-related disclosures in the financial services sector (Text with EEA relevance). *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02019R2088-20240109 (дата звернення: 06.10.2025).

347. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC (Text with EEA relevance). *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013L0034-20240528> (дата звернення: 06.10.2025).

348. Availability-based Payment Mechanisms for PPP Schools Projects. An overview of practice in the EU, Canada and Australasia in devising and implementing payment mechanisms in the schools sector. *European Investment Bank*. URL: https://www.eib.org/files/epec/epec_availability_payment_mechanisms_in_ppp_schools_projects_en.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

349. A Guide to the Main Provisions of an Availability-based PPP Contract Public-Private Partnerships in the Western Balkans. *Western Balkans Investment Framework*. URL: <https://www.wbif.eu/storage/app/media/Library/8.%20Public%20Private%20Partnership/5.%205-Main-Provisions-of-an-Availability-based-PPP-Contract-FINAL-310818.pdf> (дата звернення: 06.10.2025).

350. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

351. Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень 12245 від 25.11.2024. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45320> (дата звернення: 06.10.2025).

352. Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 18.06.2020 № 5-р(II)/2020. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-25#Text>. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

353. Устименко В.А., Курепіна О.Ю. Публічні інвестиції у системі національного законодавства: проблеми термінологічної узгодженості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 3. С. 121–128. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.20> (особистий внесок: обґрунтовано пропозиції щодо усунення колізій у правовому регулюванні публічних інвестицій)

354. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.06.2021 у справі № 334/3161/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483113> (дата звернення: 06.10.2025).

355. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

356. Council Regulation (EU) 2015/1588 of 13 July 2015 on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to certain categories of horizontal State aid (codification) (Text with EEA relevance). *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2015.248.01.0001.01.ENG (дата звернення: 06.10.2025).

357. Framework on State aid to shipbuilding 2011/C 364/06 of 14 December 2011. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2011.364.01.0001.01.ENG

lex.europa.eu/legal-

content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2011.364.01.0009.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2011%3A364%3ATOC#ntr4-C_2011364EN.01000901-E0004 (дата звернення: 06.10.2025).

358. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 № 38. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/38-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

359. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для провадження діяльності, пов'язаної із спортивною інфраструктурою, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.2024 № 161. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

360. Ukraine Industrial Country Diagnostics 2023 Executive Summary. *United Nations Industrial Development Organization official website*. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-02/Executive%20summary_industrial%20diagnostic%20study_2023_0.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

361. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions SME Relief Package. Com/2023/535 final. *Eur-lex. Access to European Union Law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2023%3A535%3AFIN> (дата звернення: 06.10.2025).

362. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

363. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 348: постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2025 №

462. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2025-п#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

364. Курепіна О.Ю. Підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 69. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.18>

365. Курепіна О.Ю. Державна допомога у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва як складова стимулюючого правового режиму господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 103. С. 106–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.15>

ДОДАТКИ

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у колективних монографіях

1. Курепіна О.Ю. Розділ 5. Особливості досягнення цілей соціально-економічної політики держави засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах правового регулювання економіки: кол. моногр. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України».* – Електрон. дані. – Київ, 2024. С. 236-270.

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Kurepina O. Legal regime stimulating economic activities: Convergence of Ukrainian legislation with EU law based on SDGs. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (70). P. 32-42. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.3> (**Web of Science Core Collection, третій квартиль Q3 – прирівнюється до 2 публікацій**).

3. Курепіна О.Ю. Право ЄС та особливості його впливу на формування засад стимулюючого правового режиму господарювання в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 4. С. 151–177. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-151> (**категорія «А»**).

4. Teremetskyi V.I., Kurepina, O.Yu., Polyova N.M., Fimyar S.V., Andrushkevych N.V., Hnatiuk O.P. Efficiency of Means of Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine and European Countries. *Revista Juridica Unicuritiba*. 2024. Vol. 2. N. 78. P. 635–655. DOI:

<http://dx.doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v2i78.6929> (**Scopus, третій квартиль Q3 – прирівнюється до 2 публікацій**) (особистий внесок: визначено можливості стимулюючого правового режиму господарювання у сприянні досягненню цілей цифрової економіки в Україні).

5. Ustymenko V., Teremetskyi V., Kurepina O., Nemyrovska O., Poltavsky O. & Dovhan V. Legal Regulation and the Role of Cross-Border Electronic Commerce in the Process of Post-War Reconstruction of Ukraine. *Journal of Ecohumanism*. 2024. 3(4). P. 3515–3530. DOI: <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3869> (**Scopus, другий квартиль Q2 – прирівнюється до 3 публікацій**) (особистий внесок: визначено можливості стимулюючого правового режиму господарювання у сприянні розвитку електронної комерції в Україні).

6. Teremetskyi Vladyslav, Tokarieva Kseniia Serhiivna, Kurepina Olena Yuryevna, Dovhan Viktor Mykolayovych. Conceptual principles of stimulating the attraction of investments in reconstruction projects of Ukraine. *Revista de Direito Internacional (Brazilian Journal of International Law)*. 2025. V. 22. N. 1. P. 331–345. DOI: <https://doi.org/10.5102/rdi.v22i1.9730> (**Scopus, третій квартиль Q3 – прирівнюється до 2 публікацій**) (особистий внесок: визначено перспективи формування сприятливого інвестиційного клімату із використанням засобів стимулюючого правового режиму господарювання).

7. Teremetskyi, V., Ustymenko, V., Kurepina, O., Tokarieva, K., Malchuk, M., Fast, O., & Dovhan, V. Theoretical and Legal Characteristics of Investing in post-war Reconstruction Projects in Ukraine. *Revista Jurídica Portucalense*. 2025. Vol. 1. No. 38. P. 123–146. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(38\)2025.ic-7](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(38)2025.ic-7). <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/40021> (**Scopus, перший квартиль Q1 – прирівнюється до 3 публікацій**) (особистий внесок: досліджено деякі особливості правового регулювання відносин з публічно-приватного партнерства).

**Статті у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку
наукових фахових видань України**

8. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання у системі господарського права: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання. *Економіка та право*. 2023. № 3. С. 18–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>

9. Курепіна О.Ю. Напрями вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 291–300. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.47>

10. Курепіна О.Ю. Підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 191–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/41>

11. Курепіна О.Ю. Особливості застосування стимулюючого правового режиму господарювання. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.8>

12. Курепіна О.Ю. Підстави, форми та порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання. *Приватне та публічне право*. 2024. № 1. С. 33–43. DOI: [10.32782/2663-5666.2024.1.6](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.1.6)

13. Курепіна О.Ю. Правові засоби вертикального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 (54). С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.10>

14. Курепіна О.Ю. Правові засоби вертикального типу у сприянні досягненню екологічних та соціальних цілей стимулюючого правового режиму господарювання. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 1. С. 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.13>

15. Курепіна О.Ю. Правові засоби горизонтального типу у системі засобів стимулюючого правового режиму господарювання. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.6>

16. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання з умовою набуття суб'єктом господарювання спеціального правового статусу. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 128–136. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.17>

17. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання із превалюванням функціонального критерію. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Том 35 (74). № 2. С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/06>

18. Курепіна О.Ю. Державна допомога на будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури як складова стимулюючого правового режиму господарювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 110–117. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.18>

19. Курепіна О.Ю. Підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 69. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.18>

20. Курепіна О.Ю. Державна допомога у доступі до фінансування для суб'єктів малого та середнього підприємництва як складова стимулюючого правового режиму господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 103. С. 106–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.15>

21. Курепіна О.Ю. Деякі аспекти державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні як складової стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.8>

22. Курепіна О.Ю. Деякі аспекти наближення законодавства України про концесію як виду стимулюючого правового режиму господарювання до права ЄС. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 34. С. 58–67. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.08>

23. Устименко В.А., Курепіна О.Ю. Публічні інвестиції у системі національного законодавства: проблеми термінологічної узгодженості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 3. С. 121–128. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.20> (особистий внесок: обґрунтовано пропозиції щодо усунення колізій у правовому регулюванні публічних інвестицій).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

24. Курепіна О. Деякі підходи до визначення поняття «стимулюючий правовий режим господарювання». *Четверті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Одеса-Чернігів: Десна Поліграф, 2023. С. 165–169. (Форма участі – заочна).

25. Курепіна О. Деякі аспекти застосування стимулюючого правового режиму господарювання (на прикладі регіональної державної допомоги). *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (12 квітня 2024 р., м. Київ) / За заг. ред.: В.В. Поєдинок, А.С. Головачової. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 103–105. (Форма участі – заочна).

26. Курепіна О.Ю. Регуляторні процедури як детермінанта підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання. *Чорноморські наукові студії: X Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція*, 17 травня 2024 року, м. Одеса. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 36–39. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-9> (<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/283>). (Форма участі – заочна).

27. Курепіна О. Деякі аспекти досягнення екологічних цілей засобами стимулюючого правового режиму господарювання. *Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Електрон. дані. Київ, 2024. С. 118–122. (Форма участі – заочна).

28. Курепіна О.Ю. Щодо «державної допомоги» та «державної підтримки» у термінології стимулюючого правового режиму господарювання. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених*: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки (м. Київ, 17 травня 2024 р.). Київ: Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, 2024. С. 158–162. (Форма участі – заочна).

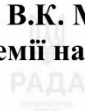
29. Курепіна О. Договір як один із засобів реалізації стимулюючого правового режиму господарювання. *П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ-Чернігів: Десна Поліграф, 2024. С. 162–164. (Форма участі – заочна).

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

**До спеціалізованої вченої ради
Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної
академії наук України»**

ДОВІДКА

**про впровадження науково-практичних результатів
дисертаційної роботи Курепіної О.Ю. на тему «Теоретичні засади
стимулюючого правового режиму господарювання»,
підготовленої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук**

Сучасний стан розвитку економіки держави відзначається особливими обставинами, які зумовлюють особливості формування правової моделі стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим дисертаційна робота Курепіної Олени Юріївни містить відповіді на критично важливі для функціонування держави питання щодо шляхів забезпечення оптимального поєднання правових засобів за певними спільними критеріями, що у підсумку формує основу стимулюючого правового режиму господарювання. У дисертаційній роботі обґрунтовано перспективні напрями розвитку законодавства України, що визначає засади державного регулювання економіки, що дозволить наблизити правове поле України до стандартів Європейського Союзу.

Наукові ідеї та пропозиції Курепіної О.Ю., що містяться у дисертаційній роботі, склали інформаційно-аналітичну основу обґрунтування доцільності розроблення низки законопроектів, дотичних до теми дисертаційного дослідження.

З повагою

**Заступник голови Комітету
з питань правоохоронної діяльності,
народний депутат України,
доктор юридичних наук**

Г.М. Мамка

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Мамка Григорій Миколайович
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000198E2E005F1CCF00
Дійсний до: 31.01.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
147д9/9-2025/299555 від 26.12.2025

2095430

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

**До спеціалізованої вченої ради
Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова
Національної академії наук
України»**

ДОВІДКА

**про впровадження науково-практичних результатів
дисертаційної роботи Курепіної О.Ю., підготовленої на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук**

Науково-практичні результати дисертаційної роботи Курепіної О.Ю., предмет якого складають питання вдосконалення механізму впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, містять пропозиції, спрямовані на формування правових засад поживлення економіки під час воєнного стану та створення передумов для активізації повоєнного відновлення України.

Вдосконаленню законодавства України, що встановлює систему економіко-правових стимулів для суб'єктів господарювання за горизонтальними або галузевими критеріями, сприятимуть пропозиції Курепіної О.Ю. щодо: здійснення моніторингу з боку національних суб'єктів правотворчої діяльності щодо актуальних редакцій відповідних правових актів ЄС у сфері державної допомоги та вжиттям заходів щодо відповідного оновлення національного законодавства; визначення напрямів вдосконалення техніки нормопроєктування у сфері державної регуляторної політики у контексті підвищення ефективності стимулюючого правового режиму господарювання; підстав впровадження та особливостей застосування стимулюючого правового режиму господарювання з урахуванням особливостей права ЄС;

сприяння досягненню екологічних та соціальних цілей засобами стимулюючого правового режиму господарювання тощо.

Зазначені та інші пропозиції, що містяться у дисертаційній роботі Курепіної О.Ю., можуть бути використані у законотворчій діяльності.

З повагою

Народний депутат України

Валерій ГНАТЕНКО

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Гнатенко Валерій Сергійович
Сертифікат: 3F4A9288358EC00304000000D60C3100E409DC00
Дійсний до: 28.11.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
260д9/9-2025/299464 від 26.12.2025

2095357